

JÓKAI MÓR
ÖSSZES MŰVEI

NEMZETI KIADÁS

LXII. KÖTET

A KIK KÉTSZER HALNAK MEG.

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

1897

A KIK KÉTSZER HALNAK MEG

REGÉNY

IRTA

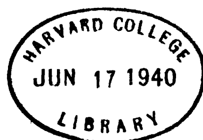
JÓKAI MÓR

I. RÉSZ: A «TEGNAP»

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK TULAJDONA

1897

HARVARD COLLEGE
JUN 17 1940
LIBRARY

ELSŐ RÉSZ

A „TEGNAP“

ABBAN A TÓTOK ORSZÁGÁBAN.

Szokás a képcsoportozathoz tájképeket is adni staffagenak, a miknek rendeltetésük az, hogy festményben nem nézik, regényben nem olvassák. Ennek a mi történetünknek a vidéke azonban úgy össze van nőve magával az eseménysorozattal, hogy együtt játszik vele; sőt befolyást gyakorol rá.

Vannak vidékek, a miknek igéző hatása az emberi kedélyre el nem tagadható, a miknek multja belesugall a jelenbe. Ország, világ, korszellem átalakul, idomul az idővel, az a vidék maga külön is alakít, idomít s hagyományos befolyását nem szünteti meg, s mint egy örökké tartó álom, belerémlik az ébrenlétbe.

Pozsonytól fölfelé haladva, elénk tárul az elragadó szép Vágvölgy. Minden fordulata egy-egy új, megkapó, festői panorámát mutat elénk. Egy szeszélyesen kanyargó folyóvíz örökké változó mederrel, a mit hol elhagy, hol visszafoglal; két oldalán erdőpalásttal fedett hegyhátak; egyike az uralkodó folyóknak; partjain az ország legódonszerübb városai, egész középkori jelleggel, némelyik még kőfallal kerítve; a lombfedte hegyoldalakban úrlakta ősi várkastélyok, kívül harczi védelemre szánt sánczművek közé fészkelve s benn renaissance-kori franczia ízlésű pompával berendezve; körülöttük csodaszép parkok, minőket csak nagyuri bőkezüség alkothatott valaha, hattyus tavakkal, tündéri grottákkal, vízesésekkel, dámvad-csordákkal. Távolabb az aranyködbe burkolt hegyek ormain emelkedő roppant várromok, a mikből még csak nem rég halt ki az

élet: a dült falak ablakmélyedéseiben még ott láthatók az olasz freskók, az egyesült családok czimer-pajzsai, miket a szárnyas nemtő Hymen ölel össze, a megrepedt boltozat kettészakítá a geniust; ott vannak még a leomlott erkélyek helyén a művészien faragott caryatidák, s a históriai falak tele irva, vésve már az ujabb kor látogató Kiselakjainak neveivel.

S e holt falak története még oly közel van.

Itt borong a dült vár, melynek árnyékos bolthajtásában a világ szép asszonya, a szép Báthory Erzsébet emléke kisért. Szüzlányok vérében szeretett fürdeni, attól lett oly fehér. Még bejárható a pincze, a hová háromszáz áldozatát eltemette. Átellenben a szomszéd várrom, melyben az ifju lovag lakott, a kinek kedveért akarta a szép nő még szebbé tenni magát. S nem messze van a várkastély, tul a hegyeken, a hol az ősi képtár őrzi a szép szörnyeteg képmását; az az alabástromfehér arcz oly szeliden néz le ránk, mintha csak azt kérdené: «hát mit tettem én, rózsákat téptem le, rózsavízben fürdöttem, hát vétek az?»

Amott hajlik ki a folyam fölé a magányosan álló bércz, mint egy óriási erratikus szikla, melynek tetején egy «bolond» szavára emeltetett várat egy még nagyobb bolond. Ott látszik az orom, melyről a vén Stibor vajda alábukott, ott a kerti kőpad, melyen aludt, mikor a vipera szemeit kimarta.

Aztán közeledik felénk a negyedik rom: nem vár, egy egész város az; itten uralkodott fél Magyarország fölött a vidék ura, Csák, ki vitássá tette Róbert Károlynak a koronát s harczolt vele az uralomért, mint egyenrangú ellenfél. Olyan hatalma volt, hogy tudott háborút viselni egyszerre két király, a magyar és a cseh ellen s ketten se birtak vele. Ez a rom Budavárának versenytársa s Komáromnak és Visegrádnak fennura volt valaha.

Jön utána a másik: a többinél még jobban lerombolva. Minden fala szét van döntve. Ez volt az a sziklafészek, a hová a leghatalmasabb összeesküvő főurak el akarták

zárni Habsburgi I. Lipótot. Az volt a terv, hogy vadászaton lepjék meg és fogják el a császárt s úgy ragadják magukkal a rejtett sziklavárba. Tervüket elárulta valaki s a boszuálló fejedelem tőből széthányatta a várat, hosszú ostrom után. A hatalmas főurak elmultak. Idegen kastélyok czimertermeiben néz le még ránk a kékszemű szőke Petrőczy, a kié a vár volt, s a délczeg Tököly, a ki azt végsőig védte.

A tulparti hegyeken átellenben fehérlik, mint egy óriási mausoleum, a büszke Oroszlánkő, s a völgyszoros vágánya közül kimagaslik a hirneves «Temetvényi» sasfészek, a szilaj Bercsényi ősi vára s a merre csak a Vág kanyarodik, mindenütt előtünik egy-egy várrommal királylyá koronázott hegytető. Az alatta levő falunak csak keresztneve van «Podhrágy», a vezetéknevet a vár adta hozzá. Lednitz, Sztrecsény, Lietava, Hricsó: holt nevek már.

Ez a romokban gazdag vidék volt a magyar függetlenségi harcz legzajosabb küzdtere. Várait minden időben hatalmas dynasták lakták, birtokaikra nézve kis királyok a felföldön. Itt vetették meg lábaikat a nemzeti fejedelmek, ide vették be magukat a trónkövetelők, itt gyüjték össze hadaikat, itt halmozták fel hadszereiket, itt vivták meg döntő csatáikat. Ágyúik dörgése áthangzott a határon. Váraik ormairól szép, derült időben odamutogattak a várurak a láthatáron kimagasló bécsi Szent István tornyára: «oda megyünk!»

Aztán az égborulat eltakarta előlük a csalképet; a zivatar letörte váraik ormait. Ott látni még a «Kuruczsánczot», melyben Rákóczy lova elbotlott a végzetteljes ütközetben, s e bukással vége lett az egész fényes álomnak, mikor már annak kilencz-tizedrésze való volt.

Az ostrommal bevett várakat aztán otthagyták szép romoknak: az önként feladottaknak adtak új gazdákat, idegeneket. A nagyszerű rovnyai parkban a «Száz hársfa», miket Rákóczy ültetett a zborói «Sub centum tiliis» másodlatául, egy Aspremont «szivének» siremlékét árnyé-

kozza most be: a magyar fejedelmi gazda hamvait ott égeti a verőfény a Pontus partján. Új urak, új dynasták kerültek a régiek helyébe.

Azok sem öröködtek meg. Egyiknek a czimerét felváltotta a másiké a várkapun, senkinek sem volt maradása. Ezek a rengeteg birtokok, a mik közül egynek-egynek a határát a névadó vár ormáról nem lehet belátni, nem akarják megtűrni az új gazdát, valami fekszik e tájon. Csák Máté büszkesége, Petrőczy daczolása, Tököly rajongása, Rákóczy honszerelme, Báthory Erzsébet tetszelgő kegyetlensége, Beczkó bolondsága, Stibor őrjöngése kel és száll itt örökké, felhő alakban, köd alakban, lehull a fáról a levéllel s újra kihajt a bimbóval: együtt örökli azt a hanttal, a kővel, a kalászszal, a patak vizével az új ivadék s ő is elmegy arra, a merre a szél fújja s megint visszatér abban a ködben, mely a tájat elüli.

De nemcsak a nagyurak hagytak maguk után siremlékül felséges várromokat; a koldus remetének is ott áll a romemléke, s romnak a koldus háza is olyan szép, mint a herczegé. Az elpusztult zárda kőfalai ott tükröződnek viszsza a zátonyos, sima víztükörből; csak a remete barlangja alattuk maradt meg épen. Ott van a penészes szobor is egy oduba kuporodva. A nép azt hiszi, hogy ő maga az, a szent, kővé válva a hosszú időtől.

S aztán még távolabb, a folyam mentével szemben, a mint a szulyói völgy elzárja a láthatárt, ott meg már mintha a titánok építkeztek volna s azoknak a palotáját döntötte volna romba egy Isten, egy mennyei császár: az egész vidék átalakul egy rémtornáczczá; tornyok, piramidok, obeliszkek egymás mellé rakva, meg ledöntögetve, egy gigasi Bábel, a minek a története a Nephitimekkel együtt az æoceneben veszhetett el. Mindennek változni kell e tájon: az óriások temetője ez itt!

Csak kettő marad megörökülten: a szálfa és a kis emberek.

Mind a kettőnek jó talaja van itt.

Olyan vén faóriásokat sehol az országban nem találni másutt. S azokhoz is annyi emlék van kötve. Az a tölgyfa, mely a rovnyei kis templomot egészen betakarja, Lorándfy Zsúzsánáról susog; amottan Rákóczy hársfái hullatják a földre hajdani gazdájok izenetét, sárgult falevélben; ott az útfélen áll egy terebély hárs a vetés közepett, mely egy nagy családnak czimerét ékíti s prædikátumául szolgál, tehát századokkal régibb nemes, mint urai. Itt van a kilencz iharfa, egyetlen egy törzsszsé nőve, a miket egy nagy úr hajdan, a reformatió kezdetén, összefont gúzsnak, s azt mondá az új vallás fölvevőinek: «No ha ezt elültetitek így és megéled, ha élő fa lesz belőle, akkor marad meg a ti vallástok is ebben az országban!» S lett belőle egy élő kolossz. Ott pompáznak tőle nem messze a «Kálvinista Nádor» vérpiros virágú gránát-almafái, mik a szabadban tenyésznek; a római Monte Marion nem látni hatalmasabb példányokat. Ott zizeg a szélben kedvencz sabinai borókafája, mely másutt e vidéken csak cserje, itt fenyőnyi szálfa. Nem hordják el már az ágait szép leányok, vén boszorkák gonosz bűvitalnak. És alatta most is ott áll még az öles átmérőjű palakőasztal, melyre a dominium utolsó előtti urának a mostani leszámlálta a három milliót, mind aranyban!

A főúr elmult, az arany elmult; a fa megmaradt, még a levelét sem hullatja el télre.

És aztán megmaradt a nép.

Csodálatos egy népfaj ez, a mihez fogható nem találni ebben az országban.

Szegényebb és szaporább, mint hogy megélhessen az istenadta földből: kénytelen szétvándorolni a széles világba. De nem koldulni jár, mint a dervis; nem szolgálatba állni, mint a helveta, hanem dolgozni, kereskedni. A világ minden nagy városában övé az utcza, kész szállása, a házküszöb. Ismeri e vándor alakokat Páris úgy, mint Sztambul; az egyik tudja az utat Londonig, a másik Teheránig, meg Asztrakánig. A mi pénzt összeszereznek

idegen országban, azt hazahozzák az ősi zsuptető alá s javítnak vele a sors mostohaságán. A nagyvilágban szerteszét bolyongva, megtanulnak angolul, francziául, németül, törökül, perzsául annyit, a mennyivel a bejárt országban érthetővé tudják magukat tenni. És épen annyit tudnak a saját országuk úrnak való nyelvéből is. Igenis, ez a tótok népe. Hanem azért az ő apáik harczoltak Rákóczyval végső csatái alkonyatáig, s az ő fiaik ostromolták meg 1848-ban a legelső sánczot Szent-Tamás első megrohanásánál.

Beszélni nem tudnak magyarul, hanem érezni a haza szerelmét, azt nagyon jól tudják s vérzeni is tudnak érte.

Még többet is: türni és dolgozni is tudnak érte. Más népfajt képeznek s mégis egygyé vannak forrva azzal a gentryvel, mely kezdettől mostanáig oly hű volt nemzetéhez, mint áldozatkész a szabadságért, s melyet mi furcsa tájkiejtéseért annyiszor kigúnyolunk s mely azért nem neheztel. Itt van a «tótok országa».

Tájképünket az ő krumpli és pohánkaföldeik, az ő szilvásaik, káposztás-kertjeik, kender- és len-táblácskáik, az ő pirosvirágú paszulylyal, selyem tökkel befuttatott zsupfödelű házikóik egészítik ki. Tengeri és szőlő ott már nem tenyész; délnövényeket csak a főurak nevelhetnek, a kik télire üvegházat rakatnak a gránát-almafa fölé. Ezen a földön tiszta buzát nem aratnak már. Azért mégis víg dal hangzik végig a mezőn.

Most már vasút kanyarog át a völgyön. Mikor a vágtató vonatról az elragadó panorámán végigtekintünk, a láttani csalódás azt a káprázatot játszsza velünk, mintha a távol hegyhátak, rengeteg erdőikkel, mind futnának egymás alul, tornyos épületeikkel, váraikkal; a sík lapály pedig csendesen bontakoznék az alatt boglyarakta mezőiből, zöld vetés szalagjaiból, a miken jókedvű nép hangyamunkája foly, egy örökké ugyanazon képpé.

Miért futnak azok a nagy erdős hegyhátak, váraikkal

együtt? s hová futnak olyan nagyon? Erről beszél a mi történetünk.

Először elmondja, hogy mi történt «Tegnap», azután meg azt, hogy mi történik «Ma?»

ILLAVAY FERENCZ URAM TÜKRE.

Illavay Ferencz uramat, mikor életünkben először találkozunk vele, azon a foglalatosságon kapjuk, hogy tükörbe néz s azt húzamos időn keresztül folytatja.

A mi elég terhelő körülmény egy férfi jellemére nézve. Azonban három rendbeli igen erős mentségünk van a számára.

Az egyik az, hogy borotválkozik. Ez nem történhetik meg tükör nélkül. A ki ehhez szoktatta magát, az kénytelen mindennap találkozni a saját ábrázatjával, akár tetszik az neki, akár nem.

A másik mentségünk a «fiatal ember» számára az, hogy ő ezen a mai napon épen vőlegény. Az udvaron várja négylovas hintó, mely őt még ma délre átröpítse az eljegyzési ünnepélyre, szeretett menyasszonyához Dolnavárra. Vőlegény korában pedig már csak minden férfi embernek megbocsátható, ha a tükre előtt hosszasabban hivalkodik.

A harmadik mentség pedig maga a tükör.

Mert ez nem olyan tükör, mint más becsületes tükrök szoktak lenni, hogy az embernek olyan kellemetes arczot mutasson vissza, mint a milyennel őt szembe nézi: nem, ez egy csufondáros, torzképvágó tükör, mely a belenézőnek a száját félrehúzza, a szemét feltolja, az orrát félrefintorítja, minden vonását kiforgatja a rendes formájából, úgy, hogy penitenczia azt az embernek végig kiállni, a míg megborotválkozik belőle.

Hanem hát ez a tükör: ereklye.

Ferencz úrra az édes anyjáról maradt az, a kinek viszont annak az édes atyja vette azt Vágujhelyen, a vásárban:

ajándékul, mikor menyasszony volt. Akkor kezdtek divatba jönni az olyan összecsukható, fiókos toilette-tükrök. Olyant vett egyet látatlanban a jó Opatovszky Mátyás egy szlatinai üvegestől Borbála leánya számára. Csak akkor tünt ki, hogy mennyire rászedte az üveges, mikor a leánya belenézett a tükörbe s majd elejté, úgy megijedt a maga képétől. De már a vásár megvolt, a tükröt nem lehetett visszaadni, mert az üveges odább ment egy országgal. Azonban megvigasztalta a leányát Mátyás úr. — Látod leányom, ez a tükör épen azért lesz jó neked. Mert mire való a tükör? Arra, hogy az ember meglássa belőle, nem borzas-e a haja? nem maradt-e valami piszok az ábrázatján? azt ez a tükör is megmutatja. Ellenben nem fogja neked azt hazudozni, hogy valami szép vagy; sőt az ellenkezőről fog mindig meggyőzni, s az nagyon jó, hogyha van az embernek egy igaz barátja, a ki mindig megmondja a szemébe az igazat.

És úgy történt, Opatovszky Borbála az ő férjével Illavay János urammal egész holta napjáig igen boldog életet élt s azt jó részben ennek a tükörnek köszönheté. Sokszor emlegette ezt a fia előtt. «Megbecsüld ezt a tükröt, reád hagyom: engem sok veszedelemtől óvott meg. Akármi indulat vett erőt rajtam, csak a tükrömbe néztem bele s jó tanácsot kaptam tőle. Mindig azt mondta: hátha magadban van a hiba? El ne pusztítsd ezt a tükröt. Te is sok hasznát veszed az életben.»

Meg is tartotta az ereklyét Illavay Ferencz hiven és soha sem borotválkozott más tükörből. Pedig lett volna módjában akár Velenczéből hozatni akkorát, hogy talpig meglássa benne magát.

Egy mindennapi nélkülözhetlen jó barát volt az rá nézve: egy zsebbeli kritikus.

S oh milyen jó, milyen áldott szer ez a kritika!

«Hátha magadban van a hiba?»

Ha minden embernek volna egy ilyen fintortükre, a mely naponkint azt mondaná a szemébe: hátha magad-

ban van a hiba? felére leolvadnának a háborúk, egy negyedrészre a házastársi czivódások, egy nyolczadrészre a párbajok s tizenhatodrészre a processusok.

«No, már most hát azt hiszed, hogy ugyancsak szép legény vagy», mondá a csufolódó tükör; «egészen vőlegénynek való ábrázat! Hát hiszed, hogy ekkora nagy fejjel lehet valakibe szerelmes egy leányféle? Alig van valami nyakad. Micsoda homlok! Faltörő kosnak hatalmas előrész volna. Meg ez a két vastag szemöldök, a mi csaknem összeér! Nem látod, hogy a kis gyerekek elbujnak előled az ajtó mögé. Jó volna, ha ezt a gömbölyű képedet így meg lehetne nyujtogatni, mint a hogy én teszem. Vagy ha ezt a felvetett szájat lehetne maszkirozni valahogy azzal a sertebajuszszal. Egyébiránt akármit csinálsz is a képeddel, az általános kifejezést: ezt a mogorva együgyüséget el nem űzheted róla. A legrosszabb hybridum ez. A jámborság vegyítve a vadsággal; a komikum és az ijesztő együtt. Egy Herkulesfő, a melyikből Pan-szobor lett. Aztán te már most mégy jegyet váltani? Azt hiszed, hogy szeretnek, azért, mert magad szerelmes vagy? Ugyan valld meg igazán, ha te volnál az a szép kis leány, azokkal a bogár szemekkel, szépnek találnád ezt a képet, a mi most rád néz? No, nevess egyet, hát akkor milyen vagy?

E néma társalgást félbeszakítá a postakürt szava, a postaszekér ott állt meg a ház előtt, bizonyosan hivatalos levelek jöttek: Illavay Ferencz úr volt a központi járás főszolgabirája. A hajdu jelenté az ajtón keresztül, hogy sürgős levelek érkeztek.

— Hát csak tegye le az asztalomra a kanczelláriában.

Bizony olyan sürgős levél nincs a világon, a miért az ember félbeszakítsa a nyakravalója csokorkötését, mikor a jegyváltásra készül, mert szépen csokorra kell azt kötni, azt a szép ujdonatuj tarka selyem nyakravalót s ez nagy munka egy olyan embernek, a kinek nem ez a kenyere.

A tükör pedig tovább is gunyolódik.

— Bizony pedig az egész előnyöd az, hogy főszolgabiró

vagy. No, no! Ne képzeld, mintha azzal derekabb ember volnál, mint más, hanem csak azért, mert a főszolgabiró mindig úton van, ritkán alkalmatlankodik odahaza a maga házánál s az igen kellemetes minőség egy olyan férfinál, mint magad!

— Tudsz-e még valamit? (Még a haját is rendbe kellett hozni, mely olyan sűrű volt és kemény, hogy alig fogta a fésű.) Tudott biz az. Most meg az orrát nyujtotta meg hosszúra.

— Ma van persze a neved napja. Omlik hozzád a sok gratuláczió. Csak már valami okosabb neved volna. Ferencz! Most épen divatja van a nevek megmagyarosításának. Rudolfból csinálnak Rezsőt, Ferdinándból Nándort, Benedekből Bánkot, Péterből Petőt, Jánosból Ivánt, Albertből Bélát, Victorból Gézát, Juliusból Gyulát, Augustból Ágostot, Edmundból Ödönt, Eugenből Jenőt, Benjaminból Benőt, Ernesztből Ernőt, Fridrikből Frigyest, Maximiliánból Miksát, csak a tiedből nem lehet csinálni semmiféle regényes hangzású nevet. Már a keresztvízzel a fejedre volt kitöltve, hogy unalmas, prózai ember legyen belőled.

Többet nem beszélhetett a tükör, mert ott hagyták.

— No hát lássuk azokat a névnapi gratulácziókat.

Ferencz átment az irodájába, a hol halommal álltak a most érkezett kisebb-nagyobb és legnagyobb levelek.

A csomag tetején volt legfelül a legkisebb.

De ennek láttára nagyot dobbant a szíve. Ismerős volt előtte még a papirja is, még a borítékja is annak a levélnek! Hát még az irás a czímzeten! Azok a finom gyöngyszem alakú betűk! Ez az ő irása. A szép jegyesé. A kinek a számára most viszi a gyűrűt magáral. De hát miért ír ma? Mikor néhány óra mulva úgy is találkozni fognak. Nem várhatta be, míg megérkezik? előre küldte üdvözletét? Mit írhat most?

Nehéz kezében reszketett az olló, a míg fölvágta a levelet.

Ugyanazon szép finom gömbölyű betűk; de minő emberölő méreg a tartalmuk.

«Tisztelt uram!» (Már maga a megszólítás.)

«Későn bár, de mégis elég jókor, meg kell tennem ön előtt azon nyilatkozatot, hogy szívem már nem szabad. Ha önnek ezzel keserűséget okozok, higyjen rossznak, s akkor el fog felejteni. Minden ámítás volt. Ne kivánjon többet megtudni. Elhatározásom megmásíthatatlan. Mi egymással többé nem találkozhatunk soha. Isten áldja meg önt. — Julia.»

Ferencz csak lerogyott a székébe.

Eltakarta nagy tenyerével az arczát, s csak széles, erős mellének görcsös rángatózása árulta el, hogy sír.

— Minden ámítás volt! A gyöngéd suttogások, a szemérmes epedés sohajai, az ábrándteljes séták a napsütötte ligetben, a bizalmas együttlét ezer bohó tréfái, az örömrepdeső fogadás hosszas távollét után, az édes tervek a jövendőre, a mosoly, a köny, a kézszorítás, az elpirulás, még a lopva adott búcsucsók is: záloga egy élet boldogságának, mind csak ámítás!

Hát ilyen az asszony! Hanem az asszonyon túl férfi is van! Azt irják: «Szivem már nem szabad»; no hát lássuk azt, a ki elrabolta! Ha nem megyünk kézfogóra Dolnavárra, hát menjünk ökölcsapásra! Ide ficzkó! akárki vagy.

A széles vállak csak úgy feszültek, a kemény izmok majd szétrepesztették a vőlegényi attilát.

Igaz! Az ökölcsapáshoz nem kell se ezüstgombos attila, se bársonymellény, se selyem nyakravaló.

Ledobálta magáról a parádés öltönydarabokat szerteszét a földre. Ide a fakó viselet is megteszi, meg a fekete nyakkendő.

Hanem azért a fekete nyakravalóért még egyszer oda kell állnia a tükör elé.

— No most vagy még csak igazán szép gyerek, ha tudnád! beszél hozzá az a zsebbeli kritikus. Milyen jól illik a képedhez ez az emberevő agyarkodás. Hát nem meg-

mondtam előre, hogy el vagy ámítva? Senkisem ámított, magad ámítottad magadat. Hát van rajtad mit szeretni egy szép leánynak? Te csak olyan után láss, a ki már másnak senkinek sem kell. Hát már most miért dühösködöl? Mert az mást szeret, a ki bizonyosan szép fiú. Hát aztán, ha azt a szép fiút összekaszabolod, kevésbbé fogsz csúf lenni, mint most vagy? Még meg kellene inkább köszönnöd annak a leánynak, hogy őszintén felvilágosított a veszedelmedről, a míg a nyakadba nem került a guzs. Hiszen tehette volna, a mit sokan tesznek, hogy a kezüket az egyik embernek adják, a szivüket a másiknak tartogatják. Férjhez mehetett volna hozzád, s aztán a főszolgabiró nem alkalmatlan férj, mindig a világot járja. No nézd! Még azt is elfelejtetted nagy dühödben, hogy főszolgabiró vagy. Azt a nagy halom hivatalos levelet ott hagytad olvasatlanul. Legalább azokat nyisd fel. Ki tudja, milyen fontos ügyek lehetnek bennük ebben a mostani zűrzavaros világban? Látod, még valóságos isteni gondviselés ez rád nézve, hogy így történt. Ki tudja, micsoda viszontagságok várnak rád a jövő napokban? Háboru van, forradalmi időszak. Jobb ilyenkor, ha nem te viszed az oltárhoz a szép menyasszonyt, hanem más. No ne fintorgass itt ilyen elkárhozott pofákat, hanem eredj, olvasd el a többi paksamétáidat.

Addig-addig, hogy rábeszélte a tükör: menjen vissza az iróasztalához a többi leveleket átolvasni.

Azokról már nem vágta ollóval, csak tépte a pecsétet.

Az egyik Gorombolyi kormánybiztos és őrnagy levele volt. Kurtán beszélt:

«Szolgabiró polgártárs!

Én a dandárommal holnapután megérkezem. Tartson ön készen számomra negyvenezer adag kenyeret, négyezer adag szénát, ezer mérő zabot, ötven akó pálinkát. Minden patakmalmot alakítson át egy hét alatt puskaporosmalommá s a papirgyárat posztógyárrá. A vashámorokban öntessen ön hat és tizenkét fontos golyókat egyre-

másra. A kémeket és izgatókat az egész vidéken fogdostassa össze. Az utakat és hidakat tökéletes karba helyeztesse ön, nehogy azok a nehéz ágyúim alatt beszakadjanak. Jelen parancsolatomnak minden pontját azonnal és haladéktalanul foganatosítani szigorú kötelességének ismerje ön. A legkisebb mulasztásért haditörvényszék elé állíttatom önt és főbe lövetem.»

GOROMBOLYI ŐRNAGY.

Illavay Ferencz mély búbánata közepett hatalmasat kaczagott erre a levélre.

A második levél a másodalispántól jött.

A jó Kapronczay annyira meg volt ijedve, hogy megszólítás helyett azon kezdte: «Az Isten szerelmeért!» A vége az volt, hogy «nézze csak, kedves uramöcsém, mit ír a kormánybiztos? Segítsen rajtunk!»

Oda volt csatolva másolatban Gorombolyi levele az alispánhoz. Ezen kezdődött: «Ti lomha, renyhe piszliczár táblabirák! Ha nekem azt az ujonczilletményt, a mi rátok már a mult héten ki lett vetve, mire székvárostokba megérkezem, az utolsó emberig ki nem állítjátok: mindnyájatokat haditörvényszék elé állíttatlak és főbelövetlek, stb., stb.

Az alispán levelének utóirata is volt.

— Beteg is vagyok.

(— Azt elhiszem, dörmögé magában Ferencz.)

Hát a harmadik levél?

Azt a kúszált bagolyrugdalást előre kitalálhatta, hogy kié? Ilyen betűket csak ő nagyméltósága Temetvényi gróf szokott megörökíteni.

Az volt még csak megijedve.

De háromszor is át kellett tanulmányozni a levelét, míg a konfuzus mondathalmazból kiokoskodhatta az ember, hogy ő nagyságát is a fentisztelt kormánybiztos úr ijesz-

tette meg ilyen nagyon, bejelentve magát, hogy két nap mulva oda fog hozzá szállni vendégül négy ezred magával. Ez még nem elég; de egyúttal meghagyja és parancsolja a kegyelmes úrnak, hogy ő, mint a gorgói nemzetőrség törvényes és természetes főkapitánya, a maga nemzetőrzászlóalját azonnal és haladéktalanul begyakorolva, adiusztirozva, századokra és kompániákra beosztva, készen tartsa, hogy azzal az ő megérkeztekor azonnal a dandárhoz csatlakozhassék s a csatatérre siethessen. Különben haditörvényszék s a többi!

Ő nagyméltóságának az irása hemzsegett félig leirt s félig kitörült szavaktól, orthographiai hibáktól s németül kezdett s francziául bevégzett mondatoktól, a mikből mind az derült ki, hogy neki legkisebb kedve sincsen ehhez a rábizott nagyon megtisztelő kiküldetéshez, legjobban szeretne megszökni előle: csak tudná, merre? Kéri a főszolgabiró urat, hogy segítsen ezen a veszedelmen.

(Mert hisz a szolgabiró, ez az universalis gondviselés ezen a földön.)

Még egy negyedik levél is volt; de erre már elfelejtették ráirni a czímet. A pecsét ugyanaz volt, a mi az előbbin. Ezt is a gróf úr írta. Egyszerre két levelet küldött a főszolgabirónak. Abból meg azt lehetett kivenni, hogy «új» veszedelem is van. A grófnak gyapjús szekerei vannak útban, a miknek már több nap előtt meg kellett volna érkezniök. Most értesül, hogy azokat a kormánybiztos úr útközben az állam nevében lefoglalta, hogy belőlük a hadsereg számára posztót csináltasson: az árát kifizeti. Ez azonban a grófra és az egész családjára nézve megmérhetetlen nagy szerencsétlenség. Neki ezeket a gyapjús szekereket okvetlenül meg kell kapnia, akármi áldozat árán. Bővebb magyarázatot levélre bízni nem lehet, azért nagyon kéri a főszolgabiró urat: kegyeskedjék egy kis félórára átrándulni hozzá, hogy élő szóval elmondhassa előtte, mi baj van. De még ma.

No ez mind jó nekem, mormogá magában Ferencz.

Már most hát csak az a kérdés, hogy hogyan szaladjak egyszerre kétfelé? Mégis csak isteni gondviselés volt hát, hogy ez az örömnap így megkeserült. Lám, ha most e levelek olvasása előtt elmentem volna a jegyváltásra, s ott szerető tárt karokkal fogadtak volna, most semmi víz le nem mosná rólam, hogy elszöktem a baj elől; kihirdetnének mint szökevényt s hazaárulót; megcsípnének, meglőnének, vagy futhatnék világgá. A becsületem is oda lenne. Ha pedig e leveleket elolvastam volna elébb, s én volnék kénytelen megírni annak a leánynak és a családjának, hogy nem mehetek a jegyváltásra, mert ilyen meg olyan baj van itthon, nem hinnék el, azt mondanák: hűtelen, csalfa, szószegő lettem, megvetnének s nekik volna igazságuk. Így van minden jól, a hogy van. No hát lássunk a dolgunk után. Nem megyünk hát Dolnavárra, se kézfogóra, se ökölcsapásra: «Jancsi! Fogass ki a hintóból, szedjétek le a lovakról a sallangokat, keszkenőket, aztán fogjatok a nájdicsánkába!»

Két percz alatt készen volt a fejében az egész komplikált hadi terv. Délig a birákat felrendelni a sütendő kenyerek végett; délután a jegyzőkkel a betoborzott ujonczokat felhozatni, a vármegyei chirurgussal megvizsgáltatni, a székvárosba felküldeni; estére Gargóra a grófhoz átrándulni, holdvilágnál az utakat megvizsgálni, az útbiztost az ágyából kihúzni, a hidakon a gerendákat helyrepótolni; másnap délre a járás határán a berdóczi korcsmában megjelenni, az élelmezésről intézkedni s Gorombolyi őrnagyot bevárni. Van rá huszonnégy óra. Bőven elég.

A plánummal elkészülve, még egyszer a tükre elé állt, kipödörni a bajuszát; a mi nem történik hiúságból, hanem azért, mert a kipödrött bajusz az embernek tekintélyt ád. (Példa rá III. Napoleon.)

A tükör azt mondta neki ezuttal:

«No lásd, most már tetszel nekem!»

A HÓBORTOS.

A délelőtt unalmas dolgokkal telt el. Az élelmezés ügyét kellett megértetni birák uraimékkal. Ez a vidék kenyérszegény. Maga a lakosság alföldre jár el aratni, onnan hozza haza télire valónak az arató részt. Megtörtént minden, a mi lehető volt. A délelőtt a kenyérrel tölt el, délután következett a hús. Tudniillik az ujonczok.

A főszolgabiró alszolgabirója és esküdtje mind elment mozgó nemzetőrnek, magára maradt az egész dolog. Ő maga írta be az ujonczokat a lajstromba, az előtornáczban pedig a járásorvos vizsgálta meg a testi állapotjaikat. Jobbadán beváltak: ezen a vidéken teremnek a legszálasabb legények s nincs köztük se szűk mellű, se görvélyes. Aztán örömest mennek katonának, harczolni a magyar szabadságért. Csak úgy döng a melle, mikor ráüt az öklével s azt mondja: «ja szom magyar!» Az udvar tele van asszonynyal, anyóka, szerető, «matka, katka» búcsúzik a felcsapott legénytől, a ki már nemzeti szín rózsás csákóval jön ki a tornáczból. Az egyenruha többi alkatrészét majd még csak imitt-amott kapják: bakancsot talán Nagyszombatban, attilát Pozsonyban, a borjút Budán, puskát, szuronyt majd a hol ellenséget találnak, a kitől azt elvehetik.

Egy árva czigánybanda húzza künn az utczán a «hajja czicza, kis Katicza!» toborzó nótáját s egy pár rendesen felöltözött honvéd altiszt biztatja vígságra az a nélkül is ujjongó fiatalságot, piros borral kinálva.

A beiratás olyan gyorsan megy, hogy Illavay Ferencznek ideje sincs felnézni a rubrikázott irásból, hogy szemügyre vegye a legényeket, a kik csak azután jönnek hozzá beiratkozni, mikor a tiloguson átestek, s ott mindjárt megkapják tőle az egy forint felpénzt, valóságos három huszasban.

Illavay ekkép nem is lesz figyelmes két újon érkező

alakra, a kik egymáshoz társulva törnek maguknak utat a többi legénységen keresztül az iróasztalig.

Az előbbjövő nyurga, hirtelen nőtt fiatal ember, valami húsz éves; de olyan ábrázat, a mi vén korában is gyermekkép marad; rendesen halvány, de aztán megint a hajatövéig elpiruló; két nyugtalan, igen világos kék szeme nagyon közel áll egymáshoz s soha sem néz annak a szemébe, a kivel beszél: az egész arcz fölül keskeny, alul pedig széles. Felvetett ajkain örökös duzzogás, panasz és élvezetvágy egyesült kifejezése látszik. Abból a savószínű pihéből, a mi az ajkak fölött kemény viaszkpedrővel van hegybe facsarítva, soha sem lesz bajusz, ellenben két, felfelé fordított *V* betűt képező szemöldei olyan kifejezést adnak az arczának, a miről azt hiszi az ember, hogy mikor legjobban fenyegetőzik, akkor van legjobban megijedve. Visel pedig e nagy tenyerekben és nehéz lábakban végződő nyurga alak piros hajtókás ólompitykés victoriadolmányt, a mi eredetileg nem rá volt szabva, mert a kézcsuklói ki vannak belőle; ellenben koczkás bársonymellényt; nyakravaló helyett csomóra kötött, de már nagyon zsiros veres szalagot, s a fejébe nyomva egy nemzetőri csákót viaszkos vászonból.

A háta mögött jövő s tőle elmaradni nem akaró társ pedig egy alacsony, zömök legény, a ki szintén húsz-huszonkét éves lehet, de már ennek az ábrázatja úgy be van nőve fekete bozóttal, hogy csak a két szeme villog ki belőle; ez az arcz azonban mindig nevetésre áll, nehéz is volna neki más kifejezést adni. Az egyik szemének a lehunyorítása még egy kis ravaszságot is kölcsönöz hozzá.

Ennek a fején van egy Hunyady-kalap; a termetét ellenben bőven fedi egy hosszú vászonkitli, a melyen a hiányzó gombokat igen czélszerűen pótolják holmi madzagra kötött fapeczkek.

Hát ez a két alak jobbra-balra taszigálva a paraszt legénységet, renden kívül odafurakodott a főszolgabiró

székéhez, ki háttal ült a publikumnak s azzal az előljövő éles ráspolyhangon kiáltá a sorozatbeiró fülébe:

— Tessék beírni! «Apátvári Soma.»

E hangra mégis csak föltekintett Illavay és hátrafordult; s a mint ezt a két alakot meglátta, csak lecsapta a tollát az asztalra.

— Hát ez már megint micsoda bolondság?

A nyurga ifjú e szóra hősi állásba vetette magát s fölfelé pödörgetve azt, a mit bajusznak képzelt: elnézett a szolgabiró feje fölött, mintha annak a tintás üvegnek beszélne ott a polczon.

— Semmi bolondság! ti gyáva hazaárulók, kik a nemzet lelkesült fiait vissza akarjátok tartóztatni, hogy vérüket hazájok szabadságaért kiontsák. Ismerünk benneteket! Én meg fogom írni a «Nép Szavá»-nak, hogy a petrőczfalvi főszolgabiró nem akarja engedni a harczvágyó ifjaknak, hogy a zászlók alá sorakozzanak. Izé —

Itt rátalált tétova szemeivel tekinteni Illavayra s annak a szemeitől elfelejté, hogy van tovább?

— Nézzen rám Kornél, szólt ez hozzá.

A szemeivel aztán megfogta.

— Hát mi vagyok én?

A míg a szemeibe nézett, addig nem tudott neki mást mondani, mint hogy «izé», hanem a mint egyszer megint kiszabadíthatta saját szemeit Illavay szemeinek a fogságából s visszatalált velük a tintás üvegre, megint feltalálta az elvesztett fonalat.

— Nekem nem tutorom az úr többé. Nekem nem parancsol többet se a vármegye, se a sequestri curator, mert ütött a szabadság órája. Ön nekem nem zsarnokom többé.

— Hiszen nem is azt kérdeztem, hanem hogy hová való szolgabiró vagyok én?

— Petrőczfalvi! Tudja meg ön. Ezentúl nem Prusznócz, hanem Petrőczfalva; minden falunak magyar neve lesz, minden embernek magyar neve lesz.

— Ahán! Ilyenformán jut ön is az Apátváry névhez.

Persze; Opatovszky annyit tesz. De mikor lett önből Samu?

— Nem Samu, hanem Soma! Kornél attól származik, hogy «cornus» = som: tehát Soma.

— Hátha attól származik, hogy «cornu» = szarv, akkor Szarvas?

A hátulsó alak elnevette magát.

Az első hátrafordult s ráförmedt:

— Ön meg ne röhögjön, mert levágom a fülét!

Szerencsére — nem volt mivel.

— Az úr pedig, szolgabiró uram, ne vicczeljen itt, mikor ily szent elhatározásról van szó, hanem a lelkes ifjuság visszatartóztatásától tartózkodjék!

— Jól van, jól. De hát volt-e már a lelkes fiatalság a felcsernél, magát megvizsgáltatni?

— Mire való az?

— Hát hogy meggyőződjünk róla, vajon testileg alkalmas-e a haza védelmének megfelelni?

— Ez régi katonai schlendrián! Ez a zsarnokság találmánya. A franczia convent nem nézte azt, hogy megüti-e valaki a katonai mértéket?

— De nekem ez az utasításom. Hát tessék előbb kimenni és levetkőzni a felcser előtt.

— Mit? Hogy egy nemes ember levetközzék a parasztok előtt?

— Kérem, mindnyájan egyenlő polgártársak vagyunk.

— De — izé. — Itt megakadt valami göcsben.

— Tetszik? Nem tetszik? Mert én nem érek rá itten alkudozni.

Nagyon halk hangon sugá oda az ifjú:

— Nem lehetne ezt holnapra halasztani?

— Még ma este el kell szállitanom az egész ujonczilletményt.

Az ifjú elébb összenézett a háta mögött álló erdei manóval. Az pedig cynikus vigyorgással szólalt meg felvilágositólag.

— Az a kis hiba van ám, hogy nincs az úrfin ing, azt valahol elvesztettük; csak egy forhemedlink takarja a deficzitet.

— Ne locsogjon, izé.

— Úgy vagyunk bizony, mint az egyszeri spanyol grand.

Illavay boszusan ütött a tenyerével az asztalra.

— No hát azért is! Kiálta a nyulánk ifjú s nekilódult a benyilónak, de két lépésnyire megint meggondolta magát s visszalódult: «no hát azért sem!» Tekintete e közben a főszolgabiró asztalán levő szivardobozra esett: az rögtön adott neki egy jó eszmét; belemarkolt, kivett belőle vagy hatot: «hát majd utoljára, mikor a sok parasztnak vége lesz, addig kimegyünk — fraternizálni». Azzal kilődörgött a szobából.

— Ön maradjon itt Koczur! szólt Illavay a pávián képű társnak s aztán felállt és a másik ifjú eltávoztával, odaszorította ezt az ablakmélyedésbe.

— Hát most megint micsoda istentelen ostobaságot követtek el önök? Így vigyáz ön a védenczére?

A kis ember csak mosolygott, mint a ki hozzá van szokva, hogy ha megtépik is a haját, azért csak mosolyogni kell.

— Hát tehetek én róla? Én sem vagyok okosabb, mint a vármegye. A vármegye azt határozta, hogy Kornél úrfit, mint hóbortost, örök gondnokság alá kell rendelni. Hogy ne legyen alkalma bolondozni, elküldték Debreczenbe, járjon ott az iskolába, szokjék a jámbor hétköznapi emberek társaságához. Beadták kosztra-kvártélyra egy profeszszorhoz, a ki nagyon okos ember. Engem odarendeltek melléje mentornak vagy martyrnak, vagy inasnak, egy szóval, hogy a két bolondból legyen egy pár. Nem is lehetett neki Debreczenben semmi rendkívüliséget elkövetnie. De hát már arról ki tehet, hogy egyszer csak kiüt a szabadság, a diákok mind beállnak honvédeknek, a kollégiumot bezárják.

— Mind tudom. De hiszen én küldtem a Kornél instruktorának rögtön útiköltséget, hogy hozza a fiút haza.

— Igen ám, de az instrúktor azt mondta, hogy neki előbbvaló kötelessége, mint vörösszalagos mozgó nemzetőrnek elmenni Nagy-Bányára a táborba, azzal markunkba nyomta az útipénzt, hogy találjunk haza nála nélkül, hisz ketten kiteszünk egy négylábú állatot.

— No, és ez augusztusban történt s azóta önök mindig utaznak?

— Hát persze. Először elindultunk Kassa felé, akkor híre fut, hogy jön Schlick, erre mi visszaflankenbewegungoztunk Tokajra. Onnan lekerültünk Tisza-Fürednek s megint neki vágtunk Miskolcz felé. Miskolczon azzal excipiáltak bennünket, hogy itt jön Simunich! Arra mi hátrafelé koncentráltuk magunkat Szolnokra. Onnan lekerültünk Pestre, ott kipihentük magunkat egy kicsit a hadjárat fáradalmaitól.

— Egy kicsit a nasi-vasi bankot is fölkerestük.

— Még nem. Az csak később következik. Itt jól kipihenve magunkat, újra kezdtük a hadjáratot s elmentünk egész Komáromig, ott szembetalálkoztunk a rémhírrel, hogy jön Jellasich!

— Hisz ez a túlparton járt!

— Hát nem lehet az innenső partra átlőni? Innen visszaretiráltunk megint Pestre s akkor állt be az említett eventuálitás.

— A nasi-vasi bank.

— Mintha csak nyomtatva volna, úgy tudja tens úr.

— Végződött egy nagy catastrophán. Ott elvesztették az utolsó garasukat is.

— De még az útiköpenyegeinket is, külömben most is ott ülnénk. Útközben aztán Kornél barátunkról imitt-amott elmaradozott egy-egy öltönydarab. Az utolsó stáczión kénytelen voltam a magam Victoria-dolmányát ráadni; nyakravaló helyett meg a kalapomról a veres szalagot odakölcsönözni; valaki a kávéházban megszánta s adott

neki egy viaszkos vászonból faragott csákót. S ettől a mi Kornél barátunk arra a fölséges ötletre jött, hogy álljunk be katonának, akkor, majd ha Illavay Ferencz urambátyám szeme elé kerülünk, még nekünk fog feljebb állni! Tetszik látni, hogy mi nem vagyunk olyan bolondok, mint a milyennek látszunk.

— De hisz ez képtelenség! Ön ismeri ezt a fiút testileg-lelkileg. Ez nem lehet katona! Nem tudta ön őt lebeszélni?

— Eleget beszéltem neki. Mondtam, hogy nem bírja el maga a puskát; milyen vékonyak a karjai, meg a lábszárai. De azzal felelt rá, hogy jól agyba-főbe vert, s minthogy én nekem már gyerekkoromtól fogva az volt a hivatalom, hogy ha Kornél úrfinak tetszik a vitézségét rajtam kipróbálni, hát csak hagyjam magamat, hisz azért táplálnak, hát most ez azt hiszi, hogy nincs olyan ember, a kit ő meg ne verjen.

— A testi gyöngeség még hagyján, de az a hóbortos agy. Az apai elmeháborodottság lappangó öröksége a vérében, a gyermekkori reminiscentiák, a fékezhetlen természet, a félénkség és a szilajság végleteibe ugráló szeszély. Hisz ez azt fogja tenni, hogy vakmerő lesz a saját előljárójával szemben s gyáva az ellenség előtt.

— Én nem tehetek róla. Próbálja meg a tekintetes úr lebeszélni. Én nem tehetek egyebet, mint hogy ha ő beáll katonának, én is beállok s ha majd masirozás közben eldobja a puskáját, én magam czipelem mind a kettőt.

— Hija be ön azt a fiút!

Az ifjú úr visszajött, egész gyönyörüséggel füstölve a szájába dugott szivarral.

— No mi tetszik, szólt ez, az egyik lábát rázva, mintha köszörüt hajtana.

— Hát legelébb is fogja a szekrényem kulcsát, menjen át a másik szobába, ott fog találni egy öltözet ruhát.

— Csak nem bolondultam meg, hogy az úr termetére való ruhában parádézzak?

— Nem. Számítottam rá, hogy ön ilyen állapotban fog haza érkezni s készletben tartottam egy egész öltözetet.

— De hogy mert az úr nekem ruhát varratni, az én mértékem nélkül? Azt gondolja, hogy én fölveszem azt a ruhát, a mit a prusznóczi schneider eszkábált?

— Pestről hozattam az öltönyeit: Formanektől, a kinél legutoljára ekvipiroztatta ön magát.

Ez lefegyverezte az ellenmondás szellemét, elvette a kulcsot büszkén s átment a másik szobába felöltözni. Mikor visszajött, egészen dandy volt.

— De még csak egy tükör sincs az úrnak a házánál?

— Nincs.

Az ereklyét zár alatt szokta tartani.

— Az ember azt sem tudja, hogy áll rajta az öltözet?

— Hát hisz e miatt nem sokáig lesz önnek aggodalma, mert ha beválik, akkor majd kap honvéd attilát.

— Ohó, nix honvéd attila, nix bakancs. Én huszár leszek.

— Megengedem. Hanem elébb vizsgáltassa meg ön magát.

Most már nem huzódott az operatiótól; az orvos ugyan úgy találta, hogy nagyon szűk a mellkasa, akárhogyan feszítgeti kifelé, de csak azt nyerte vele, hogy összehazaárulózták, a ki egykézre játszik azzal a másik hazaárulóval odabenn; mikor pedig azt találta neki mondani az orvos, hogy a karjai nagyon véznák, arra épen fölgerjedt: «micsoda? hát nem tudok én száz moulinét vágni egy huzamban, kinyújtott karral?» Azzal kirántotta az egyik őrmester oldaláról a kardot s elkezdett ide-oda nyaklókarral malomvágásokat tenni az orvos felé. Az utoljára is, nehogy orra, füle bánja meg a dolgot, ráhagyta, hogy ez bizony gyógyíthatatlan vitézségi mániában szenved, hát legyen «alkalmas».

Mikor aztán kezében volt az orvosi bizonyítvány, hogy «beválik», büszkén lépegetett vissza az összeiró asztalhoz.

— Ihol van! Már most hát csak tessék szépen bepingálni: Apátfalvi Soma.

— A bizony jó lesz. Legalább ha elszökik az ember, nem keresik a neve után. Dörmögé Illavay.

— De nem szökik el! Kiálta pulykamérgesen az ifjú. Hanem harczolni fog, mint egy oroszlán! Nem szökik el, hanem visszatér egykor, mint koszorus hős, mellén a Terézia-renddel.

— Azt ugyan a császár osztogatja.

— No hát a becsületrend keresztjével.

— Azt meg a francziák osztogatják.

— Arra egy civilistának semmi gondja. Mindegy. Visszatérek! S akkor ezeket a hazaárulókat mint leguillotinoztatom.

Illustrátióul a papirosnyíró ollóval levágta Illavay irótollának a szárnyát.

— Engem is? Kérdé az nyugodtan.

— Önt négyfelé! kiáltá fenyegetőleg az ifjú, s az ollót beleüté az asztalba, hogy megállt benne; aztán egyszerre a legnagyobb haragból és fenyegetőzésből alászállt a legcsendesebb pénzkérő pianóba. — Hát már most adjon hamar pénzt.

— Tessék, szólt Illavay, odaszámlálva eléje a három huszast.

— Hát ez micsoda?

— Három huszas.

— Hászen tudom, hogy három huszas egy forint. Ennyire engem is megtanítottak a collegiumban. De hát ferblizni akar az úr velem, s vizinek teszi be?

— Ez a felpénz. Ennyit kap minden ujoncz.

A fiatal ember e szóra a két tenyerét a két térdére tette s elkezdett idétlenül kaczagni.

— Hát most én ebből a három huszasból vegyek magamnak lovat, nyerget, lószerszámot, egyenruhát, állítsak ki belőle egy bandériumot, élelmezzem a háború végeig? Hahaha!

Aztán a legszilajabb kaczagásból egyszerre csak átcsapott az érzékenykedésbe.

Felkapta a három huszast az asztalról s odadobta a hátulálló ujonczok közé.

— Nesztek! Igyátok meg! — Aztán felemelte szemeit a magasba. Mikor úgy felnézett a semmibe, olyankor talált eszméket. — Hová jutottam! Hajdan az őseim saját banderiumaikat vezették a háboruba, most én, mint sereghajtó kullogok a bocskoros rekruták után! Három napi járó földön mindenütt az őseim birtokán járok s a csizmámnak nincsen talpa. Az apámnak negyven paripája állt az istállójában!

E szavaknál úgy égtek a szemei: az álla reszketett. Válság előtt látszott lenni. Vagy sírva fakad rögtön, vagy elkezd törni, zúzni, a mit elől-utól talál, míg meg nem kötözik. Illavay ismerte jól a természetét. Másod-ági unokatestvérek voltak. Kornél a hajdani dynasta majoresconak a fia. Ferencz pedig az anyai ágon a kisebb birtokos Opatovszkyak utóda, ezért volt rábízva a hóbortos unokaöcs fölötti gyámság, s a szétzilált nagybirtok ujrarendezése. Imerte jól a védencze kedélyét. Nem lehetett arra mással hatni, mint nyugodt humorral. A kitörést megelőzve, azt mondá neki egész szeliden:

— Lássa, kedves Soma, az ön édes atyja tehette azt, hogy negyven paripát tartson, mert tudta jól, hogy van neki egy derék, okos fia, a ki a gazdaságát majd jól rendbehozza, — de önnek még nincs.

Az ifju le volt fegyverezve. Elmosolyodott rá.

— Bizony nagy bolond maga, szólt egészen alábbhagyva az indulatoskodással. Egészen bolond. Hanem hát beszéljünk már most komolyan. — Hát — kedves urambátyám.

— Jól van, kedves öcsém. Hanem, ha azt akarja, hogy komolyan beszéljünk, hát engedjen engem beszélni. Miután önnek olyan nagy kedve van a hadi pályához, erről nem akarom leverni. Azonban nekem ott is kötelességem

lesz önre felügyelni. Fogok róla gondoskodni, hogy ön jól legyen felmentézve, paripázva és fegyverezve s az egész szolgálatidő alatt ellátva minden szükségessel. Hanem az ehhez való pénzt önnek a kezébe nem adom; mert akkor abból nem lesz se paripa, se mundur; ellenben ott leszek holnap az őrnagyánál s annak a kezébe adom a szükséges összeget, a ki aztán önről szépen gondoskodni fog.

— Micsoda? hát nem meri az én kezembe adni? Hát nem tart engem becsületes embernek? Az én becsületszavamban mer valaki kételkedni? Akkor annak a valakinek én azt mondom, hogy . . .

Illavay attól tartott, hogy ez most mindjárt sértegetni fog, s még majd kurta-vason kezdi a hadipályát: hirtelen eléje vágott kemény szóval:

— Jobbra át! Indulj!

A parancsszó meghökkenté az ifjut, az a másik fiu segített eldönteni az elhatározást, fülébe súgva:

— Hiszen kapunk már kölcsön. Csak gyerünk innen. Hozzon el egy marék szivart magával.

A szőke ifju úgy tett: a mennyi nagy tenyerébe befért, annyit kisajátított a szivardobozból s azzal dölyfösen oda döczögteté a szolgabirónak a végső véleményét.

— Azt mondom az úrnak, hogy az úr egy —h—h—h egy —

Koczur kiczibálta magával az ajtón.

Az elhozott szivarokat aztán el kellett helyezni. Az új kabát zsebébe egy szivartáska is volt dugva: a tutor arról is gondoskodott. A mint azt felnyitá az ifju vitéz, annak egyik oldalrejtekéből öt darab szép piros szemű tízforintos mosolygott elé. A mint ezt meglátta, kirántá magát satellese kezéből, visszarohant a hivatalszobába, s minden átmeneti præludium nélkül, nyakába borult a kegyetlen zsarnokának s összecsókolá annak az arczát.

— Kedves, édes, jó Feri bácsi! Ugy-e nem haragszik azért, — a mit magamban gondoltam? — Bocsásson

meg — — Isten önnel. Ha valaha veszély fenyegeti önt — csak egy szót! — Én repülök és kiszabadítom önt! Előre fiuk!

Bizonyos, hogy mind megitta az ujoncztársaival azt az örvendetes véletlen pénzt, még azon éjjel.

A SZÉP KISÉRTET.

Illavay késő délután készült el a rábízott feladatokkal. Kenyér, zab sokkal kevesebb került ki, mint a mennyi parancsolva volt, ellenben ujoncz épen kétszer annyi, mint a hogy ki volt vetve a járásra. Kell is, hogy más járásnak a hiányát pótolja, a hol lőcslábú generatio lakik.

Ekkor jutott hozzá, hogy átránduljon Gargóvárra a grófhoz.

Gargóvár még az a birtok, a mely a Rákóczy-korszak óta nem cserélt gazdát. A Temetvényi grófok mindig hűségesek voltak a trónhoz: Bécsben laktak, ide csak vadászni jártak le; a szarvasaik számára bekerített hely négyszög mértföldeket számlált. A gargói várkastély maga arról volt híres, hogy annak száz szobája és terme rococo- és renaissance-kori pompával van berendezve, a mik azonban csak évenkint egyszer vagy kétszer nyilnak meg külföldről összehívott vendégsereg előtt, máskor mindig zárva vannak. Megesik, hogy átutazó uraságoknak megmutogatja azokat a várnagy, feltakargatva — jó borravalóért — a rejtett műkincseket. Illavay Ferencz bizony soha sem látta e híres dísztermeket. A vidékieknek az a szokásuk, hogy a helyükben levő rendkívüliségekre nem kiváncsiak. Egyéb oka is volt. Ferencz gyűlölt minden külpompát, maga mindenben a rideg egyszerüséget szerette; hiányzott nála a szép ízlés.

A kanyargó hegyi út, mindenütt a pisztráng-gazdag patak mentét követve, hatalmas bástyakapukon keresztül visz fel a várba. A sánczárokban már nincs víz, az be van

nőve gyeppel, de a fölvonó hid még minden éjszakára csörömpölve zárja el a kaput, s a későn érkező vendég közeledtét a toronyőr kürtszava jelenti, hogy a hidat újra leereszszék.

A kapubejáratnál még ott ülnek, mint hátulsó lábaikra kuporodott szelindekek, a talpaikról levett sugárágyúk, török háborúk diadaljelvényei; a nagy négyszögű udvar kövezete közül azonban mindenütt kinőtt a fű, a középen álló szökőkút tritonjának tülkéből nem ömlik most a víz. Látszik, hogy a grófi család hirtelen költözött ide; nem volt idő az udvarról a füvet feltépetni s a vízvezeték hibáit kitataroztatni. Egyéb baj volt most itt.

Illavay hintaját inas és komornyik fogadta. Német volt mind a kettő. A komornyik még a hintóból leszállás alatt elmondá neki, hogy nagyon várják az uraságok, de mielőtt ő excellentiájához fölmenne, kegyeskedjék Pálma comtessehez bemenni, a ki okvetlenül elébb akar beszélni a tekintetes úrral.

— De barátom, ilyen sárgyúró csizmában csak nem állhatok be a comtessehez tisztelkedni.

— Nem tesz az semmit. Hát mikor vadászatok vannak? Vegyük úgy, hogy most is azok vannak.

— Csakhogy ezúttal a vad kergeti a vadászt. No hát vezessen oda, a hol a comtessere várnom kell.

A komornyik egy földszinti szobába vezette a szolgabirót, a minek igen egyszerű bőr butorzata volt, a falakon tollrajzok, aranyozatlan rámában. Műértő ember ugyan nagy kegyelettel ismerte volna fel e székeken a legbecsesebb ó-mór bőrműveket, s az egyszerű rajzokban világhirű mesterek kézvonásait; de hát mindezekhez Illavaynál hiányzott a fogékonyság.

Kiváncsi volt rá, hogy vajjon mit akarhat vele a comtesse? Bizony nem is ő rá magára. Jól volt ő lakva úgy az asszonyi képpel hogy jöhetett volna eléje valaki Circe minden bűbájával ma.

Alig távozott el a komornyik a várt vendéget bejelen-

teni, nemsokára nyilt az oldalajtó s belépett rajta a gróf-kisasszony.

Egyedül jött s az ajtót is betette maga után.

Mintha öntudatával birna annak, hogy neki nincs szüksége őrizetre: maga a tekintete elég, hogy bűvkört vonjon körüle, a mi tele van eltaszító delejjel.

Hosszúkás vont arcza oly fehér, mint a porczellán, szép, tökéletes vonásokkal, a mikről sugárzik a hidegség. Haja olyan szinű, mint az érett buzakalász hullámzó tengere s e sajátszerű halavány aranyhoz kirívó ellentétül a két sűrű szemöldöke csaknem szénfekete, s azok alól két nagy szem sötétlik, a mikről nem lehet meghatározni, hogy barnák-e vagy sötétkékek: az élet tüze mélyen elrejtve bennük. S mikor ez a piros ajk megnyílik, az ember szinte megdöbben: ime a szobor beszél. Az is olyan csendes, szenvnélküli hang, mintha álomkép beszélne álmodozóhoz. Magas, nyulánk termetét fehér öltöny teszi még szoborszerűbbé.

Egy szép kisértet, mikor előlép a félhomályból.

Maga a kéz is, a mit meghivott vendége üdvözlésére nyujt, oly hideg.

De lehetett volna az a kéz akármilyen meleg, azért Illavay elfelejtette azt megcsókolni. Még tegnap talán eszébe jutott volna, hogy az úgy szokás.

— Megbocsásson ön, szólt Pálma grófnő, helyet mutatva Illavaynak az asztal mellett, mely a bőrpamlag előtt állt (remek antik faragvány), maga a pamlagra ült le, — azért, hogy elfogtam önt útközben. Nekem okvetlenül elébb kellett önnel beszélnem, mielőtt az atyámat meglátogatta. Ismeri ön az atyámat?

— Találkoztam vele egyszer, mikor birtokára megérkezett, s a szeszgyárosával kellett valami ügyét eligazítanom.

— Akkor nem ismeri őt. A mint hogy nagyon kevesen ismerik. Ő nagyon zárkózott és túlovakodó. Az a kör, a miben az egész életét leélte, az oka ennek. Ott mindenki-

nek vigyázni kell arra a szóra, a mit más előtt kimond, és feljegyezni azt a szót, a mit mástól kimondani hallott; s ha szólni kénytelen az ember, nem mondani el mindent, a mit tud. Ez megszokás. Hanem a jelen helyzetünkben ez ránk nézve igen nagy baj lehet. Apám ugyebár irt önnek levelet?

— Kettőt is.

— Azt irta ugyebár, hogy ő nem képes a kormánybiztos fölszólítását teljesíteni. Nincs elkészülve arra, hogy négyezer vendéget ellásson; még kevésbé érzi magát alkalmasnak arra, hogy a gargóvári nemzetőrök zászlóalját vezesse, mert sohasem volt katona, mert beteges.

— Ilyenformát irt.

— No lássa ön. Ez az ő régi szokása. Hogy a bajának csak egy részét adja elő: úgy, hogy a ki a legjobb akarattal segíteni kivánt rajta, a bajának a nagyobb részén nem segített. Azt ő eltitkolta. Ha ön a szerint sziveskednék eljárni, a hogy ő kivánta, hát abból csak az lenne, hogy a kormánybiztos, (föltéve, hogy az ön szives közbenjárása teljes sikert aratna nála), azt mondaná, hogy no hát jól van, ha nem láthat el a gróf négyezer embert, hát megyünk hozzá csak négyszázan. Ha egyszer aztán itt vannak: elmondanák az atyámnak, hogy hiszen nem szükséges neki a gargói nemzetőröket a táborba vezetni; elég, ha felfegyverzi őket, s aztán egyszer, lóra ülve, tart hozzájuk egy lelkesítő beszédet, átad nekik egy általam hímzendő zászlót. Ez is jó lesz. S ezt ki tagadhatná meg?

— Az igaz, hogy ezt nem lehetne megtagadni.

— Pedig ez az, a mitől az atyám retteg. Nem beteg ő: el birna viselni akárminő testi fáradalmakat. De nem akar! Nem lehet neki. És ezt ő nem fogja önnek megmondani soha. Hogy ő nem akar résztvenni ebben az egész mostani mozgalomban. Sem az egyik fél, sem a másik fél mellett. Hiszen azért hagytuk el Bécset. Mikor a fellázadt nép magához ragadta az uralmat, mikor ablakaink alatt végigrohantak egy végeláthatatlan tömeg-

ben, előttünk addig soha nem hallott kiáltásokat hangoztatva: mi sietve hagytuk el a császárvárost, szökevényképen, felkerestük ősi lakházunkat Magyarország egyik legcsendesebb zugában. Azt hittük, hogy itt békén meg fogunk huzódni, míg a zivatar valamerre feltisztul. Képtelenségnek hittük, hogy a válság ide is utánunk jőjjön. Hogy itt is utolérjen bennünket a kérdés: hová tartoztok? Ez az, a mi atyámat kétségbe ejti, de a mit kimondani nincs bizodalma senkihez. Nekem van: önnek megmondom. Ránk nézve egyenlő baj, ha négyezred magával jön ide vendégül a kormánybiztos, vagy ha negyvened magával jön s atyámat nem ijeszti el az a gondolat jobban, hogy kezében a zászlóval rohanjon az ágyútűzbe, mint az, hogy a neve meg legyen említve a legegyszerűbb nemzetőri zászlószentelési ünnepélyen. Azért kérem önt, ne nyugodjék meg az ő levelében, tegyen többet érte, mint a mennyit abban ő maga kért: vegye rá a kormánybiztos urat, hogy egyáltalában kerülje el megtisztelő látogatásával a mi szerény lakásunkat s hagyjon nekünk minden tekintetben békét.

Illavay nehéz feje nagy csóválásnak indult erre a szóra.

Pálma grófnő nem vette azt észre.

— Ha ön ezt nem viheti keresztül, akkor előre is megmondhatom önnek őszintén, a mi következni fog. Atyám nem várja be itt a kormánybiztost. Hanem, ha erőszakolni fogják, hogy álljon párthoz, itthagyja az országot s elmegy Badenbe. Én pedig nem akarom azt, hogy ő ahhoz a táborhoz álljon, mely Magyarországgal ellenségül áll szemközt.

Illavay érdekelten kezdett nézni e hölgy arczára. Nem volt azon semmi verőfénye az indulatnak. Maga is vette észre, hogy félreértetett. Egyik ajkszeglete hideg mosolyra vonult el.

— Nagyon kérem önt, valami idétlen honleánykodást ne keressen ön szavaimban. Én nem rajongok magasabb

eszmékért. Belőlem csak az önérdek beszél. Én nem akarom, hogy az atyám bármely oldalra nézve is kompromittálva legyen. Ki tudja, hogy melyik fél marad győztes a végkimenetelnél? Az ellenpárton levőknek a birtokát az bizonyosan el fogja kobozni. Nekem pedig nincsen kedvem, mint a franczia forradalom alatti emigránsnőknek, pénzért dolgozni a számkivetésben. Belőlem a józan önzés beszél.

Jobban le nem hűthették volna Illavait.

Ezt is észrevette a szép kisértet.

Jónak látta aztán egy kedélyes mosolylyal bebizonyítani e földi eredetét. Az a mosoly jól illett halvány arczához.

— Ugyebár, sajátszerű az? Én belőlem nem szól más, mint az önzés s öntől mégis azt kivánom, hogy tegyen meg értünk mindent, a mire képes, a kikhez önnek semmi oka sincs jó indulattal viseltetni. Ennek ön maga az oka. Önről azt mondja mindenki, hogy nagyon jó ember. S a ki nagyon jó ember, az mindenkinek az adósa.

Illavay maga is elmosolyodott erre. Úgy látszik, hogy a comtessenek igaza van.

— Jól van, szólt fölkelve a helyéről. Majd úgy járok el, hogy semmi baj ne legyen.

— Kérem, legyen ön még szives leülni. Önhöz még egy másik levelet is irt az atyám.

— Igen, valami gyapjuszállítmányról, a mit útközben lefoglaltak.

— Azt irta benne, hogy majd a többit elmondja élő szóval. De ő itt megint nem fog önnek mindent elmondani, túlságos óvakodásból. Annyit fog önnel közölni, hogy azokban a gyapjus zsákokban nem csupán gyapju van, hanem a legalsó zsákban van egy aczél láda. Ezt mi nem hozhattuk magunkkal, mikor Bécsből menekültünk, mert a sorompóknál a felkelők mindenkit megmotoztak. Úgy jöttünk ki, mintha sétakocsizást tennénk. Ezt a ládát pedig egy bizományosunk társzekerével indítottuk útnak gyapju-

szállítmány közé csomagolva, a háznagyunk felügyelete alatt, a ki azt az egész úton kiséri. Ez jelenti most, hogy a gyapjuszállítmány az állam részére lefoglaltatott útközben. Már most azt tudatni fogja önnel az atyám, hogy abban a gyapjuszállítmányban van egy láda is, a mit nekünk megkapnunk okvetlenül szükséges. De már azt, hogy mi van abban a ládában, ismét nem fogja önnek egészen elmondani. Családi okiratok, nagybecsű szerződések. És ebből megint nagy baj lesz. Mert ha ön azzal a szóval reklamálja az elrejtett ládát, hogy abban irások vannak: a mai veszedelmes világban okvetlenül azt fogja rá mondani a kormánybiztos, hogy azok lehetnek valami államellenes iratok, a miket még inkább szükséges megvizsgálni s annyival bizonyosabban elviszi magával. Azért én megmondom önnek s kérem, hogy mondja meg az atyámnak, hogy tőlem hallotta ezt. Abban a ládában, a családi iratokon kívül, vannak még a családi gyémántjaink is, több mint fél millió becsértékben. Azért arra kérem önt, hogy beszéljen ön igen határozottan az atyámmal. Mondja meg neki, hogy mindent tud már. Követeljen tőle teljhatalmú megbizást a maga számára és kivánja átadatni annak a ládának a kulcsát, hogy a kormánybiztos előtt felnyithassa azt és megmutathassa annak a tartalmát. Megbocsát ön, hogy ilyen őszintén fordultam önhöz. De hát azok, a kiknek bajuk van, nem tehetnek egyebet, mint hogy azoknak a terhére váljanak, a kiknek életfeladatuk a mások baján segíteni.

Ezzel ismét kezét nyujtá Illavaynak s az a kis kéz most már nem volt olyan hideg: a szép kisértetet valami emberi melegség lehelte át.

Illavay utána nézett az eltávozónak s úgy teszett neki, mintha könnyebben érezné magát, mikor már nem áll vele szemközt, mikor nem hallja azt az álomországból jövő hangját.

AZ UTOLSÓ TEMETVÉNYI GRÓF.

Mégis szép az az őszinteség, mondá magában Illavay, a míg a komornyik, kezében a két ágú gyertyatartóval, végigvezette a folyosókon a főúr alvószobájáig. Nagyon szép és ritka adomány az az őszintség. Más leány azt mondta volna: «tegye meg ön ezt, meg amazt, fordítsa jóra, a mit a vak sors elrontott, tegye lehetővé a lehetetlent az én szép szemeimért!» Ez fölöslegesnek talál minden czirógatást, csábítást; megmondja egyszerűen: «önnek kötelessége minket a kellemetlen helyzetekből kiszabadítani, s ezért önnek nem jár semmi: nem, még csak egy álomlátás káprázata sem; ön tartozik ezzel, mivelhogy ön azon szerencsétlen teremtések egyike, a kik «jó emberek», s a kik ennélfogva azzal a teherrel születtek a világra, hogy minden embernek adósai, a kivel csak összetalálkoznak a föld kerekén, ezeknek meg kell tenni mindent, a mit akárki kér tőlük; hogy hogyan teszik meg? az az ő gondjuk. Ha megteszik, az nem is érdem; ha nem teszik meg, az már gorombaság. Más leány legalább mórikázott volna előtte egy kicsit s az most nagyon rosszúl esett volna neki; ez egész hidegen megmondta a szemébe, hogy önzésből volt hozzá ily kiváltságos bizalommal, kér mindent, nem igér semmit. Becsületes leány. Ennek a megbizásában el lehet járni.

A folyosók, előtornáczok maguk is főúri fényüzést hirdetnek; azok a szarvasagancsok, a mikre az elejtő vadász neve van felakasztva, nagyobb kincsbe kerülnek, mint ha aranyból volnának öntve. Nem vadaskert, hanem vadas ország termi azokat, s az őrző vadászcselédség száma egy kis zászlóaljat tesz ki. A márványlépcsők anyagáért drága útat kellett épiteni a hegyek közé, s a fresco tájképek a falakon nem ideális tájak másolatai, hanem megannyi uradalomnak a hosszú panorámája.

Minden tárgy arra van itt, hogy dicsekedjék.

Egy pipázó terembe érkezve, melynek összes groteszk butorzata a furcsa pipaállvány összhangzó környezetét látszott képezni, a komornyik azt mondá a vendégnek, hogy tessék addig leülni, míg ő exczellentiájánál bejelenti.

Kis idő mulva a komornyik kijött s nagyon kérte az engedelmet, hogy ő exczellentiája rögtön kijön, csak tessék nehány perczig türelemmel lenni, míg átöltözik.

Azután egy kis idő mulva megint előjött, s azt mondá, hogy de bizony mégis jobb szeretné exczellentiája, ha az olvasó-szobájába kegyeskednék befáradni.

Illavay hát bement hozzá. Észrevehető volt, hogy ő exczellentiája valóban át akart öltözni, ott volt még a levetett fekete frakk, a hímzett csillaggal a mellén, hanem aztán fele úton megint mást gondolt s ismét felvette a kurta otthonkáját.

Hát, mert mikor már felvette a fekete frakkot, akkor látta meg a tükörből, hogy az sehogy sem illik össze a mostani ábrázatjával. Maga sem ismer magára a főúr Hova lett az a büszke alak, ki a bécsi császári várlakban lekötelező mosolyával jobban bevilágította a termeket, mint valamennyi csillár? Fél fejjel magasabb volt a közönséges embereknél s ezt tudta felhasználni arra, hogy a kit nem akar meglátni, annak elnézzen a feje fölött. Most pedig úgy össze van esve. Három hete már, hogy nem borotválkozott. A mióta egy rettenetes októberi napon a saját kedvencz borbélyát látta az utczán a «Pöbel» élén deklamálni, kezében egy szerencsétlen főúr (a népharag áldozata) összetépett díszköntösének foszlányával, azóta nem ereszt borbélyt a torkához közel: maga pedig borotválkozni nem tud; annálfogva nem hasonlótlan egy gályarabhoz, a ki a bagnoból szökött meg: az a flanell-otthonka is segít kiegészíteni a mintát. Ki keresné benne a tegnapelőtti Temetvényi Ferdinánd grófot, felséges névtársának aranykulcsos, aranysarkantyús és aranygyapjús lovagját, a nagy Temetvényi-család utolsó és legnagyobb férfiivadékát?

Szobája csupa könyvtár, félig felmetszett, de végig nem olvasott könyvek hevernek minden asztalán.

— Ezerr bocsánatot kérrek uram! szól a főúr a belépőhöz, olyan keményen berregetve az «r» betűt, mintha annak a kiejtésére egy egész óramű mozgásbahozatala volna szükséges. Bocsánat, hogy ily derrangirrozottan fogadom. A szakállam egész errdő márr az ábrrázatomon. Nincs, a ki kiirrtsa. Mindenféle borrbélynak nem adhatja az emberr oda az arrczáját, hogy lefarragja.

Ferencz kezdett szepegni. Ha ez most a felvett tárgy nyomán arra fog áttérni, hogy «hát az urat ki borotválja meg olyan szép simára?» — «Saját magam.» — «Nem borotválna meg engem is?» — S még majd azt is meg kell neki tenni.

De szerencsére más vadnyomot üldözött az eszmecserkészet.

— Az ember most igazán nem tudja, hogy kirre bizza rrá a torrkát? Megbomlott a világ rrendje. Épen most olvasom a girrondisták történetét Lamarrtinetől. Szórulszóra ugyanaz, a mi nálunk történik. Olvasta ön márr?

— Nem olvastam még.

A nevezetes mű csak a mult évben jelent meg (1847). Akkor aztán felvette a gróf és elkezdte magyarázni Ferencznek, hogy ez az eset, meg az az alak mennyire hasonlít ehhez a most to̊rténthez, meg ehhez a mostani alakhoz, s ennél fogva mennyire következik mind az egymás után itt és most, a mi ott és akkor történt. A szemei egész rémlátásra voltak felnyílva.

— De még a peu prré, ugyan az a név is. Tessék! Akkorr Marrat, most pedig Madarrász. Pedig hát mit vétettek a girrondisták? Jó hazafiak voltak, de rrossz rrevoluczionarriusok. Mind a guillotin alá kerrültek. Még madame Rrroland is! Madame Rrroland! Urram. Ha ön is ismerrné őtet! Ha hallaná velem vitatkozni, a szíve megrrendülne tőle.

— Madame Roland, a kit kilenczvenkettőben lefejeztek?

— Nem. Nem. Hanem a leányomat. Szakasztott madame Rrroland! Nem az alakjára; de az egész szellemére nézve. Ugyan kérem, vigye el magával a Histoire des Girondinst, és olvassa el, aztán mondja meg, hogy nincsen-e igazam?

— Elviszem, gróf úr, de nem azért, hogy én olvassam, hanem hogy a gróf ne olvassa. Más idő, más ország volt az. Nálunk nem terem meg sem a sansculotte, sem a chouan. A comtessel egyébiránt már volt szerencsém találkozni és általa felvilágosíttatni az okok felől, a mikért a gróf ide hívott.

— Úgy? mondá a főúr, összecsukva a könyvet s aztán a két kezével a háta mögé téve azt, hogy az asztalpárkányon félig ráülhessen, mintha így bizonyosabb volna felőle, hogy az abban lakó rémszellemek nem jöhetnek elő. Tehát beszélt önnel a leányom? Mit beszélt?

— Legyen megnyugodva a gróf; mind olyan dolgokat, a mikért nem kerülne a «jólléti bizottság» törvényszéke elé. Én hivatalos állásommal összegyeztethetőnek vélem, hogy mindazokat elintézzem, a mik a grófot nyugtalanítják a saját felelősségemre.

— A saját felelősségérre! úgy, hogy engemet azérrt senki kérrdőrre ne vonhasson?

— Egészen úgy. Megértettem a helyzetet. A grófnak nem szabad compromittálva lenni sem az egyik, sem a másik félre nézve. Minden intézkedés az én terhemre fog esni. Csupán egyet kérek a gróftól. Ez tulajdonképen nagyon sok. Azt, hogy a mit én öntől hivatalos hatáskörömnél fogva követelek, azt haladéktalanul teljesítse.

— Irásbeli meghagyás folytán? kérdé a scrupulosus főúr.

— Természetesen.

— De kitől van önnek viszont megbizása? A «honvédelmi bizottságtól»?

— Nem. A rendes elöljáróságomtól, az alispántól és megyegyüléstől.

— De hát a kormánybiztos? Hisz az egy Henriót!

— Dehogy Henriót! Jó, magunkforma táblabiró.

— Olvassa ön csak, hogy mit ír nekem?

— Tudom. Szeret nagy szavakat használni. Én értek a nyelvén. Régi jó ismerősöm. Tengert kiált, s pohár vízzel is beéri.

Csak nem kell vele disputálni. Majd elintézek én vele mindent.

Ebből a szavából is láthatni, hogy micsoda jámbor ember volt ez az Illavay: más azt mondta volna, hogy bizony ez fogas munka lesz: nagy fába vágjuk a fejszét; a fejemmel játszom! hogy annál becsesebbé tegye a szolgálatát; ez meg igyekezik megkicsinyíteni a veszélyt, a minek a más kedvéért neki megy.

— No csak vigyázzon ön! Az ilyen idők kiforgatják az emberrt a szokott jelleméből. Én láttam a borrbélyomat, mint népszónokot! A borrbélyomat; a ki excellentiás urak parrókáit szokta fodorrítani s minden miniszterrnek az álla alá nyúlt. A barricadeon állt és onnan olvasta fel a prroclamátiót.

— Bocsásson meg, gróf úr; de az idővel gazdálkodnunk kell. Engedje meg, hogy itt az iróasztalhoz leüljek s nehány szükséges rendeletet megirjak.

— Tessék.

— Legelőször is a grófnak egyet.

— Nekem-m-m? szól a gróf s mindjárt behúzta mind a két kezét a flanell dókája hosszú ujjaiba.

— A grófnak van egy nagy fegyvertára.

— Egy kicsiny.

— Akár kicsiny, akár nagy, én azt lefoglalom.

A gróf felfortyant erre a szóra.

— De kérem! Azok nagyobbrészt ereklyék. Régi kovás puskák, a francziа háborúból, a mikor az atyám saját zászlóaljat állított ki.

— Azért megteszik azok a szolgálatot olyan helyen, a hol szuronynyal és puskaagygyal szokás dolgozni; — ha

nem ha a gróf a gargói nemzetőrök számára akarná azokat visszatartani.

— No, az kellene még! Mi jut eszébe a kormánybiztosnak? hogy én vezessek egy paraszt nemzetőrökből álló zászlóaljat a császáriak ellen. A ki soha sem voltam katona. Aztán olyan köszvény van a lábamban, hogy a szobában sem tudok bot nélkül járni. Meg ez az asthma! hiszen hallhatja a szolgabiró úr a hangomon.

— Azért gondoltam, hogy sokkal jobb helyen lesz a gróf fegyvertára, ha azoknak a honvédujonczoknak a kezébe adatik, a kiket ma küldtem fel a székvárosba, s a kiknek most még csak kaszákat tudott az intendatura kiosztani.

— Ah! capisco! capisco! Most kezdem az urat érteni! Ha nem lesz fegyver, nem lesz nemzetőrség. Jól van, csak tessék megirni a rendeletet hozzám. Csak peremptorie! minél erősebb hangon.

Most aztán már nem sántított a főúr, a hangján sem érzett az asthma. Félfejjel magasabb lett egyszerre.

Ferencz elkészült a rendelettel. Meg is pecsételte.

— Ezt tehát még az éjjel tessék foganatosíttatni. Én az alatt eléje sietek a kormánybiztosnak.

— Jól van, jól. Csak mondja meg neki — terjeszsze eléje: — hogy ne jőjjön hozzám négyezer emberrel, annyinak kenyeret sem tudok adni. Jőjjön kevesedmagával.

— Azt fogom neki mondani, hogy menjen másfelé, s épen sehogy se jőjjön Gargóra.

— Úgy, úgy. Az úr okos ember. Vagy a leányommal beszélt? Ahán. No az legjobb lesz, ha épen nem jön ide ő exczellentiája, a tisztelt polgártárs.

— A gróf pedig oda fogja küldeni eléje a táborba azt a kenyér- és zabilletményt, a mit a vendégei külömben elfogyasztottak volna háromnapi ittmulatás alatt.

— Miért ne? Szivesen. Hanem a szolgabiró úrnak határozott rendelete folytán.

— Már meg van irva. De most már a grófot kérem,

hogy kegyeskedjék leülni az iróasztalánál és számomra megirni.

— Mit?

— Először is egy meghatalmazást — magyarul — melyben fel vagyok szabadítva, hogy a gróf társzekerein levő lefoglalt gyapjuzsákokból egy elrejtett aczélszekrényt kivehessek; azután egy meghagyást — németül — a szekeret kisérő udvarnoknak, hogy e szekrénykét nekem átadja.

— Szivesen. Szivesen. Egész ív papirra, ugy-e bár? Le is pecsételjem?

— Nem; hanem a pecsétet a neve után nyomja oda.

— Hisz ön mindig a neve elé nyomta a pecsétet.

— Mikor mint szolgabiró tettem; hivatalból.

— Ahán: értem. Sietek vele. Ennek még ma meg kell lenni.

S olyan elhatározottsággal ült neki a gróf az irásnak, mintha végrendeletét kellene megírnia.

— Ön tudja, hogy mi van abban a szekrényben? Nagybecsü családi...

— Gyémántok... sietett eléje vágni Ferencz, hogy a meghazudtolás kellemetlen functióját elhárítsa magáról.

A gróf fölugrott a székről s karikára nyílt szemekkel meredt a vendégére.

— Hm. Hm? Ezt a leányomtól hallotta ön?

— Igen.

Erre a gróf rögtön elkezdett nem tudni irni. Panaszkodott a szemére, hogy a lámpásnál nem lát jól.

— Csak irja meg a gróf akárhogyan, sürgeté őt Illavay, mert nekem még az éjjel nyomába kell jönnöm a gróf társzekerének, mielőtt ez a sztrecznói erdőbe vándorol.

— De hát ön el akar bennünket hagyni. Azt nem engedhetem meg. Este érkezett vendéget nem szokás az én kapumon kiereszteni.

— Meg vagyok győződve a vendégszeretetéről s háladatos leszek érte, de ma nem vehetem e szerencsét igénybe, mert holnap reggelre már Laknón kell találkoznom a kor-

mánybiztossal, ha azt nem akarom, hogy holnapután ide jőjjön négyezred magával.

Ez az okoskodás győzött. A gróf csak elővette az írásbeli tudományát s megírta a keserves levelet.

— De legalább vacsorára csak itt marad ön?

— Köszönöm. Arra sincs időm. Aztán nem is szoktam.

— De hiszen ki vannak fáradva lovai.

— Friss fogat vár rám, s az útbiztossal az útban kell összetalálkoznom, a hidakat kell rendbe hoznunk.

Tehát csak át kellett neki mégis adni a levelet.

— És most még egyet kérek.

— No?

— Annak a szekrénykének a kulcsát.

— A kulcsát? Mire lesz az jó?

— Arra, hogy ha a kormánybiztos követelni találja tőlem, mi van abban a szekrénykében, a mit én az általa lefoglalt gyapjuzsákok közül kisajátítottam, felnyithassam azt és megmutathassam neki.

— Megmutatni? A kormánybiztosnak? hebegé elszörnyedve a gróf s még jobban összegörnyedt. Ha az azt meglátja? A szekrény tartalmát.

— Biztosítom a grófot, hogy ha a kormánybiztos azt látja, hogy gyémántok vannak benne, azt fogja mondani: «vidd innen, rá sem akarok nézni, add vissza annak, a kié!» de ha azt mondom neki, hogy iratok vannak benne, akkor azt mondja, hogy «de már azok velem jönnek, hátha államtitkok?» S akkor aztán nem tudom, hova kerül az ön szekrénye? Ha a kulcsot nem kapom meg, kénytelen leszek azt feltörni.

A grófnak izzadni kezdett a homloka. Ez ugyan kemény ember! De rá van szorulva s kénytelen rábizni magát. Hát Isten neki.

Lekapcsolta óralánczáról a kis aczélkulcsot s aztán még meg is magyarázta Illavaynak, hogy a pántolózárt (Vexirschloss) micsoda mesterséggel kell vele felnyitni. Azzal Illavay nem időzött tovább, sietett le a kocsijához; a haj-

dujának megmondta, hová tartsanak? a felvonó híd lecsörömpölt előttük, a kocsija a hegyi út kanyarulatában eltünt.

A gróf nem várhatta, míg a theánál találkozik leányával; maga sietett őt a szobájában fölkeresni.

— No te szépen elárultál bennünket ennek az embernek, szólt hozzá szemrehányólag.

— Te magad hivattad őt ide.

— De nem azért, hogy mindent megtudjon.

— A nélkül nem segíthet rajtunk. Valakiben kell biznunk.

— De nem a legelső akárkiben, a ki elénk jön. Hogy merted ez emberre rábízni magadat? Ha Lavatert tanulmányoztad volna! Olyan tekintete van, mint egy rablónak.

— Tíz lépésnyire sugárzik róla a becsületesség.

— Valóságos Danton-pofa. Nézd meg csak az új Plutarchban az arczképét s hasonlítsd ezzel össze. Az a protuberáns szemöldökcsont, azok a kiülő dombok a homlokon; az a kegyetlen, vérszomjat eláruló száj. Csupa furfang, gyanakodás az egész ember. Itt sem akart maradni vacsorára. Tán nem találtam ki, hogy miért? Abban a tudatban, hogy kezében vannak a fejeink, félt, hogy megtaláljuk őt itt mérgezni. Kezébe adtad a fejeinket. Hisz az én szürke fejemért már nem kár. Érett gyümölcs. De ha ezt a te szép fejedet nézem. S aztán arra gondolok, hogy madame Roland feje hogy hullott alá a kosárba!

Az öreg nemes szemében valósággal köny ragyogott.

Pálma pedig elmosolyodott rá.

— De hát mi baja volna neki a mi fejeinkkel?

— Azt te nem érted. Ahhoz te nagyon ártatlan vagy. Csak a gyémántokról ne szóltál volna neki. Mit gondolsz? Mibe kerül ennek ránk mutatni, hogy mi arisztokraták vagyunk s aztán ránk fogni, hogy hazaárulók vagyunk. Csak egy szóba kerül s akkor az elitélt kincseiben a feladó osztozik. Ezt így tették a jakobinusok is.

— Ah, ne mondd tovább! Hála Istennek, hogy én nem olvastam se Lavateredet, se a Girondistáidat! Én nekem az első tekintet óta olyan bizalmam van ez emberhez, hogy nemcsak a gyémántjainkat, de még az álmomat is rá merném bízni.

A főnemes szomorúan ingatta a fejét, odahajolva leánya fölé, a könycsepp odahullott annak buzakalászszín hajára; suttogva fogta két keze közé azt a fejet:

— Lamballe herczegnőnek is így omlott a haja a vállára, a mig volt neki válla....

ZSIBORÁK.

Az útibiztos ugyan nem várt a szolgabiróra a keresztútnál; azt izente, hogy ő se nem bagoly, se nem denevér, se nem bakter, hogy éjszaka járjon útakat, hidakat vizsgálni; holnap is nap lesz, majd compareál reggel. Illavay nem káromkodott; belátta, hogy az útibiztosnak egészen igaza van: öreg, köhögős az ember, meghűthetné magát a deres őszi éjszakán; az is igaz, hogy a «diurnum» neve «napi-díj» — ha éjjel is kellene érte szolgálni, akkor diurnum-nocturnum volna; csak magára vette azt a munkát is: a szolgabiró ezermester. Összeszedett valami tizenhat fejszés embert, szekérre rakta őket s megindult maga az útat megvizsgálni, a melyiken Görömbölyi dandárjának végig kell vonulnia.

Az út a hegyek között hol felhág, hol alászáll; nem megy az máskép ebben a görbe országban; a völgyben hidak is vannak, kisebbek, nagyobbak, hegyi patakok fölé építve; azok bizony fából vannak, s megesik rajtuk, hogy egy-egy gerendájuk korhadt; de abban nem az útibiztos a hibás, hanem a szú, hogy minek őrölte meg. A helyett aztán másikat kell oda hevenyészni: kiadja az erdő. Egy pár fejszés ember hátra marad s reggelig ki lesz pótolva a hiba.

A vármegye csinált útja az egész karannói völgyet úgy osztja kétfelé, hogy a legigazságosabban az egyik oldalát a Temetvényi grófok, a másikat az Opatovszkiak uradalmai határozzák meg. Itt nincs több földesúr ennél a kettőnél — napi és éjszakai járóra. Az egyik uradalomnak a szélét az óriási vadaskert sodronynyal befont palánkozata jelöli meg: ez a Temetvényieké, az átelleni erdős hegyhát az Opatovszkyaké. Ennek a vadaskertjével újabb időben felhagytak; a szarvasokat, vadkanokat kipusztították, a mikért az öreg Opatovszkynak, csak a parasztok vetéseiben tett kártételek czíme alatt, évenkint negyven-ötvenezer forintot kellett fizetni. Drága vadpecsenye volt! Most a helyett fűrészmalmok dolgozzák fel az erdőt, hamuzsirfőző telepek ritkítják a hozzájárulhatlan vadonrészt. A laposok irtványain pedig majorságok települtek le. A makkot szelíd sertéscsordák legelik fel s a szarvascsordák helyén birkanyáj legelész. Mindezek Illavay Ferencz gondnoksága alatt változtak már meg ekkép.

Az országút a mély völgyből a hegygerinczre kigyózik föl, s ott azután egy darabon a hegyoldalba vágva vonul tovább; egyik oldalán a meredek sziklafal, másikon egy szédületes lejtő, tele nőve bozóttal; galagonya, som, veresgyűrű összegubaczolva tarkállik, mint egy csodaszőnyeg végig az egész völgyvágányban; az őszi dér varázsecsetjétől sárgára, pirosra, lilaszínre festve, közte a rikító zöld borókacserje. Út nem vezet e völgybe sehonnan; rókának, vadkannak való menedék az. Az út közelében az Opatovszky részén látszik az utolsó irtás. Egy-egy óriási szálfa még ott van hagyva mutatónak, szerteszét töveikből kiforgatott tuskók hevernek, a miket feldarabolni nem érte volna meg a napszámot. Egy hosszú sor ölekbe rakott keményfa áll, mint megannyi sáncz az út mellett, a magasra felnőtt virnáncz és páfrány bizonyítja, hogy régen ott állhat.

Ezen a helyen van egy kőhíd. Arra szolgál, hogy a bérczek közül lerohanó záporáradatot keresztül bocsássa.

Az idén egészen benőtte e hegyi árnak még a medrét is az iszalag; jeléül, hogy itt nem volt felhőszakadás a nyáron.

Ez volt az utolsó híd, a mit még meg kellett vizsgálni. Itt már nem volt több embere Illavaynak háromnál. Azok közül egynek volt fejszéje, a másiknak kőtörő vasrúdja, a harmadiknál volt a fáklya. Azonkívül volt a hajdú, rendes fegyverrel, neki magának is volt dupla-puskája.

A kőhídnál leszálltak. Felül minden rendben volt, de alulról is meg kellett győződni, hogy alól a hídbolthajtásokon nincs-e valami hiba? nem kell-e annak is valami apostol?

Elől ment a fáklyás ember, utána a hajdu a puskával, nyomukban a két munkás. Jó volt az óvatosság, ilyen helyeken dúvadak is tartózkodnak.

— Hahó! ki az? kiáltá el magát a fáklyavivő.

— Add meg magad! rivallt a hajdú.

— Mi van odalenn? kérdé a szolgabiró.

— Egy embert találtunk itt.

— Hozzátok fel.

Drótos tót vala. Öles, izmos férfi. Viselete olyan, mint a többieké; ez nem változik a divattal. Hosszú, összecsapzott haja a vállait verte s elől a szeméig lógott, egész arcza borotválva volt, mint fajtájáé szokott lenni, jó borostásan. A hajdú a nyakát fogta, a két munkás a két kezét, úgy hozták elé a híd alól. Az ember úgy tett, mintha részeg lett volna. Tartani kellett, hogy el ne dőljön.

— Mit csinálsz te ott a híd alatt?

Felelet helyett elkezdett az ember dalolni.

Hiszen megteszi azt a tót, hogy dalol, mikor jól be van pálinkázva, hanem ennek a dalrafakadása gyanús volt.

A mint rákezdte a nótáját, azon hasábfarakások mögött valami halk recsegés lett hallható, mintha emberek osonnának el a targaly között.

— Mi zörög ott? Felelj! kiálta a drótosra a szolgabiró.

Arra az abbahagyta a dalolást s együgyű meghunyászkodással, a félvállára húzva a fejét, mondá nevetve:

— Hát bizonyosan disznók... s rögtön talált is egy ahhoz való nótát, torkaszakadtából üvöltve: «Hej szvinya, szvinya! Dobre varuj doma!» («Hej disznó, disznó! jóra várnak otthon!»)

Illavay kilőtte a puskája egyik csövét az ölfák felé: arra aztán sebes rohanássá vált az előbbi zörej, mintha öt-hat ember menekülne a bozótba. Oda utánuk menni nem lett volna okos gondolat.

— Vizsgáljátok meg ennek az embernek a szeredását, meg a többi motyóit.

Legelőször is egy nagy éles kés került elő belőle.

— Mire való ez a nagy kés?

— Hát csak bizony szalonnát enni.

Azután a mesterségéhez való mindenféle szerszámok között találtak egy csomó tolvajkulcsot.

— Hát ezekkel mit szoktál enni?

— Csak biz ez olyan bolondság, czifraság, hogy zörögjön, mikor az ember tánczol. Tót embernek nincsen sarkantyúja.

Azután a batyuból előkerült egy felmetszetlen kenyér. A hajdu azt súlyosabbnak találta, mint a milyen közönséges kenyér szokott lenni s felmetszette az öreg késsel. Hát abból meg előkerült egy kétcsövű pisztoly.

— Furcsa besteket hord ez magával! Hát ez meg tán kenyérenni való? Hozzátok csak ide azt a fáklyát, hadd nézek a szeme közé!

Az egyik munkás odavilágított a drótos arczába a fáklyával.

Arra egyszerre kiáltott fel a szolgabiró is, meg a hajdú is:

— Ohó! Hisz ez Zsiborák!

A fogva tartott mérgesen dobbantott a lábával s daczosan fölvetette a fejét.

— No hát: — Zsiborák!

— Te vagy az, zsivány! a ki kétszer törtél ki már a börtönből; no most harmadszor, hogy a kezemre kerültél,

fogadom, hogy nem illansz el egykönnyen. — Illavay e szóknál maga is mellen ragadta a drótost.

— Semmi zsivány! semmi megszöktél! pattogott vissza Zsiborák. Vagyok spión. Van nekem passzusom magyar generálistól.

— Miféle generálistól?

Zsiborák egy pillanat alatt kiszabadítá az egyik öklét a fogva tartó munkás markaiból. A nyakán volt neki egy nagy flastrom, a mi alatt valami undorító tályog látszott lenni, azt hirtelen lekapta onnan: nem volt az alatt semmi daganat, hanem egy sokrét összegyűrt papir: «itt van a generális passzusa,» szólt, odanyujtva azt a szolgabirónak; s azzal önkényt nyujtá a kiszabadított kezét a hajdú elé, ki hirtelen guzsba facsarintá mind a kettőt.

— Majd mindjárt eleresztetek ti engem. Csak hadd olvassa a szolgabiró a generális levelét.

Csakugyan Gorombolyi kormánybiztostól volt menlevele Zsiboráknak, ki azt, mint általa megfogadott tábori kémet mindenkinek, halálbüntetés terhe alatt, védelmébe és oltalmába ajánlja.

— No úgy-e? henczegett a drótos. Ott van úgy-e? Majd ád nektek a generális azért, hogy a spiónját elfogtátok. Lesz nektek ne mulass.

— Hát hiszen épen oda készülünk hozzá. Téged is oda viszünk, Zsiborák, ne búsulj. Motozzátok meg csak a czókmókjait.

A hajdúnak nagy gyakorlata volt már ebben. A magyarországi proletár nem sansculotte, hanem inkább tropdeculotte, tele van rejtekzsebekkel: innen egy irószer, amonnan egy aczélráspoly meg egy-egy bevarrt aranypénz kerül a holdfényre; utoljára a bocskort is lebontják, annak a kettéválasztható talpbőre meg egy egész archivum.

A szolgabiró átnézte a rejtekükből előszedett iratokat.

— No Zsiborák, most már csakugyan engedelmet kell tőled kérnem, hogy ilyen czivilfogságba juttatlak. Mert te

a katonai biróság elé tartozol. Derék spion vagy te. A magyar hadsereg állapotjait jegyezted fel. Tegyétek farkasguzsba, aztán dobjátok fel a szekérbe.

Zsiborák káromkodni kezdett, míg János hajdú a fejére nem rántotta a szeredását; abba aztán kiabálhatott. Nagy hirtelen egy jó szivós bükkfa husángot vágtak az útfélről, azt a fogolynak a két térde, meg a két könyök hajlása között átdugták: ezt nevezik farkasgúzsnak. Így aztán elfért szépen a parasztszekér saroglyájában.

— Menjünk tovább, mondá Illavay, miután meggyőződött róla, hogy ennek a hídnak nincs semmi baja.

— Az ellenség kéme lesz ez, dörmögé János hajdú, mikor újra megindultak.

— Valami egyéb oka is lesz annak, hogy ez itt a híd alatt rejtőzött, mondá Illavay. Azok, a kiket a rakásfák mögül elriasztottunk, bizonyosan az ő czinkosai voltak.

A hold tele fényben ragyogott már az erdős hegyhátak fölött, a szalonkák húztak a légben, a szarvasok rigyetése felelgetett egyik pagonyból a másikba egymásnak; csendes, hűs őszi éj volt.

Illavay egy kis időre elszunnyadt a kocsiban ülve s azt álmodta, hogy megérkezett Dolnavárra. Nagy vendégsereg van a háznál. Mindenki szívesen üdvözli. De hát a menyasszony hol van? Azt mondják, mindjárt eljön, itt van a benyílóban, öltözik. Szeretné már látni. Nyilik az ajtó s kilép egy bájos, szép alak. Ejh, ez nem ő; ez csak a nyoszolyólyány. Megint jön más. Az meg még szebb. De az sem ő; az meg a másik nyoszolyólyány. No most jön már. Itt van a fehér ruhás menyasszony. Egyenesen vőlegénye felé tart. Magas, nyulánk alak, búzakalászszínű hajfürtökkel, sötét sugár szemöldökkel, liliomfehér arczczal; szemei kékek-e vagy feketék? nem tudni, csak azt, hogy ragyognak s ő reá ragyognak....

«Ejh! szerteszét oszolj, bolond álom!»

Az volna szép, ha egy főszolgabiró, a ki hatvanezer

embernek parancsol, egy ilyen álomcsőcseléknek ne tudna parancsolni!

És ugyan jókor volt neki magát felébreszteni, mert épen akkor jött a szekerével szembe egy másik jármű, a mit nagy hiba lett volna álmos fővel elkerülni: egy gyapjús szekér.

— Hopp! hó! Megállj! Ki népei vagytok?

A gyapjús szekér kocsisülésében ült egymás mellett egy kifordított bundába burkolt, borotvált képű férfi, meg egy honvédfrájter, a szuronyos puska a térde között. Maga a hiencz fuvaros gyalog lépegetett a lovai mellett. Mindössze hárman voltak.

A szekeres hallatlanná tette a szót, mintha megsüketült volna s tovább akart hajtani.

János hajdú aztán leugrott a kocsiülésből s megfogta a nagy hienzlónak a zabláját.

— No hát, mi az? Kiálta akkor a borotvált képű mérgesen. Ki állja el az embernek az útját?

— Valaki, a kinek jussa van hozzá, szólt Illavay, leszállva a csézából s a társzekérhez közelítve.

— Megállj! ne mozdulj! Ordított akkor a katona, olyan hangon, mintha vártán állna, s neki fogta Illavaynak a puskát.

A hiencz azonban megrántotta a könyökét.

— Sus ki, de ne lú! (Süsd ki, de ne lőjj!) Ez a pan szolgabiró. Nem látod a hajdút?

— Jó, hogy szólt kend, mondá a vitéz, mert már elkezdtem lűni.

Illavay pedig hideg vérrel szólt oda neki:

— Ugyan, öcsém, nem szégyenled felém tartani azt a puskát, mikor tudod, hogy nincs rajta gyutacs?

— Hát már azt hogy tudja az úr? Azzal szépen letette maga mellé az egész mangalétát.

A mai Manlicher-korszak emberének szükséges megmagyarázni, hogy mi volt az a gyutacs? Ezt németül úgy hítták, hogy «Zünder». Mikor a kovás szerszám helyébe

feltalálták a vegytani gyutacsot, hát akkor ennek az alakja olyan volt, mintha egy vékony, lapos szalmaszálat csinálták volna lágy vasból, a közé volt szorítva a robbanó anyag, azt dugták bele a piramidli lyukába, arra csapott rá a fegyver sárkánya, úgy sült el. A mint aztán a lőkupak (kapszli) fel lett találva, az egész átmeneti korszakot a lomtárba dobták, ott hevert évtizedekig, míg végre eljött az ideje, hogy 1848-ban a nemzetőrség fölfegyvereztessék: annak a számára aztán előkeresték a fegyvertárból ezeket a gyutacsos puskákat. Jó fegyverek voltak azok nagyon; csakhogy azt a bolondságot, a mivel el lehetett őket sütni, sehol e világon nem fabrikálta már senki. Ilyen fegyverekkel kezdték meg a hadjáratot a mi «kortársaink» («őseid», kegyes olvasó).

Imitt-amott támadt egy-egy kisvárosi gyógyszerész, a ki aztán hevenyében készített azokhoz való gyutacsot «robbanó papiros»-ból s ez is megtette a szolgálatot, de, hogy Gorombolyi úr fegyverei még e nélkül egyáltalában szűkölködtek, azt Illavay magából Zsiborák jegyzetéből olvasta.

— No, hát kik önök? Mi járatban vannak? Honnan jönnek? És hová tartanak? Ilyen késő éjszakán.

A boroltváltképű csak mindig nem akart még kijönni a subájából: onnan felelgetett nagy szálkásan a kérdésre.

— Én magam Temetvényi Ferdinánd gróf úr ő exczellentiájának az udvarnagyja vagyok. Gyapjút szállítok, mit a kormánybiztos úr lefoglalt az állam számára. Az ő parancsára kell azt a székvárosba vitetnem, hogy ott a hadi kasszából fölvegyem az árát. Ez pedig itt mellettem a kormánybiztos úr által mellém rendelt kiséret.

Az utolsó kérdésről azt hitte, hogy azt eleresztheti a füle mellett.

— S miért járnak önök éjszaka?

— Azért, mert az egyik kerekünkről lepattant a keréktalp, s a míg azt a kovács felvasalta, éjszaka lett.

— Miért nem maradtak ott abban a faluban, a hol a baj érte, éjszakára?

Ez a vallatás már kezdte boszantani azt az urat.

— Ejh! hisz ezeket a gyapjus-zsákokat csak nem rabolja el senki a szekerünkről.

— De hátha egyéb is van ezekben, mint gyapjú?

Már erre a kérdésre, mint a rókakeresztelte tüskés borz, bontakozott ki egyszerre a kifordított bundából a feleselő s nagyot bámult a szolgabiróra.

— Hozza kend ide azt a fáklyát! kiálta Illavay, a hátul jövő szekér felé, mely az alatt szintén oda érkezett, úgy, hogy a három kocsi egymás sorjában elzárta az országútat.

A fáklya aztán elég világot adott, hogy annál egy levelet el lehetett olvasni.

— Itt van egy levél a gróftól az udvarnagy úrhoz.

Az az úr elolvasta azt. Nem tetszett neki.

— Hát mit tetszik akarni?

— Ott van a levélben.

— Itt az út közepén?

— Ibi, ubi. Az én felhatalmazásom így szól.

— De ezt a szállítmányt lefoglalta a kormánybiztos.

— Csak a gyapjút; de nem a mi a gyapjú között van.

— De az van kimondva, hogy halál fia, a ki hozzá mer nyulni.

— No hát én épen annak a fia vagyok, s majd hozzá nyulok.

Az udvarnagy a katonát taszította most oldalba:

— Protestáljon az ellen kegyelmed!

— Mi a ménküt csináljak?

— Emeljen szót.

— A puskám boldog végével talán?

— No hát én protestálok! Ez itt mind államvagyon. Ezért én felelős vagyok a kormánybiztosnak az életemmel. Én nem engedek a zsákokhoz hozzá nyulni.

Illavay agyában egy gondolat villant meg.

Odaszólt csendesen a fejszés emberhez, a ki a megkötözött Zsiborákot őrizte.

— Húzza le kend a jámbor fejéről azt a szeredást; meg ne fuladjon alatta.

— Dejszen másutt kell ennek megfuladni, tréfált vissza a paraszt.

Akkor aztán az udvarnagyhoz fordult Illavay:

— Ha még egy szót mer ön szólni, önt is odaköttetem a mellé a másik ember mellé.

— Hüh! szörnyedt fel egyszerre az udvarnagy, a mint a háta mögé tekintve, a guzsbakötött embert meglátta. A többiek azt hitték, hogy az alaktól ijedt meg, s a hasonlóvátétel fenyegetésétől; csak Illavaynak az éles szemei vették észre, hogy ez az ember annak a fogolynak az arczától rémült meg olyan nagyon.

S attól a percztől fogva aztán az udvarnagy igen alázatos lett. Az álla fázott, a homloka meg izzadt. Iparkodott kitüntetni készséges serénykedését a harazsákok leemelgetésénél; ő maga mutatta meg, hogy melyik rejti magában a keresett aczélszekrényt, s folyvást méltóságos úrnak nevezte a szolgabirót.

A kisérő honvéd pedig az alatt leheveredett az útfélen a fűbe, az üres puskája mellé, s elkezdett czifrán fütyörészni, a szép fiastyúkra bámulva az égen, s nem gondolt semmire, a mi körülötte történik a világon, hogy most ő először és utoljára életében lovagolt egy félmillió forintos paripán; hogy csak egy hajszálon mult, hogy ezért a lovaglásért most elvágott nyakkal nem fekszik az útfélen, s hogy azt a levágott nyakat holnap vagy holnapután megint megkaphatja.

Mikor a szekrénykére rátaláltak: azt Illavay átvette s bezárta a saját kocsiládájába. Az udvarnagynak adott róla néhány sort, hogy sértetlenül vette azt át. A ládikó le volt pecsételve a gróf czímerével.

— Most ön mehet a gyapjúval a székvárosba. Katonai kiséretre nincs már szükség.

— Nincs.

— Ön pedig, vitéz úr, fel fog ülni ide a szekérre, az elfogott kém mellé s vigyáz rá, hogy meg ne szökjék, visszaviszi őt a táborba, az őrnagy úrnak átadja, bejelentve, hogy a szolgabiró fogta el; a ki rögtön meg fog érkezni. Addig őriztesse jól, mert nagyon veszedelmes ember.

Nagyobb elővigyázatból azonban még a két parasztot is odaültette a szekérre.

Azzal aztán a maga kocsiját a válaszútnál a kenyérszállítással megbízott helységek felé fordíttatá, hogy holnap délig minden rendben legyen, valami hiba ne maradjon. Mert a dicsőséghez, ahhoz van osztozó elég; de a mi hiba történik valahol az országban, annak nem akad gazdája: az mind a szolgabiróé.

A HADVEZETŐ.

A sokat emlegetett kormánybiztos, a ki rettegést küldöz maga elé szerteszéjjel, végre megérkezett Bardóczra, a hová Illavayt odarendelte. Ő érkezett meg hamarább: a mi azt bizonyítja, hogy a dandárjának az előcsapatja élén szokott járni, a mi elég rendkívüliség egy hadvezetőtől. De hát mi sem mondtuk sehol, hogy Gorombolyi nem rendkívüli ember. Maga az alakja is feltünő, egyike a legszebb daliáknak, a kiket valaha láttunk az életben; achillesi alak, a fiatalság hamvával arczán, hangja mint az ércz; trombita, ha kiabál; gordonka, ha lassan beszél; csengetyű, ha kaczag. Aztán volt az már minden, a mi magyar emberből huszonhétéves koráig kitelik: Bécsben gárdista a király mellett, itthon alispán egy félig tót, de egészen magyar vármegyében, ennélfogva ért a kardforgatáshoz és az adminisztráczióhoz, s ha az elsőhöz ért, akkor okvetlenül a hadviseléshez is ért; ha a másodikhoz ért, akkor bizonyosan a hadi organizácziót is érti. És úgy is lett. Ügyes,

merész, hihetetlen hadműveletekkel lepte meg a világot, s különösen a régi módi tábornokokat, a kik ezt nem tudták utána csinálni. Ez maga csinálta magának a hadseregét, maga fölfegyverezte, élelmezte, haditervét keresztül is vitte, senkitől se kérdezte meg: hogyan?

Hanem a mihez még mindezeknél is jobban értett, az volt a «nagyokat mondás». A nagy tetteket szerette százszorozott kiadásban előadni. Szavaiban utolérte a Csimboraszszót, ámbár a tettei is megfeleltek egy becsületes magyar Mátrának.

Mind igaz, járandó pénz volt az ő szava, csakhogy előbb devalválni kellett, mint a bankóczédulát, váltóra, skála szerint.

Alattvalói tűzbe-vízbe mennek vele; hanem mikor kiabál, akkor rettegnek tőle, hogy mindjárt megeszi őket; a míg ki nem tanulják, hogy mindez csak rhetorikai forma: hipotypozis; a rhetorikai hajlam általános nemzeti jellemvonás nálunk, mint a németnél a «Gemüth», a francziánál az «esprit».

A megérkezéskor már azért is dühös, hogy még nincs itt a szolgabiró.

— Elaludt a lajhár! Tudom bizonyosan. Még most friziroztatja a haját. Neki kellene itt várni engem, a két hátulsó lábán állva s tartani a rapportot a fogai között s most én várok ő rá. Vasra veretem! Hol van a szalmakomiszárius? (Ez volt a díszneve az élelmezési biztosnak.)

Az alig mert előkerülni.

— Hát meghozták a kenyeret? Mennyit? Négyezer részletet! Hát a többi? Hogy nincs több? Negyvenezer helyett négyezeret! Megeszem azt a szolgabirót magát! Harminczhatezer darabra rágom legott. Hát azok a parasztok mit hoznak ott?

Zsiborák kisérői voltak.

Gorombolyi ráismert a maga emberére, a kit megkötözve hoztak eléje.

— Hát ezt ki küldte vissza nekem, megkötözve?

Mondták neki, hogy a szolgabiró.

— Az én tábori kémemet elfogatni és megkötöztetni. Hisz ez háromemeletes perduellio. Beszélj, te szent Lázár katonája!

Zsiborák térdre esett előtte s keserves zokogással panaszlá, hogy micsoda méltatlanság történt vele; a szolgabiró hogy vette el a generális úr passzusát erővel tőle s aztán farkasgúzsba kötteté.

— Bocsássátok szabadon! kiabált Gorombolyi, szóhoz sem engedve jutni a parasztokat. Hadi törvényszék elé állíttatom azt a szolgabirót! — Elküldöm Komáromba! — Ki kisérte idáig az én emberemet? — Elő kell hozni azt a derest.

A «deres» szóra egyik paraszt sem akart tudni semmit a kiséretttételről, hanem a katonát tolták előre, hogy ez kisérte.

— Hát te hogy kerülsz vissza? A kinek a gyapjússzekeret kellene kisérned?

Az aztán elmondta, hogy mi történt vele, meg a gyapjús szekérrel, aztán meg valami szekrénynyel, a mi a között volt.

Gorombolyi tombolt haragjában.

— Nem! Ilyet még a mammuthok sem hallottak. Hol van egy nagy szál fenyőfa hirtelen? hadd akasztatom rá azt a szolgabirót, valamennyi szolgabiró, táblabiró példájára. Ide a piacz közepére a szent Nepomuk mellé kell felállítani azt az akasztófát! A vérével akarok irni tinta helyett! Hol a hadbiró? Híjja össze a hadi-törvényszéket.

Épen erre a szóra gördült be Illavay kocsija a biróház udvarára, a melynek tornáczáról osztá az őrnagy haragos intézkedéseit.

Gorombolyi ráismert. Régi jó pajtások voltak.

— Nem bánom! Ha az édes apám legkedvesebb fia volna is s apja, anyja, öreganyja, kilencz neveletlen árvája itt könyörögne lábam előtt: nem kegyelmezek neki.

Ez alatt Illavay szép csendesen felballagott az öt lépcsőfokon a tornáczra.

— Szolgabiró úr! kiálta rá Gorombolyi, kezével kardmarkolatára csapva. Álljon meg ott! Ön a haditörvényszék elé fog állni, aztán majd válogathat belőle, hogy melyik jobb: a lőpor és golyó-e, vagy a köteles leánya?

A mire azt mondta neki Illavay nagy nyugodtan:

— Hagyd el, pajtás; hiszen magam is azzal kereskedem.

— Itt nem vagyunk «pajtás», hanem biró és deliquens. Kapta az úr a levelemet?

— Ugyan kaptam, s nagy hálára vagyok érte lekötelezve.

— Hálára-e? Ez a nem várt szó megakasztá az őrnagyot.

— Hát persze. Tudod épen indulóban voltam az eljegyzésemre, a mint az arámtól kapok egy levelet, hogy nem kellek már, van már másik, mehetek már zabot hegyezni Liptóba!

Akkor jön a te leveled, a miben azt igéred, hogy főbe lövetsz. De olyan jót nevettem rajta, egészen felviditottál vele.

Gorombolyi mérgesen vágta a sipkáját az asztalra.

— Hogy lapítanám ki a görbe vármegyédet egy sodrófával egyenesre. Már látott az aztekek óta valaki ilyen infámiát! Már meg egy ilyen szolgabirót dobnak az utamba, a kit épen most hagy a faképnél a mátkája, s ez most azt a nemét az öngyilkosságnak találja fel, hogy a kút helyett az én torkomba ugrik bele.

— Bele is ugrom én, ha nagyon lármázol.

Gorombolyi észrevette, hogy ezt a rendes megrohanással nem lehet bevenni.

— No, jól van, hát tessék bejönni velem a szobába, szolgabiró úr, majd ott beszélünk csendesen.

Még mindig nem akart vele per tu beszélni.

A hadbiró is megjelent az alatt.

— Üljön össze a hadi törvényszék azonnal. Illavay szolgabiró ügye fog tárgyaltatni, mondá most már csendes hangon, de azért elég hallhatólag az őrnagy. Tessék besétálni szolgabiró úr! Az a fráter menjen a profoszhoz! Két legény töltött puskával álljon ide az ajtóhoz. Tessék helyet foglalni ott a kanapén.

Illavay nem kináltatta magát kétszer, végig heveredett a bőrpamlagon egész kényelemmel, míg az őrnagy az asztalnak támaszkodva, összefont karokkal állt előtte.

— Tehát legelőször is, van önnek valami előadni való oka, a miért nekem negyvenezer adag kenyér helyett csak négyezeret küldött?

— Harminczhárom okom van. Az egyik az, hogy nincs több.

— Ez nem ok! Az ön kötelessége azt előteremteni akárhonnan: kiszedetni az ostyát a szentségtartóból s abból süttetni kenyeret! De a katona kenyerének meg kell lenni.

— A másik okom pedig, hogy elég az a kenyér, a mit küldtem, a te hadcsapatodnak.

— Menküt! Hát Jézus Krisztus vagyok én, hogy hat árpakenyérrel megvendégeljek négyezerötszáz embert?

— De hiszen nincs neked négyezerötszáz embered, hanem van csak száznegyven huszárod, kétszázhatvan puskás honvéded, meg két ágyud, három és hat fontosak, a hozzávaló tüzérekkel.

— Ejh, de akkurátosan tudja! Hát a négyezer nemzetőr: az kutya?

— Az a bocskoros, kaszás nép? Hisz az nem háboruba vinni való tömeg. Mit hordod azt magaddal? Ismerem a fajtáját. Az, még ha a radnai búcsuban elsütik a mozsarat, annak a hangjára is szétszalad. De még nagyobb baj az, hogy négy mértföldnyi kerületben föleszi körülötted, a mi csak enni való van s kiéheztet a magad táborában; azt jobb lesz, ha innen szépen haza ereszted.

— De ne tartson ön nekem prælectiókat a stratégiából.

Mit ért ahhoz egy szolgabiró? Ez nem komputus, hanem hadjárat.

— Tudom. Tudom. Megtette az a maga hatását, hogy te egy úgynevezett dandárral nyomultál előre a hegyek közül. E miatt az ellenfél az ellensulyozás végett ugyanolyan számerejű haderőt volt kénytelen előre tolni, s gyöngítette vele a derékhadát. Ez már megtörtént. A te manővered teljes sikert aratott.

— Köszönöm az elismerést, le vagyok madzagolva egészen.

— Most már hát a kaszásaidat hazaeresztheted s nem kell nekik negyvenezer adag kenyér.

— De úgy beszél, mintha ő volna a főhadvezér.

— Egészen úgy beszélek. Olvasd csak ezt a pozsonyi hirlapot, a miben a fővezér meghagyja minden dandárparancsnoknak, hogy a nem rendes szolgálatra vállalkozott nemzetőrségét és a népfölkelési tömegeket azonnal ereszszék haza. Ez a schwechati tapasztalat corollariuma. Nesze olvasd el, ha még nem kaptad.

Gorombolyi csakugyan nem kapta ezt még. A fogai közt mormogott valamit, a míg végig olvasta a rendeletet: «a patikáriusos» angyalát annak a fővezérnek. (Chémiával is foglalkozott valaha Görgey, azért hitták egymás között patikáriusnak.)

— No, hát ebben igazad van. Akarom mondani: igaza van a szolgabiró úrnak. Prófunt hát nem kell több, mint a mennyit küldött. A kaszáshad mehet haza krumplit zabálni. Sajnálom pedig, hogy egyszer legalább jól ki nem etethettem őket Gargóban, a gróf nagylelküségéből.

— Hiszen te magad sem fogsz Gargóra menni.

— De igenis el fogok menni, szolgabiró úr, ha mindjárt czigánygyerekek esnek is az égből! Micsoda? Tán járhatlanok az utak? Megnyuzatom az útbiztost s belevarratom a bőrébe a szolgabirót.

Átlátta aztán, hogy olyan nagyot talált mondani, hogy maga is kénytelen rajta nevetni. Illavay már csak utána nevetett.

— Először is azért nem fogsz odamenni, mert nincs neked ott semmi dolgod.

— Micsoda beszéd ez? Ezt én tudom jobban! Nekem a gargói nemzetőri zászlóaljat a gróf vezénylete alatt magamhoz kell vennem.

— Ez azonban nem létezik. Mert én tegnap a gróf egész fegyvertárát elvitettem s azt az ujoncz honvédcsapatnak adtam át, a mit megtalálsz majd a székvárosban. Azt hiszem, hogy a honvédnek több szüksége van a puskára, mint a nemzetőrnek.

Ezt az állítást nem tudta Gorombolyi megczáfolni. A helyett talált ki mást, a mivel haragja tüzének új fűtőszert adjon.

— Teljes számmal kiállítottátok az ujonczokat?

— Kétszer annyit, mint a mennyi ki volt vetve.

— Kutyakötelességtek volt. Hanem azért mégis el fogok menni Gargóra s a grófnak, ha máskép nem, egyesegyedül kell velem ellovagolni, mint nemzetőri őrnagynak egész Pozsonyig.

— Csakhogy az ellenfél előcsapatja már elállta az utadat Pozsony felé s ez a másik ok, a miért Gargót ki kell kerülnöd.

— Ez százezer ok, hogy oda menjek! A maroknyi hadammal is, ha beveszem magam a szorosba, ki nem ver onnan tízezer cserepár.

— Csakhogy a puskáidhoz hiányzó gyutacsokat még most készíti a **-i gyógyszerész, a kinek tegnap éjjel irtam e végett.

— Hát te azt hogy tudod, hogy nincsenek gyutacsaim?

— Többet is tudok én. Hisz én vagyok a járás rendőrsége.

— De az maga, hogy te «ezt» tudod, elég ok arra, hogy kihallgatás nélkül főbe lövesselek.

— Az az én dolgom. Arról ráérünk beszélni. Hanem maradjunk csak a te dolgodnál. Te nem gondolhatsz addig komoly csatározásra, a míg lőfegyvereid el nem sülnek.

A főokot azonban, a miért nem fogod Gargót útba ejthetni, hanem a karannói völgyön át fogsz sietni a Vág felé, megtalálod a kezedben levő hirlapnak hátulján, a hol olvashatod öreg betükkel a tudósítást, hogy a főhadiszállás elhagyta Pozsonyt s áttevődött Győrbe, neked tehát, ha csatlakozni akarsz, most arra felé kell fordítanod a lovad fejét.

Gorombolyi a fogaival harapta le a csücskéjét annak az átkozott ujságnak.

Azután még nagyobb haraggal förmedt Illavayra, a ki pedig a fejét sem emelte fel a pamlag kartámlányáról.

— Hát már ennek a szolgabirónak mindenben igaza legyen? Hát a tábori kémemet minek fogatta el az úr? minek küldte vissza? hogy merte megkötöztetni?

— A Zsiborákot?

— Bánom is én, mi a neve? De az én kémem!

— Először is, mert az egy országos zsivány.

— Hát talán azt hiszi az úr, hogy a tábori kém mesterségére az esztergomi kanonokok közül szokták válogatni az embereket? Az úr ezzel nekem félnapi késedelmet okozott.

— Félnapi késedelmet? kiálta Illavay, s most már felugrott ám a helyéből s szembeszállt az őrnagygyal. Talán csak nem bocsáttatta az úr szabadon az én foglyomat?

— De igen is, hogy szabadon bocsátottam.

— Akkor az úr a legnagyobb bolondságot követte el.

— Micsoda bolondságot?

— Azt, hogy már most nemcsak én tudom, hogy micsoda harczképessége van az úr dandárának, hanem holnap az ellenfél is tudni fogja.

A két férfi most már, egymáshoz értetve az orrát, mint két veszett oroszlán, ordított egymásra, s most már mind a kettő meguruzta egymást, a mi nálunk a legöregebb gorombaság.

Illavay aztán odatartá Gorombolyi elé a Zsiboráktól elvett titkos jegyzeteket.

— Nézz ide! Micsoda adatokat jegyzett fel a te drágalátos megbizottad. Ebből tudtam meg én is, hány igazi katonád, hány ágyud van? Gyutacsod nincs. — Az ellenfeled kéme volt az, nem a tied!

— Hüh! kiáltott Gorombolyi, nagyot ütve az öklével, saját feje hátuljára s azzal az ablakhoz rohant. Fogjátok el azt a gézenguzt! Hozzátok vissza! Megállj te zsibenyicza!

De biz a zsibenyicza már nem volt található sehol.

Most aztán elkeseredetten jött vissza Illavayhoz Gorombolyi.

— No barátom (!), most már hát te veress engem vasra és töress apróra; de olyan apróra, mint a mák. Ilyen bolond még nem történt velem soha.

— Megesett az ilyen Napoleonon is. Vigasztalá őt Illavay. Mégis jó, hogy félnapi késedelmet okoztam az elfogatásával. Azt hiszem azonban, hogy ennek a ficzkónak valami más járata is volt ezen vidéken. Alighanem a gróf gyapjus szekerével volt valami terve.

— Úgy! Igaz! Még az a bűnöd hátra van! szólt Gorombolyi, kapva rajta, hogy mégis csak akad még a keze ügyébe valami, a mivel ezt a gonosztevőt lesujthatja. Hogy merted azt a szentségtörést elkövetni? Rátenni a kezedet egy gyapjuszsákra, a mi az állam nevében van lefoglalva; ezért hat esztendei gályarabságra mégy!

Tudnivaló, hogy gályánk sincsen.

— Hát nem vettem én el azt, a mit az állam lefoglalt: a gyapjut, hanem elvettem azt, a mit a tulajdonosa reklamált, az eldugott szekrényt, a mire általa fel voltam hatalmazva.

— Hol van az a szekrény?

— Itt van. A hajdum ül rajta.

— Azt nekem látnom kell. Abban lehetnek államellenes iratok. Ezek a bécsi kamarilla tagjai így szövik, fonják a komplottjaik szálait. Tudnom kell, mi van abban a szekrényben?

— A Temetvényi-család összes gyémántjai.

— Ki mondta? A gróf mondta? Nem igaz.

— A leánya mondta.

— Pálma mondta? Akkor igaz.

— Egyébiránt meggyőződhetel róla. Itt van nálam a szekrényke kulcsa. Behozhatod, felnyithatjuk.

— S oda adta neked a gróf a szekrénye kulcsát?

— Igen. Azt mondta, hogy a magyar kormánybiztos, ha meglátja, hogy gyémántok vannak a ládában, azt fogja mondani: «vidd innen, nem akarom őket látni».

— Most kaptalak rajta az első hazugságon! Ezt nem a gróf mondta neked, hanem te mondtad a grófnak. Jól van öreg.

Mindegy. Igazad van. Ha gyémántok vannak benne, látni sem akarom. Vidd el a grófnak. Ne szepegjen miattuk. Vigasztald meg, nem viszem el magammal a becses személyét lóháton. Maradjon veszteg. Csiszolgassa krétával az érdemrendeit. Szegény Pálma! Soha sem fog férjhez menni. Bolond az apja. Bánja ördög! No, ölelj meg hát szépen. Mégis csak jó pajtások maradunk. Ha nem te volnál te, most már lógnál! Szervusz öreg! Hát aztán igazán azt irta a menyasszonyod, hogy maradj magadnak; van már más! Eredeti dolog. Hej, ha te azt tudnád, a mit én tudok.

No eredj. Most olyan idő jár, a mikor jó az embernek kosarat kapni a leánytól. Majd találkozunk még egyszer, mikor én tábornok leszek, te meg miniszter. Ilyen emberekből lesznek azok, a kiknek otthonmaradt a szive! Addió!

Azzal megölelte a pajtást és megcsókolta.

— Hanem aztán, szolgabiró úr, mindazokról, a miket itt most beszéltünk, egy szót sem ám! Senkinek! Különben lőpor és golyó! Ha az édes apám legkedvesebb fia volna is az úr!

A mellék-szobában pedig már végigülte a hosszú asztalt a hadi törvényszék.

Hogy ne üljenek ott hiába, Gorombolyi oda tett eléjük egy szép zöld-mázas korsót.

— Itt van, fiuk, egy kis rozsolis, igyátok meg, aztán menjetek dolgotokra.

A VÉGHETETLEN GAZDAG EMBER.

Illavay haladéktalanul sietett Gargóra. Az ember fél milliót nem örömest hord magával, kivált ilyen zürzavaros időben. Jól is tette, hogy úgy sietett. Temetvényi gróf egész éjjel nem aludt, attól rettegve, hogy hátha el találja őt árulni. Le sem feküdt; hanem útnak öltözve járt-kelt a szobájában s tekintgetett ki az ablakán. Cselédei ki voltak állítva mindenfelé a messzelátó dombokra, hogy a mint meglátják, hogy valahonnan lovas-csapat közelít, tűzcsóvákkal adjanak jelt. A befogott hintó ott állt az udvaron, akkor aztán el a világba!

Még a jövő éjjel sem feküdt volna le a gróf, ha Illavay meg nem érkezik. Az azonban pontosan megjött estére.

Nem telt bele huszonnégy óra, hogy elintézett minden félelmes ügyet. Nem jön ide a kormánybiztos, se négyezer emberrel, se egymagában, nem kell a grófnak a nemzetőröket vezetni a háboruba. Elvonul az egész hadjárat más folyamok mellé; a Dunát, Tiszát fogja megfesteni a vér; a Vágnak nem jut belőle.

Aztán a drága szekrényke is megkerült. Ott áll már a gróf asztalán.

Pálma grófné is ott volt a gróf olvasó-szobájában, nem történetesen került oda; együtt várták a krizis lefolyását, hogy adandó esetben együtt menekülhessenek. Most azután hogy a megoldás szerencsés véget ért, a grófnő el akart távozni a szobából, nehogy még valaki azt higyje, hogy ő meg akar köszönni valamit.

— Maradj, kérlek; szólt a gróf. Felfogadtam, hogyha a

szekrény szerencsésen megkerül, a legszebbet belőle: nagyanyád gyűrűjét a stellával neked adom.

— Minek? Hát a többi, ha a tied, nem az enyém is?

— Azért, hogy viseld, e fogadásom emlékére. Egy másik gyűrűt a czelli Szent szűz szobrának ajánlottam fel; azt is elküldöm.

— Hát ráérünk arra. Bocsáss. Majd később.

Illavay értette a dolgot. Temetvényi még mindig gyanakodik, hogy vajjon csakugyan benne vannak-e gyémántjai abban a szekrényben; azért akarja fölnyitni valami ürügy alatt, a szolgabiró jelenlétében. Sietett rajta segíteni.

— Magam is szeretném, gróf úr, ha jelenlétemben nyitná fel a szekrényt, miután a kulcs nálam volt.

— No nem azért, Isten őrizz! Nem minha arra gondolnék. Mit képzel? Tudja, mit mondott önről a leányom?

— Atyám! állítá meg a szót Pálma.

Illavay oda tekintett a szép kisértet-arczra; hát csakugyan beszélnek a fakó halandóról még azután is, hogy kihuzta a lábát az ajtón? ezek a felsőbb lények! És nézd, azon a fehér arczon valami gyönge pír futott végig. Harag az talán?

— Nyissa fel gróf úr és nézze meg, hogy minden rendben-van-e?

Maga ugyan kiváncsi sem volt rá.

Pedig a gróf elég nagylelkű volt egyenkint odarakni eléje az asztalra a felnyitott tokokat; magyarázva azoknak ragyogó tartalmát. Ő az alatt az asztalon heverő könyveket nézegette.

— No, de nézze ön ezt a solitairet. Ez a «Stella». Egyike azoknak a gyémántoknak, a mik névvel birnak. Ez az, a mit a leányomnak adni fogadkoztam.

Csakugyan gyönyörű brilliánt volt: kivált annak a hófehér kéznek a legkisebbik ujjára huzva. Illavay nem bámulta meg sem a gyémántot, sem a kezet.

— Nem értek hozzá, gróf úr; én csak egy drága követ ismerek: a malomkövet.

A gróf megint gondolt valamit; mert nagyon mámmogott a szájával. S Illavày megint kiolvasta a szeméből, hogy min töri a fejét? Azon, hogy vajjon akkora szolgabiró-e ez a szolgabiró, hogy a tett szolgálatokért nem lehet neki semmiféle ajándékot adni; vagy pedig csak akkora szolgabiró, hogy elfér rajta egy emlékül adott, teszem föl, egy melltű, brillánt rózsával: megér nyolczszáz forintot. Hisz a szolgabirák szoktak sportulákkal is élni.

Kisegítette a grófot ebből a töprengésből.

— Már most hát én is kérek a gróftól tett szolgálataimért valami jutalmat.

— Ah, kérem, parancsoljon velem: nagyon örülni fogok rajta.

— Ajándékozza nekem a gróf, a mit úgy is félig-meddig megigért már: a Girondisták történetét.

A gróf zavarba látszott jönni.

Hanem Pálma elértett mindent.

— Úgy! úgy! szólt közbe, s két szeme világított, mintha tűz égne zöld tenger fenekén. Vigye ön el magával. És a többi franczia és angol forradalmi történeteket is mind: hiszen ezeknek a betege az-atyám!

— Mind elviszem grófnő, ha nekem adják.

— Azonnal! Azonnal! S ő maga sietett összenyalábolni a sok becses művet, a mik tele voltak az atyját üldöző kisértetekkel, s küldte le azokat a szolgabiró kocsijába.

— De csak nem akar ön most megint rögtön elhagyni bennünket, mondá a gróf. Ön a mult éjjelt az úton tölté. Meg kell pihennie. Mi nem eresztjük el ma.

— Nagyon örömest itt maradnék, gróf úr, de sürgetős dolgom van. Van egy szerencsétlen unokaöcsém, a kinek én vagyok a gyámja.

— Tudom. Az utolsó Opatovszky. Az apja fia. Ismertem az apját. Az is őrült volt.

— Ez most beállt honvédhuszárnak. Én tudom, hogy ott százféle bajba fogja keverni magát. Mielőtt odább vinnék, okvetlenül beszélnem kell az ezred parancsnoká-

val, a ki alatt szolgálni fog; hogy legyenek rá tekintettel: nézzék el a hóbortjait, ha valami kihágást követ el, (azt pedig megteszi az első két nap alatt) ne büntessék a törvény szigora szerint. Hisz az a boldogtalan fiu képes lesz galibába keverni magát ott a táborban, a miért főbe lövik. Aztán testileg is gyönge a fiu, előre kell róla gondoskodnom, hogy a hadjárat veszedelmeibe bele ne romoljon.

— De hát hisz ön azt holnap reggel is elvégezheti. Maradjon ma itt.

— Nagyon aggódom miatta; hogy már is elkéstem.

— Szólj neki Pálma te is!

— De csak menjen ön!

Ez volt Pálma mondása.

És ezért kezdte őt nagyon tisztelni Illavay.

Nem is időzött tovább, hanem ment.

— Tudod, szólt Temetvényi gróf a leányához, mikor Illavay eltávozott; hogy ha azt a hóbortos Opatovszky-fiut véletlenül valahol főbelőnék, vagy valami táborhelyen felszedett hagymáz s más afféle a hüs földbe vetne neki ágyat, hát akkor az a nagy uradalom, a minek határa mindenütt a mienket kiséri végtül-végig, mind ezé a szolgabiróé lenne, a ki most gyámja a fiunak; s úgy fut megőrizni az életét.

Pálma nagy, sötét szemeivel atyjára bámult.

— Akkor «ez» egy véghetetlenül gazdag ember!

— Lesz az — valamikor.

— Nem; — most az!

PÁLMA.

Hat éves koráig kényeztetett gyermek volt Pálma. Egyetlen leánya egy bálványimádó édes anyának. Ő volt a bálvány. Hat esztendős korában kapott egy mostohát, a ki annak a másiknak egészen az ellenkezője lett. S az a különös benne, hogy ez a mostoha is ugyanaz volt, a ki

az előbbi: az a nő, a ki őt világra hozta. Akkor született annak egy fia s a mint fiu volt a háznál, a leányból egyszerre mostoha-gyermek lett. Ez már életében meghalt s látta az örökségét a kis öcscsére átszállni: eleinte csak a gyöngédséget, a beczézést, az éd-neveket, a csókokat, hogy egyéb is van még, azt nem is tudta. Alig is várták, hogy eltemethessék. A mint elérte a tizennégy évet, beküldték egy kolostorba. Ekkor már megtudott annyit, hogy neki fel kell venni a fátyolt, azért, hogy öcscse mellett ne lássák. Pedig még szeretett volna a gyerek álarczos-bálokban tánczolni. Az Orsolyaszüzek közé vétették föl. Ott azután tizenhat esztendős koráig szoktatták a világról-lemondás égi gyönyöreihez. Akkor egy rossz napon a kis fivér a ponnyjával egy árkot átugratva, leesett fejtetőre s kitörte a nyakát. A Temetvényyi családnak megint nem maradt több sarja, mint egy leány. Akkor azt megint fölkeresték czéllájában, levetették vele a fátyolt, s visszavitték a családi palotába, a hol megtalálta a régi fényt, pompát gazdagságot s most már tudta, hogy ez mind az övé lesz.

Hanem az édes anyát nem találta meg többé.

Most is csak a mostoha volt otthon. Annak a szobái a megholt gyermek arczképeivel voltak tele, a kis fivér ruhái, játszékszerei, könyvei hevertek mindenütt, asztalon, üvegszekrényben, étagèreken, azt siratta az anya, azért térdelt imazsámolyán: azt nem feledheté; a leányára pedig nem tudott visszaemlékezni. Pálma megtanulta magától, hogy a nagy úr és a szegény ember között nincs olyan nagy távolság, mint a nagy úr fia és leánya között.

Az az idő is eljött, a mikor a leányt be kell vezetni a világba.

Egy udvari bál a kedvező alkalom, melynek meghívójára az udvarmesteri hivatal ezt irta fel «leányával együtt».

Nagy gond az, az első bemutatás.

Minő szín fog illeni a leány arczához? hogyan legyen

a haja feldíszítve? Mennyire kell menni az egyszerűségnek, hogy az affektáltnak ne láttassék? Mennyit kell elárulni a finom érzésből? hol kell nyilvánítani a tudatlan ártatlanságot? Ilyenkor az anya szeme a legjobb tükör: az anya szava az orákulum.

Az anyának pompásan kell öltözve lenni, a leánynak szerényen s valami megnevezhetlen választékosság által mégis a kettőnek harmoniában lenni.

Ekkor történt az először, hogy a grófné megmutatta leányának a gyémántjait. Az egész gyüjteményt. Azok között volt a mai estre kiválasztott azon nyakék is, mely huszonnégy solitaireből állt, miknek mindegyike ezer aranyat képviselt.

— Nézz ide, szólt a grófné leányához: ez a te szegénységed.

Pálma nagyot bámult e szóra. Miért legyen ilyen a szegénység? S miért az «ő» szegénysége?

A grófné készen volt már a toilettejével, csak a brilliant diadémot kellett még feltűzetni a hajába.

— Ebben van a te szegénységed. Ismétlé a rejtélyes mondást, elzáratva a szekrényt, a minak kulcsát mindig a karpereczén viselte. Majd beszélek veled «erről», ha a hintóban ülünk.

Valóban arra elég idő volt ott. Máskor csak nem híhatja oda a grófné a leányát, hogy «gyere ide, beszélni akarok neked valamit», de az alatt, míg az az ezerkétszáz hintó, sarkányfarkat formálva a Burg előtt, egyesével eljut a Batthyány lépcsőig, olyan szépen egymás mellett kell ülniök s hallgatni az egyiknek, a mit a másik beszél.

— Azt mondtam, hogy ez a te szegénységed. Azért mondtam, hogy ne ámítsd magadat azzal, mintha a kis öcséd halálával valami nagy gazdagságot örököltél volna. A te helyzeted neve «inség». Rosszabb inség, mint azé a varrónőé, a ki boltról-boltra jár munkát keresni ebben a téli időben. Ezt még nem tudja senki. Olyan a házunk, mint a láthatáron lemenő hold. A míg csak egy csücskéje

kiáll, addig mindig világít; és a mellett folyvást megy lefelé. Csak akkor tudja meg mindenki, hogy lement, mikor már egészen sötét van. Akkor aztán csodálkozva kérdezi minden ember, hogyan történhetett ez? Az a fényes nagy hold, a ki csak úgy szórta az egész világon szét az ezüstöt? Öt, vagy hat négyszög mérföldre terjed a Temetvényi család birtoka: hogy enyészhetik ez el? Azt is elmondom neked. A két szomszéd uradalom, a mienk és az Opatovszkyaké, régen egy úré volt. Az a Rákóczy-had után kivándorolt, s birtokát a fiskus kétfelé osztotta; egyik fele jutott donatióba a Temetvényieknek, másik az Opatovszkyaknak. Ettől fogva ennek a két családnak fejei folyvást versenyeztek egymással, majd lovagmódra, majd bolondmódra. Mindig azon törekedtek, hogy tegyenek túl egymáson. Az örökösödési háboru alatt mind a kettő saját költségén lovasezredet állított ki s azon volt, hogy az ő bandéristáinak a kaczagánya czifrább legyen, mint a másiké. Ha az udvarhoz feljöttek, itt a palotáik pompájával igyekeztek egymást fölülmulni. Az Opatovszkyak a tömör, bizarr, keleties fényüzésben voltak utolérhetlenek, a Temetvényiek a művészetek pártolásában. Ha az egyiknek hirhedetté lettek a lovas bravourjai, a másik épen annyit beszéltetett az olasz festőiről, a franczia kamaraénekeseiről. Hajtóvadászataikon, a miket mérföldnyi területű vadaskerteikben rendeztek, a világ notabilitásai szoktak részt venni. Majd meglátod, ha egyszer lekerülsz Gargóvárra, hogy ott van egy családi várlakuk a Temetvényieknek, a melynek a lakrészei az ambrasi termekkel vetekednek. S minden pompa csak arra való volt, hogy kétszer egy évben nyolcz napig elfogadják a világ legelőkelőbb vendégseregét. Az Opatovszkyak Podhrágy várában már ez nincs meg; az ő holdjuk jobban sietett lemenni. Már a század elején úgy meg volt a válla terhelve mind a két családnak, hogy a franczia háborúban már csak gyalogezredet tudtak kiállítani. A devalvatio, a mikor a pénzérték egyszerre leszállt, nagyon megrendítette mind a kettőt. Az egyik versenytárs,

Opatovszky, kiállt. Tette magát, mintha megneheztelt volna az udvarra s hazament kurucznak. Otthon kezdődött a vármegyei élet. Abból csinált magának sportot. Drága sport. Igaz, hogy a handicapnál mindig ő maradt a győztes s a Temetvényiek bánatpénzzel menekültek belőle. Egy-egy restaurationál százezreket pazaroltak el. A Temetvényiek családfeje épen az ellenkező utat választá. Ő az udvarnál maradt s igyekezett minden alkalmat megragadni, hogy hűségét bebizonyíthassa. Ezzel elérte azt, hogy egy nagy hitelművelettel pénzügyeit szilárd lábra állíthatá. Ezt is meg kell veled értetnem, mert maholnap, ha én meghalok, rád szakad a ház gondja, s atyádtól ezt meg nem tudod soha. Tehát ez a hitelművelet abból áll, hogy a család kapott több milliónyi kölcsönt, úgy, hogy az negyven év alatt legyen törlesztve. Jó segítség, ha van hozzá a felsegítettnek elég bátorsága, hazamenni a falujába s nem aludni addig nyugodtan, a míg az utolsó kötelezvényét is a vánkosa alá nem tehette. Mi e helyett siettünk a diplomatiai pályán aratni — töviseinket. Képviseltük a monarchiát fényes küludvaroknál. Egyszer aztán mi is úgy tettünk, mint a ki elveivel össze nem egyeztethetőnek tartja diplomatiai küldetését s haza hívattuk magunkat. Az igaz ok az volt, hogy nem telt tovább. Itthon a házunk mind mélyebbre sülyedt s még folyvást sülyed, csak a tornyai látszanak már ki. Kötelezettségeinknek pedig pontosan, napjára, meg kell felelnünk. A mint ezt a szót kimondjuk: «nem lehet!» az utolsó torony is a fejünkre szakad. Oh, mi a szegény embernek a nyomorúsága a gazdag ember inségéhez képest! Hisz azt, a kinek nincs mit enni, csak a gyomor kínozza, nem a lélek. A kinek hiányzik a garasa egy darab kenyérre, kiállhat a szegletre, s ha három arra menő ád neki egy krajczárt, meg van szabadítva; de a nagy úr, a kinek hiányzik a holnapra való százezer forintja, kihez menjen az koldulni? A nyomorult letérdelhet akármelyik útféli keresztfa előtt s elimádkozhatja, hogy «segits uram Isten!» de a nagy

úr, a maga óriási nyomorában, hol talál elég nagy bazilikát, a mit telekiáltson e szóval: «oh Isten, tégy a kedvemért csodát!» Az több, mint az éhség, a didergés, a rongyosság: ez a kétségbeesés. Ezt a kétségbeesést takargatjuk mi selyemmel, gyémánttal, mosolygással. Ezt örökölted te a megholt öcsédtől. Ő vele még akadt egy reményszál a kezünkbe. Ha felnő, (szép fiu volt, oh, ha láttad volna) délczeg alakja, nagy neve, ősei érdeme és egy roppant nagy birtok (s milyen esze volt hozzá! tűzláng!) ennyi előny a világ előtt: kétségtelen, hogy egy szerencsés családi összeköttetéssel ujjáteremti roskadozó házunkat. A sors máskép rendelte. Ime, te foglaltad el a helyét. A te dolgod könnyebb is, nehezebb is. Nehezebb, ha látsz magad előtt egy czélt; könnyebb, ha nem látsz semmit. Ha látod magad előtt azt, a mit én, azt a lemenő holdat, akkor a megholt öcséd feladata vár rád, csakhogy te leány vagy, a kinek nem szabad «nézni», csak látni, nem «szólani», csak felelni: a kinek a fegyvere nem a támadás, hanem az őrizkedés. Feltalálod-e benne magadat? Az a kérdés. A másik választás ez: s ez a könnyebb rész: be hagyni következni a katastrophát, a mi atyád halálával mulhatlanul eljő. Épen úgy, mint eljött az Opatovszky-házé a családapa elhunytával. Csakhogy azon a házon még lehetett segíteni. Hitelezői alávaló uzsorás had voltak; fiát a vármegye féleszű holdkórosnak nyilvánítá s gondnokot rendelt neki nagybátyjában, egy megyei tisztviselőben, a ki sans géne kialkudott a hitelezőkkel, eladott mindent, a mi pompára és mulatságra való volt, butort, ékszert és paripát, a vadaskertből csinált majorságot s az egyetlen fiut elküldte Debreczenbe, szegény emberek tudományát tanulni. S ime az ő elsülyedt váruk kezd ismét kiemelkedni a föld alul. A mi házunkon így nem lehet segíteni. A mi hitelezőnk egyetlen bankház, mely pénzét becsületes feltételekkel adta ide, s a Temetvényi-család nem alkudhatik. Hanem a mely napon a százezer forintját nem tudja előteremteni, kimegy a házából s nyitva hagyja minden

ajtaját; tudva azt, hogy abban a házban semmi sem az övé többé. Ez az, a mit meg kell tudnod. Hogy a mihez csak hozzáérsz, a brocat, a gobelin, a sévres, a majolika, a niello : mind nem tied, az rosszabb, mintha impregnálva volna a keleti pestis miazmái által; az egyetlen, a mit bizonyosan magadénak mondhatsz, a gyémántjaink. Ez mindig a család asszonyainak a tulajdona volt. A szekrényre a nőnek a czímere, neve van fölvésve, az ékszertokokon a joillier czíme, a kinek könyvei bizonyítják, hogy ezt az asszony vette, a maga félretett, megzsugorgatott hozományából, móringpénzéből. Az asszonyoknak megsugta ezt az ösztöne, hogy a családapák dicsvágya valaha porrá tehet még palotát, birtokot s igyekeztek szaporítani azt az elidegeníthetlen, devalválhatlan kincset. Mert az asszonya gyémántjait nem fogja eladni igaz nemesember, azért, hogy egy pár évvel tovább éljen. Azért mondtam, hogy «ime, ez a te szegénységed!» Megér most fél milliót. Ennél az életnél, a mi a mienk, az csak egy pár évet számít. Tehát szegénység. Ha nem marad egyebed, mint ez, akkor ez csak arra elég, hogy attól a világtól, melyben eddig éltünk, végkép elszakadj, s aztán valami csendes kis városban félrevonulva csufoltasd magadat grófnénak s kerüld az embereket. Ez a te szegénységed. No lám. Megérkeztünk a lépcsőhöz. Ránk került a sor. A legyeződdel ne játszál s el ne felejtsd, a miket most tőlem hallottál.

Oh dehogy játszott a legyezőjével, oh dehogy felejtette el, a miket hallott, hisz egy egész életre, hisz egész a szíve mélyéig meg volt fagyasztva.

A tízezer gyertyafény nem világította be jobban az előtte megnyiló világot, mint az a szó, a mit anyjától hallott.

Hogy ez a nagy, ragyogó világ, mely mintha a tengerből merülne föl, azért tárul eléje, hogy találjon fel benne valamit, nem egy szivet, a ki boldoggá tesz, hanem egy kezet, mely a Temetvényi-házat megmenti az összeroskadástól.

S hátha ezt a gondolatot mind azok leolvassák az ő fehér arczáról, a kik csak ránéznek.

Egy leány, a ki maga is tudja magáról, hogy köröskörül sugárzik róla a hidegség.

Egy leány, a kinek az a feladata, hogy őrizze a szivét, mert az a Temetvényi-család félholdjának utolsó fényhegyecskéje.

... Ez a leány mondhatta azt Illavay Ferenczről, hogy «hisz ez egy véghetetlen gazdag ember! Most az!»

* * *

Alig egy év mulva meghalt a mostoha; itt hagyta az édes, egyetlen leányának azt az egész szép világot, a mit az első belépésénél oly jéghideggé varázsolt előtte. A gyászév alatt vissza kellett vonulni a nagy fényes társaságokból; akkor meg bekövetkezett a csodatevő esztendő. Egy márcziusi napon ki lett mondva, hogy a föld szabad; az elvesztett úrbériséggel a Temetvényi-birtok fele jövedelmére leszállt. Most aztán már csak a moratorium tartotta még össze a vár falait.

KEDÉLYES TÉLI ESTÉK.

Régi dolog az, hogy ha az ember valakivel valami jót tesz, hát annak örök időre adósa marad. Nem az marad tartozásban, a «kivel» jót tettek, hanem a «ki» jót tett. S ez nagyon természetes. «Te vagy az, a ki tegnap segítettél rajtam; ma is nap van: ma már tartozol azt folytatni.» Meg is teszi azt, a ki erre született, s ha a pártfogolt szegény ember, nem is esik valami nehezére; de hej, nagy hivatal lesz abból, ha az ember valami nagy úrnak talált ilyen «lekötelező» szivességet tenni!

Attól fogva, hogy Illavay ilyen nehéz veszedelmeket fordított el a Temetvényiekről, azok abban a hitben lát-

szottak élni, hogy ez már most nekik minden ügyökben, bajaikban helyt tartozik állni. A gróftól minden harmadnap kapott levelet hogy látogassa meg, s ha este érkezett meg, ott tartották, meghivták a theához, mit Pálma grófné maga töltögetett a sévresi findzsákba, s éjfél után két, három óráig fenn voltak vele. A férfiak e mellett megátalkodott szivarozást követtek el s Pálma grófnő azt mondta, hogy ő nagyon szereti a dohányfüstöt. Maga azonban nem vett részt ebben a férfias élvezetben. Ellenben egészen kivette a részét abból a férfias fáradságból, a mit «ügyek rendbeszédésének» neveznek. A gróf dominiumainak mindenféle ügye a legnagyobb ziláltságban szenvedett. Jószágigazgató, jogigazgató, tiszttartó, számtartó egymással versenyzett a confusio megteremtésében. A gróf aztán maga akart e chaosban e igazodni, de nem látott benne se előre se hátra. Ezt a «csekélységet» intézte el nála Illavay. Neki persze praxisa volt ebben, nem került fáradságába.

Ilyenkor aztán a gróf, patriarchális kedélyesség színe alatt, oda ültette maga mellé Pálma grófnőt is.

— No, gyere, neked is jó lesz ebbe bepillantanod, tudd meg te is, hogy áll a szalmánk? ha valamikor magadra maradsz.

Tulajdonképen úgy állt a dolog, hogy csakis Pálma grófnő tudta azt meg; mert a grófnak az a sok száraz bölcs dolog, a mit Ferencz elmondott, az egyik fülén bement, a másikon kijött; olyan szárazon került ő abból elő, mint a ki boszorkánylisztttel behintett vízbe mártja a kezét; sőt az is rendesen megesett rajta, hogy a legjobb kalkulálás közben, közbül ülve, szépen elaludt; a másik kettő folytatta a munkát: az egyik magyarázott, a másik figyelt, míg egyszerre mind a kettőjüket fel nem riasztá az álmából felrettenő alak, a ki akkor aztán majd feldöntött maga körül kalamárist, porzót és szamovárt.

Ilyenkor aztán mentegette magát vendége előtt.

— Lássa, kedves barátom, igen rossz alvó vagyok. Soha

sincs egész alvásom, hanem elbólintok egy nap tízszer, tizenötször. S mindig rettenetes álmaim vannak, úgy jönnek elém, a mint a szememet behunyom, a kik velem vannak, azt mondják, öt perczig szunnyadtam, én pedig az alatt megjártam Bécset, Prágát s láttam a napfelköltét s a sötét éjszakát és beszéltem százezer emberrel.

S azután meg nem lehet akadályozni, hogy mikor valaki rettenetest álmodott, azt el ne mondja, ha hallgatókra talál.

— S ez csak ebben az irtózatos évben van így. Úgy-e bár Pálma? Az előtt én igen jó alvó voltam.

Mit tudhatta azt Pálma? Ő épen csak az irtózatos évben jutott olyan körülmények közé, hogy az atyja álmai fölött ébren őrködjék.

— De hát lehet-e azt csodálni? mikor maga az ébrenlét is csak egy képtelen, hihetetlen, vad álom.

Akkor aztán az álomlátástól fölizgatott fantasia előhozza annak a nagy álomnak, a «48»-nak, a tüneményeit, s azontul nem lehetett vele másról beszélni.

Az egész endori bűvlátás, oly rémségesen, oly tüneményesen, oly zürzavarosan tódult egyszerre a lelke elé s ő azokból csak azt ragadta ki, a mi lélekkínzó, a mi jóslatterhes.

— Hihette volna ezt valaki, hogy azt a Bécset, azt az egyetlen császárvárost, a hová, mint a paradicsomba kivánkoztunk, úgy meggyülöljük egyszer, mint a poklokat! Mi, a kik jobban otthon voltunk benne, mint a németek maguk! Minő esztendő volt az! Minő napok! Minő éjszakák! Milyen volt minden egyes óra! És azok a pillanatok, a miknek nem akart vége lenni! Hallani a néptombolást az utczán és látni a hivatalszobákban az érdemcsillagos férfiakat reszketve! A pékeket lóháton s a lovagokat parasztruhában, papucsban, futva! A diákok felcsapott kalappal csörömpöltek fel s alá a császári várlak lépcsőin s mi, a kik otthon voltunk benne, a hátulsó lépcsőkön sompolyogtunk alá.

Pálma kedvetlenül csettentett ajkaival. Az a szokás volt, hogy az asztal fölött, beszélgetés közben, a puha kalácsbélből gyurmát csinált s abból azután, félig öntudatlanul, művészi újjakkal mindenféle állatokat alakított, úgy, hogy asztalbontáskor egész kis menazseriával volt körülrakva. Most épen egy kis házi nyul került ki az újjai alól: tán eszmetársulatból. Nem tetszett neki ez az önlealacsonyítás. Ferencz vette azt észre, s fel akarta emelni a grófot e meggörnyedésből.

— Gróf úr azonban egész az utolsó perczig kitartott nehéz helyén.

Nem engedte az magát kiegyenesíteni.

— Hiszen menekültünk volna örömest, ha lehetett volna; de kémekkel volt körülfogva lakásunk, s nevünk azon megjegyzettek közé tartozott, a kiket akkor fognak csak el, ha látják, hogy futni akarnak.

— Bizony mi akárhányszor elhagyhattuk volna a várost; ellenkezék atyjával Pálma. Legutóbb a Hunyady-gőzössel, mikor legtöbb magyar ismerősünk elmenekült.

— De úgy-e, hogy azt a gőzöst is meghajigálta a nép: alig tudott ellapátolni a kőzápor közül. Aztán minden vagyonunkat prédára kellett volna hagynunk.

— Az sem tartott vissza! feleselt a leány atyjával. Hiszen tudod, hogy a «barrikádok napján» mi történt?

— Ahán! Ahán! Mikor az a nagy kőtorlasz állt ott az István-téren, a minek a tetejéről a primás palotájának a második emeleti ablakaiba lehetett belépni! Meg a nagy «császártorlasz:» tetejében a császár aranyrámába foglalt képével, körülkoszoruzva. Az rettenetes nap volt. Az éjszakát a várlakban virrasztottuk át együtt.

— Na és látod, a nép nyitva találta palotánkat, minden cselédünk szétfutott: háznagyunk még a kulcsot is benne feledte a pénztárban. S a nép őröket állított a kapuk elé, hogy ki ne rabolhasson bennünket valaki. Emlékszel arra az óriásra, abban a kormos bluzban, a ki ott állt a pénztárunk előtt, mikor harmadnap visszatértünk;

a császár nevenapja volt épen, a nép a «Gott erhaltét» énekelte a barrikádokrul, az óriás azt mondta neked: «itt van a pénztára gróf úr, veszszek el, ha egy huszas hiányzik is belőle!» Te egy marék aranynyal akartad jutalmazni; nem fogadta el: arra kért, hogy adj neki egy pohár bort, mert tegnap óta nem ivott.

— De a későbbi lázadás, arról te nem is tudsz, az épen a birtok ellen volt támasztva, mikor a proletárok vitriolba mártott szuronyokkal küzdöttek.

— S nem maga a polgárőrség verte-e őket le?

— Bizony nem is a katonaság ám. Az volt a legrettenetesebb, hogy a katonában nem lehetett már bizni. Mikor a «verestoronynál» építették a torlaszt, a köveket a katonák lábai alól huzták ki. S a granátos lábhoz eresztett fegyverrel nézte azt és egyet lépett hátra.

— Én nem tudtam félni egész az utolsó napig soha, szólt Pálma, épen egy repülő galambnak adva alakot újjai hegyével. Nekem az mulatság volt. A bálokban szalagokat kötöztünk az urak karjaira, egyszer fehéret, másszor meg pirosat.

— Az volt a forradalom kezdete.

— A Karlszinházban újráztattuk a «Bemoostes Haupt» chariváriját.

— Az volt a folytatása. A charivari a szinpadról az utczára vonult ki, s lett belőle egy infernalis chorus, egy macska boszorkány-szombat!

— Hát mi is kaptunk belőle, s nagyszerű volt. Engem mulattatott. Szólt Pálma, s összegyürve a galambot, macskát kezdett belőle idomítani. Nagyon sok tréfát találtam a bécsi forradalomban. Mikor az elfogott spiczliket a kutyafogó szekérben szállították végig a városon, mikor a fehér galambok repkedtek a nagy fáklyászene lángfénye között, mikor a csemegepiacz királyát detronizálták; — aztán a prédikáló kofákat s az átöltözött ligurianusokat, meg Nestroyt és Scholzot, mint vártán álló nemzetőröket a hidfőnél; az utczán bivouacozó magyar

jurátusokat, a hogy csárdást tánczoltak a rakott tűz mellett, a czigány húzta nekik, mi meg kinyitott ablaknál zongoráztuk utána! Én az utolsó napig azt hittem, hogy ez az egész csak egy érdekfeszítő szindarab, s nem jutott eszembe, hogy féljek.

Ferencz azt gondolta magában, hogy hiszen a mit ezek ketten itt beszélnek, az mind igaz: csak, hogy nem a maga helyén használják az igazat. Ez természetesen még nem hazugság. Csak elleplezése a valónak egy avatatlan előtt.

S ehhez mindenkinek joga van.

A Temetvényiek nem tartoznak azt kitárni a járásuk szolgabirája előtt, hogy mi oka lehetett annak, hogy ők még akkor is ott maradtak a forradalmi Bécsben, a mikor már minden más magyar aristocrata család menekült onnan szerteszét, a merre látott; a mikor már Ferdinánd grófnak minden befolyása megszünt az új korszak új rendezőinél, a mikor senki sem kért tőle többé tanácsot, sőt mikor már az udvar is eltávozott onnan.

Az apa azt mondta, hogy «azért nem jöttünk el, mert féltünk», a leánya azt, hogy «azért maradtunk ott, mert nem féltünk». S mind a kettőben volt igaz; hanem az igazi igaz még is más volt.

És ennek is végére járt Illavay.

Természetében volt már az — inquirálás.

Megtudta, hogy volt Bécsben egy feudális liga, mely az országgyűlésen törekedett megakadályozni a jobbágyi szolgálat eltörlését Ausztriában. Ez ott nem ment olyan könnyen, mint Pesten; a hol elég volt egy csoport diáknak felolvasni, hogy «mit kiván a magyar nemzet?» — kivánja a jobbágyság eltörlését! s arra a nemesekből álló országgyűlés rögtön azt felelte egyhangulag: «legyen meg!» Egy kérdőjelre, egy felkiáltójel. Az osztrák félnél sok comma, pausa, parenthesis és különösen sok macskaköröm («») jött még e kettő közé. A bécsi «constituante»-ban e fölött nagy hadjárat folyt le. Voltak szabadelvű

képviselők, a kik azt vitatták, hogy fel kell szabadítani a jobbágyot s aztán a váltságot fizesse az ország: — ezzel ellentétben a feudalis képviselők abban erősködtek, hogy ha meg akarja magát váltani a paraszt, fizesse az urbérváltságot a maga tarisznyájából. Voltak aztán parasztképviselők, a kik meg abban a hitben lélekzettek, hogy fel kellett ugyan szabadítani a jobbágyságot az úri hatalom alól; de azért ne fizessen váltságot senki. Ferdinánd grófnak Morvában is nagy birtokai voltak az anyja után; s Bécsben ottmaradásának a titka az volt, hogy a constituantenak e fölötti harczát igyekezett kedvezően eldönteni. Rá nézve ez a megmaradás kérdése volt. Sok ember azért bátor a veszélyben, mert egy még nagyobb veszély nem engedi a kisebbtől félni. És azután megbukott az egész parlamenti taktika. A legegyügyübb módon bukott meg. A parasztképviselőket igyekezett mind a két fél megnyerni. S a parasztnak nagyon sok esze van; kivált, mikor teszi magát, hogy nincs. Ezek morvák, csehek, ruthének, illyrek voltak; azt mondták, hogy ők együgyü tót emberek, nem is értik miről van szó? Dehogy nem értették! Csak ők tudták, mi a parlamentarismus? Eligérkeztek mind a két félnek. Mikor aztán szavazásra került a hosszú vita tárgya, az első szakasznál, vajjon fölszabadíttassék-e a jobbágyság; a feudálisok, a földes urak, az apáturak, az aranysarkantyus vitézek megrémülve látták, hogy az ő keresztes vitézeik: a parasztképviselők, mind egy szálig átszöknek a háromszin-szalagosok táborába s megszavazzák a felszabadítást. Lett a szabadelvüek táborában nagy öröm! Akkor azután jött nyomban a második szakasz. Fizessen-e ezért az ország kárpótlást a földesuraknak? A feudálisok persze ellene szavaztak, mert ők a jobbágygyal akarták fizettetni, de nem az ő ellenindítványuk került szavazás alá, hanem a szabadelvüeké. Akkor meg a strucztollas párt látta elijedten, hogy az egész szövetséges parasztház átmegy a konservativekhez s akkor meg ők buknak meg. Mikor meg aztán a feudalisok ellen-

indítványa került szavazás alá, akkor a parasztkövetek eltüntek a teremből s a ház nem volt határozatképes. Akkor aztán a liberálisok és a feudálisok bámultak egymás szeme közé. Most aztán se pénz, se posztó! Nem így akarták ők azt.

S ezzel az osztrák nemességnek a fejére volt döntve a ház.

Voltak, a kik ezen segíteni akartak s aztán — játszottak a tűzzel. S mikor aztán lángba volt borulva minden, akkor menekültek onnan, másra hagyva az oltást. Ez volt Ferdinánd gróf curriculum vitæ-ja.

Ferdinánd gróf nem is képzelte azt, hogy ez a nagy fejű ezt kitalálhassa. De hiszen csak azért találta az azt is ki, hogy ő rajta segítsen.

Egyszer ismét izennek Illavaynak, hogy siessen: nagy baj van.

Ő már akkor az orvosságát is tudta a bajnak s magával vitte, mint jó kuruzsló az egész patikáját.

— Nagy titok. Szólt a gróf, midőn belépett hozzá Illavay. Rajtam kívül még senki sem tudja. Még a leányomnak sem mondtam meg. Nem akartam elijeszteni.

Pálma grófnő pedig jelen volt s e szóra neheztelést mutatott. Mintha ő volna az ijedősebb fél!

Ferencz kiváncsi volt rá, hogy vajjon mit keres a gróf a hármas-zárú szekrényéből, a mi kézzel fogható valami s ennek a daczára még sem valami?

A gróf egy vasgyűrűt mutatott elé, két ujja közé fogva.

— Látja ön ezt?

— Látom. Vasgyűrű.

— De látja-e a pecsétnyomóján ezt a három bevésett betűt: «U. S. S.»

A gróf olyan prosopopoéiával mondta ezt, mintha nem kevesebbet várna Illavaytól, mint azt a rémületes felkiáltást: «hát már itt is vannak?»

— S ezt én itt, a saját kertemnek a sétányán találtam; Mondá a gróf, öklével együtt csapva le a klenodiumot az

asztalra. Látszott az arczán az a hit, hogy most igen nagy dolgot mondott.

Ferencz a tenyerébe vette a leletet s megforgatta egykedvüen, mintha mondaná, hogy biz ennél az ócska vasnál különb kincset is találhatott volna a gróf. Aztán Pálma grófnőre tekintett kérdőleg.

Az boszusan vont vállat; nem tetszett neki az egész gyűrű-história.

— De tudja ön, hogy mit jelent ez a három betű? kérdé a gróf, támadó előlépéssel.

— Nem tudom. Nem nagy archæolog vagyok.

— Ez a három betű annyit tesz, hogy «Ud Szlovenszké Szvornoszti».

Illavay még erre sem akart elájulni.

— De hát tudja ön, mit tesz ez? «A szláv szvornoszt tagja». Tudja ön, mi az a szvornoszt? Az a legrettenetesebb minden titkos szövetségek között. Mikor Bécsbe lejöttek a prágai szvornoszt-tagok, azok nem fraternizáltak se magyar diákokkal, se németekkel: gúnyolták, szidták mind a kettőt; azok nem barátjai senkinek: se úrnak, se parasztnak, se katonának; egy czéljuk van csak: lerontani mindent, a mi fennáll; kiirtani mindent, a mi nem szláv. Egész Bécscsel mertek daczolni: még az aulát is magukra lázították! Azoknak volt az ismertető jelük egy ilyen vasgyűrű; ezzel a három betűvel. — Én egy év óta mindenféle genreét a rebbeliónak végig tanulmányoztam szemléleti úton. Láttam a munkásokat fellázadni a gyárosok ellen, a diákokat a katonák ellen, a katonákat egymás ellen, a proletárokat a nemzetőrök ellen; láttam kenyérrebelliót, actiarebelliót, de a szvornoszt féktelenkedéséhez hasonlót nem láttam! — S már itt vannak a közelünkben.

Ez a gyűrű a tanujele.

Ferencz meg volt felőle győződve, hogy mind ezt csakugyan látta a gróf s hogy a szvornoszt csakugyan rettenetes állat, mikor eleven, hanem arról is világos hite volt,

hogy a grófnak van ezzel az önijesztgetéssel valami távoli czélja, a minek az útját egyengeti most.

Pálma meg az ő arczáról olvasta le ezt a gondolatot. S restelte a helyzetet.

— Ugyan atyám, ne csinálj belőle túlzott aggodalmakat. Hiszen tudod, milyen nevetséges kimenetelük lett Bécsben is ez embereknek.

Erre már épen indulatba kellett jönni a grófnak.

— Igen. Bécsben! Az intelligentia székhelyén, a hol a tulnyomó többség a német, de várd el csak, hogy mi lesz belőle, ha ide, a mi vidékünkre bekap a szvornoszt, a hol csupa tótok lakják az egész vidéket.

De már ezt nem engedhette Ferencz, hogy az ő tótjait bántsák.

— Legyen megnyugodva a gróf, ha az egész világ egy hullámzó tengerré válik is, ez a mi vidékünk megmarad szigetnek; s ha jön olyan idő, a mikor mindenki elpártol is a zászlójától, ez a nép el nem árulja hazáját és eddigi vezéreit soha. Itt, és csak itt, nyugton alhatik a gróf, mert hivei között van, a kik vérükkel is meg fogják védeni. Máshova bármerre menjen is, nincs biztosítva a vak sors szeszélyei ellen.

Észrevette, hogy többet is mondott, mint a mennyit kellett volna s tréfás hangulatba csapott át: «hát hiszen hozza ide az ujját az, a ki ezt a gyűrűt elvesztette róla, én majd a körmére koppintok!»

— No, no, uram, a szvornoszt «sok!»

— Én «több» leszek. Hanem hát, ha megengedi a gróf, térjünk át arra a komoly dologra, a miert ide hivatott.

— Hisz ez volt az.

— Ez a vaskarika? No, ennél én hát sokkal komolyabb dolgot hoztam. A magyar kormány elhatározta az úrbéri kárpótlások országos adóssággá tételét s én vagyok megbízva e megyében a kárpótlási tervezet kidolgozására.

— Nagyon szép, kedves barátom; de mit nyerünk mi azzal, ha ez el van is határozva s aztán időközben a ma-

gyar kormány parlamentestül együtt elmegy oda — a hova a bécsi wohlfartsausschuszok elmentek?

— Sokat. Mindent. A jobbágyságot, a mit a magyar törvény megszüntetett, semmi hatalom vissza nem állíthatja többé; s az egyszer elfogadott kárpótlást, akárki legyen úr ebben az országban, teljesíteni fogja. Egyébiránt olyan könnyen nem bukunk ám meg.

A főúrnak a termete kezdett felmagasodni. Kiváncsivá volt téve.

Most azután felhozatta Ferencz a kidolgozott munkálatát s meghagyta azt tekinteni Ferdinánd grófnak és Pálma grófnőnek.

Nagyon érdekes olvasmány volt az. Az utolsó szó ez volt benne: «egy millió».

Egy millió.

Ez az egy szó, a mire nincsen cadentia.

Ennyi volt a nyerendő országos kárpótlás úrbérváltság fejében a Temetvényi-család részére.

Az egész lemenő hold — újra fenn a láthatáron! ... Ime az elsülyedt palota újra kiemelkedik, mint egy varázsszóra, a czímeres erkélyéig, a díszlépcsőzetéig, egész a küszöbéig! a nagy családi név újra feltündököl; a gazdag ember insége megszünik! S mind ez itt áll készen; nem kell hozzá egyéb, — csak egy kis hűség.

Temetvényi Ferdinánd nem birta eltitkolni kedélye gyökeres kigyógyulását az alapos értesülés után. Nem aludt el már beszéd közben minden óranegyed alatt, nagyon eleven lett. Még ébren sem látta a rossz álmokat, a miket máskor sorba mesélt. Bort hozatott a thea mellé: régi, félretett palaczkokat; s ott hagyták a theát, poharaztak.

Pálma grófnő leült a zongorához és csárdást játszott, a gróf a vacsora végén még áldomást is mondott arra a bizonyos nagy hazafira, a ki a mikor Bécsben járt, a Mehlmarkton megállva, egy gyermeket a karjára vett, s azt mondá: «ezeké a jövendő szabadság országa!» —

Vendége kitalálhatá, hogy ki volt a felköszöntött, azért ha a nevét nem mondta is ki a felköszöntő.

Egészen meg volt gyógyítva a gróf e naptól fogva. Még az U. S. S. betüs vasgyűrűtől sem félt többé. Olyan nagy kuruzsló volt ez az Illavay. . . .

A MIÉRT NINCS KÖSZÖNET.

Másnap alig akarta ereszteni Illavayt a gróf. «Mikor jöhet el megint? — Két nap mulva? Három nap mulva? De egy hét alatt bizonyosan!»

«Mihelyt a gróf kivánni fogja.»

De hiszen várhatta azt Illavay. Ki volt már gyógyítva a beteg.

Hamarább, mint a hét letelt, Pálma grófnőtől kapott egy levelet. Nem igen volt «édes levél». Ez állt benne:

«A míg én nem hívom, addig, kérem, ne jöjjön hozzánk.»

Furcsa levél! — Visszafelé invitálás!

Ott valaminek történni kellett.

Azonban nem sokat törhette ezen a fejét, mert ugyanazon póstával érkezett egy másik levele is, Koczur szépséges kézvonásaival, a mibe csak ennyi volt öklözve:

«Pátrónus uram! Siessen, ha jó dolga van. Soma barátunkat főbe akarják lövetni. Itt vagyunk Szélaknán. De visznek bennünket odább — vason — a míg haditörvényszéket kapunk.»

— Tyhü! Lánczhordtát! kiálta föl Ferencz. Megmondtam, hogy valami bolondot csinál az a fiu! s ez a mamlasz nem irja meg egy szóval sem, hogy mi történt?

Rögtön befogatott a szánkóba, s mig az elkészült, irt az alszolgabirájának, hogy végezze helyette a teendőket, aztán a bundájába vetette magát s nyakába vette a szomszéd vármegyét.

A hajdut ezuttal jónak látta nem vinni magával.

A legelső állomásnál, a hol megetettek, alig szállt le a szánkóból, röptiben elfogta, azon bundástul, egy hosszú kabátú és hosszú szakállú polgártárs, a ki szörnyen elkezdett hálálkodni Ábrahám, Izsák és Jákob Istenének s igyekezett Illavay téli keztyüit megcsókolni, a mért ez a nagy szerencse történt vele.

Ferencz ráismert a polgártársra. Rokomozer volt az: a derék ember, a kinek az volt az életfeladata, hogy falurólfalura járva, az emberiség által elnyűtt vászonmaradványokat összegyűjtse. Ezt természetesen ismerte három vármegye.

— No, Rokomozer, hát mért örül olyan nagyon az én láthatásomnak?

— Mert épen csak úgy küldi elém a Mindenható a tekintetes urat, mint Illés prófétának a tüzes szekeret! Épen most jövök a táborból s a tekintetes úrért imádkozom az egész úton.

— Hát mit keresett a táborban?

— Mit kerestem? Mit kerestem? Egy kis pénzt keres tem. Egy pár láda flanellinget vittem utánuk. Tudtam, hogy szükségük lesz rá. Szegények majd megfagynak ebben a kriminális hidegben; abban a vékony kis honvéd áttilában; némelyiknek köpenyegje sincs.

— No hát jó kelete volt a flanellingnek. Hát az én öcsémet nem látta-e?

— Jaj dehogy nem láttam! Lehet is azt nem látni! De bár soha sem láttam volna! oda van, vége van! Siessen, szabadítsa meg a tekintetes úr, a míg nem egészen oda van!

— S vele együtt önnek is az egész nyeresége a flanellrekliken.

— Ejnye, de kitalálja a tekintetes úr.

— De hát minek adott neki kölcsön. Nem megtiltottam már elégszer?

— Hát mikor olyan szépen tudott sírni. Meg is ölelt, meg is csókolt, a mikor meglátott. Aztán a második szava

mindjárt az volt, hogy neki pénz kell, sok: mert különben főbe lövi magát. Elvesztette a compánia pénzét, bugyellárisostul; ha helyre nem teszi, meglünek neki. Mondtam, hogy nem adok én magának pénzt, úrfi; mert maga még nem nagy kóró (értsd: nagykorú); de megesküdött rá, hogy a generális becsületszavára mondta neki, hogy a mint a főkormánybiztossal beszélhet, azonnal kineveztetí nagy kórónak; mert akkor ő kezébe kapja a birtokát, s maga állít ki egy lovas-csapatot, elül-hátul megvasalva. Hát elhittem neki. Odaadtam, a mi pénz volt nálam, felét. Adott róla irást. Másnap megint megfogott. Szerencsétlenül járt az éjjel: a kártyán mind elvesztette a pénzt. Most már igazán agyonlövi magát, ha a többit is oda nem adom. Hát mit csináljon az ember? Hiszen nem vagyok kőből! Mikor olyan szépen tud sírni. Még olyan szépen nem láttam senkit sírni, a kinek kard volt az oldalán. Oda adtam a másik pénzt is. Harmadnap hallom, hogy valami rossz fát tett a tűzre; vasra verték, profusznak adták s akarják fejbefelé lövöldözni. Isten a világon! Az én flanellreklijeimnek az ára! Nem merek haza menni a feleségemhez! mind a hét gyerekem földönfutó lesz, ha az úrfinak a fejébe belelőnek. Nem bánom, lőjenek el mellette jobbrul is balrul is; de csak bele ne egészen. Minek az a bolondság. Siessen a tekintetes úr, míg meg nem teszik.

— Jól van Rokomozer, hát csak üljön föl ide mellém, aztán majd vezessen útba; ön már tudja, hogy merre lehet feltalálni a magyar tábort?

— Megtalálni! Megtalálni! De odatalálni! sopánkodott a hosszúszakállú polgártárs. Mindenütt útban vannak, a császári ármádiák: iszonyú lovas, meg ágyu! Aztán minden embert elfognak, a ki rajtuk keresztül akar menni.

— Majd elkerülünk valamerre, a hol a falunak nincsen szája.

Ferencz siettetté a kocsisát s maga mellé ültetve a polgártárst, annak az útmutatása szerint neki vágott a világ-

nak. Könnyű volt most. A szánnak nem kell országút, a szép hómező torony irányában járható; ha egyszer-kétszer beledőlnek is az árokba, mulatság az, nem törik bele se csont, se kerék; a Nyitrán és a Garamon át pedig mindenütt hid van jégből. Csak akkor pihennek meg, mikor a nap lemegy, s a hold még nem jön fel: egy szőlőkert ajtó nélküli kunyhójában. Ott sem alhatnak, mert vigyázni kell, hogy a lovakat le ne vágják a farkasok, a miknek a vonítása kihallik a berekből. Legnehezebb munka az előfogatváltás. A végett Rokomozernek kell begyalogolni a faluba s megvesztegetni nagy pénzzel egy-egy forspontos gazdát, hogy jöjjön el a szomszéd határig fuvarba. A Garamon túl már az utolsó hajtásra alig lehetett így is kapni vállalkozót. Egy hazatérő osgyáni fazekas hagyta magát utoljára is rábeszélni, hogy az üres szekere elől kifogja a három lovát s azt a szolgabiró úr szánkója elé befogja. Az is beszélt rémséges dolgokat, hogy milyen lehetetlenség most a sok vértes csapaton keresztül a magyar táborhoz eljutni. Illavay adott neki még egy százast s mindjárt lehető lett minden.

— Bizony Isten, annyi pénzt elherdál a tekintetes úr ezen az úton, a mennyiért három ilyen úrfit lehetne készen venni. (Ő nyilván csak annyira becsülte az úrfi effectiv értékét, a mennyivel az ő neki adósa volt.)

Tehát ismét neki erdőnek, bereknek!

Az osgyáni fuvaros pedig nem volt ezen a vidéken otthon. Az utazók úgy eltévedtek utoljára, hogy meg kellett állni, tájékozniok magukat.

— Jó helyen járunk, mondá Illavay. Hallja ezt Rokomozer?

— Én hallom. Mondá az, és reszketett a hosszú szakálla, de csak a fuvaros is meg ne hallja! Jó, hogy le van kötve a sipkája a két fülére.

A mit olyan jó volt az egyiknek hallani, a másiknak meg nem hallani, az egy kis ágyuzás volt.

— No, hát most csak arra felé hajtsunk.

A mint aztán a szőlőhegyek közül, árkon, bakhàton keresztül kiértek, egyszerre megnyilt előttük a tájék.

Ismerős táj.

Szemközt csalitos halmok; balra, a jegenyefákkal jelölt út mentében egy úri lak, beárnyékolva zuzmarás fenyőfákkal. Az úri lak kéményei füstöltek; hanem a csalit halmai is füstöltek, de nem a kéményektől. Ott egy kis ütközet volt.

— Itthon vagyunk már, sóhajta fel Illavay.

— Itthon bizony; rebegé Rokomozer. Az ott a dolnavári kastély.

— Az ott a magyar tábor.

— Jó lesz sietnünk félre az útból; oda a kastélyba. Nagyon szivesen látják ott a tekintetes urat. (Ott lakott az elpártolt menyasszonya.)

Hiszen még csak annak az ismeretes tájképnek a látása volt hátra, hogy Ferenczet neki vadítsa.

— Nem a dolnavári kastélyba atyafi, hanem oda, a hol az a sok apró füst látszik.

Az a sok apró füst a magyar utóhad csatárlánczát jelezte.

Egy congrév röppentyütelep egy kopár halmon fölállítva, hosszú, sistergő ívekben röpíté a lövegeit azon csalit felé, a honnan a fehér füstfoltok föllobbantak; a gránátok ott pukkantak el a sűrű bozótban.

— Oda megyünk! Jajt kiáltok! ordíta fel Rokomozer. Akkor én leszállok a szánkóból.

A fazekas épen ellenkező véleményen volt, ő nem száll le a szánkóból; de egy tapodtat sem megy odább. Ő maga is cserépből van, mint a lábasai, azzal a különbséggel, hogy azoknak három lábuk van, neki csak kettő: ő olyan helyre, a hol vasedénynyel főznek, nem megy.

— Hogy adja kend hát a lógós lovát? kérdé Illavay.

Az mondott valami képtelen összeget.

Illavay kifizette neki s rögtön kezdte a lovat kifogni a szánkó elől.

— Mit akar a tekintetes úr! jajgatott Rokomozer. Csak nem akar szőrin, nyereg nélkül felülni erre a lóra? Csak van esze, hogy nem lovagol oda, a hol innen is lőnek; tulról is lőnek?

Illavay nem felelt már senkinek semmit; egy elbúsult pillantást vetett az útféli kastély felé; azzal fölvetette magát a ló hátára.

— No tekintetes úr, mondá Rokomozer, a milyen igaz, hogy élek; ezt még nem tette meg soha senki az édes testvéreért, a mit a tekintetes úr megtesz azért a rossz kölyökért. Ne menjen oda. Hagyja elveszni, ha már veszni indult.

Nem kár érte. Csak a föld terhe lesz. Hadd veszszen oda az én pénzem is; hiszen kevés volt; nem sok volt; majd megfizeti az Isten. Ugyan ne tegye azt a bolondot, hogy érte menjen ebbe a nagy bombardirozásba. Ha tudná a tekintetes úr, hogy szidja, mocskolja a tekintetes urat a gézengúz! — Bizony mégis elmegy! — Ez aztán a csodaember.

Illavay nem hallgatott semmi beszédre; megvagdalta a gyeplőszárral a lógóst s azzal neki vágtatott a bolondjának; s olyan szerencséje is volt, se röppentyű, se puskagolyó nem tett kárt a lovában: magára nem gondolt.

Így találta meg, a mit keresett, a magyar tábort. Az épen visszavonulóban volt. Ilyenkor mindenki haragos. Kérdezősködéseire alig akartak választ adni. Nagy nehezen megtudta, hogy az a huszár-ezred, a melynél ő szépen beassentálta, felequipálta Soma úrfit, valahol a Tisza vidéken jár; tehát ezt elcsapta magától az úrfi. Most aztán keresheti őt, akár egy tűt a szalmakazalban.

A visszavonulás folytonos csatározás közben egész nap tartott, estére mind a két fél éjjeli szállásra vonult vissza. Huszonkét fok hideg volt odakünn a mezőn.

Nagy baj volt, hogy Rokomozer elmaradt, a ki valami tájékozást tudott volna adni, hanem aztán segített a jó sors ezen a bajon is, a megpihenő táborban híre futamo-

dott az öcscsét kereső nagybátyának s ez a nyakára vezeté a hű Sancho Panzát. Megkerült Koczur.

Az is gyalog honvédruhában állt elő; pedig azt is lóháton eresztette el Illavay.

— Hát ti megettétek a lovaitokat?

— Csak megittuk. Régen volt az. Még Pesten elfogyott. Soma úrfi azt mondta, hogy neki lőcs-lába lesz, ha soká lovon ül, s áttétette magát a gyalogsághoz; engem pedig felavandzsiroztatott Privatdienerének.

— Hát ott aztán jobb dolga volt a lábának?

— Jobb ám, mert felült egy bagázsiás szekérre s úgy vitette magát tovább. Egyszer aztán a fővezér kiadta a napi parancsot, hogy a mely gyalogsági tisztet még a podgyászszekérre felrakodva találnak, húzzák le s ott mindjárt az útfélen fizessék ki farmatringgal.

— S ezt természetesen a legelső sorban megszolgálta és megkapta az én öcsém.

— Megszolgálta, de ő nem kapta meg, hanem én. Együtt kaptak ott bennünket, s mert az úrfi azt mondta, hogy ő beteg: hát az ő porczióját is nekem fizették ki.

— Ebben aztán megnyugodtatok mind a ketten.

— Én meg, de az úrfi nem. Megharagudott, hogy így mer bánni valaki egy Apátváry Somával s neki ment a fővezérnek és kihítta párbajra. Ezért aztán elfogták, vasraverték: itt ül a porkolábnál. Csak arra várnak vele, hogy egy nap elég időt engedjen az ellenség a haditörvényszék tartásra, rögtön ferhelybe veszik s aztán megexequálják.

Illavay még csak azt a különös kérdést intézte Koczurhoz:

— Mi a kedvencz nótája most a fiunak? (Mert mindig szokott valami nótát dudolni magában.)

— Az, hogy «boldog az a pillantás, melyben meglátttuk egymást».

— Van itt czigány a táborban?

— Hogy ne volna. Még pedig jó banda.

— Kéznél kell őket tartani. Itt a pénz.

Illavay addig bolyongott, míg rátalált a dandárparancsnokra.

Az igen kevés szavú férfi volt. A mint az Apátváry nevét említette Ferencz, rögtön felelt rá.

— Holnap haditörvényszék elé fog állíttatni.

— De csak nem lövetik főbe?

— Nem. Lógni fog!

— Kérem. Tábornok úr.

— Lógni fog. Alásszolgája.

Azzal becsapta az orra előtt az ajtót, nem lehetett vele többet beszélni.

Ferencz azután elindult a hadbirót fölkeresni. Késő éjjel volt, mikor rátalált. Szerencsére annál egy kis parázs-ferbli volt, kedvfelderítésre. Illavay kihúzta őt a helyéből s kényszeríté az ő dolgára felelni. Mi lesz Apátváry Somával?

— Hát annak már czupász. Azon még a négy disznó sem segít. Hazamehetsz bátran a párti-czédulájával.

— De hisz az csak egy hóbort volt tőle, hogy a fővezért párbajra kihítta, ezért legféljebb ki kell őt nevetni.

— Az ám; ha csak az volna a hiba. De tovább is van a dolog, a mit még neked nem mondtak el. Hát a drágalátos öcséd azt tette, hogy mikor főbelövéssel biztatták, papot kért utolsó vigasztalásul. Van itt velünk egy baranyai lévita, odaküldtük hozzá. Akkor azt mondta, hogy ő neki nem kell kálvinista pap, mert az ő anyja pápista volt, apja pedig reversálist adott; ő csak visszaélés folytán lett kálvinistának nevelve. Ő meg akar gyónni. Hát aztán odaküldtük neki a pátert. Annak aztán gyónás helyett azt az ajánlatot tette, hogy ha szerez neki valami barát ruhát s abban őt segíti megszökni az ellenség táboráig, hát akkor ő pápistává lesz, beáll szerzetesnek s minden vagyonát a kolostorokra hagyja. A tábori pap erre dühbe jött s feljelenté az árulást. Már most aztán, a helyett, hogy főbelövetnénk, felakasztjuk.

— De hiszen láthatják ebből az egészből, hogy bolond.

— Annál kevésbbé kár érte. Hadd veszszen el. Azt mondják, óriási birtok vár rá; s a rokonai derék, okos, becsületes emberek, a kik örökölni fogják. Ez is jól jár, ha elvégzi a földi dolgát, azok is jól járnak. Szervus pajtás.

Ez az utolsó biztatás esett leginkább zokon Illavaynak. Hadd pusztuljon el a bolond: lesz egy derék, okos, becsületes ember, a ki utána örökölni fog.

Vádolta a lélek, hogy minek engedte őt erre az útra jönni? Rá kellett volna zárni az ajtót, vagy lekenyerezni szép szóval az otthonmaradásra. Meg volna átkozva az egész élete, ha az megtörténhetnék.

Addig lótott futott, a míg megtudta, hogy ki lesz a haditörvényszék elnöke.

Egy derék, kedélyes erdélyi úr volt. Őrnagy a honvédeknél. Arról a vidékről való, a hol az «o» betűt nem ismerik.

Nagyon barátságosan fogadta Illavayt s mosolygott az egész előadásán. Hanem végül azt mondta neki: «hát biz az barátam meghal egy kicsit».

— De uram, gondolja meg, hisz ez egy őrült! Lehet-e egy hóbortost halálra itélni!

— Habartas! Habartas! Hisz azt minden ganasztevő mandhatná, hagy ő habartas. Hát ki fagja azt mast megvizsgálni? Mi csak nem állhatunk neki micrascapiummal a két szemének, hagy ki van-e tágulva a pupillája.

– Jól van; én meg fogom önöket győzni arról, hogy ez a fiu nem beszámítás képes. Mikor ül össze a haditörvényszék?

— Ebben az arában mindjárt.

Illavay tovább ment.

Az első dobpördülés jelt adott, hogy a haditörvényszék egybeült már. Előhozták a delinquenst, s bevitték a törvényszék elé. Egészen tompa, fásult volt. A kérdéseket, a mik hozzá lettek intézve, vagy nem hallotta, vagy nem felelt rájuk.

— Megátalkadatt ganasztevő! Mondogatá az elnök.

Egyszer csak az ablak alatt megszólal a czigányzene: ránántják a «boldog az a pillantás»-t.

Erre a hangra a vallatott rab kőmereven bámuló szemei egyszerre felvillannak s tétova repeséssel kezdenek el ragyogni: az ajka összecsücsörödik: eleinte csak fütyörészve kezdi kisérni a nótát, azután magában dudolja a dallamot, utoljára, mintha nem volna itt haditörvényszék, biró, porkoláb; nem törődve a hadbiróval, vallatással, protokollummal, halálitélettel, neki ereszti a fejét jobbra-balra s rázendíti kedve szerint, hogy «boldog az az óra is!» s a mellett látszik az arczán, hogy ő most semmit sem tud arról, hogy dalol.

Az elnök csak rácsapott a tenyerével a protokollumra s aztán nagyot rivalt a bűnösre.

— Hiszen maga baland! Hiszen magának nincsen sütni valója! Takaradjék maga a pakalba. Hiszen maga nem katanának való.

Az egész haditörvényszék egyhangulag azt kiáltá, hogy hisz ez az ember bolond! Ki kell ezt kergetni a táborból!

Az elnök széttépte az itéletet s oda dobta Soma úrfinak a fejéhez. Aztán hivatta Illavayt.

— Na, itt van a drágalátas uraöcscse. Elteheti eczetbe, alajba, vagy a vörös taranyba, a hagy jabban akarja.

A hős maga csak bámult, szilaj tekinteteket vetve mindenfelé. Semmi érzékenykedés nem vett rajta erőt. Nem érzett hálát senki iránt a fölött, hogy a fejére kimondott halálból ily rögtön megszabadult, inkább az az indulat látszott a szivébe visszatérni az életszikrával, hogy szeretné sorba megmarni ezeket a röhögő alakokat itt mind, hogy ragadna el a harapásától azokra is az ő nagy baja, a miért úgy nevetnek rajta.

S a kit legkevésbbé akart meglátni az a megmentője volt. Egyet morgott, mikor elment mellette.

— Aztán azt a másik balandat is vigye el magával az úr, mondá az őrnagy Illavaynak, azt a melyik ennek a

párja. Mert nekem az sem kell. Háram katana helyett eszik s négy helyett szalad. Vigye el mind a kettőt.

De nem adták azt csak úgy ingyen. Ezért meg is kellett szenvedni. Azok a többiek ott mind derék vitézek voltak, a kiket a lelkesedés vitt a harczba, a kiket a keserű hazaszeretet melegített, a míg a kezük odafagyott a puskához, ifjak, a kiket még szeret az élet s a kik már szeretik a halált. És ezek között kellett Illavaynak a maga védenczével vesszőt futni. Hangzott előtte, utána a gúnyos élczelés.

«Par nobile fratrum.»

«Ha már viszi a majmát, mért nem veszi a nyakába? Elég nagy medve hozzá!»

«Derék verbunkos ez! Nem hogy hozna, hanem még visz el innen.»

«Ne bántsátok az Istenadtát, hát ha felesége a komlókaró, elszökött tőle férfi ruhában s utána jött érte.»

«Szégyen, gyalázat az ily vasgyúrónak: a helyett, hogy puskát ragadna s közénk állna, még idejön másokat megfélemlíteni.»

Ferencz úr csak a gallérjába húzta a fejét: ez bizony mind megérdemlett szuttyongatás volt, mert ő bizony elbirna egy mangalétát, de hát nem tehet róla, ha katonai erények nélkül született. Nem is képzeli, hogy el tudna sütni egy puskát egy ember ellen, a ki ellenség. Ha megsebesítené, bizonyosan oda futna hozzá a sebét bekötni.

Megszaporodott a mulatsága, mikor Koczur is odakerült hozzájok harmadiknak.

«Itt van a drágalátos lóherlevél!»

Egy csoport honvéd épen akkor jött be a mezőről, a hol derekasan összeverekedtek az ellenséggel; féktelen jó kedvükben voltak, a mellettük elhaladó három gyászvitézt meghajigálták hólapdákkal.

A czigány-bandát meg felbíztatta valaki, hogy menjen mindenütt a nyomukban és kisérje őket az «Oh du lieber Augustin» nótájával. Azt is türni kellett.

Pedig idő telt bele, a míg házról-házra jártak, valami szállító-eszközt keresni, a min tovább menjenek. Kisebbszerű német város volt az, a minek a polgárai lelkesült hazafiak voltak; egy német sem akart a gyászvitézeknek kocsisa lenni. Utóljára Ferencz kénytelen volt egy fakó szánt fonott kassal megvenni a gazdájától, abba azt a lovat befogni, a min idejött. A két exvitézt fölpakolta a saroglyába, maga meg beállt kocsisnak, úgy hajtott ki egy lóval a táborból. Volt is olyan kaczagás fölötte, hogy soha komédiás annál nagyobbat nem aratott piaczi publikumtól.

De Ferencz nem érezte ennek a keserüségét; az ő Sámson testében egy gyermek szive volt. Ő csak az a fölötti örömével volt tele, hogy ime megszabadíthatta hát azt a ficzkót, a ki az ő kedves rokona, a kinek a gondviselése ő rá van bizva, s a ki ha most itt nyomorúltul elpusztult volna, s aztán neki kellene annak a nagy birtokait örökölni, soha a saját lelkével ki nem békülhetne. Hogy merne még valaha az elé a tükör elé lépni, a melyik azt mondaná a szemébe: «veszni hagytad az öcsédet; azért, hogy a vagyonát örököld!»

Úgy meg volt elégedve magával!

A saját bundáját ráadta a drága ifjúra; magának elég meleget szerzett a lovat hajtani, a melyik nem volt a rud mellé szokva, s hátrált, rugott, megállt.

De csak hogy megvan a rajkó!

Várta is az egész uton, hogy legalább annyit fog majd mondani, hogy «köszönöm, kedves bátyám!» De biz annak úgy be volt fagyva a szája, hogy naphosszat nem jött ki rajta egy szó. Valamiben töri a fejét.

Délre csakugyan elvergődtek valami faluig, a hol állomást lehetett tartani. Nagy kerülőt kellett tenniök fölfelé, mert a hátuk mögött nagyon zavaros világ volt.

Itt azután Ferencz körülkapta a korcsmárost s rábeszélte nagy alkudozás után, hogy fogasson be a szánjába s vitesse őket egy várossal odább. Az alatt, a míg ő fel-

szerszámozni segített, Soma urfi, meg Koczur az utolsó falatig fellakmározták a paprikás csirkét; Ferencz urnak nem hagytak egyebet, mint szalonnát, kenyeret. De hiszen az is nagyon jó.

Azaz, hogy nagyon jó volna, ha az ember békében megehetné.

De alig ült le Ferencz az asztalhoz s alig mártotta bele a paprikába az első késhegyre szúrt fagyos szalonnát, a mint Soma urfi egész tüntető zajjal kelt föl az asztal mellől s aztán büszkén kikorcsolyázott a szobából, maga után intve Koczur barátomat is.

Ferencz bizony nem kérdezte tőlük, mi bajuk.

Két harapásnyi szalonna után ismét bejöttek mind a ketten, feltett sipkával, kard az oldalukon. Koczurnak a kezében egy pár nyeregpisztoly.

Ott megállt Soma urfi a szalonnázó nagybátya előtt, egyik tenyerét az asztalra terpesztve, a másikat a csipőjére nyugtatva.

— Uram! kezdé erőltetett, haragos hangon. Ön engem halálosan megsértett. Ön engem bolondnak nyilvánította a haditörvényszék előtt. Az Opatovszky-Apátváry név nem türi el ezen szennyfoltot. Ezért ön meg fog velem verekedni életre-halálra. Itt a pisztolyok. Válaszszon közülök.

A szekundáns odalépett Illavay háta mögé a két pisztolylyal s azt sugá a fülébe:

— Ne féljen a tens úr. Kenyérgolyóbisokat tettem beléjük.

Illavay ráförmedt Koczurra kegyetlenül.

— Ejnye, már micsoda perfidia ez? Hát illik a szekundánsnak az ellenfél fülébe sugdosni? Kikérek minden czimboráskodást. Opatovszky-Apátváry Soma urnak tökéletes igaza van, a midőn tőlem felvilágositásokat kér. Mert ugy-e bár, tisztelt uram, a lovagiasság szabályai szerint méltóztatik azt tudni, hogy a kihivás mindig alternativával jár; vagy felvilágosítást kell adni, vagy megverekedni.

— Igen! igen! helyeselé Soma urfi, vérszemet kapva azon, hogy meghátrálnak előtte. Halljuk a felvilágosításokat! Aztán folyjon a vér.

— Hát, lássa, kedves Opatovszky-Apátváry Soma, szólt Ferencz, egy új darab szalonnát szelve le a szegedi bicskájával (még azt is meg akarta enni halála előtt), tehát az egészen igaz, hogy ön igen előkelő családból való, de már megengedjen, szent Dávid király még önnél is magasabb családból való volt, azért még sem tartotta szégyennek, mikor észrevette, hogy Ákis király meg akarja öletni, bolondnak tettetni magát.

Soma urfi erre féktelen kaczagásba tört ki.

— Szent Dávid király, hahaha!

Azzal vége volt a haragjának, odaborult a szalonnázó nagybátya nyakába, «bizony csak nagy bolond maga! Tökéletes bolond; nem lehet magával összeveszni!»

S úgy el tudott kaczagni Ákis királyon meg szent Dávid királyon, mint egy gyerek.

— Hallja, ha én megkapom a nagykoruságot . . .

(Szokása volt, hogy ha a phantasiája valami hazugságba belesegítette, mire azt két-három embernek elmondta, már maga is hitte, hogy igaz.)

— Hát ha én megkapom a nagykoruságot, akkor én magát megfogadom — udvari bolondomnak.

— A bizony nagyon jó lesz.

— De nagyon jó fizetést adok ám. Mi fizetése van most a tutorságért?

— Semmi.

— No hát én tízszer annyit adok!

S ezt ő nem élczből mondta. Komolyan meg volt felőle győződve, hogy ha a semmit megátalkodottan sokszorozzák maga magával, utoljára mégis csak nagy summa jön ki ebből.

— De hát akkor aztán Koczur barátunkból mi lesz?

— Oh azt is megtartom udvari bolondnak. Hétféle udvari bolondot fogok tartani. Ezt már én kigondoltam

szépen. Az egyik olyan lesz, a ki a kutyaugatást tudja utánozni s a kutyákat összeveszíti; a másik lóháton komédiázik, az orrán póznát balancziroz; a harmadik olyan bolond lesz, a ki versben tud beszélni; a negyedik, a ki a szájával muzsikál, trombitál, hegedül, pikoláz; az ötödik ezermester lesz, elchangirozza egyik embernek a fejét a másikéval; a hatodiknak az a dolga lesz, hogy a többiek bekenjék a képét s eldöngessék, aztán ordítson, de úgy. hogy nevetni lehessen rajta; magának pedig csak az a dolga lesz, hogy mindig vicczeljen, egyebet ne csináljon, csak vicczeljen.

— No az bizony jó hivatal lesz. Hanem hát már most erősítsük meg magunkat mind a hárman s legyünk okos emberek addig az ideig, a mig Petrőczfalvára hazaverekedünk, mert ha elcsipnek bennünket ezekben a honvédattilákban, majd nem hiszik ám el, hogy csak tréfálunk s egymás bolondjai vagyunk.

Az intés használt; Soma urfi belehagyta magát burkolni a bundába s föltétetni a szekérre. Ott azután a sok kiállott ijedtségtől, meg a hevenyében bevágott bortól el is aludt azonnal.

Illavay nagy gyönyörüséggel nézegetett rá vissza a kocsiülésből, — milyen szépen alszik — a drága kincs!

OROL KRIVÁNSZKY.

A fergeteg elvonult a vidékről.

Villámlott, dörgött a Tisza, Duna partján: az nem látszott, nem hallatszott ide.

Ferencz szerencsésen hazaérkezett a védenczével s otthon aztán föltette magában, hogy többet nem ereszti ki a szárnyai alól, akármit határozott is a vármegye.

Azt hitte, hogy majd megszoktathatja szép szóval, jó bánással, szelidebb mulatságokkal, attól sem restelte a fáradságát, hogy egy-egy tudományból — úgy sétálás

közben — ebéd fölött, peripatetikus módon valamit verjen a fejébe, a mi azonban nehezen ment, mert olyankor Soma urfira mindjárt ráért a dudolási kedve s utoljára is azzal végezte a leczkét, hogy «úgy se lesz én belőlem se pap, se doktor, se mérnök, se prókátor, hát minek tanuljam én ezeket?»

De hát igazi úr sem akart belőle lenni. Ahhoz meg lusta volt. Vadászni csak úgy szeretett volna, ha a vaddisznó előbb összehagyta volna kötni a négy lábát, meg ha a kályhát is utána vitték volna, hogy neki vethesse a hátát; ha meg lóháton indult el valaha, vagy a ló jött haza sántán, vagy ő maga. A képe mindig össze volt karmolva a szolgálókkal való hanczuzástól; ezen tul nem ment a szenvedélye. Hanem a helyett naphosszat eltörte a fejét azon, hogy lehetne valakit bolond módon feltréfálni? A gyámjának minden nap volt valami hallatlan nagy galiba elintézésével dolga, a minek az uraöcscse volt a mestere. De hát ráért most. Tél volt az idő, útcsináltatás, határjárás pihent s ebben az esztendőben nem pörölt senki. Szükség sem volt biróra.

Ezalatt Illavay bizony arra is ráért volna bőven, hogy Gargóvárát meglátogassa, hanem ennek az a talányos levél Pálma grófnőtől, egészen útját állotta: «Ne jöjjön, a míg én nem hivom».

Nem sokára hazaérkezte után ez a talány félig-meddig meg lett oldva. Az alszolgabirája tudósítá róla, hogy Gargóvára helyőrséget kapott; császári csapatokat, a miknek egy része a faluban, más része benn a városban van elszállásolva.

Ferencz kezdte most már érteni a dolgot. Pálma grófnő azért irta, hogy ne jöjjön oda, mert félt, hogy valami kellemetlenség fejlődhetik ki a kétféle vendég között. Pedig kár volt ettől tartani. A szolgabiró a császári seregre nézve is csak úgy szolgabiró, mint a parlament seregeire nézve, az egy neutrális közeg, a kinek kötelessége a háboru közepett védeni a rendet s a két hadviselő között a

népet. A mit azok meggyújtanak, azt az ő dolga eloltani.

Hamar kitalálta azt is, hogy ez a gróf saját akaratával következett így. Ezért volt az a megrettentés az U. S. S.-től, hogy indokolva legyen a védelem kényszerüsége. A gróf fél a rettenetes Szwornoszttól. Úgy tesz, mintha félne.

S ezúttal Illavay egészen igazságtalan volt a gróf iránt. Temetvényi valóban félt.

A félés, gyanakodás különben normális állapota volt kedélyének. Mindenkitől tartott s minden rosszat lehetőnek hitt.

Egyetlen egy embere volt, a ki teljes bizalmát birta.

Egyszer már találkoztunk vele: ez a háznagy; valami középlény a komornyik és titkár között. A gróf külföldön laktában, diplomatiai pályafutása alatt szerezte őt, franczia volt; monsieur Cousin volt a neve, a mi aztán igen kellemesen hangzott, mikor a gróf így szólt hozzá: «mon chér Cousin», azt hitte az ember, hogy valami «unokaöcs»-ről van szó, kivált a ki nem tudta, hogy «Cousin» annyit is jelent, hogy «szunyog».

Ez az ember intézte az egész háznak a sorsát évek óta. Más ügyvéd nem adhatott tanácsot a grófnak, ha pere volt, más orvos nem rendelhetett neki gyógyszert, ha beteg volt, csak a ki Cousin urnak a placetumát birta.

Kereste is a kedvét minden ember: a tiszttartóktól kezdve a cselédekig. Tudták a nevenapját, születésnapját, s olyankor meg karácsonykor, újévkor se kicsiny, se nagy el nem mulasztá ajándékaival kifejezni mélységes rokonszenvét iránta.

Egyedül Pálma grófnőnek volt bátorsága nyiltan is tudatni vele azt az ellenszenvet, a mit titokban minden ember osztott. Soha sem tűrte el, hogy mikor ő az atyjával beszélni akar, Cousin is a szobában legyen. Ez azonban lehet, hogy ismét csak Pálma grófnő különczségeihez tartozik; hisz ő még csak egy társalkodónőt sem türt el

maga körül soha. Próbálta, de egygyel sem tudott megférni. Annyi követelései voltak egy társalkodónő irányában, hogy a gróf azt mondta neki: «jaj kedvesem, ha én egy ilyen, ennyi erénynyel és tökéletességgel felékesített némbert találok a földtekén, azt én rögtön elveszem feleségül». — Tehát meglehet, hogy Pálma ellenszenve Cousin iránt csak az ő kedélyének alapszine volt.

Hanem annál nélkülözhetetlenebb volt a grófra nézve. Az ordinarius nem ismeri úgy a megszokott betegét, mint Cousin úr az ura kedélyének hypochondriáit.

A gróf legelőször is véghetetlenül unta magát. Vén embernél uralkodnak a reminiscentiák. Ilyenkor tél idején uri cercle, jours fixes, konferentiának nevezett hirhordás, diplomatiai intrikalátogatások és receptiók, concert spirituell és szinházlátogatás s aztán éjfélután reggel öt óráig magas pénzben játszott tarokk-partie szokta kiegészíteni az életrendet; most az mind eltünt. Nincs se szinház, se udvar, nem lehet komédiát se nézni, se játszani. Esténkint úgy jön, mintha fel kellene venni a fekete frakkot s menni a megszokott társaskörökbe — hol vannak azok hát! A környékbeli apró földesurak magok is otthon ülnek e szívnyomasztó időben, a mikor még ujságot sem lehet kapni, se Pestről, se Debreczenből. A külföldi lapok is egészen arra valók, hogy felbontatlanul heverjenek az asztalon. Az egyetlen zenehang Pálma zongorajátéka; de az is, mikor atyját közelítni látja, egyszerre a skálákat kezdi eljátszani. Nincs egyéb rendes dolog, mint reggel a várkápolnában meghallgatni a misét páter Kiripolszkytól, a kinek a nevét a gróf soha sem tudja megtanulni. A páter ugyan tarokkozni is jól tud, s a partiet ki lehet egészíteni a tiszttartóval, a ki szintén celebritás e szakmában s azok el is játszanak szivesen délutáni két órától reggeli hétig, — egy századrész krajczárban pointjét, csakhogy olyan mesquine modoruk van a játszásnál, bizonyos stereotyp bundaszagú kifejezésekkel: «habeat sibi!» ha a pap veszi fel a talont; «birja

békével!» ha a tiszttartó «ugrik be;» «non fuit militum», ha a jobb talont otthagyta. — «Padra vele», mikor kontrát izennek; «fogom a fülit», mikor a királyt elütik; «mint a kijáró kutyát!» mikor felülütnek; minden kártyának van náluk valami gúnyneve, aztán minden játék végén összevesznek, a gróf megunta őket az első rencontrenál s azontul csak a végső kétségbeesés birta rá, hogy ott maraszsza őket egyszer-egyszer.

Vadászattal ugyan mulathatta volna magát, de ettől meg mr. Cousin vette el a kedvét, folyvást ijesztgetve őt a rémhirekkel, hogy az erdők tele vannak orvvadászokkal, a miben lehetett is valami igaz.

S mégis itt kellett ülnie, mert az országgyülésen erősen vellicálták, hogy az «absentisták» vagyona az állam részére elkoboztassék.

Kedvencz olvasmányait a francziа és angol forradalmakról pedig mind elvitte magával a szolgabiró. Pálma mind kiszedte azokat a kisebb könyvtárból. Volt ugyan az irószobai könyvtáron kívül, a miben a modern művek álltak, még egy nagyszerű pompás könyvtár is a kastélyban, nemcsak látványnak pompás, gyönyörű díszkötésű foliánsaival, de valóban ritka, belbecsre értékes munkák tárháza. Csak volna, a ki kikeresné közülök, a mi az unatkozónak a kedélyállapotához a legjobban hozzáillik. — Ilyen is akadt. — Nem kétkedünk rajta, hogy Cousin úr volt az a gyöngéd-figyelmű házibarát, a ki egy napon odaescamotirozta a kis könyvtárba a nagyból Schlüsseln von Suderburg ritka könyvét a német parasztlázadásról, aztán meg Pistoriusnak Berlichingeni Götzről irt művét s ezeket nagyhamar megtalálta a gróf. És azután egészen beléjük veszett.

«Egészen azok a viszonyok, a mik akkor voltak, mondá Cousin urnak, egy-egy nevezetes szakasznál, akkor is a «bocskor» volt a jelvény, a mely alatt a parasztok harczoltak: hát itt nem minden ember viseli-e ezt a symbolumot. Nem valóságos «Käsebruder» szövetség-e ez itt?

Mind sajtot esznek. Így osztották fel a földbirtokot a «Hungerbergnél», a «Bettelrainnál», mint most mi nálunk. Hát a Hans Müller 12 artikulusa! Itt van mind a szemünk előtt! szóról-szóra! — Még arra is rájött a gróf, hogy ennek a Berlichingeni Götznek az arcza, termete tökéletes hasonmása — Illavay Ferencznek, a hogy a Sartorius munkáját illustráló rézmetszetekből kitünik. Ez az a parasztok élére állt vaskezű nemes: izről-izre ugyanaz! Ezt beledisputálta magába a gróf s Cousin úr segített őt e véleményében megerősíteni. A bocskoros parasztok úgy hallgatnak Illavayra, mint a prófétájukra.

Azt a vasgyűrűt is Cousin úr praktizálta a gróf megszokott sétautjába. A gróf tehát komolyan félt.

Azt gondolta, hogy már a nyakán van a «stauromachia».

Jól kifőzte a dolgot Cousin urral.

Egy napon a háznagy elutazott valamerre: csak a gróf tudta, hová? A császári dandárparancsnokot kereste fel egy közel eső városban, a kivel közölte azt a bizalmas titkot, hogy a gargói várkastély ura igen szivesen elfogadna téli szállásra egy detachirozott csapatot, ellátva azt minden szükségessel.

A dandárparancsnoknak épen semmi oka sem volt a rendes hadcsapatai közül akármelyiket is magától elhagyni, a téli hadjárat el volt határozva, neki előre kellett nyomulni, hanem azt mondta, hogy ha olyan nagyon utolérte a grófot a vendéglátási vágy, más szóval, ha a parasztjaitól olyan nagyon fél, meghívhatja a kastélyba a morva határszélen portyázó szabad csapat vezérét; a ki valószínüleg igen derék ember; — s ezzel aztán mind a hármukon segítve lesz, a grófon is, a szabadcsapat vezérén is, meg a generálison is, a ki legjobban fog rajta örülni, ha ezt a «derék embert» távol tarthatja a testétől.

Cousin úr már a bevégzett ténynyel jött haza a várba. Megérkezik a derék lovagias Orol Krivánszky szabadcsapatja Gargóra.

Pálma grófné nagyon boszus volt, mikor ezt meghallotta.

Azért irta Illavaynak azt a levelet, hogy ne jöjjön addig hozzájuk, míg ő nem fogja hívni.

A míg Illavay odajárt az unokaöcscsét visszavinni a végveszély torkából, az alatt meg is érkezett a mentőcsapat, el is helyezkedett részint a várkastélyban, részint a faluban. Lehetett a számuk valami háromszáz.

Mikor Illavay visszatért, nem sokára hallá is hirüket a környékbeli biráktól, a kik feljöttek hozzá panaszt tenni, hogy micsoda garázda nép került most közéjük, ki tudja honnan keveredtek ide? Hogy nem jó járatban vannak, az bizonyos. A mit a szemük meglát, azt a kezük ott nem hagyja. Papot is hordanak magukkal, de a mit az prédikál, azt nem jó meghallani emberi füleknek. Legjobban meglehet velük akadva maga a gróf, mert a kastélyban olyan dorbézolást visznek véghez, hogy nincsen az a kocsma.

Illavay szép csendesen összeszedte a bejelentett adatokat, hogy megismerje, miféle természetű bajjal van dolga, s aztán épen olyan csendesen megtette az intézkedéseket, hogy ezen a bajon segítsen, mihelyt a beavatkozásra illetékes helyről fel lesz szólítva.

Egy reggel aztán kapott egy levelet Pálma grófnőtől.

«Jöjjön! És szabadítson meg bennünket — a barátainktól.»

Olyan rövid és kategorikus volt a felszólítás. Pálma grófnő nem is kételkedett benne, hogy Illavay tökéletesen bír azzal a hatalommal, hogy alkalmatlan hadcsapatokat egyik helyről a másikra dislokáljon.

Illavayban volt annyi emberi rossz indulat, hogy előbb jót nevetett magában ezen a dolgon. Az ember nincs csupa lépes-mézből. Még a messiásokról is vannak olyan legendák, hogy azok is szerették az olyan embereket feltréfálni, a kik maguk keresték maguknak a bajt s ez valóban olyan eset volt. Temetvényi gróf maga hivta be a kastélyába a «svornostot», a mitől, úgy mutatta, hogy fél. Most aztán

szeretné a «fölvett talont leskártolni». Így mondják azt a tarokjátékban. S ilyenkor bizony minden ember nevet a játékoson, a ki «matadort» keresett, aztán «Pub»-okat kapott. Erre mondhatná páter Kiripolszki, hogy «habeat sibi!»

Ha megfogta őket magának, hát már most mulassa magát velük. — Megbocsáthatjuk Illavaynak azt a kis gonoszkodó nevetést e tréfa fölött; annyival inkább, hogy azért ő nem vette tréfára a dolgot, hanem a mi tudományában állt, azt alkalmazásba illeszté: felhivatta a környékbeli falvak elöljáróit, értekezett velük, utasításokat adott nekik, minden intézkedést megtett s másnap délre bejelenté hivatalos látogatását a gargói várban. Nem is csinált belőle valami különös nagy titkot, hogy Orol Krivánszky úrnak a szabad csapatját szándéka van a maga járásából eltávolítani; a szomszéd járás szolgabirója aztán adja tovább «per schub», aztán majd csak kitolják a határra. Így szokás az. Van a szolgabirónak brachiuma is: meglássuk, hogy mekkora?

Ha ő merte arra a szóra: «a szvornost sok», azt felelni: «én több leszek!» hát már most váltsa be a szavát.

— No, barátom Soma, mondá Ferencz henyélő üröcscsének este, mikor a másnapi úthoz készült, most van ám itt az alkalom megmutatni az embernek, hogy milyen nagy a bátorsága a hazáért. Ön mindig azt veti a szememre, hogy elhurczoltam önt a dicsőség mezejéről; hát már most gyerünk vissza, én is megyek. Itt az ellenség, a kit szét kell verni, még pedig egy bájos szép hölgynek a megszabadításával összekötve, a kinek a szemeláttára fogjuk elkövetni lovagi hőstetteinket. De hát én tartok tőle, hogy majd én magam, mint afféle civilista, nem imponálok eléggé az ellenséges hadfiaknak; azért nagyon jól esnék a kezemre, ha ön is velem jönne vitéz bajtársával együtt. Ha önök ebben a zsinóros ruhában, kardosan, veres sipkásan felvonulnak velem, az ellenségnek mindjárt nagyobb respektusa támad.

Lehet, hogy ez is csak gonoszkodás volt Ferencztől, de az is feltehető róla, hogy komolyan gondolt arra, hogy unokaöcscsében a férfiasság önérzetét fölébreszsze, olyan alkalommal, a hol ha lesz is egy kis komoly tusa, azért mégis csak nagyobb lesz abban a lárma, mint az életveszedelem. Talán még az is lehető lesz, hogy ilyen bevezetés után, egy olyan eszményi alakkal való találkozás, mint a lovagkaland megszabadítandó hősnője, az ifju ember egész lelkületére megnemesítő fordulatot fog képezni.

Ő tehát a tréfás indítványban valami komolyat is gondolhatott.

Soma úrfi pedig azt egészen komolyan fogadta. A járókelő parasztoktól (a tót szeret dicsekedni) megtudott annyit, hogy az atyafiak készülnek erősen megrakni a betolakodókat, csak azt várják, hogy a szolgabiró közéjük menjen, s megjelenésével törvényesítse önvédelmüket. Olyan csata lesz, a melyikben az ellenség fog szaladni. Itt még vissza lehet szerezni az elvesztett hősi hírnevet. — Koczur barátunknak egész napestig töltényeket kellett csinálni a pisztolyokba. Soma úrfi tömérdek szwornosztot meg akar lőni. Aztán a kardot kellett segítenie kiköszörülni. Meg a vívóleczkét is végig kellett próbálnia az úrfival, neki természetesen plastron nélkül. Alig akart lefeküdni a Soma úrfi, olyan verekedő kedve támadt egyszerre. Hanem Koczurnak volt annyi essze, hogy lefekvéskor reszelt tormát kötött a saját talpára, mitől reggelre olyan hólyag támadt a lábán, hogy nem huzhatott rá csizmát. Ez nagyot lohasztott Soma úrfinak a harczi tüzén. Koczur nélkül nem érezte magát egy egész embernek. Miért kellett már neki épen most megsántulni. Haragjában jól végig kardlapozta a hű bajtárst ott az ágyban.

Azután nagyon meg volt akadva a harczi toilettel. Nagy baj volt, hogy a piros zsinóros attilát nem lehetett a köpönyeg fölé fölvenni. A szürke köpönyeg nem imponál anynyira a népnek. Ellenben a piros sipka megteszi: az már

akkor nagy respectust szerzett magának. Ő ugyan ezt nem a III-ik zászlóaljnál kapta, hanem még huszár korából maradt nála. Elindulás előtt elkezdett alkudozni a nagybátyjával:

— Hallja maga: én nem ülök maga mellé a szánkóba. Én lóháton akarok fölvonulni. A huszár imponál a népnek.

— Jó lesz biz az.

— Hát maga nem hoz magával kardot?

— Minek? Hiszen nem megyünk ma megyegyülésre.

— Hátha verekedni kell?

— Majd kérek kölcsön az ellenségtől.

— Maga mindig csak bolondozik. Hát még ki jön velünk?

— A János.

— Ez az egy szál hajdu? Aztán mi hárman támadjuk meg az egész tábort? Tréfál maga. Bizonyosan előre küldte már a fegyveres népet. Csak volt annyi esze.

Akkor aztán tartott Illavaynak praktikus előadást, hogy mikép kell a haditervet megcsinálni; ő ezt már mind tudja hosszú tapasztalásból. Illavay megköszönte neki, s igérte, hogy majd hasznát veszi a jó utasításnak.

Soma úrfinak előhozták a lovát, mire aztán ő büszkén előre nyargalt s mindig messze megelőzte az utána csilingelő szánt. Ez addig tartott, a míg a gargói határt el nem érték.

Itt a sűrű erdő közé mélyedt az út s abban nem tudhatja az ember, hogy mi lakik? Itt kezdett Soma barátunk csendesebben léptetni s aztán a szánkó mellett tartotta magát, s nagyon nézegetett jobbra-balra.

— Ferencz bácsi!

(Jaj, mikor már a katona azt kezdi mondani, hogy «bácsi!»)

— Gondoskodott-e arról Ferencz bácsi, hogy ezeket a mellékutakat egy-egy figyelő hadcsapat tartsa megszállva? Nehogy az ellenség a hátunkba kerülhessen: s elvághassa a visszavonulási utat?

— Gondoskodtam róla öcsém.

Arra aztán elkezdett dalolni. Azt is megbánta nagy hamar; mert az erdő viszhangos volt, s valami félelmes érzés az, mikor az ember a saját hangját megtízszerezve hallja visszatérni.

— Ferencz bácsi!

(A Gargó vár ormai kezdtek már az erdős hegyhát fölött kiemelkedni.)

— Én azt gondolom, hogy még sem jó lesz nekem ezt a veres sipkát a fejemen föntartani, mert erről az ellenség messziről meglátja, hogy hol van a táborkar? Nem volna-e jobb, ha a maga süvegét feltenném: magának van kalapja is.

— Osztom a nézetét, szólt Illavay, s azzal a kalaptokból kivevé a karimást, a fehér báránybőr süveget odaadta Somának, maga meg feltette a kalapot.

Egyszer aztán a hegyi patakhoz értek, mely már Gargó vár alól jön s négykerekű malmot hajt. A malom előtt nagy csoport paraszt állt, vasvillákkal, hosszú nyelű baltákkal és egyenesre ütött kaszákkal; fahid vezetett át a patakon.

Ezen a hidon Soma úrfi lova sehogy sem akart átmennni.

— No mi baj? kérdé Illavay, a szánból visszafordulva.

— Nem akar ez a ló a hidra rámenni.

— Dehogy nem akar! Jámbor állat az; csak csettentsen neki a nyelvével. Vágjon a fejére, ha visszahőköl.

De a ló csak nem akart sehogy sem a hidra menni.

— No megálljon, majd átvezetem én, mondá végre Ferencz, s kiugorva a szánból, segítségére sietett a szerencsétlen hőslovagnak; alig fogta meg a ló zabláját, az mindjárt szelid lett, mint a bárány s hagyta magát vezettetni, jókedvün prüszkölve. Nem is a ló volt az, a ki a hidtól félt, hanem a lovas.

Most már nem Ferenczbácsizott többet: kifakadt egész haraggal.

— Hallja az úr! Engem nem tesz bolonddá! Látom az egész plánumát. Csak azért hozott ide, hogy felkonczoltasson a dühös parasztokkal! Ilyen riha néppel egy Opatovszky nem harczol. Ágyúk ellen igen, de vasvillák ellen nem megyek!

Azzal leugrott a lováról s markába kapva a kardját, hogy keresztül ne bukjék benne, neki iramodott a sűrű erdőnek, a hol legnagyobb volt a bozót: — hasztalanul kiabált utána Illavay, hogy ne féljen semmit: ezek a mi saját embereink! — Nem hitt neki, nem is hallgatott rá: lóval sem lehetett volna utolérni, úgy elpályázott a cziherbe. Illavaynak nem volt mit tenni, mint a gazdátlan lovat kantárnál fogva vezetni a malomig, s ott rábizni a molnárra, hogy ha megkerül valahonnan az úrfi, ültesse fel rá s aztán vezettesse Gargóvárra.

Szégyenlette a dolgot a parasztok előtt.

Azok mind az ő derék tótjai voltak, többnyire katonaviselt ember, azokkal rövid haditanácsot tartott s felosztva közöttük a teendőket, maga előre indult a szánnal: a népcsapatnak csak később kellett utána indulni.

Mikor a helység közelébe ért, egy szénégető putri mellől feléje szaladt nagy lelkendezve egy némber alak. Ismerte jól. A falu némája volt. A rongyos leány egy levelet dobott a kocsijába s aztán tartotta a tenyerét a garasért. Az járt neki, ha útban találhatta a szolgabirót.

Illavay felbontá a levelet, abban latin nyelvben az volt röviden megirva, hogy őrizkedjék felmenni a várba: mert Orol Kriványszky czimborái elhatározták, hogy megölik, ha közéjök mer lépni. Az irás szándékosan el volt változtatva.

A levéliró nagyon ügyesen vélte elrendezni a dolgát, a mikor levélvivőnek a néma koldusleányt választotta ki: nem is képzelte, hogy a szolgabiró még a némát is ki tudja vallatni, s hogy az a két kezével, a szemeivel úgy le tudja

őt irni, mintha beszélne, s a néma beszédéből rájön a szolgabiró, hogy ezen anonymus jóbarát nem más, mint a gróf háznagya.

Most már egygyel többet tudott Illavay. Azt, hogy Cousin úr keze is benne van ebben a tréfában.

Abból aztán következtetett egyébre is.

A néma kapott ezuttal egy huszast. Ferencznek pedig eszeágában sem volt, hogy visszatérjen a vett intésre; hanem inkább levétette a csörgőket a lovairól, hogy előre ne hallják a közeledtét, mikor a faluba behajtat.

A kocsma és a templom közötti téren nagy sokadalom volt. Ott egy rögtönzött szószéken, a minőt Úrnapján szoktak használni, prédikált valaki az összegyült népnek. Reverendás úr volt; de az a reverenda nem az ő hórihorgas termetére volt szabva: bokáig sem ért neki, s a kéz csuklói csülökig ki voltak belőle: az ábrázatjával pedig beülhetett volna bátran a viaszkkabinetbe, a hol a hirhedett rablógyilkosokat mutogatják, senki sem kérdezte volna tőle, hát az úr hogy került ide? Az a prédikáczió is valami gyönyörű keveréke volt az istenes mondásoknak s a lázító szitkozódásoknak; hosszú nagy karjait roppant tenyereivel hol kiterjeszté, mintha a földet osztaná ki, hol az égre dobálta fel, nagyokat ütött az öklével a mellére, hogy csak úgy döngött s a két tenyerével a pulpitusra, hogy csak úgy recsegett. A textus az volt, hogy ki kell irtani a magyarokat a világból.

A mint azonban a papforma ember onnan a kathedráról meglátta a szolgabirót a szánkóval közeledni, egyszerre a szó közepén megváltozott a textus, hang és gesticulatio; lett belőle jámbor tanácsadás, hogy kerülni kell a részegséget és dobzódást, de különösen a káromkodást, s mikor a szolgabiró közelebb ért, akkor egész alázatosan beneventálá az uraságot, félbeszakítva a sermot: «bonum mane præcor domine perillustrissime».

Illavay leszállt és odament hozzá közel, hogy szemébe nézhessen. Gyanus pofa volt ez előtte.

A prédikáló onnan a szószékből nyájasan nyujtá nagy izmos tenyerét Illavaynak kézszorításra, s megmondá a nevét: «Baranecz Mathusalem, legalázatosabb szolgája». Illavay észrevette, hogy ez most azt akarja kripróbálni, hogy vajjon kiállja-e a kezének a szorítását? Egy darabig hagyta neki, akkor aztán visszaszorította neki a kezét úgy, hogy az csak úgy emelgette egyik lábát a másik után a kurta reveranda alul. Hanem mosolygott pulykavörössé lett arczczal.

— No csak folytassa páter a szent beszédet tovább. Majd ebédnél találkozunk odafenn a kastélyban.

A mint a szolgabiró odább ment, Baranecz Mathusalem még dühösebben rágyujtott a lázításra, a szónoklatba lassankint a nép szava is belevegyült. Csupa férfi gyülekezet volt, mind tótok, némelyik fegyverrel, mások csak dorongokkal ellátva; hogy idegenek is vannak közöttük, azt csak a különböző fövegek gyaníttaták; a gargóiak mind széles karimájú gomba forma kalapot viselnek, a jövevények hegyes, karimátlan, felgyűrt szélüt, meg mindenfélét az ethnographiai kiállításból. A szónoklat vége az általános népriadalban veszett el, a melyből az hangzott ki leginkább: «üssük a szolgabirót!» Baranecz Mathusalem szónoklatának tökéletes sikere volt ma. A gargóvidéki, mely eddig nagyon hidegen viselte magát az ő szabadcsapatja iránt, ma egészen megtért; összeölelkezett a szuronyok bajnokaival, utoljára vállára emelte a népszónokot, úgy vitte fel nagy lármával a várudvarba.

No gyönyörű képet mutatott most az a várudvar! Mikor Illavay behajtatott a szánjával, a lovai majd elragadták, úgy megijedtek. A szép szökőkútból vágó-hid volt rendezve, azon konczoltak fel épen egy szép nagy dámvadat, s a hajdani puskaporos torony bejárása előtt pörköltek egy óriási vadkant. A szép tágas köröndből pedig, a hol máskor művészek szoktak hangversenyezni, valami részeg társaság nótája hangzott ki, a nyitott ajtón dült ki a pipafüst, az udvarra nyiló emeleti ablakokból feltett kalapok-

kal könyököltek ki marczona-pofájú alakok, s az egyik ablaktól a másikig áthúzott kötelen száradt mindenféle gúnya, a mit nagy visszaélés volna fehérneműnek nevezni. Az udvar közepén pedig volt egy nagy veres tócsa: vértengernek nevezhetné az ember, ha veres bor nem volna; egy szétdült hordó tartalma ömlött ott szét, s abban feküdt hanyatt egy ember: halottnak nevezhetné az ember, ha részeg nem volna: az úgy látszik, hogy ki akarta inni a bortavat s belebukott a vállalatba.

Ez az udvar; hát még odabenn a kastélyban mi lehet?

Illavay megmondta a hajdujának, hogy forduljon vissza a szánkójával s szállásolja be a kasznárhoz. Maga egyedül felment a főlépcsőn, s egyenesen a gróf lakosztálya felé tartott.

Szembe jött rá mr. Cousin. «Jó» ismerősök voltak már.

— Odabenn van a gróf?

— Nem lehet vele beszélni. Ajtatosságát végzi.

— Hát a grófnő?

— Azzal sem lehet. A toilettjét végzi.

— Hát önnel lehet beszélni mr. Cousin?

— Szolgálatjára állok.

— Ki mondta azt «önnek», hogy engem meg akarnak ölni, ha ebbe a házba belépek?

— Nekem? szólt mr. Cousin. S szétnézegetett, mintha azt keresné, hogy kihez beszélnek itt?

— Igen. A mit ön ebben a levélben irt hozzám.

— Én irtam? levelet?

— Igen. A küldöncze megmondta.

— Hiszen az néma.

Elszólta magát. Arra aztán jó képet kellett csinálni a tréfához.

— No hát én irtam.

— Köszönöm. Én hát szeretném megismerni azt az urat, a ki engem meg akar ölni, kérem, vezessen oda hozzá.

— Csakhogy az nagyon nagy úr, szólt gúnyos mosolylyal mr. Cousin. Ha meg akarja ön ismerni, sziveskedjék velem ide a folyosó ablakához lépni.

A corridor szélső ablakából el lehetett látni a piaczra és a fasoros útra, a melyen a néptömeg vonult fel a vár felé, kaszákat, vasvillákat emelve magasra, s közepén a népszónokot hozva embervállon.

— Ez az az úr! szólt meghajtva magát a háznagy. Hallhatja ön, mit kiáltanak: «halál a szolgabiróra!» ha kivánja ön, felhuzathatom előttük a vonóhidat.

— Nagy kár lenne, csak hadd jöjjenek be. Láttam én már ilyen szindarabot.

A közeledő lármára megnyilt egy ajtó a folyosón s kilépett rajta egy délczeg magas férfi; kék uhlánus dolmányban, veres plüsgallérral és hajtókákkal, oldalán hatalmas széles kard; napbarnított arcz volt, keselyü orral, s ajkai fölött hatalmas lengyel bajuszszal; a mi nincs kipödörve, hanem torzomborzul előre bodorítva. Kemény, sarkantyúpengős léptekkel közeledett a két beszélgető felé s úgy tett, mintha Illavayt meg sem látná.

— Odabenn a gróf?

— Igen. Ájtatosságát végzi.

— Na majd segítek neki benne. Hát a grófnő?

— Toilettjét végzi.

— No majd segítek neki benne.

«Ez nem osztrák katonatiszt» mondá magában Illavay. «Azok híresek az udvariasságukról». S elébe lépett a kardos úrnak.

— Én Illavay Ferencz főszolgabiró vagyok.

— Nagyon örülök. Én pedig cs. kir. őrnagy vagyok és szabad csapatvezér: Orol Krivánszky.

— Ez igen szép harczi melléknév. «Kriváni Sas!» hanem én szeretném őrnagy úrnak azt a nevét is tudni, a mely a katonai schematismusba be van irva.

— Uram!

— Szükségem van erre a névre, mert nekem tudósitást

kell küldenem a főparancsnokhoz a járásomban történtek felől, hivatalosan.

Orol Krivánszky e szóra a kard markolatára csapott, s egy lépést tett Illavay felé; — hanem aztán csak maradt a szemforgatásnál. Sipkája ernyőjét még mélyebben rántotta a szemére, s azzal megfordult a sarkán s berontott a gróf lakosztályába vezető ajtón.

Nem ette meg Illavayt, a hogy Cousin úr várta.

— Már most arra kérem, Cousin úr, hogy a mai ebédet rendelje déli tizenkét órára, s azt tudassa a gróffal is. Mert ezeknek az uraknak igen sürgetős útjok lesz. Még ma elmennek innen.

— Nem hallottam, hogy készülnének.

— Higyje el nekem. Különben étlen fognak odább menni, a mi megint nem az én gondom.

Cousin úrnak voltak okai, hogy mindent elhigyjen, a mit ez az ember beszél; még a legvalószinütlenebbet is. Meghajolt a jó tanács előtt s sietett a konyhamestert felkeresni.

Illavay pedig ezalatt átballagott a nagy étterembe, mely nagy vadászatok alkalmával egész vendégsereget birt befogadni.

Ez egy szöglet-terem volt, a miből egy kiugró rondella nézett ki az udvarra. E rondellából egész a piaczig és a falu végeig le lehetett látni, mint egy madártávlatból.

Középen egy hosszú asztal volt megterítve, rendesen több személyre, mint a hány volt a hivatalos vendég.

Illavay onnan a rondellából nézte, mikor megérkezett a fellázított néptömeg a vár-udvarra. Azok is meglátták őt ott állani s hatalmas «zabije!» kiáltásokat küldtek fel hozzá, a mi körülbelül annyit tesz, hogy «üsd!» A várban levő primipilusok, tiszti egyenruhákban siettek le a nép elé s összecsókolóztak, ölelkeztek vele s hangoztatták annak jelkiáltásait s azután feljöttek az étterembe s ugyanazok az emberek nyájas mosolygásokkal siettek Illavayval

kezet szorítani s megkérdezni tőle, hogy mint szolgál az egészsége.

Illavay az első ránézésre megtudott annyit, hogy ezek nem császári tisztek. Először is a hány, annyiféle egyenruha, szinpadias rendkívüliségekkel kitünővé téve, mintha egy vándor komédiás trup ruhatárát rabolták volna ki. Azután ezek az ábrázatok. Ez a társalgási modor! Ha ezek katonatisztek, hát csak olyanok, a kiket egyenkint mind «infam cassirt» etiquettel bocsátottak a világba. — Mikor aztán beszédbe eredt velük (mindegyiknek olyan czifra neve volt, a milyet ember soha sem viselt), ekkor rájött, hogy ezek nem is igazi tótok. A hány, annyiféle tájszólással beszélt. A társalgási modorukból, sunynyogó félreszólásaikból, durva ötleteikből, miket nem vettek egymástól sértésnek, elvégre arról is meggyőződött, hogy ezek nem is a szwornoszt tagjai. — Ez nem a politikai fanatizmus rottája, ez még annál is rosszabb banda. Mind olyan ember, a kinek ha a szemébe néznek, a szeme jobbrabalra tánczol. — És gyávák, mint bizonyos osztálya szokott lenni az embereknek. — A legvitézebb szószátyár közöttük a pap, a ki Baranecz Mathusalemnek nevezi magát.

Abban mindnyájan megegyeztek, hogy az ebéd felhozataláig minél nagyobb mennyiségű szilvoriumot és fehér czipót fogyaszszanak el s nyugtalanul várták az ebédet, a mi pedig különben is korábbra volt téve a szokottnál. Illavay azt is tudta már, hogy az ő jelenléte az oka annak a kéjelmetlen fészkelődésnek.

A második csengetés jelenté, hogy fel van tálalva az ebéd. Az inasok széttárták a szárnyajtókat; a mellékszobából előléptek a főfő uraságok: a gróf fekete frakkban, fehér nyakravalóval, karján Pálma grófnő, egészen feketében. Az a komorság valami sérelemérzet, a mi nem tud magának elégtételt szerezni, tekintetét még hidegebbé tette, mint egyébkor. Szemeit fel sem ütve, senkit nem üdvözölve, jött atyja karján, mint egy szép fantom. Mögöttük az Orol Krivánszky.

Hanem a mint Illavay mellett elhaladt Pálma, felveté a szemeit. Véletlen volt-e az? Sympathikus sejtelem? Vagy bizonyos volt felőle, hogy itt kell őt találnia ma, a tegnapi levél után? S e tekintet alatt úgy fellángolt azokban a kitalálhatlan szinű szemekben; a piros ajkak vonaglottak, az alabástromarcz mosolygott. Heves mozdulattal nyujtá kezét Illavay felé s úgy megszorítá annak a kezét, hogy egész tündéralakja reszketett belé. Azután odamutatott a gróf balján levő első székre, a mire pedig már megszokás szerint Mathusalem úr akart leereszkedni. A gróf sápadt volt és az arcza mint egy epileptikusé, ideges rángatózásokkal árulá el lelke szorongattatásait. — Illavay el tudta azokat képzelni. A büszke Temetvényi megalázva érezte magát, megszállva, insultálva, fenyegetve saját kastélyában, — és még hozzá a saját cselszövényéből. Rettegett a következő pillanattól. Sejtette, hogy ezt az Illavayt a leánya idézte ide. De hát mit tehet ez egy maga annyi goromba ember ellen, a kik minden társadalmi szabályon túltették már magukat s a kik csak addig nem harapnak, a míg az ember czirógatja őket. Mi fog történni most, mikor egy olyan ember került a társaságba, a ki nem türelmes? Azt is hírül hozták már neki, hogy a nép fel van lázadva az urak ellen; csak a fegyveres erő jelenléte gátolja, hogy be nem tör a kastélyba: legelőször is a szolgabirót agyonverni. A gróf válogathatott benne, hogy melyiktől féljen inkább: a lázadóktól-e, vagy a védelmezőktől; — vagy ettől a megtestesült Berlichingeni Götztől itt az oldalán?

Az apa és leánya az asztalfőn ültek egymás mellett; a grófnő jobbján az Orol Krivánszky; e szerint Illavayval szemközt. Látszott rajta, hogy nagyon kéjelmetlenül érzi magát Illavay tekintete alatt; mindenféle grimászokat csinált a képével, a félszemét hunyorgatta, a pofáját felfújta, a homlokát leránczolá s beszéd közben a száját különösen iparkodott szokatlan kifejezésre idomítani.

(«Hasztalan fintorgatod a pofádat; mondá magában

Illavay, azért mégis rád ismerek én. A nevedre is rátaláltam már, de nem a katonai schematismusban.»)

A többi urak is mind galvanizálva érzék magukat, ha Illavay valamelyiket szemügyre vette.

Orol Kriványszky németül és francziául társalgott a grófnővel. Illavay megjegyezte, hogy a németje plattdeutsch zamatú, a francziája pedig auvergnat-izű. Bókokat is mondott a vezér a herczegnőnek; de azok meg olyanok voltak, a minőkkel a matrózok mulattatják a hamburgi csapszékben a — herczegasszonyaikat. Pálmának tűrnie kellett azokat. Az egyenruha mindent jóvá tesz. Mikor pedig egy végrehajtott hőstettet adott elő a vezér, a grófnő mulattatására, olyankor (nem is számítva a rossz fantasiát) olyan genrebe csapongott át az ékesen szólása, a mit közönségesen akasztófahumornak neveznek s ilyenkor aztán, daczára a torzonborz bajusznak, egy sajátszerű vigyorgás lepte meg az ajkait, a mi épen visszataszító volt.

A grófnő szemei pedig az alatt folyvást Illavay arczát nézték. Mintha vonásról-vonásra tanulmányozni akarná azt. Valami csodálatos nyugalom ült annak minden vonásán; az több volt, mint bátorság: az megvetés volt. Sámsonnak a szamárállkapocsra sem volt szüksége, hogy szétverje filiszteusait, a szemeivel elsepri őket.

Hogy Illavay a mellette ülő házi gazdához az egész asztal fölött egy szót sem szólt, az meg azt jelezte, hogy boszankodik rá, és méltán.

A vendégsereg ez alatt oly mohón tömte magába az ételt, mint a kik attól tartanak, hogy minden perczben félbeszakíthatja valami az ebédet.

A lárma pedig egyre növekedett odakünn az udvaron; a gróf könyörgő aggodalommal nézegetett Orol Kriványszky felé.

A bramarbas elérté a szánalomra méltó áhítozást. Kapott az alkalmon, hogy nagyszerű legyen.

— Ugyan, háznagy úr, mit kiabálnak odalenn a parasztok? szólt az asztal végén ülő Cousin úrhoz.

Az nem látta czélszerűnek fennhangon felelni; hanem odament hozá s a fülébe súgta a választ. A szavakat nem lehetett hallani, hanem láthatta, a ki figyelt rá, hogy Cousin úr a vezér füléhez tartott tenyerének mutató ujjával egyszer a gróf felé, másszor meg a hüvelykujja mozdulatával Illavay felé mutat.

Orol Krivánszky egész applombbal kelt föl a helyéről, a rondellába lépett és felnyitá annak szárnyablakait.

— Emberek! Derék emberek! Szvatopluk ivadékai! Hallgassatok rám! A ti földes uratok derék, jó ember, a ki minden kivánságtokat teljesíteni fogja. Azért kiáltsátok neki, hogy «vivát!» Vivát a gróf úr! háromszor. — Tetszik hallani! Most már vivátra fordult a kiabálás! — Szólt visszafordulva a társasághoz a vezér. (Az ugyan most is csak olyan lárma volt, mint az előtt, rá lehetett fogni akármit.) Orol Krivánszky újra szólt a sokasághoz.

— A szolgabiró urat is hagyjátok békével, ő nem jött ide most portiót behajtani, sem fiaitokat katonának elhurczolni s nem sokára el fog távozni: engedjétek utazni békével! (A nép azért csak bizony kiabált.)

Pálma elégületlen tekintettel nézett Illavayra. Hát az engedi magát védelmeztetni? Elfogadja az oltalmat attól az embertől, a kiről ő azt írta neki, hogy szabadítsa meg tőle?

Orol Kriványszky magas protektori ábrázattal tért vissza az asztalhoz; mikor leült a székre a feketekávéhoz, azt mondá neki Illavay csendesen:

— De hát honnan tudja ön, hogy én miért jöttem ide s meddig maradok itt?

— Nos? Hát a népnek csak kell valamit mondani.

— Igazat.

— S mi volna ez az igaz?

— Az, hogy én vizsgálatot tenni jöttem ide azon panaszok miatt, a miket előttem ön és társai ellen emeltek, s akkor fogok innen elmenni, a mikor önök e vidéket elhagyták.

Orol Krivánszky a kard markolatára ütött; ő és társai mind odavitték magukkal a kardot az ebédhez, katonatiszti szokás ellenére.

— Ön biráskodni akar a katonák fölött, hahaha!

— Nem úgy. Én vizsgálatot teszek. Annak az alapján a földesúr, mint a nép kegyura, beterjeszti a panaszát a hadparancsnokhoz Pozsonyba; az előtt azután megjelenünk ön is, én is, s elmondjuk, a mit egymás felől tudunk.

A vezér mind a két könyökét feltette az asztalra, s olyanformán hányta fel a fejét, mint a ki ahhoz van szokva, hogy a haja a szemébe lóg.

— Hát próbáljon ön ilyen vizsgálatot megejteni.

— Az mindjárt meglesz. A gróf kegyes engedelmével.

Illavay felkelt s most már ő lépett ki a rondella ablakába. Nem is erőltette meg a hangját.

— A birák jöjjenek fel a palotába; a többiek pedig legyenek csendesen.

A külső lárma egyszerre elnémult. Melyik hát a nagyobb hatalom, az-e, mely a tengert felháborítja, vagy a melyik lecsendesíti?

A gróf azt súgta Pálmának, hogy jó lesz neki most innen eltávozni. A grófnő szemei Illavay arczától kérdezősködtek.

Orol Krivánszky azonban vette észre a szándékot s vakmerő bizalmaskodással ragadá meg szomszédnője kezét.

— Én kérem a grófnőt, hogy maradjon itt és legyen tanuja annak, hogy ez az úr milyen hiábavalóságokért fárasztotta ide magát. Csupa tréfa lesz az. Hát mit? A vitézeim egy pár ludat, pulykát, gazdájuk előleges megkérdezése nélkül, boldogabb jobblétre szállítottak. Én kifizetem a bevallott kárt készpénzzel s ezzel készen vagyunk.

De nem pulykákról és ludakról szólt a panasz csupán, hanem arról, hogy a gargóvidéki leányok és menyecskék igen szépek s a férjek és vőlegények féltékenyek a becsü-

letükre. Azt pedig a szabad-csapatárok nem igen veszik tekintetbe. Orol Krivánszky számított rá, hogy az ilyen fajtájú panaszt nem fogják elmondani Pálma grófnő jelenlétében, vagy ha hozzákezdenek, hát a gróf az első esetnél kikergeti a parasztokat a teremből. Azért marasztá ott a grófnőt.

Pálma pedig maga is ott akart maradni. Valami varázs volt ő rá nézve ebben a küzdelemben; a mit meg mer indítani egy ember tíz ellen, száz ellen, puszta kézzel, a míg azok mind tele vannak fegyverrel. S ő hitte azt, hogy annak sikerülni kell.

Néhány percz mulva beállított a terembe a parasztküldöttség, három öreg ember; de mind szálas, óriás alakok, széles kalapjaikat becsülettudóan két kézre fogták s megálltak egymás sorjában az ajtó mögött.

Orol Krivánszky konfidenter kiáltott eléjük:

— No hát, édes atyámfiai, mondjátok el, hány kacsát, hány libát sikkasztottak el tőletek a vitézeim? Megtérítem az árát.

— Ha csak kacsáról, libáról volna a szó, válaszolt az egyik öreg.

— Nos hát birkát, malaczot is vittek el? Ej a gonosztevők! Mért nem jelentették fel nekem?

Most már kettő is felelt rá.

— Nem birkáról, nem malaczról panaszolunk itt! No hisz ugyan jó helyre jöttünk volna panaszolni!

— Hát mit bántottak még egyebet? Kérdé Orol, azzal a fertelmes vigyorgással szájszegletén, s gonoszul tekintve Pálma arczára.

Ekkor megszólalt Illavay.

— «Veszpilló!»

E szóra előlépett a harmadik öreg, vállaira omló ezüst fehér hajjal, a szokott népviselet darócz-czondrájában, derekán bőrtüszővel, lábain bocskorral, tenyerei kérgesek a munkától, arcza barna, mint a kordován és a szakálltarlótól borostás.

— Loquatur Veszpilló, mondá Illavay latinul.

És erre elkezdett a czondrás vén paraszt a legtisztább válogatott latin nyelven beszélni, a hogy csak Cicero beszélt és Tacitus irt valaha. A gróf, ki maga is nagy tanulmányozója volt a római klasszikusoknak, eleinte a bámulattól volt meglepetve, hol veszi magát ily magas fokú műveltség egy közönséges parasztnál, a kinek a hivatala Veszpilló, sirásó? Később aztán elszörnyeszté a stylgyakorlat tartalma: vérlázító gonosztettek, merényletek lánczolata, a miket fényes nappal és sötét éjjel elkövettek az ő meghívott barátai: oly undok meggyalázásai az emberi jobb érzéseknek, hogy azoknak hallatára aggódva nézett a gróf leányára: nem sérti-e halálra annak a lelkét e szavak hallása; bárha nem értett nyelven hallgatja is azokat végig.

A sirásó szép concis tropusokban és periodusokban adá elő a felpanaszolt sérelmeket; nem vétett sem az ornata syntaxis, sem a prosodia ellen s mikor elvégezte szónoklatát, visszalépett társai közé.

— Mit tetszik ehhez szólni? kérdé Illavay átellenesét.

— Ejh, én nem tudok diákul! Kiáltа az fel hevesen.

— De a tisztelendő úr csak tud?

Az oldalán ülő reverendás igazán megharagudott ez interpellátióért.

— Tudok! De nem ilyen stylus culinarison, mint ez a paraszt.

— Stylus culinaris (dörmögé hüledezve a gróf) nec Seneca eloquentius. (Seneca sem szólt ékesebben.)

A pap se tudott deákul. Furcsa pap lehetett.

— No majd megértik ezt a haditörvényszék előtt, szólt Illavay, a hol találkozni fogunk.

A fegyverhordó urak az asztal körül szemre-főre kezdtek nézegetni, úgy látszott, mintha semmi kedvük sem telnék az ügy ilyetén folyamatában.

Most mindjárt kipattan valami! Hiszen a szwornoszt tagjai többnyire iskolavégzett tanulók; a tót diáknak pedig

második anyanyelve a latin s «ezek» között egyetlen egy sem akad, a ki a latinul elmondott panaszra egy védelmet, egy czáfolatot tudjon felhozni a patronus úr előtt, a ki most már maga is kezdi igazán nem tudni, hogy miféle emberekkel van dolga?

Mintha «hivták» volna, jött be e nehéz pillanatban a háznagy úr s egy levelet sietett kézbesíteni Orol Krivánszkynak, a mit most hozott egy lovas futár. A vezér felszakítá azt s a csinált meglepetés szörnyűködésével ütött az átfutott levélre.

— Itt van ni! Bajtársak! Épen most irja a főparancsnok, hogy azonnal útra keljünk és dispositiói szerint vegyünk részt egy fontos diversióban a felföldön. Semmi haladék! Kiki csapatjaihoz siessen azonnal! Fél óra mulva indulnunk kell a hadjáratba, vitézeim!

A vitézeknek soha jobbkor nem jöhetett volna ez a parancsolat; kiki abban serénykedett még csak, hogy a mi bort a kezeügyében talál, azt szégyenszemre megivatlan ott ne hagyja.

— Cousin úr, szíveskedjék a málháimat összecsomagoltatni, szólt a vezér bizalmasan, s aztán Illavayról is kegyeskedett megemlékezni: Szolgabiró úr pedig gondoskodni fog a hadtestem podgyászai számára kirendelendő forspontokról.

— Már gondoskodtam, felelt rá Illavay, s a helyéről sem kelt föl. (Hanem azok furcsa forspontok voltak.)

Arról, hogy a libákban, malaczokban — és egyebekben emelt kárt ki téríti meg? természetesen szó sem volt többé. — Kérdezi is azt valaki, mikor a katonák masiroznak?

Orol Krivánszky hozzáfogott a búcsúvételhez. Előbb a grófon kezdte; mondott neki mindenféle üres phrasist, a milyent búcsúzáskor szokás mondani. Hanem a gróf kezét nem sikerült parolázásra elkaphatnia; mert arra épen nagyon ráért a köhögés s szüksége volt a kezére, hogy a száját eltakarja vele. Temetvényi gróf nem nyujthatta a

kezét annak az embernek, a ki az egyenruha oltalma alatt annyi galádságot tett és engedett tenni, mint a mennyivel őt egy jobbágya itt e helyen bevádolá.

Hanem Pálma nem értett azokból semmit. Nem volt csoda, ha meghagyta fogni a kezét, azt a szép fehér kezet, a minek a kisujján a Stella ragyogott. Hisz az is megengedett szokás, hogy a szívesen látott vendég a család legszebb, legbájosabb tagjának a kezét, búcsúzáskor, a két keze közé fogja, s áhitatosan ajkaihoz emelje.

Az ilyen merészségért legfeljebb Illavay uram ránczolja össze szemöldeit s közelebb kezd furakodni a búcsúvevőhez. S mi köze neki hozzá?

A kézcsók hosszan tartott, ismétlődött; egy szivélyes, forró kézmegrázáson végződött, s mikor annak vége volt, Pálma ijedten tekinte Illavayra s mutatta neki az elbocsátott kezét: — hiányzott róla a gyűrű a Stellával! . . .

Azzal bosszusan fordúlt a vezérhez.

— Uram! Ön a gyűrűmet lehúzta.

Orol Krivánszky kedélyesen nevetett.

— Örök emlékül az ön bűbájos alakja közelében töltött boldog órákra.

— Eh! adja vissza!

Orol Krivánszky enyelgősen szétterjeszté a két fölemelt karját, összeszorított öklökkel.

— Találja ki, melyik markomban van.

A gróf most már kezdte tudni, hogy micsoda társaságba került.

— Hagyd nála! sugá leányának.

A grófnő azonban nem sejtett semmit; haragosan dobbantott a lábával.

— Nincs kedvem hozzá. Azt nem adom senkinek; nem az értékeért, de mert az anyám talizmánja.

— No hát visszaadom önnek, ha kiváltja tőlem, visszaadom — egy csókért.

E szótól úgy megijedt a gróf, hogy hanyatt esett a szé-

kébe, s arcza elkezdett vonaglani, az álla reszketett: itt vége van mindennek.

Pálma haraggal lépett hátra s arczán istennői büszkeség fehér lángja tündökölt; más elpirult volna, ő még fehérebb lett. Az egész arcza átlátszóvá lett a haragtól.

Hát egy «ilyenért» nem adod vissza? ordítá közbe egy oroszláni hang. S vele egyidejüleg úgy csapott Illavay ökle Orol Krivánszky arczába, hogy annak — rögtön leesett a két bajusza az ajka fölül.

Most már egészen «ő» volt.

A grófnő ajkain egy olyan örömsikoltás tört ki, mely tele volt elszabadult szenvedélylyel, míg a gróf bénultan hebegé «most megölnek bennünket!»

A mint az álczázó bajusz leesett, s ott állt a fölismert alak, az első pillanatban az a lefegyverző rémület bénítá meg, a mi meglepi a gonósztevőt, birájával szemben, forró tetten kapva; hanem a másik perczben már helyébe szállt a megszorított fenevad dühe, s ádáz hördülést taszítva ki véres ajkain, kiántá a kardját.

A küzdelem nem tartott egy villámlobbanásig. Illavay mind a két öklét megragadta az embernek s egy facsarintásra kard és gyűrű az ő kezében volt: mire a lefegyverzett férfi feldöntve egy széket kettőjük közé, oly ügyesen és ruganyosan, mint a cserényen átszökő farkas, egy ugrással a rondellába s a másikkal az ablakon keresztül az udvarra kilódult. A kardcsapás, a mit Ferencz utána küldött, a rondella mennyezetéről lecsüggő függönyben fennakadva, nem találta el a menekülőt.

Azzal Illavay egyszerre visszafordulva a szobába, s megforgatva feje fölött a kardot, rivallá: «ki van hát még idebenn?»

De már akkor senki sem volt odabenn.

A silány Krethi és Plethi, a mint a vezérét az ablakon át menekülni látta, törte magát egymás hegyén, hátán az ajtó felé, ott pedig legelőször is a három öreg birák uraiméknak a keze közé jutott. Azok vasemberek voltak. Mind-

egyik három kapituláczíót szolgált ki a katonaságnál. Csak mindjárt az ablakon át dobálták le őket. Illavay utánok rohant, s azután fölzendült a várudvaron a csatakiáltás, a melyből az ő oroszlán ordítása hangzott ki, mint vezényszó. A tótparaszt neki fordult a szabadcsapatoknak s elkezdte verni!

A «STELLA».

És az nem költői agyrém; az történelmi adat, hogy a tótok maguk verték szét a panszláv szabadcsapatot. Olyan arany betűkkel felirandó történelmi fénypont, mint a minő volt az, mikor Kapisztrán rongyos emberei megverték a fényes török szultán hadait Nándorfehérvár alatt. A szegény magára hagyott tót, vezér nélkül, fegyver nélkül, bottal, kaszával, vasvillával verte ki az országból a minden szláv népeket egy «vasgyűrűbe» foglaló csábítót.

A szabadcsapatban volt egy összetartó csoport, mely a vezér táborkarát képezte; ez egy külön szövetség volt, a mit majd később még jobban megismerünk. Ugyanaz a szövetség ez, a mely minden európai nagy háboru alatt nyiltan üti fel a fejét, máskor csak lopva működik; de akkor harczol. Hajdan Baklovagoknak hitták őket. A napoleoni hadjáratok alatt a Németalföld és a Rhénus vidék volt a főtanyájuk; de beszáguldozták onnan egész Európát, mindenütt magukhoz szedve a főtábortól elmaradt marodeuröket, minden ország kalandorait, szökevényeit s szabadcsapat czíme alatt, kerülve a nyilt harczot, zsákmányoltak szabadon, sarczolva urat és parasztot. Ezek ragadták magukhoz a Szwornoszt beküldött csapatjánál a vezérszerepet, s befészkelték magukat a gargóvári kastélyba, úgy, hogy csak az ő híveik voltak a várban, a Szwornoszt fegyveres hada a helységben tanyászott.

Legfőbb ideje volt, hogy Pálma segélyt kiáltson: «mentsen meg a barátainktól».

Megtörtént: tervszerűen és szabályosan. Ezzel a tót

néppel lehet összebeszélni: nem fecseg ki többet, mint a mennyit egymásnak el kell mondani. A délelőtti népgyülés csak arra való volt, hogy majd a «pap» lázító beszédére — (a mi mindennapi imádság volt) s a szolgabiró megjelenésére (az embernyúzóéra) a nép felzendül s egész csoporttal tódul a várkastély udvarára: halálra keresve urat, magyart, szolgabirót. Ezek a kiabálók pedig épen Illavay kiválasztott férfiai voltak, a kik aztán az első jelszóra neki fordultak a dorong végével a meglepett kalandoroknak s véresre vert fejekkel űzték ki őket a várkastélyból. Szerencséjük azoknak, hogy jól tudtak futni. A rablóbandánál az a szokás, hogy kiki magát védelmezi, nem egymást.

Egy gondolat alatt, egy riadás alatt, kirohant az egész horda a dobogóhidon, átkozódva, káromkodva, — a megbajusztalanodott vezérrel az élén; — nyomában a csépelő tótság. Hanem odakinn kezdődött azután az igazi harcz. A lármakürt recsegésére előrohantak a fegyveresek százankint s a piaczot elállták egész tömegben: szuronyt szegezve és lövöldözve, s aztán akármilyen vitéz legyen is a paraszt: a puska csak puska, a dorong nem sül el.

— Hát csak gyüljenek össze, annál jobban megverjük őket, hangzott fel Illavay szava.

Pálma ott állt a rondella ablakában és onnan nézte a szép színdarabot. A gróf kétségbeesetten járt fel s alá a teremben, mr. Cousinnak könyörgött, hogy hozza ki a pisztolyait a szobájából s azután huzassa fel a csapóhidat.

Pálma pedig gyönyörködött e látványban! Mennyire széppé tesz egy embert az a villogó kard a kezében! Milyen más alak lett belőle egyszerre! A Pan torsoból Achilles-szobor! Nincs már az arczon egy rút vonás sem; az mind lelket hirdet. — Mily ösztönszerű bátorság, mily férfias hév, nyugalom, tűz, együtt! — Parancsszavára a tömegek sorakoznak, az ellenfél puskaropogása közül kihallik kaczagó megvetésének szava. A golyók ott fütyölnek a feje fölött. «Cserebogarak!» oda se néz nekik. — Most ő is

jelt adat a hosszú pásztorkürttel, s arra a hegyek közül három, négy helyről visszhangzó jel felel: «no most aztán hajrá!» az erdőkben elrejtett csapatok minden oldalról előtörnek, a kalandor-csapat elől-hátul megtámadva, eszét veszti, s fut, a merre még nyilást lát, eldobál fegyvert, kalapot, hogy rá ne ismerjenek s menekül erdőnek, bozótnak; a hány, annyifelé. Félóra nem telik bele s tiszta az egész tér, a szétvert gyülevészt «zabi hore» ordítással üldözi a parasztthad, messze az erdők közé.

Az az egy ember, a ki nem hadvezér, se nem hős, csak szolgabiró: polgári hivatalnok: maga vezeti a harczot, közé is vág a karddal, a hol ellenállásra csoportosul az ellen, s szétriasztja azt, mint héja a csirkét. Nincs varázspálcza, mely olyan változást tegyen, mint az a kard a kézben.

Pálma elfeledte a félelmet, a veszedelmet; ő csak gyönyörködött. A donjon ablakából még a szavait is kellett hallania.

Az öregek nemsokára jöttek az elvett zászlókkal. Volt annak a hadnak minden ötven emberre egy zászlója. Biz azokat eldobták. Vége volt a hadjáratnak. Az egész hadjáratnak vége. A délczeg daliás alak feltartá kardját az égre. Ilyen arczczal festik Hofer Andrást! Az öregek, kik körüle csoportosulnak, leveszik kalapjaikat. Istenhez szólnak, ugy-e? Pálma sóhajtása is az ő hálaimájuk közé vegyül. — Akkor ez a délczeg férfi, mintha a hattyúlovagok eszményképe helyett megint vissza akarná váltani mindennapi prózai alakját, eldobja kezéből azt a kardot s ruhája oldalához feni a tenyerét, arczát olyan furcsa torzképpé fintorítva, mint mikor a gyermek valami ronda tárgyba markolt bele.

De ez a csunya, nevetséges torzkép olyan szeretetre méltó volt, hogy Pálma... mit tett volna, ha közel van hozzá?

Nem volt szüksége a tündérnek a légen át hívni, jött fel maga a hős hozzá, nehézkes lépteivel, a mikért azzal szokták gúnyolni, hogy bizony behorpad alattuk a föld.

Pálma kijött a donjonból s azt mondá atyjának:

— A nyomorultak szét vannak verve. Ez az «ember» összetörte őket.

Ennek az «embernek» valamit kellene mondani.

Cousin úr előre szaladt. Ő neki kellett a jó hírt legelébb meghozni. Futottak a ficzkók, mint a nyulak. Hiszen gyáva had ez! Cousin úr régen ki akarta őket innen veretni a vadászok segélyével, csak az uraság ir..nti tekintet tartóztatta.

Most aztán a gróf is rájött, hogy milyen oknélküli volt az egész nagy félelme. Hisz a hogy a szolgabiró kifüstölte ezeket a sehonnaiakat innen, azt ő maga is megtehette volna: ha olyan nagyon «jó ember» nem volna.

A veszély semmivé törpült; most már csak az volna az aggodalma, hogy hova lett hát a Stella? Kinek a kezében maradt az a nagy dulakodás közben? Nem tapostták-e össze? Szemei azt keresték a földön, midőn Illavay eléje toppant.

Ferencz a felhevüléstől jogosult szemrehányás hangján szólt a grófhoz:

— Gróf ur! Ön a legveszélyesebb rablóbandát fogadta be vendégül a házába; jobbágyaitól félt: amazoktól várt védelmet. Most a jobbágyai keltek az ön védelmére, azok szabadították meg önt és családját. Ezt a népet önnek becsülni kell. Nem! Szeretni kell! Mondja meg ezt nekik.

— Valóban, nagy hálával tartozom, mondá a gróf. Meg fogom nekik köszönni. Cousin úr, a pinczémet nyissa fel.

A gróf a rondellába akart lépni, hogy majd onnan tart diktiót. Egyúttal a Stellának is utána nézhet, nem esett-e ott el?

— Nem úgy, gróf ur! (Illavay most parancsol a háznál.) Ne a pinczéjét, a szivét nyissa ön fel. Menjen le a néphez s szorítson kezet minden emberrel egyenkint. Soha becsületesebb emberek kezét nem szorította ön meg.

— Megteszem, megteszem, mondá a gróf. Derék jó emberek. Hűséges jobbágyok. Lemegyek közéjük.

És ment. De Illavay látta, bogy minden lépésnél keres a gróf valamit a földön s a lábával minden fénylő üvegcserepet megtapint; olyan kicsinyes volt a nagy dolgokban, mint a milyen nagyszerű a kicsinyekben. Illavay kitalálta, hogy mit keres.

Mindenki eltávozott, csak ő maradt Pálmával egyedül.

Illavay a bal kezét, a mit ökölre szorítva tartott, mosolyogva nyujtá Pálma felé.

— Nézze, grófnő, az egész tusakodás alatt a kezemben tartottam ezt a gyűrűt.

Tehát csak félkézzel harczolt, a másik öklét elő sem vette.

Pálma arcza visszaadta a mosolygást. Szép, tündérekhez illő mosoly volt az, a kik azért mosolyognak, hogy virágbimbókat csaljanak megnyilásra vele.

— Én kérem önt, hogy tartsa meg ön ezt a gyűrűt.

Most aztán eltünt a mosoly Ferencz arczáról.

— Anyjának talizmánját? mondá szomoruan.

— Nem ajándékba adom. Azzal önt nem szabad senkinek megsérteni. Cserébe adom — azért a gyűrűért, a mit ön az órazsinórján visel.

Az volt a visszautasító menyasszony jegygyűrűje. Illavay ott hordta azt a mellén, mint a hogy viseli az ember a két tenyerén a két M betűt, a mi azt jelenti, hogy: «Memento Mori». És jó azt mindennap látni. Ezt a kevélység-lerontó jelvényt.

— Ez pedig az én talizmánom; szólt mély, halk hangon.

— Tudom: azért kérem «cserébe».

Az a kifejezés, a mi e szónál Illavay arczán elborult, valóban olyan volt, a melytől az a vastag lárva a lélek előtt, ez a durva, idomtalan arcz — megszépül: fölségessé idomul át; oly valami az, a mi még a néger fekete arczát is világossá teszi: az elfojtott férfikeserv lélek-

lobbanása. Ebben bűbáj van, mely magához ragad és megigéz.

— Grófnő, mondá olyan hangon, mint a harangszó utóringása. Ez a gyűrű nekem többe került, mint a mennyit a Golkonda minden gyémántja ér.

— Tudom. Keservekbe, a miknek nincsen ára! sietett a grófnő sebesen kiegészíteni a mondást.

— S ezt a gyűrűt nekem a lábamhoz dobták.

— Szerencsétlen volt, a ki azt tette!

— Szeretett, a míg nem ismert, s jól tette, hogy kimondta, mikor megtudta, hogy nem igaz.

— Ön fél, hogy ezt a gyűrűt még egyszer ilyen áron fogja visszavásárolni?

— Tudom azt.

— Miért sért meg engem?

— A grófnő most álmodik.

— Akkor álom az egész életem! Egész hajadonkoromig arra neveltek, hogy soha ne lássak férfit; s mikor aztán egyszerre betaszítottak a világba, azt mondták: itt van egy sereg «beszélő majom», a kik közül egyet ki kell választanod, hogy szerencsétlenné tedd élte világáig! Én is mondtam magamban, hisz ez csak álom! Hát az is álom volt, hogy egyszer elém hoz a sors, nem! Én hiszek Istent! Imáim hozták elém. Egy férfit. Nem tudok mellé más nevet adni. Férfit. Hát ez is álom volt? Nem láttam-e őt itt — és ott — és amott — egyedül, egymagában, egy pokol ellenében védelmére kellni annak, a ki tehetetlen, mert alszik, álmodik? Nem láttam-e azt a gyönyörteljes tüneményt, a mi most is betölti egész lelkemet, hogy reszketek miatta!

Ferencz szomorúan mosolygott. Hisz itt van a veszélyes tévedés! A leány oly pillanatban látja a férfit, a mikor az egy hős szerepébe jutott; a bámulat bearanyozza annak alakját s azt hiszi, hogy ez a káprázat: szerelem. Aztán mikor lemegy a nap, az aranyozás eltünik: a szobor rozsdás és fekete.

Hallgatott.

— De nem! Szólt Pálma. Ez nem volt álom. Hát «ő» nem árulta-e el magát? A férfi. Hisz mi baja van azzal a szolgabirónak, hogyha egy contest egy őrnagy megcsókol? Ki adott neki jogot arra, hogy e csók helyett egy ökölcsapást adjon egy katonának! egy biró! egy tisztviselő? Hogy kifacsarja annak a kezéből a kardot s szétverjen maga körül mindenkit, a ki e jelenetnek szemtanuja mert lenni! Hát «mi» jogosította őt fel erre?

Illavay homlokára ütött az öklével, hogy így rajtakapták valamin, a mit nem lett volna szabad elárulni soha.

Pálma most kaczagni kezdett, dévajon, pajkosan, mint egy gyermek.

— Haha! ön «mindent» kérdezett: s most azt akarja, hogy ne válaszoljanak rá.

— Grófnő, szólt Ferencz komolyan. Gondolja meg, hogy mi vagyok én! és mi ön?

— Ön egy férfi, és én egy leány. «Jobb» neveinket nem tudom.

— Gondolja meg, hogy minő távolság van közöttünk!

— Távolság? szólt Pálma keserűen. Az igaz. A leány egy lehanyatló család utolsó elátkozott sarjadéka; a kinek azt mondják, mikor a gyémántjait a hajába tüzik: «ez a te szegénységed! Ragyogó koldus vagy». A férfi pedig egy nagy úr, a ki maga keresi meg a kenyerét, s nem könyörög sem embertől, sem sorstól soha. De hát hisz azért vagyok én a kérő; önhöz, a ki olyan magasan áll fölöttem, azért az én dolgom a kérés, hogy felejtse el emberen kívüli származásomat, hogy azok közül való vagyok, a kik aranyat esznek és gyémántokat és keserű dicsőséget és megátkozott örökségét hazajáró kisérteteknek, s ha ez elfogyott, akkor éhen vesznek; hogy oszsza meg velem azt az édes kenyeret, a miről dajkám mesélt valaha, hogy van egy «kakastéjjel, varjuvajjal sült» kenyér, a mit a szegény ember visz haza a gyermekeinek. Oh én az ilyen kenyéren elélek.

Illavay meg volt rendítve. A leány szavaiból a keserűség igaz szenvedélye beszélt. A leánynak hitt; csak ő maga magának tudott volna hinni!

Félrefordítá arczát s kezét nyujtá Pálmának; de e kézszorításban egyúttal a gyűrűt is visszaadta neki a Stellával.

— Ön tehát nem adja nekem azt a gyűrűt — még cserében sem? — szólt Pálma szomoruan. Jól van! Hát tartsa meg addig, a míg érdemes leszek rá! Én meg fogom azt szolgálni.

Ferencz most egyszerre egész arczával odafordult Pálmához, egészen közel hozzá, szem szembe nézve.

— Látott-e ön valaha a világon nálamnál rútabb férfit?

— Az nem igaz! kiálta Pálma indulatosan s egész szenvedélylyel, mely már a haraggal ittasult; átölelte egyszerre azt a bozontos fejet s egy csókot égetett az ajakára, egy valódi, édeslángú, szívig lövő csókot, s azután elfutott onnan; a liliomarcz piros volt, mint a rózsa.

Ferencz ott maradt egyedül: reszketve, mint a gyermek, a ki kincset talált. Mi történt vele? Csakugyan szeretik őt itt? Hitvesi hűséggel, hajadoni vágygyal, vad alakján belül rejtőző lelkéért? vagy talán tündércsók volt ez; arra való, hogy a szellemek órájában kóborló férfinak a lelkét kicsalja? a villi csókja, a ki szép kisértetalakját hozzátapasztja a férfihoz, míg ölelésével halálra szédíti.

De ez igaz volt.

A szó hazugság, a beszéd álom, de a csók élő lény.

Vissza lehet kérni a jegygyűrűt, a fogadást, az esküt; de a csókot nem lehet visszakérni.

A csók a sphinx talánya, a mi meghazudtolja az egyedüli tudományt, a mathesist. Mi az: «egyet az egyből ha kiveszünk = lesz kettő?» — A csók.

Ferencz metamorphosison ment keresztül.

A torztükör nem gunyolhatta őt többé saját arcza előtt: mint álom csalkép, ott lebegett a csókadó tünemény arcza, mely azt mondta: nem igaz! nem vagy rút! Én látlak! Szeretlek. Olyan vagy.

EGY A «BESZÉLŐ MAJMOK» KÖZŰL.

Illavaynak legjobb volt most a gróf után sietni le az udvarra. Polycrates nem volt jobban megijedve a szerencséjétől, mikor a gyűrűjét visszakapta, mint ő. Eszébe jutott, hogy a grófot leküldte az udvarra, a parasztoknak üdvözlő szónoklatot tartani. Ha az most abban a könnyű öltözetben ily felhevülten áthűti magát, még megbetegszik s meghal: akkor aztán bizonynyal ő rá marad a leánya. S ez megint az ő lelkét terheli.

Cseléd nem volt sehol az egész palotában, az mind odalenn volt most bámulni; Illavaynak nem volt mit tenni mást, magának felkeresni a gróf nyusztbéléses kaftánját s levinni utána az udvarra. A gróf nagyon meg volt hatva e gyöngéd figyelmesség által. Valóban a gondolatját találta ki ez a szolgabiró. A míg ott az udvaron háromszáz parasztnak a kérges, izzadt tenyereit szorongatta, folyvást azon járt az esze, hogy most neki ettől a megerőltetéstől okvetlenül tüdőgyuladást kell kapnia.

— Nem mondtam valami kompromittáló dolgot ezeknek a tisztelt embereknek? Kérdé Illavaytól. Azt hitte, hogy ez azóta mindig azt hallgatja, hogy ő micsoda válogatott szónoklatokat bocsát közre a parasztok előtt.

— Legyen nyugodt a gróf. Azokért, a mik ma itt történtek, én felelek meg. Nem volt ennek a mai csetepaténak semmi politikai szine. Ezt a zagyva csőcseléket egy minden országban kipéczézett kalandorbanda szedte össze; a kiket ma itt szétvertünk, holnapután Németországban vagy Oroszországban kezdik ujra a garázdálkodásaikat; nincsen ezeknek hazájuk.

Ez a felvilágosítás nagyon megnyugtatá a grófot.

— Tehát valósággal rablóbanda volt ez.

— Több tagját volt szerencsém már közelebbről tisztelhetni. A vezérük háromszor volt a kezem között; mindannyiszor el tudott menekülni. Veszedelmes egy kalandor.

Francziaországban négyszer tört ki a börtönből. A grófnak régen meg akartam már mondani, hogy palotája műkincseinek a híre a külföldön is el van terjedve, még pedig olyan körökben, a mik nagy műbarátok, de nem szeretnek pénzen szerezni. Az a szerencséje, hogy olyan nép között lakik, a melynél nem élhetnek a rablók. Ezek közt nincs orgazda; hanem túl a Vágon már egész falvak vannak, a miknek minden lakosa vagy zsivány, vagy orgazda. De ide azok nem merik tenni a lábukat: magától a néptől. Nem kell ennek csendőr, elfogja a rablót maga is, s nem fél a lövöldözéstől. A gróf házát úgy őrzi ez a nép, mint egy tábor.

— Derék emberek. Meg is köszöntem nekik. Mindenkivel kezet szorítottam. Nem volna jó egy kis remunerácziót osztani szét közöttük?

— Ne tegye azt a gróf. Ez a nép szegény, de nem alacsony. Nagylelkű ez! Hiszen emlékezhetik rá a gróf, hogy a mult nyári és őszi munka alatt, mikor a robot megszüntével sok földesúr zavarba jött a rögtön nem pótolható cseléd- és vonómarha-hiány miatt: a gróf jobbágyai összebeszéltek s minden uradalmában elhatározták, hogy még az idei munkát elvégzik a volt földesuruk földein, s betakarítottak, fölszántottak mindent ingyen, fizetés nélkül, mikor már nem tartoztak vele. Emlékezzék rá vissza a gróf.

A gróf ugyan furcsán emlékezett erre az adatra. Neki a gazdatisztjei a tavalyi mezei munkák fejében ama nevezetes ethnographiai adat krónikája helyett roppant nagy rubrikáit szolgáltatták át a kifizetett gyalog- és szekeresnapszámoknak. Már most melyiknek van igaza?

— De ha örömet akar a hiveinek szerezni a gróf, mondá Illavay, hívja be a házába az elöljárókat s ültesse őket az asztalhoz.

— Én is erre gondoltam. Igaza van. Szemelje ki kérem, a kiket meg kell hívnom s invitálja be a nevemben. Azt a Veszpillót ki ne hagyja. Hatalmas öreg. Milyen eloquenter beszéli a deák nyelvet.

— Nemcsak beszéli, de írja is. A gróf a század egyik legnagyobb nevezetességét bírja az uradalma területén: az utolsó latin poétát. Ez a vén paraszt egész kötet verseket írt valaha, miket egy tudósunk fedezett fel nála. Majd előkeresem a gróf könyvtárából a Tudományos Gyüjteménynek azt a kötetét, a melyben e rendkívüli tüneménye a népműveltségnek ismertetve van.

— Tehát meghívja a tisztelt parasztokat egy kis barátságos lakomára fel az étterembe, s magam præsideáljak ott, ugy-e?

— Nem, nem gróf úr; az a jámbor embereket nagyon feszélyezné. Ámbár az iménti vendégek után csupa rehabilitatio volna az ősi étteremre nézve, ha ilyen tisztességes vendégek ülnék körül az asztalt; hanem ezek jobban fogják magukat érezni, hogy ha a gróf idelenn a csatárteremben telepedteti le őket egy egyszerű parasztcselédfőzte lakomához s csak akkor jön le maga közéjök, mikor már részt vettek a jóból s meghallgatja a szép áldomásaikat s aztán egyszer poharat koczint velük.

— Nagyon helyes. Ön jól ismeri az embereket. Tehát ön meghívja a tisztelt jó embereket s a nevemben rendelkezik a cselédjeimmel, hogy minden jóval ellássák. A Veszpilló az alatt bizonyosan latin distichonokat fog késziteni, azokat majd meghallgatjuk. Azalatt mi is hármacskán megebédelünk odafenn. Azt a bizonyos lakomát a tisztelt haramia urakkal, mi mind a hárman csak végignéztük: ön sem evett egy falatot sem.

— Nem volt kedvem ilyen emberekkel egy tálba mártani. Azonban én nekem most még nincs időm az evésre gondolni.

— Hogyan? Ön nem éhes? Pedig már három óra.

— De előbbre való feladat vár rám. Ennek a mai csatának sebesültjei is vannak; azokat addig is, míg holnap a székvárosból kihozathatjuk a megyei főorvost (az sem bizonyos, hogy otthon van-e), valami ideiglenes ápolással el kell látnom.

— Onnek ez is a hivatásához tartozik?

— Miután a járás-orvos elment a hadsereggel tábori orvosnak, rám hagyta a patikáját, azt most én hordom magammal, mint Dulcamara s holmi goromba bajnál én is kötözök, kuruzsolok: volt gyakorlatom benne; falun nem lehet mindjárt orvost kapni. Kérnék legelébb is kötelékhez való vászonnemüeket.

— Oh azt majd ad a leányom. Ő tudja, honnan kell azt venni. Menjünk ő hozzá.

Temetvényi maga segített Pálmát fölkeresni, a ki sokáig nem tudta megérteni, hogy miért titulázza az atyja a szolgabirót doctor úrnak? Mikor aztán megtudta, hogy sebesültekről van szó, a köny kicsordult szeméből.

— Istenem! Miattunk vérzenek mások! Tán el is vérzenek? S nekünk nincs orvosunk. Ugy-e, megengedi ön, hogy vele menjek és segítsek önnek?

— Mit gondolsz? Pálma! szörnyedt fel Temetvényi, egy fiatal leánynak való feladat-e ez?

A leány nagyot sohajtott.

— A kolostorban még fiatalabb voltam; s az apáczák betegek és sebesültek ápolásával foglalkoztak: ott ez nekem mindennapi feladatom volt.

A gróf egy szót sem szólt többet. Ez a szemrehányás elevenjére talált. Kikotródott a szobából: «én addig ájtatoskodni fogok magányomban». (Azaz, hogy szükségét érezte a mosdó szekrényéhez menekülni háromszáz paraszt tenyerével való érintkezés után.)

Pálma azt tehette, a mit akart. Illavaytól nem kellett kérnie beleegyezését; annak már ő parancsolt. Az első csókkal megkoronázta magát a nő királynénak. Illavay sebköteléknek való vászonrongyokat kért tőle. Előkelő uraságnál viselt rongyok nem hevernek. Pálma elővette saját legfinomabb patyolat gunyáit, s ártatlan naivsággal odaadva Ferencz kezébe az öltöny egyik, hímezett szegélyét, maga az ollóval hosszú pólyákat hasogatott belőlük.

Azután Illavay szánjára felültek: ők ketten elől;

Ferencz hajtotta a lovakat, hátul ült a kocsis, meg a hajdu, a kinél már fel volt jegyezve minden házszám, a hol sebesült fekszik. Nem volt nagy szám; nem is súlyos sebesültek, többnyire lövésseb, a mit ideiglenes vérelállító kötéssel kell ellátni. Az egykori apácza-növendék nem borzadott azoktól. Ügyes, gyakorlott kézzel segített Ferencznek a rögtönzött műtétben. És minden pólyával, a mit körülcsavart, az ő lelkét kötözte meg jobban s az ő szivének nagy sebén állította el a vérzést.

Késő este vetette őket vissza a kastélyba. Egészen derült kedvük volt; a minek egyik oka az lehetett, hogy egyetlen aggasztó kimenetelű sebesülési eset sem került a kezeik alá. Talán egyéb oka is volt. A gróf bizony nem várhatta őket vissza. Odaült az ebédhez, ő az asztalfőn, a tulsó végén az asztalnak mr. Cousin. De m. Cousin megtartotta annyira az etiquettet, hogy a míg az uraságok meg nem érkeznek, az ételhez ne nyuljon. Végre megjöttek. Pálma derült kedélyben volt; megcsókolta az atyját: «Nincs semmi nagyobb baj!» Ferencz is megvallotta, hogy de most már igazán és komolyan megéhezett. A gróf mentette magát, hogy «bal kézzel» várta őket. «Ne félj semmit, mi utolérünk még: ma úgy fogunk enni, mint a farkasok.» Ezt Pálma mondta, a ki úgy szokott enni rendesen, mint az esti lepke. S szavuknak álltak. Mintha versenyeznének, úgy bántak el a felhordott ételekkel. Pedig Pálma közben még beszédes is volt.

A szegény sebesültek nagyon jó kedvű emberek; azok száz meg százféle tréfás adomával mulattatták ápolóikat a sebészi kezelés közben: hogy bántak el a futó ellenséggel!

Ezeket mind sietett Pálma elmondani az atyja előtt; dehogy engedte Ferenczet szóhoz jutni. Ha az indult neki valami eset előadásának, a maga lassú, leptető modorában, kikapta szájából a szót s hogy az ne beszélhessen, megkinálta az előtte levő tállal. Hallatlan eset az, hogy a Temetvényiek éttermében a ház egyetlen leánya kinálja

a vendéget az előtte levő tállal, a mit az inasnak kellene körülhordani! Hanem hát rendkívüli időket élünk!

Azt is meg kelle érnünk, hogy az alsó traktusból, a hol a tisztelt vendégek jó kedve már vígsággá nőtt meg, egy soktagú küldöttség jöjjön fel, minden bejelentés nélkül, átadni az egész volt jobbágyság üdvözlő jókivánatát egy fényes áldomásban, a mit a Veszpilló készített most hevenyéri, latin hexameterekben és pentameterekben.

Rendkívüli dolog; de egészen megérthető.

— Halljuk a szép szót.

A Veszpilló leirta az egész hősi ütközetet, a mi ma e helyen lefolyt. Vergilius «Arma, virumque cano» költeményével vetekedett az, különösen egy tekintetben, abban, hogy nem akart vége szakadni. A latin nyelven költőknek az a prægnans jellemvonásuk, hogy nem tartják elégnek a nektárt szürcsöltetni a kegyes olvasóval, le is akarják vele itatni; de meg is akarják benne füröszteni; de úszni is kell neki benne, s jó szerencse, ha elengedik neki a belefulasztást.

Ezúttal a felolvasott poéma a legrendkívülibb módon lett bevégezve. A dactylusok pattogása közben nagy riadal támad odakünn a folyosón.

«Itt hozzák! Megfogták! Fel kell akasztani!»

Egy neki pirult nagy szál legény keresztül töri magát az üdvözlő deputátión s dehogy kiván «csés jó estét», azon kezdi, hogy «megfogtuk a szwornosztok vezérét!»

De már ez olyan szó, a miért meg kell szakadni a pentameternek a cæsuránál, annyival is inkább, hogy a beköszöntő legény egy kötélnek a végét tartja a kezében; ráhurkolva a fogolynak a nyakára, a kit ketten hárman taszigálnak befelé erővel.

Pálma e szóra, hogy elfogták s itt hozzák a rablóvezért, önfeledten ugrott fel a székéről s odafutott Illavay mögé: ösztönszerüleg ott keresve a védelmet.

Illavay is talpra ugrott. Ez jó fogás, ha ezúttal el tudták fogni Zsiborákot; többféle tekintetből.

De milyen nagy volt azután mind hármuknak a bámulása, mikor a lámpafény elé hurczolt alakot megpillanták. Dehogy volt az a Zsiborák! Ugyan ki lett volna más, mint a szerencsétlen Opatovszky-ivadék.

Soma úrfi volt biz az a hadi-fogoly; de minő felvonulási pompában! Fejébe nyomva egész a szeméig a fehér báránybőr süveg. Azután volt rajta egy piros dolmány. De hol vette ezt a piros dolmányt? Hát úgy szerezte, hogy kifordította a honvédatillát, annak piros volt a bélése, úgy vette fel. Úgy nézett ki igazán, mint egy nagy majom.

Csak Illavay ismert rá.

Oda is rohant mindjárt hozzá: széttaszigálta az őt fogva tartó parasztokat.

— Megbolondultatok-e? Hisz ez az én öcsém! A földesuratok fia. A Kornél úrfi. Oldjátok el mindjárt a kezeit!

No ez szép első bemutatás a Temetvényi-család előtt.

— De hát minek kötöztétek meg, ti ostobák?

— Hát minek mondta, hogy ő a szwornoszt vezére? mondá duzzogva a kisérő legény.

Akkor meg Soma úrfira förmedt Ferencz.

— Hát miért adta ön ki magát a szwornoszt vezérének?

Az csak nézett egy darabig, mint a sült hal; még mindig azt hitte, hogy megeszik. Egyszer aztán, mikor meggyőződött róla, hogy csakugyan az urabátyja az, a ki ott áll s a kezeiről lehullottak a kötelek, rákezdte nyomorúságos, siralmas hangon:

— Azt hittem, hogy ezek is szwornosztok! Kedves urambátyám, ne engedjen felakasztatni!

Erre a szóra egy hangos kaczagás csendült fel a szobában. Pálma nevette el magát. Nem lehetett azt megállani: ezt a beszélő majmot látva.

Arra aztán minden jelenlevő ember kaczagni kezdett; utoljára a fogoly maga is: ő is beszélt, az elfogói is beszéltek, s a sok összevissza tanuvallomásból utoljára kiderült az egész konfuzió.

Soma úrfi hazafelé térő szándékában, nehogy a honvéd-

attila elárulja kilétét, kifordította azt s a bélésével kifelé öltötte fel. Útközben aztán szembe találkozott a mellékutakat őrző parasztokkal. Azokról azt hitte, hogy a pánszláv szabadcsapat csatárai s már messziről kiáltozott nekik, hogy ő is a szwornoszt vezére; aztán nyakon csipték, megkötözték, idehozták; jó szerencse, hogy valami fán ott nem felejtették.

Illavay igazán haragba jött. Kikergetett a szobából minden parasztot. — No ez szép bemutatás! dörmögé Soma fülébe. Nem is mert Pálma felé nézni. A grófnő a zsebkendője szegélyét harapta a fogai közé, hogy a nevetését visszafojtsa.

— Kérem, háznagy úr, szólt Illavay.

— Monsieur Cousin! mondá a gróf.

Melyikre hallgasson a megszóllított.

— Legyen olyan jó, adasson más öltözetet az öcsémre, szólt Illavay.

— Tétessen egy terítéket az asztalra Opatovszky úrnak, mondá a gróf. Szegény. Ki van fáradva; előbb hadd regalirozza magát.

— De ilyen jelmezben csak nem ülhet az asztalhoz! dörmögé a nagybátya.

Az igaz, hogy furcsa jelmez volt; a kifordított kabát, ez is meghasogatva a czihertől, meg a goromba paraszttenyerektől; térde, könyöke csupa sár.

— Nem tesz semmit, mondá a gróf nagy kegyességgel. Egy Opatovszky bármilyen helyzetben és öltözetben is mindig Opatovszky marad. Csak üljön ön az asztalhoz. Örülünk, hogy szerencsénk van.

Soma úrfinak választani kellett, hogy melyik tanácsot fogadja meg. A szép piros felszelt sonka ott mosolygott az asztalon; a palaczkból öntött bor olyan szépen mondja, hogy «glukk, glukk, glukk»; eh mit, átöltözni, megmosdani, kikefélkedni azután is elég idő lesz: ő bizony megfogadta a jobbik tanácsot s levágta magát a készen álló székre s hozzálátott két kézzel a közel talált enni-inni

valóhoz: nem törődve vele, hogy mosolyog-e nagyon az ő ágról szakadt alakján az a fehér alabástromarcz?

Mikor ily hamzsolva evett, akkor tökéletes majomhoz hasonlított.

Ideálja volt azoknak a «beszélő majmoknak», a kik közül Pálmának egyet ki kellett választania, hogy azt szerencsétlenné tegye. Nem kellett messze mennie. Ez volt a legszebb példány belőlük.

És Illavaynak megragadt az emlékében az a mondás: «Egy Opatovszky bármilyen helyzetben és öltözetben is mindig Opatovszky marad».

A majmok pedig szoktak maliciózusok is lenni.

Az előre látható volt, hogy Soma úrfinak ezen a vidéken nem lesz maradása a fentebbi casus után. A kivel csak összejön, mind azt kérdezi tőle, hogy hol a piros uniformis? Nincs is más neve, mint a «szwornoszt-vitéz». Illavaynak gondoskodni kellett róla, hogy valahová jó messzire elvigye, a hol még a viselt dolgainak hirét nem hallották. Az egész országban volt még egy város, a hol a múzsák csendesen meghúzhatták magukat. Mint tudva van, a főtanodák szüneteltek: a debreczeni kollégiumban országgyülést tartottak, s a nagyenyedi kollégiumban az oláhok prælegálták a jus naturæt. De még Pozsonyban lehetett találni akadémiát, a hol olyan fiatalemberekkel, a kik nem váltak be katonának, odahaza meg terhére voltak a háznak, el lehetett csavarogtatni egy-egy semestrist, sub titulo juridicai cursus. No az is szép «jus» lehetett, a mit ott tanítottak. Mikor az összes törvénykönyv darabokra volt már tépve. Hanem azért az öreg professorok csak fölmentek a kathedrába, s a diákok csak megitták a maguk sörét a commercen s ezzel fönn volt tartva a normális állapot.

Ide hozta el Soma úrfit, asseclástul együtt a nagybátyja Természetesen itt is a professorhoz adta be szállásra.

Hanem a kópé diákok ott is kifogtak rajta. Valahonnan megtudták, ha más nem, Koczur barátunk beszélte ki,

hogy micsoda hős-tetteket vitt véghez a hadjárat alatt. Rajta száradt a szabadcsapat-vezér czím.

Pozsony pedig abban az időben a császári csapatok pivotja volt és egyúttal központja a magyarországi dolgokkal elégedetlen mágnásoknak.

Soma úrfit addig csufolták, a míg az lett belőle, a minek csufolták. Egyszer csak kap Illavay egy levelet Koczurtól, hogy megint lettünk ám valamik! az akadémia falát megkentük hájjal, hogy egyék meg a kutyák, magunk pedig felcsaptunk gróf Török szabadcsapatjába volontérnak, vissza is vettük a régi Opatovszky Kornél nevet. S most vigyázzon aztán már urambátyám a nyakára, hogy a markunkba ne kerüljön, mert ha a minap föl nem köttettük, mint hazaárulót, majd felköttetjük most, mint rebellist.

«Bolond lyukból bolond szél!» mondá rá Ferencz. «Majd onnan is elszaladtok ti, mihelyt megérzitek a kolbász-bűzt.»

Nem gondolta meg, hogy bolondoknak áll a világ.

Már ide nem mehetett utána, hogy visszahozza. Engedte futni a futó bolondot.

Különben maga is félig-meddig bolond volt már. Egy pár szép méla szemnek a bolondja.

MIBEN NAGYOK A NŐK?

Pálma tudott valamit, a mi Illavayt legközelebb érdeklö titok volt. Valósággal nem is volt az titok, mert többen is tudták és Ferencz maga is megtudhatta volna, ha a sértett szív olyan büszke nem volna, hogy a gondolatnak megtiltsa azt, hogy szóvá változzék. Ha a legelső ismerősétől kérdezte volna, az megmondta volna neki, de hát nem kérdezte.

Ennek a nagyon érdekes titoknak a folytán Pálma rögtön az utóbbi események után levelet irt valakinek. S attól legrövidebb időn meg is kapta a választ.

Gyönge violaszínű volt a papir, a melyre az volt irva.

jelvényül a szögletén egy gyászfecskével. Nőkéz irása volt. A tartalma különben úgyis rávallana asszonyszív eredetére.

«Nagy örömet okozott nekem a grófnő bizalmas közlésével. Senki a világon nem óhajtja jobban és igazabban mint én, hogy «ő» boldog legyen. A lelkem megvigasztalódik annál a gondolatnál, hogy a mi rám nézve elvesztett kincs, annak az értékét egy magas lélek felismerte.

Jól találta a grófnő a kérdést. A nőknek a csekélységekben van az erejük. Az ő tanulmányuk az, hogy milyen a férfi, a kit szeretnek, a hétköznapi életben? S én ezt egy időben sokat tanultam.

A férfi, a kiről mi egymásnak beszélünk, a legrendkívülibb jellem, a kit nagyon keresztül kell ismerni, hogy ellenmondó vonásait összeegyeztethessük. Együtt lakik benne az erő a gyöngeséggel. Bátorsága megrendíthetlen a halálveszélylyel szemközt; hanem ha egy poharat el talált törni, azt eltagadja a gazdasszonya előtt; fél, hogy megszidják. Nincs olyan ellensége, a kinek hétszer egymásután meg ne bocsásson, de az iránt, a kit szeret, engesztelhetetlen. Sem embertől, sem sorstól nem jöhet rá olyan csapás, a mi kedélyét megkeserítse; de attól, a kit szeret, egy elmulasztott tekintet, egy rosszúl választott hangja a kimondott szónak képes szivéig sérteni. Azt azután elhordozza, és nem panaszkodik, hanem az arcza beszél róla, hogy szenved. Oh mennyit tud beszélni ez a durvának látszó arcz! A ki annak a hieroglyphjait megismerte, úgy olvashat belőle, mint a könyvből. A nagy dolgokban engedékeny, a kicsinyekben követelő. S az ilyen kicsinységekben van a nők hatalma, a kik szerettetni akarnak.

Elmondom önnek, grófnő, tapasztalataimat.

Ő egész lelkével átadja magát annak, a kit szeret s a féltékenységet nem ismeri. Azt mondá egyszer: «a ki félt, az megszünt becsülni először a nőt, azután önmagát». Azonban önmaga iránt bizalmatlan, s még inkább azzá

kellett lennie a miatt, a mi közöttünk kettészakadt. Ezt a bizalmatlanságot valahogy ki kellene lopni a szívéből. Csak lopni: mert ha észreveszi, hogy utána lesnek, még mélyebben elrejti. Legelőször is a külsőségeken kell észrevennie, hogy gyöngéd figyelem jő eléje fele útra.

Az ilyen külsőségek bagatellenek látszanak; de összeségükben mégis olyanok azok, mint az arab regékben a «telli»: egy erszényke kavicsokkal, tollakkal, virágokkal, bogárszárnyakkal, magokkal, csigákkal megrakva, a miknek összeségéből mégis azt az izenetet olvassa ki, a kinek adják, hogy szeretve van.

Hát legelőször is kezdjük a viseleten. Az öltönyökben «ő» a kék színt szereti, annak minden árnyalatát; de leginkább az olyan ibolyakéket, a minő e levélpapir színe. Azonkívül türheti a fehéret és a feketét s a határozatlan színeket. Hanem a piros színt gyülöli minden asszonyi viseleten. Még a rózsaszínt is: az a kaczérság színe; a sötét császárpiros és bordeauxszínektől egyenesen irtózik. A hajviseletnél nem igen szereti, ha a nőnek hunczutkája van. Leginkább tetszik neki, ha a két első hajtekercs be van fonva s aztán a fülön alól leeresztve s úgy a kontyra feltüzve. (Nem nevet ki a grófnő, hogy ilyen apróságokkal fárasztom?) Ellenben csípős és udvariatlan tud lenni az olyan nő iránt, a ki féloldalt viseli a hajválasztékát.

Az ételeknél is szeszélyei vannak. A vajat nem türheti semmi ételen s a min valami czukrot érez, azt bűnbánat neki megenni. Hallal, rákkal el lehet őt kergetni az asztaltól. Ellenben a «kálvinista koszt»-nak nagy barátja.»

(Itt egy egész szakácsművészeti tárgyalás következett, mely külön papirra volt irva, arra levén szánva, hogy azt a levélolvasó úgy sem fogja az elefántcsontszekrénykébe elzárni, hanem kiadja a szakácsnak tanulmányozás végett. Fölöttébb nevezetes okmány! Gyönge oldalunk ez: férfi nemnek. Emlékezünk a másodszor nősült férj adomájára, kinek az új nő sehogy sem tudta eltalálni a szája izét: mindig azon sohajtozott, hogy ezt a «megboldogult» más-

kép csinálta, míg egyszer véletlenül megkozmásodott az étel, akkor aztán megnyerte a tetszését: a megboldogult ilyenhez szoktatta.)

A grófnő mosolygott is eleget, mikor a titkos utasításoknak ezt a csatolványát végig olvasta. Milyen furcsa a férfi!

«Nagyon lehűti a tiszteletét a nő iránt, ha ezt szivarozni látja, ilyenkor szerető helyett jó pajtást lát benne». Folytatá a levél.

«Bántja a pompa. Ellenszenve van minden iránt, a mi fényüzés; azt mondá: jobb volna nekünk, ha üveges hintók helyett a gazdasági gépeket szaporítanók el az országban s igen sok főúr jól tenné, ha selyemszőnyegek helyett a kötelezvényeivel húzatná be a szobája falait. Egy pompásan felcziczomázott teremben úgy érzi magát, mintha egy idegen csillagzatba jutott volna bele.

Hanem ezek hát mind csak ízlési bizarrságok, külsőségek, a miket egy nő megfigyelhet, el is mellőzhet; ha tetszik, simogathatja, — ha nem tetszik, ellenkezhet velük. A kedélye nehezebben kitanulható. Erősen kifejlődött benne a függetlenségi érzet, és ennek a tökéletes ellentéte: a szolgálati készség. S hol van e kettőnek a harmóniája? Szereti szolgálni azt, a ki nálánál gyöngébb: a népet, a szegény népet; de nem a hatalmat, a ki parancsol és jutalmat oszt. Rabja tud lenni egy vén cselédnek, egy makacs gyermeknek, de nem azoknak, a kik koronát viselnek. Azért fél az olyan nőtől, a kit erősnek, uralkodó jellemünek ismer, mint a gyermek a mostohájától; de egész valójával csügg az olyan nőn, a ki rábízza a sorsát, mint édes apa egyetlen gyermekén.

Nehéz őt megnyerni; de nehéz elveszíteni.

A társalgásban eleinte hallgatag, szófukar. Vannak tárgyak, a mikbe bele nem szól. Sport, vadászat, tánczvigalmak, párbajok, mendemondák úgy leperegnek körülötte, hogy ha kérdi valaki tőle, miről beszélnek? azt mondja, «nem tudom». Sok idő kell hozzá, a bizalom megnyerése, a rokonszenv biztos találkozása, míg e hallgatag, guny-

nyasztó szárnyait kiereszti és fölrebben. Akkor aztán repül. Szárnyai fényes régiókban járnak! Ha majd egyszer a grófnő, ősvárának romjai között járkál vele, távol a profánus világtól, s ábrándjaiban azokat a faragott caryatida főket ott az erkélyen megkérdezi: minő élet volt itt valaha? Akkor a kőarczok leghidegebbike át fog melegülni, fényt kap, megelevenül, s mikor az ön kedélyhangulata összetalálkozik az övével, akkor megtörténik az, hogy a kőszobor repülni kezd, a kőszobor megzendül és ön hallani fog tőle egy költeményt, mely átringatja lelkünket a napsugaras multba, odabűvöl egy újra felelevenült ismeretlen világ közepébe: megnépesíti a dült romok pompás csarnokait élő, tündöklő alakokkal; boldog ábrándoknak, édes örömeknek méla holdvilágával sütteti be a viszhangos termeket, csaták vérvilágával a hősi harcz szinhelyét, az udvart, a bástyafokot. S túlvilági érzés, szívandalító költészet, rokonszenves delej támad a költemény minden sorából. S a ki azt hallja, a ki azt az arczot látja, emberentúli fényt lát ragyogni rajta: az a magát eláruló költőnek az arcza (vagy tán csak az érzette, az látta ezt így, a ki legelőször hallotta?) S ha az elmondottért egy néma sohaj, tán egy önkénytelen köny lesz jutalom, akkor még tovább kibomlanak a rejtett szellemszárnyak, máskor is minden hangulatteljes pillanatban megjelenik azzal a ragyogó arczával, abban az istenektől ajándékozott fényes köntösben választottja előtt, s szebbnél-szebb költemények gyöngysora füződik a rokonszenvező hölgy selyemfonalára. De csak azt ne kérdezze valaha tőle: ki irta e költeményeket? mert abban a perczben elszakad a fonál, s a gyöngy szétgurul. Azt feleli rá, nem tudom: egy diáktársamtól tanultam az iskolában, s több költeményt nem fog mondani. Pedig ő az, maga: a ki szégyenli a szárnyait. Jártában, keltében hideg, prózai, gyakorlati ember az egész világra nézve: költő csak arra az egyre nézve, a ki vele együtt tud repülni: a ki szeret.»

Ennyi volt a levélben.

Pálmának elég, hogy egészen fölmelegedjék tőle.

Fogékony lelke ugyan érzette, hogy ez lopott meleg, kölcsönzött láng; de hát az már a láng természete, hogy a másolata is eredeti lesz azonnal.

Egészen új világot vetett e levél Illavay alakjára.

E kőben nemcsak bátor férfilélek, de költői szellem is lakik. Kizárólagos, csupán választottja előtt nyilvánuló; nem az egész világ számára égő; csak annak a gyönyörére, a kinek meghódol. Egy csillag, a mit nem szabad senkinek másnak látni, csak annak, a ki vezércsillagául választotta magának.

Ez aztán egészen fölverte az értékét.

Pálma grófnő nem késett a levél irójának rögtön megköszönni a szivesen fogadott közleményeket. Kérte, hogy ha még jut eszébe valami kiegészítő részlet, azokat is csak jegyezze fel a számára.

Másodszor is megjött az ibolyaszínű válasz, a gyászoló fecskével.

— Egy nevezetes különczséget valóban elfeledtem önnel közleni: a mit voltaképen nekem sem volna szabad ismernem. Neki az a különös szokása van, hogy naponkint rövidebb, vagy hosszabb időre szobájába bezárkózik. Az a szó, hogy borotválkozik olyankor. Azt más sem szereti, ha olyankor háborgatják. Az ember nevetséges figura lehet azzal a félig beszappanozott ábrázattal. A vén cselédje azonban megsúgta nekem azt a titkát, hogy olyankor, mikor így be van zárkózva szobájába, ő magával szokott beszélni. Van egy torztükre, az elé áll, s aztán vitatkoznak egymással. Ő azt is elmondja, a mit a tükörtől hall. A cseléd azért mondta el ezt nekem, hogy vigyázzak rá: ez egy neme a bolondságnak, az ő anyja is Opatovszky-leány volt, s azoknak az ereiben mindegyiknél van egy csepp az őrült Stibor vajda véréből. Magában fenhangon beszélni, bolondság. De ez ő nála nem az. Én is kihallgattam e magányos párbeszédeit néhányszor, leskelődő kiváncsiságból. Az az emberi szívben lakó két dæmonnak

a küzdelme: a jónak és a rossznak, a boszuállás és a kiengesztelődés küzdenek egymással élő szóval; majd meg a hiúság és az önbirálat: a vágy és a lemondás. S mindig a jó szellem marad győztes. De ezt nem szabad észrevenni. Mert a ki azt az önmagával tusakodó szellemet küzdelme hevében megzavarja, az azt összetépi. A ki csak egy szóval is észrevéteti vele, hogy e különczségéről tud valamit, hogy utána leskelődik, attól elfordul örökre. Tehát vigyázzon erre.

Pálma gondolta magában: ebből ki lehet őt gyógyítani. Készen volt az egész terve: kilencz oldalról megtámadni az ellenállót.

A SZÉP LAILA BALLADÁJA.

Ama harczi jelenet napja után beletelt két hét, hogy Illavay nem látogatta meg Gargóvárát.

Lehettek sürgős feladatai, mik elébbvalók a szívügyeknél: valószinű, hogy sok járás-kelése volt a miatt, a mi az ő rendelkezései folytán történt. A császári hadparancsnoknak számot kellett róla adni, hogy egy csoport fegyveres embert, a ki az ő zászlóit bitorolta, miért kergetett valaki a világba; az ilyen vitézkedésért az embert könynyen haditörvényszék elé is állíthatták. Írt is Ferencz ez alatt nem egy levelet a grófnak, tudatva vele, hogy most itt jár, meg ott jár; de Pálma mind jobb szerette volna azt, ha ő maga jött volna már egyszer. Végre annak az ideje is elérkezett; egy szép reggelen egy lovag vágtatott be a gargóvári dobogó hídon, a kiben az erkélyablakon kihajló vártündér alig ismer, de mégis csak ráismer a várt lovagjára.

Az idő a szigorú téli napok után egyszerre úgy átcsapott a tavaszi melegbe, hogy a rohamos hóolvadás miatt se szánon, se kocsin nem lehetett útazni: a kinek sürgetős útja volt, lóhátról intézte el.

Ferencznek arra volt jó ez a két hét, hogy az alatt szakállt eresztett. Annak az arczot körül fogó koszorúnak az a jótékony hatása van, hogy a vonások összhangtalanságát kiegyenlíti: a nem szép arcznak általános kifejezést ád, a fejnek megadja a hiányzó reliefet.

De nem ez volt az, a miért Pálma oly kedvesen volt meglepve Illavaynak előnyösen átváltozott arczától. Szép volt az neki már mindenképen. Hanem ez az újon növelt szakáll azt mondta meg neki, hogy Ferencz az ő utolsó szavát elhitte: azóta nem áll össze vitatkozni azzal a boszorkányos tükörrel, mely mindig azt mondja neki: «te rút vagy, ostoba vagy, senki sem szeret», nem kereste a kétségeit; e bűvszó által megszabadult ettől a bolondság dæmonától: ő hisz, ő bizik: a hölgyben és saját magában. Hisz úgy, a hogy még soha sem hitt senkinek. Ez teljes diadal volt.

Pálma ragyogó arczczal sietett az érkező elé. Tudott ez az arcz ragyogni is s akkor mennyei jóság sugárzott le róla. Ezt nem tanították neki: ez belülről jött.

De hát még Ferencz hogy volt meglepetve, mikor őt meglátta, abban a gyöngeviolaszínű ruhában, azzal a két fülön alól eresztett s hátul feltűzött hajfonattal, mintha csak ábrándjainak tündére járt volna előtte s az öltöztette volna fel. Úgy reszketett örömében, mint egy gyermek, a ki csak bámul és nem meri elhinni, hogy mind ez az övé!

Ilyenkor a gyermekkel elébb tréfálni szoktak: elébb megfaggatják, megbúsítják, hogy az a szép vásárfia, az a karácsonyajándék nem neki van szánva, hanem a szomszéd fiának.

Pálma megállt előtte komolyan, s magának tartá mind a két kezét.

— Panaszom van a szolgabiró úrra.

Ferencz a szemébe nézett; komolyan beszélnek így?

— Igen, nagy panaszom van. A patak kiáradt, elhordta a hidakat mind: a szolgabiró úr nem csináltatta azokat meg, s most az én jegyesem nem tud hozzám eljönni.

Ferencz mosolyogva simítá meg új szakállát.

— Ha van neki szive, át tudja az úsztatni lóháton is a vízárt.

Akkor aztán az övé lett mind a két kéz és a piros ajkak kaczagása.

Bizony az övé volt itt már minden, nem is csináltak titkot belőle. Észrevehette minden szóból, minden tekintetből, a mivel a háznál fogadták; az ételekből, a mikkel megvendégelték; a cselédek, a gazdatisztek, maga a háznagy nyájas kedvkereséséből, hogy itthon van ő már. A megváltozott egyszerű életmód: maguk a szerény butorok, miket ki tudja, mely vadászlakból kerestek elő, mind arról beszéltek, hogy az ő kedvtelése itt mindenkinek a gondja.

Magának a grófnak is számtalan alkalma volt Ferenczczel csalhatlan tanujelek által éreztetni, hogy családja leendő tagjának tekinti. Az igaz, hogy sajátszerű módja a bizalomnyilvánításnak, de a legkétségtelenebb. A gróf bevezette Illavayt keble legféltettebb titkainak szentélyébe. Minden látogatása alkalmával volt egy bizalmas közleni valója. Most itt járt le egy váltó, most meg amott. Mindenféle váltó. Mert a váltók természethistóriája gazdag. Vannak cavalier-váltók, vannak üzlet-váltók, vannak, a miket száraz-váltóknak neveznek, vannak ellenben, melyek pincze-váltóknak hivatnak, vannak prolongálható váltók, vannak bank-váltók, vannak uzsorás-váltók, vannak szivességi-váltók, vannak csere-váltók, vannak borítékba lepecsételt váltók, vannak piaczon kódorgó váltók.

S ezekből mind volt a grófnak egész collectiója. S kivánhat-e már egy kandidátus fiamuram kedélyesebb bizalomnyilvánítást a præsumtiv ipamuramtól, mint hogy ha azt az egész váltó-boszorkánytánczot a nyakába dobja, hogy exorcizálja, a hogy tudja.

Pálma grófnő, valahányszor Illavay jött, tudta már, hogy annak, az üdvözlő kézszorítás után, első dolga az

atyjához sietni, mert az már várja valami meggyónni való bűnével, a mitől nem absolválhatja a plébános.

Hejh, milyen hideg orrral jönne ki más épouseur a leendő ipamuram szobájából az ilyen bizalmas közlemények után! Ennek pedig még derültebb a tekintete ilyenkor. Pálma e vidám tekintetből egy gondolatot olvasott le: «a távolság egyre fogy közöttünk: te szegényülsz, jobban közelítesz hozzám.»

Az idő egyszerre kitavaszodott. A mint elfutott a hegyekről a hó, zöldülni kezdett minden; szép derült napok jártak. Legjobban örül ennek a gazdaember, hogy nem kell drága eleséggel tartani a beszorult állatokat s hozzá lehet fogni a tavaszi munkához. Ilyenkor van ideje nagy uradalmaknál az új költségvetésnek: tiszttartókat, számtartókat most számadoltatják, mennyivel huzták ki a telet? miből tudtak a télen pénzt facsarni? mennyi maradt meg az igás marhából a tavaszi szántáshoz? hogy áll a birkabőr dolga a padláson? bérlők, molnárok, bálisok új szerződéskötése következik, most teszi le a nagy birtok ura a rigorosumot; a szerint vagy eminentiát, vagy secundát kap.

— No jaj most a mi szegény fejünknek, mondá úgy József nap után mr. Cousin a felgyülekezett gazdatisztekhez, ha a gróf helyett ez a parvenu veszi a kezébe a számadásokat!

Azt tapasztalhatták eddigelé is, hogy a mióta a gróf itt telel a birtokán s a szolgabiróval értekezik a vagyoni állapotjáról, sokkal jobban rendet tud tartani a tisztei és bérlői között, mint Bécsből tudott. «Occasio facit furem.» (Alkalom csinálja a tolvajt.) Tíz lopási esetben az a hibás, a ki meghagyta magát lopni. S igen jó törvény az a Yucatan-szigeten, hogy ha kisül egy tolvajsági eset, azt büntetik meg, a kit megloptak.

Tehát volt nagy remegés a gargói várban, mikor Illavay kocsija a négyes fogattal berobogott az udvarra. Hasztalan imádkoztak érte, hogy törjön ki a nyaka a szolgabirónak valahol az úton.

Csakhogy ezúttal nem is a szolgabiró érkezett meg, hanem a szerelmes. Miatta csinálhatták az összeadást és kivonást a kanczelláriában a maguk extra-algebrája szerint; ő Pálmához sietett.

Gyönyörű tavaszelői nap volt, minden ablakot ki lehetett nyitni. A levegő ittas volt a fakadó nyirfa-rügyek balzsamillatától. Odalenn az udvaron három fölnyergelt paripa állt; az egyik hölgynyereggel.

Pálma várta már Ferenczet. Fekete lovagköntös símult karcsú tündér termetére, derekán kék szalagövvel átszorítva, fején kék rókaprém-süveg volt, feketegém tollbokrétával. Csak a bal kezére volt felhúzva a szarvasbőr keztyű, hogy a jobbot azon életmelegen nyujthassa a várvavártnak.

— Ön perczre érkezett meg. Lássa, milyen szép időnk van.

— Kissé korán is lesz. A fű még harmatos.

— Csizmáim vannak.

S megmutatta, hogy mi van a lábán.

— Úgy örültem már ennek a napnak, mint egy gyermek! mondá Pálma. Féltem, hogy rossz időnk lesz. Az éjjel tizszer is fölkeltem kinézni az ablakon: tiszta-e az ég? Tudja ön, hogy én még soha sem voltam a mi ős várunk romjai közt? Aztán ki tudja, fogom-e azt még valaha meglátogathatni.

Az utóbbi szavaknál egy kis futó boru árnyéka lebbent végig a szép arczon.

Aztán, mintha el akarná verni azt a borut a lelkéről, egyet suhintott lovagvesszejével.

— Castor! Pollux!

Két szép fiatal agár ugrott fel a szőnyegről e szókra. Ferencz ajándéka volt a két szép állat; fehér mind a kettő: Pálma kedvenczei.

A leány a másik keztyűjét is felhuzta.

Mr. Cousin állta útjokat az ajtóban.

Nagyon nyájasan mosolygott.

— Ő excellencziája izeni a tekintetes úrnak, hogy

épen most fog hozzá az uradalom költségvetéséhez, a szerződések, számadások áttekintéséhez.

Pálma boszusan csettentett ajkaival.

— Lám: erről elfeledkeztünk! Hogy ez épen erre a napra esik.

Vissza! Castor, vissza! Pollux.

Hanem a két kutyának az ösztöne erős volt. Látták azok a volt gazdájuk szeméből, hogy az mit akar tenni? ráugráltak s hagyták a fejeiket simogatni általa.

— Jó reggelt, mr. Cousin. Legyen szives átadni alázatos üdvözletemet a grófnak; nem fogom őt munkájában háborgatni; a grófnőt kisérem fel a romokhoz.

Pálma e válaszra, az édes csiklandás ideges nevetésével kapta el Ferencz karját.

— Siessünk hát!

Senki sem örült ennek jobban, mint mr. Cousin.

Annálfogva ellenvetést tett.

— Bátor vagyok megjegyezni, hogy a tekintetes úr közreműködése talán épen sikeresen előmozdítaná ő excellencziája feladatát.

Az igaz, egy ilyen nap egy esztendőre valót sülyeszthet vagy emelhet a gargói váron.

Ferencz nem is oda nézett Cousin úr arczára, mikor neki felelt, hanem Pálmáéra, mintha annak mondaná azt.

— Elvégzi azt a gróf nálam nélkül is a legjobban.

Pálma megszorította a karját s az állának egy rándulása mutatta, hogy ez tetszett neki.

A két agár futott már előre, egymás nyakába ugrálva, mintha ők értették volna legjobban a dolgot.

Pálma úgy futott le Ferenczczel a lépcsőkön, mint a ki attól fél, hogy még visszahivják. Pedig meg lehetett felőle nyugodva. Mr. Cousinban volt annyi regényes érzelem, hogy megvárja, a míg grófnője a tekintetes úrral, meg a lovászszal végig lovagol a hosszú hársfasoron s eltünik a park tekervény-útjain s csak azután menjen bejelenteni a grófnak, hogy bizony az ő præsumtiv veje érdekesebbnek

találja Gargóvár régi romjainak történetével foglalkozni, mint az új romokéval.

Örült ennek hej, az egész frequentia! Egy esztendeig megint szabad a vásár! Nem jön közéjük az, «qui habet centum oculos», annak ha száz szeme van is, nem telik be egyébbel, mint a maga Pálmájával.

A mint az erdőbe kiértek, Pálma előre vágtatott, aztán utol hagyta magát érni Ferencz által. A lovász nem tartotta szükségesnek, hogy ő is utánuk sarkantyúzza a lovát.

Mikor egyedül voltak, Pálma egészen odazárt a lovával kisérőjéhez s a kezét átnyujtá hozzá.

— Tudja ön, hogy én önt ma megismertem.

— Csak ma?

— Eddig csak úgy, a hogy közönséges emberek szokták ismerni egymást, de ma úgy, a hogy a clairvoyantok ismernek. Kitaláltam a legrejtettebb gondolatjait.

— Akkor arra kérem, hogy legyen kegyelmes birám.

— Majd meglássuk. Elébb vallomást kell önnek letenni. Mi volt az oka onnak, hogy ön ma, mikor legnagyobb szükség lett volna a jelenlétére az uradalmi számvetéseknél, nem ment segíteni atyámnak, pedig épen ön volt, a ki annyi mindenféle visszaélést fölfedezett, a mi jövedelmeinket csorbítja? Az így van ugy-e bár? A míg ön úgy tekinté e birtokot, mint a másét, tudott szigorú lenni azok irányában, a kik e birtok urát megkárosítják; de attól a gondolattól, hogy most már maga is érdekelve van, elvesztette erélyét. Úgy tesz, mint más nemes ember: szégyenli észrevenni, hogy lopják. Azt mondja, hadd vigyék: az enyém.

— Van benne valami.

— Van benne valami? Tehát még nem akar tökéletes vallomást tenni? Csak annyit ismer el, hogy mióta közénk keveredett, már hozzánk fajult; ráragadtak nemes bűneink. Hát azt nem vallaná meg, hogy elragadta az ifjui könnyelműség. Azt mondta magában: szép arany idő van, azt igértem jegyesemnek, hogy ma a romfalakról kövi-

rózsát segítek neki szedni, s ez nekem elébb való a ti számvetéseiteknél. Igaz-e?

— Tagadhatok-e el valamit az előtt, a ki keresztül lát a lelkemen?

— Jó! Így kell tőle egy-egy bókot nagy nehezen kicsikarni! De azért még mindig nem mondta el a legvalódibb okot. A mit legmélyebben elrejtve tart. Ön nem hisz nekem, a míg olyan szegény nem leszek, hogy egészen összeilljünk. Ön még mindig fél attól, hogy ha ez a düledező várkastély valahogy újra megerősödhetik, az még elválaszthat bennünket egymástól.

Erre nem felelt semmit a vallatott. Úgy látszik, ez volt az igazi.

Pálma diadalmasan kaczagott, olyan édes csengő volt ez a kaczagás, hogy az erdőből a fekete rigók feleltek vissza rá, azt hitték, társuk dala az.

— Lássa ön, milyen hamar megtanultam ebből a zárt könyvből olvasni! Léptessünk csendesen. Elmondok önnek valamit, a mi önt nagyon meg fogja nyugtatni.

S a csendes poroszkálás közben elbeszélte Pálma Ferencznek mindazt, a mit egyszer az anyjától hallott, a hintóban ülve, palotájok kapujától a Battyány-lépcső tornáczáig. Ezt a veszedelmes titkot: a mit nem szabad senkinek tudni a világon, a miről még magának Temetvényi Ferdinánd grófnak sincsen tudomása, azt most mind átadta, mintha egy káptalanba tenné le, pecsétes zár alatt, Pálma grófnő annak a férfinak, ki mellette lovagolt. Egy ilyen revelláczió hasonlatos a menyegzői éj átadó vallomásaihoz. Ott a hölgy megismerteti magát örök választottjával, egész szépségében, itt megmutatja magát neki egész szegénységében.

— Így van az, barátom. Végzé a leány. Anyám mondá a gyémántjainkra: ez a te szegénységed. Mert ez úgy van. A lefelé menő úrnak az utolsó fél millió forintja szegénység. Ön emlékezik még első találkozásunkra? Hogyne? Akkor én öntől mindent kértem s előre megmondtam,

hogy nem adok érte semmit. Hiszen nem is sejtettem még akkor, hogy rosszabb jutalmat adok önnek a semminél: saját magamat. Kérem, bókot ne mondjon, ne tiltakozzék. Majd megtudja azt, hogy igazat mondok. Látta ugy-e, hogy kétségbe voltam esve eltévedt gyémántjaink miatt? Akkor még nem tudta ön, hogy ez az én szegénységem. Ezt a titkot mondta el nekem az anyám; most következik az a titok, a mit én nem mondtam el az anyámnak. Hallja meg ön tőlem. Csak a vad erdő az, a hol ezt el lehet mondani. Nem! Ez az utolsó kincse a család asszonyainak, a mit őriztek, szaporították, leányról-leányra hagytak; nekem, az utolsó leánynak, nekem nem «szegénységem», hanem «becsületem». A legnagyobb kedvezmény, a mit a sorstól várok, az, hogy talán nem szakadnak ez ingadozó falak atyámnak a fejére, a míg él, megvárják, a míg a Temetvényi czimer megfordul a kapu fölött. Hogy mi lesz azután? azt én nem tudom. De egyet tudok. Azt, hogy én nem tartozom azon nyomorult lényék közé, a kik egy összedülő ház alól elfutnak, batyuba kötve, a mi háton elczipelhető, s aztán engedik a hyenák, keselyűk seregét a romokra, a sirboltokra rohanni: engedik, hogy családjuk nevét a pelengérre hurczolják, s mikor a képtárt árverezik, apjuk, anyjuk arczképét kidobálják a rámából, mert az senkinek sem kell. Én nem fogom engedni azt, hogy apám nevét megátkozzák, meggyalázzák, hanem oda dobom nekik azt, a mi az enyim, a mi utolsó vagyonom: «nincs több!» Azok a gyémántok az én becsületem.

Az a fehér láng úgy átragyogta a tündér arczot.

— Most már érti ön, hogy miért voltam úgy kétségbeesve, mikor azt mondták, hogy gyémántjaink elvesztek? Most már tudja ön, hogy mit hozott vissza ön nekem. De most már azt is tudja ön, hogy nem fogad ön el semmit mást, mint azt, a minek a párját cserébe visszaadja.

A lovag áhitattal érinté ajkaihoz a nyujtott kezét.

— Valóban azt. Monda. Nem aggódom miatta. Egy egész szivet. Nagy szó ez. Nem mindenkinek van. Nincse-

nek nekem kételyeim e felől. A lelkem azt mondja, hogy ez a szív meg tud egy nőt érdemelni. Ön tudja, hogy én nem értek a hizelkedéshez; nem tudok olyan szavakat valakinek a szemébe mondani, a miktől az én arczom pirul el előbb. De a nő alakja mellett, a kihez imádkozni járok, én nem látok mást, csak a dicsfényt, a mi őt körülveszi. Ez eltakar előlem családfát és pelengért, ez aureolban elvész előttem a rongy, úgy, mint a gyémánt. De minek beszélünk ebből a hangból? Még egyszer, mikor ön ismét ezen az úton fog lovagolni, eszébe juthatna, hogy itt valaki álpáthoszszal nagyszívüségről beszélt: jól tudva azt, hogy arra semmi oka. Ön mindig úrnője marad a gargói uradalomnak.

— Azt hiszi ön? Gondolja tán, hogy engem is álomjárójává tett annak az egy milliónak, a mivel szegény atyámat egészen hypnotizálta?

— Hiszen ez tény. Az úrbériség kárpótlása a magyar nemzeti becsület biztosítéka alá van helyezve.

— De, hol lesz az a magyar nemzet? mely elhiszem, hogy nagylelkű lenne, ha élni hagynák. Nem kell-e neki ez óriások harczában megsemmisülni.

— De nem fog megsemmisülni! kiálta föl indulatos hangon Ferencz. Úgy hiszem, mint az Istent az égben, hogy diadalmaskodni fog!

— Ha egy ellenfél le nem győzni, rábocsátják a másikat.

— Hát akkor mi is fel fogunk kelni mind; ha nem elég a fiatalságunk, táborba szállunk mi vének, a kik még itthon maradtunk földet mivelni! S ha arra kerül a sor, én is odaállok az én tót kaszásaimnak az élére s aztán meglássuk, hogy tud-e még úgy vitatkozni a kasza a kozák dárdával, mint tudott Osztrolenkánál?

A lovag egészen ledobta magáról eddigi álarczát. Ezeket a szavakat a végtelen szenvedély, egy elzárkózott szívnek egész Aetna-hősége forralta fel így, hogy kitörjenek az ajkakon. Így csak az beszél, a ki meg is teszi azt, a mit mond.

Pálma milyen gyönyörrel nézett erre az apotheizált arczra! Neki nyilt meg csak ez a lélek, neki lobbant csak fel ez a láng. Hiszen azzal, a mit most mondott, az életét, a fejét tette le kezébe ez a férfi. Ilyen szót mondani, Temetvényi Ferdinánd leánya előtt: «akkor magam állok tót kaszásaim élére!» A bécsi udvaroncz leányának merni e titkos gondolatot elárulni! Ilyenkor, midőn köröskörül a vésztörvény uralma parancsol. Pálma szemei ragyogtak a büszkeségtől, ez a férfi úgy odaadta magát az ő hatalmába, a hogy egy rabszolgát eladnak testestől, lelkestől, örök birtokául a megvevőnek. Hát nem volt-e ez egyenértékű nászajándék azért a másikért, a mit ő adott neki?

— Mersz-e szeretni, ha megtudod, hogy rongyban járó koldus vagyok?

— Mersz-e szeretni, ha megtudod, hogy halálramenő lázadó vagyok?

Nem volt mit elmondaniok egymásnak többé. Az út az erdőből fölfelé kanyarodott a várhegynek; csak egyesével lehetett rajta járni, úgy benőtte azt már a cserje, olyan keveset járták már azt az ösvényt, hadak útját hajdan!

Pálma előre lovagolt. Ferencz a nyomában.

Egyszerre megnyilt a kilátás s előttük állt a sűrű bozót közül kiemelkedő ősi várrom, még romnak is felséges egy tanya.

Az első tekintetre, a mint egyszerre feltünik, egész összeségében kedélynyomasztó kép, fel kell hozzá emelkedni a léleknek, felhangolódni minden érzéknek, hogy megszokja, megértse.

Mert a rom beszél!

Ha van, a ki azt megérti és tolmácsolni tudja.

A vár alá érve, leszálltak lovaikról, s azokat a lovászlegényre bizták: maguk a gyepes úton haladtak tovább. Itt már tele volt a pázsit sárga és lilaszín kikiricscsel; a verőfényes hegytetőn korábban jön a tavasz, mint a ködös

völgyben. Még a lég is más, a mit itt beszívunk. Érezték azt mindketten.

Pálma soha sem látta még ilyen közelről e romokat, a mik családja nevében a prædicatumot képezték.

— Négyszáz év emlékeinek csoportozata ez itt együtt; mondá Ferencz. Legutóbb épült része az egész elővár. Ez a homlokzat, a mi a kapubejárat fölött emelkedik, még most is tartogat egy el nem pusztítható emléket odafenn. Nézze ön; ott amaz ablak alatt mered ki egy gyűmkő (Kragstein) szürke gránitból, annak a bunkóján egy dsinfő van faragva, haja acanthus levelekben, fülei denevér szárnyakban végződnek, arcza az ellenséggunyoló daczot fejezi ki. Ez egy tanuja a barokk építészetnek. A maga korában remekmű. Egyike volt az erkélyttartó poczkoknak.

— Lehetne oda fölmenni? Kérdé Pálma élénken.

— Koczkáztatott vállalat. De én voltam odafenn.

— Akkor én is felmegyek.

— Megkisértsük, hanem azt hagyjuk utoljára, majd ha a völgy fölött egészen eltisztul a köd, erről a pontról derült időben elragadó a kilátás. Előbb nézzük össze a mi romunkat. Sok kincs van ebben elrejtve, ha nem is olyan, a minőért a kincsásók turkálnak a kövek közt. Én sokszor összejártam ezeket a romokat diák éveimben, otthon vagyok köztük.

— Ezt a tornyszerű tömör épületet már önnek az őse építette a XVI-dik században, a királypárti Zabola. Az akkori olasz építészek kezenyoma látszik még a düledéken is. Ezek a vakmerően alakított, egymást támogató padmalyivek, ezek a félretolt boltozatok, ez a rendes építészeti szabályokon átugráló bizarr szeszély, a szándékos mellőzése minden symmetriának, ez az, a mit «parókastylnak» nevezünk. Milyen szép lehetett ez, mikor egész pompájában fennállt.

— Mennyivel szebb így összedülve!

— Ez mind a legcsodálatosabb ornamentikával volt alkalmazva. Még most is van itt-ott nyoma. A márvány a

tűzben mésszé égett, hanem a hol gránit-díszítmény volt, még most is látszik egy-egy maradványa. Ott egy lizénának a párkányzata, amott egy bolthajtás vésett zárköve, egy kagylódíszlet fekete jaspisból a hajdani paneela töredéke. És idelenn a rovátkolt gránit pilaszterek alsó részletei, a talapzat mélyen el van temetve a törmelék alá. Ez volt a nagy dynastának a díszpalotája a hol tizennégy napig tartott egy névnapi köszöntő, s lakadalom napján a vendégnek ajándékba adták az ezüst tányért, a miről evett.

— Hát ez a sötét üreg itt a kapu alatt hová vezet?

— Ide voltak bezárva azok a gazdag kereskedők, a kiket karavánjaikkal együtt elfogdostak, a míg otthonlevőik ki nem váltották őket nehéz márkákkal.

— Mennyivel szebb így összedülve . . .

— Haladjunk beljebb.

A nagy kapuboltozaton túl egy kőtömkeleg fogadja a belépőket. Érthetlen düledékhalmaz a laicus előtt, csak arra jó, hogy a becsületes nevét felmázolja rá korommal, vagy bevésse a botja szeges végével; de a ki érti a kövek beszédét, az eltudja mondani meddig tartanak a barokk-kor romemlékei? hol kezdődik a husszita korszak, e sziklafészek legelső megtelepítője? Itt áll még a torony, azzal a feltört fülkével, a miben a befalazott csontvázat találták. Nő volt. Az oduban most vércsék vijjongnak. A tágas udvart tele nőtte a bozót. Az volt a lovagtornák szinköre valaha, a belső erkély arrafelé nyilt, a honnan a világi és egyházi méltóságok s a deli úrhölgyek nézték az ordáliákat. A két előretörtető agár sündisznókat kergetett fel a bozótból.

— Ez a szük folyosó itt a bejárat a régi várba. Ferencz félrehajtá a nyilás előtt burjánzó sombokrot, hogy utat nyisson Pálmának. A folyosó sötét volt és hüvös. «Ez még a husszita építménye. Ez volt a harczi folyosó, a hol a betörő ostromlónak csak ember-ember ellen lehetett küzdeni, s ha innen kijutott a belső udvarra, túlnyomó

számerővel, azokból az egymás mellett tátongó üregekből eresztették rá az ott tartott medvéket, a mik belevegyültek a harczba.

— Vajjon nem lakik most is vagy egy medve ottan?

— Rég kiveszett erről a vidékről a faja is. Nincs itt semmiféle dúvad: róka legfeljebb. Itt az őrtorony falánál, a mi felülről szélesebb már, mint alulról, s úgy hajlik előre, mintha csak egy taszitásra várna, hogy utána düljön a többinek, még én láttam gyermekkoromban a hajdani kaszabörtönt; most már betemették az omlatag kövek.

— Talán nem is temették be; de fél ön, hogy rám talál szakadni a fal, ha meghallja az «én» lépteimet?

— Találunk annál érdekesebb megfigyelni valót. Ott balra a régi husszita-templom maradványai. Kissé bajos hozzá a bejárás, mert a kőhalom miatt lefelé kell bele menni.

Kész volt arra Pálma. Minden veszedelmes üregbe utána bujkált vezetőjének s hallgatta nagy kegyelettel annak magyarázatát, mit jelente e nagy tömör kődarabokon a kidomboruló maradványa egy kehelynek, egy sasfej, meg egy oroszlánfej? és két evangelista symboluma, Jánosé és Márké. Az évszám Ulászló király idejét jelezi fenn, a padmalyba bevésve.

— Talán az őseink eretnekek voltak? mondá Pálma.

— Ezek nem voltak az ön ükei. Giskra rablóhadai voltak, a kiket később ép az ön ősei pusztították ki innen.

— Akkor mégis az őseim lehettek: ön tudja, hogy anyai részről cseh vért örököltem. A Giskrák és a Temetvényiek fajzata vagyok együtt. Nekem mind a kétféle kisértet ősapám, a ki itt e falak között huhog. Nem hallja őket huhogni? Az unokájukat üdvözlik.

— Menjünk innen, mert meghűti magát.

— Mindjárt. Menjen ön előre egy perczre.

Pálma, a mint magára maradt hirtelen letérdelt az oltárkő kikopott lépcsőjére s ott egy urimáját, egy üdvöz-

letet és egy hiszekegyet mondott el. Ferencznek nem volt szükség ezt megtudni.

Azután utána ment. Követte egyik romról a másikra. Bástyák, köröndök, ravelinok, felhasználva laktanyának, raktárnak, istállónak: iszonyú boltozatú casamáták, gazdasági épületek, börtön és templom, egy kifárasztó kőchaos az egész, sivár, leverő látvány egész összeségében, egyenkint kővé vált kisértet. S e vigasztalan omladvány közepett két földbástya völgyében egyszerre csak előbukkanik a «kert».

A vár asszonyainak hajdani kertje.

A repkény befutott minden omladékot a kövér talajban, a megrekedt nap melegétől magasra nőtt fű között bujálkodik az oroszlánfog aranyvirága; hanem az egész kertből nincs már meg égyéb, mint egy levendulabokor.

Hanem az megemlítésre méltó. Legalább kétszáz évesnek kell lennie. Az az egy bokor, öles átmérőjüvé nőtt már meg.

S embermagasságnyira, örökzöld borítja, hamvaszöld színével olyan, mint egy bársonykupola. S ez a magányos bozót tele van pacsirtafészkekkel; itt nem fér hozzájuk semmi vérszopó állat. Az anyák ott ülnek a tojásaikon, a himek a levegőben szárnycsattogtatva énekelnek fölöttük.

— Ez az ön ősanyjának az utolsó virágbokra. Talán saját kezével ültette. Talán maga szedte le a virágját mindig, a miből a szépségörökítő királynévizet főzték.

Pálma elmélázva állt meg az óriás-virágbokor előtt s elnézte álmadozva azokat a kis madárkákat, a mik fészkeikre le-leszállnak, meg fölrebbennek; utolsó urai ennek a nagy várnak, s tán oda képzelte magát annak az ősanyának, a ki saját kezeivel szedte le a levendula virágát s főzte belőle azt a királynévizet, a mitől szépsége örökkétartó lett.

Egyszer csak azt kérdé, mintha egy gondolat-akadály felébresztette volna, a kérdés egy álom folytatása volt.

— De hát az a tömérdek ember hol vette itt a vizet? Hisz itt ezernyi népnek kellett lakni?

— Jöjjön oda velem, majd megmutatom.

Annak a pázsittal benőtt kis völgynek a mélyén látszott egy kerek romhalmaz, közepén kifalazott mély üreggel.

— Ez volt a kút.

Ferencz egy követ dobott le abba, a falakba ütköző kavics zöreje perczekig hallható volt.

— Ez a kút nagyon mély lehet, mondá Pálma.

— Egész a bércz aljáig lehatol.

— Iszonyú árba kerülhetett az.

— Valóban iszonyú ár volt: de nem arany, hanem iszonyú szerelem.

— Ah! E kútnak regényes története van?

— Annál regényesebb, mert igaz. Őrjöngő lélek kellett hozzá, mely megkisértse és végrehajtsa.

— Ön tudja ezt a történetet? Talán költeményt is irtak róla?

— Én is ismerek egyet.

— Tudja ön könyv nélkül?

— Tudom.

— Kérem. Mondja el nekem!

Olyan szépen tudott kérni.

— Kissé hosszú.

— Annál jobb lesz. Mondá Pálma s gyermeteg tudnivágygyal veté le magát a bársonykerevetre; félkönyökére dőlve rajta. Igen: egy hajdani nagy kővályú volt ott, melynek a félpárkánya le volt törve: azt most, mint a dagadó párna, úgy benőtte a bársonymoh, a miből a tavaszi kigyójáczint zafirvirágbimbói kandikáltak elő. Ez volt a bársonykerevet. Üljön le oda a taburettre.

Igen. Zsámolyka is volt ott a felolvasó számára: egy tört amphora talapja. Arra leülhetett a hölgy lábaihoz.

Aztán hölgye kezét kezébe véve, elmondá neki azt a költeményt, a mi nincs a közönség számára irva.

A sokat szenvedett Omár története ez. Derék fiatal lovag volt; távol Ázsia szülötte. A nagy hadjáratban, mely az Allah-hívők minden nemzetét egyesítve hozta a nyugot ellen, foglyul esett Omár huszonnégy társával Zabola vezér hatalmába. Otthon a szép Libanon völgyén fiatal mátka epedett utána, egyike azoknak, a kik együtt halnak meg a hűséggel, a szép Laila. Omár bég ajánlott magáért roppant váltságdíjat győztes elfogójának, mesés díjat. Az még mesésebb árt kivánt tőle. Visszaadja neki szabadsá-ságát, ha ő és társai itt e vár szikláján kutat fúrnak, mely élő vízre talál. Hozzá fogtak. Rémséges munka volt, minden ölnél súlyosbodó. Vívtak a kővel. Ásták a börtön falát, lefelé, a föld mélye felé keresztül. A huszonnégy társ egyenkint mind megszabadult. Át a túlvilágba. Utoljára Omár maga egyedül marad. Ő küzd tovább a sziklával, száz ölnyi mélységben, ott döng éjszakánkint nehéz pőröly-ütése. Esténkint felhuzták őt a mélyből, az Isten világát látni, a szabad levegőt beszívni, a csillagokhoz beszélni. Ilyenkor meglátja őt az erkély ablakából a várúr szép leánya: Rózsa. Ismeri a halavány ifju történetét, ki szabadságért küzd napon és éjen át, iszonyatos esztendőkön át a szikla szívében. A leány könyörög apjának, hogy bocsássa őt szabadon, könyörög a sziklának, hogy adja meg, a mit keres. A szikla szíve érzőbb, egy napon felfakad a kövek mélységeiből a keresett forrás. Omár megtalálta börtöne végét; a kút megtelt. Van diadal a várban. A hőst ünnepelik. Aranyba, bársonyba öltöztetik. Most már nemcsak a szabadságot kinálják vissza neki; a vár ura szerető leányát kész hozzá adni. Övé lesz a vár és hölgy, kincs és szerelem. De Omár csak e nevet hangoztatja most is: Laila. Ez volt jajkiáltásának hangja és álomébresztője, e hanggal ostromolta a sziklát; e hanggal hívta le a csillagokat onnan felülről s a vizek szellemeit a föld mélyéből. Beszélni is elfelejtett, csak ez egy nevet nem felejté.

Készült a menyegzői pompa. Csojtáros paripán, vőfélyei élén a vőlegény. Mikor kiértek a föllobogózott ud-

varra, sarkantyuba kapta páripáját, fölvágtatott, a bástyára, a mit most is «mátka ugrónak» neveznek s onnan egy szökéssel leugrott. Mohamednek minden prófétája, Jézusnak minden szentei segítettek, hogy össze nem zúzta magát; megmenekült, visszakiáltva az utána bámulókra: Laila!

Meglehet, hogy szép is volt ez a költemény. Lehet, hogy csak a meleg, átérzett előadás tette megkapóvá; vagy talán csak a leány hangulatának fogékonysága talált abban annyi rokonszenves gondolatot: Pálma el volt tőle ragadtatva. A szemeiben ragyogtak a könyek. Megtudta, hogy még a villogó kardnál is van szebb, a mi a férfit széppé varázsolja. Nem birta titkolni elragadtatását. Oda futott a kúthoz s lehajolva annak mély ürege fölé, lekiáltá abba: «Laila! Omár!» s várta, hogy nem kiáltanak-e vissza?

Ferencz visszatartá őt kezénél fogva.

— Vigyázzon, a kőpárkány omlatag.

Pálma leszakított egy repkényágat a kőről s azt Ferencz kalapja körül fonta.

Büszke volt rá.

Hisz ez több, mint fejedelmi fényűzés! Ezt nem szerezheti meg magának sem Napoleon, sem Rothschild, hogy egy költője legyen, a ki rajta kívül nem kőltő senkire nézve a világon; a kinek remekműveit nem hallja, nem olvassa senki más, egyedül ő.

Hát nem igaz-e? Vezércsillag, a mit nem lát senki más az égen, csak egyedül az, a ki azt magáénak választotta.

— És ez a költemény nincs se leirva, se kinyomtatva sehol, mondá Ferencznek. Ne is legyen. De én azt még is birni fogom. Tudja ön, hogyan? Ön szakról-szakra el fogja azt annyiszor mondani előttem, a míg azt könyv nélkül megtanulom s akkor ketten fogjuk azt birni és senki más.

Ferencz el volt bűvölve ettől a kivánságtól. Hogy ne igérte volna meg? Szájról-szájra fogja átadni a «szegény Omár» történetét, a ki olyan bolond volt, hogy Pálma

grófnő ősapjának kutat furt a sziklájába, s mikor ez a leányát kinálta neki, haza futott régi kedveséhez!

— Megláthatjuk azt a bástyát, a honnan Omár alá ugratott? kérdé a leány.

— Visszatértünkben oda kerülhetünk.

Pálma egy ágacskát tört le a levendula bokorból s azt a süvegje mellé tűzte. Aztán búcsut vett a bokorlakó kis madárkáktól, lelkeikre kötve, hogy a kicsinyeiket szeressék, s a kedveseikhez hívek maradjanak. Azok azt meg is értették.

— Akarja ön, hogy felmenjünk a «mátkaugró»-hoz?

Pálma a fejét rázta.

— Nem! nem! Az ominozus hely. Nem szeretem a baljóslatokat. Kúszszunk fel inkább ahhoz a párkánykőhöz, a honnan az egész tájat belátni.

Kissé merész volt a vállalat. Egy félig leomlott kőfalat kellett felhasználni lépcső gyanánt, itt-ott kiálló kövekre lépegetve s fél kézzel a falba gyökerezett vad rezeda kóróiba kapaszkodva. Ámde hisz ott volt Ferencz: ő ment elől, kiszámítva minden lépést, s kezével Pálma kezét tartva. A veszélyes lépcsőzet meg lett hódítva diadalmasan; innen aztán egy fűvel benőtt keskeny párkányzaton át el lehetett jutni a hajdani czímerterem ajtajáig. A padozat elmeszesült márványát benőtte már a fű. A hajdani fegyverdísz helyett az öles vadsóska dárdás levelei diszítik a falakat; a szögletekben madárkoponyák vannak elszórva: vércsék, baglyok tartják itt most lakomáikat. A terem tulsó oldalán van egy kettős ajtó: tulajdonképen egy boltozattól átivelt nyilás, melyet egy granit-támoszlop választ kétfelé. Innen volt valaha a kijárás az erkélyre, mely az egész homlokzaton végig futott; most már csak egy gyámkő áll ki belőle: egy ölnyi hosszú gránitdarab, csodás dzsin főben végződő: csak olyan széles, hogy egy ember megállhat rajta. Alatta az omladék tövéig hat ölnyi mélység és azután a meredeken aláhanyatló sziklaoldal, melyet a mélyből felnyuló fenyőóriások sudarai takarnak el.

Pálma kiszökött e gyámkőre, s merészen lépett annak a végső csúcsára. Tehette. A háta mögött állt Ferencz, olyan közel tartva hozzá kiterjesztett két karját, — mint a milyen közel szokta tartani az őrangyal a kezét a mélységbe letekintő gyermek feje fölött.

A látvány megjutalmazta a merész fáradságot. A feltisztult ég mellett egész a távol láthatáron felmeredő Szent István tornyáig lehetett belátni a szép körtájképet, mely összeségében oly fenséges, mint részleteiben elandalító. Őserdőkbe burkolt hegyhátak, átszelve zöld völgyszalagoktól, miken fehér patakok kigyóznak végig; az elszórt falvak piros födelű templomaikkal, karcsú bádogfödte tornyaikkal, a kelepelő malmok a völgyekben, a hámorok tűzvilága az erdők sötétjében, a fákkal szegélyezett utak, a mik mind a kép előterébe futnak össze, a hol egy magas dombtetőn emelkedik ki az ujabbkori Gargóvár, renaissance izlésű épülethalmazával, a zöld mázas háztetőn veres betükkel kirakva az építtető neve. Fölötte az I. H. S. a kereszttel, alatta az évszám 1723. A pragmatica sanctio éve. Az őrtoronyból lomhán csügg alá a zászló, a család szineivel: veres és zöld: a Szent István rend szinei. Fejedelmi lakás az.

És távol, az átlátszó köd leplében, két sötét erdő közé, mint egy rámába szorítva, látszott egy gyönyörű kis napsütötte völgy, keresztül-kasul szeldelve vetéstáblák, barna, sárga és mindenféle zöldben pompázó sávjaival, a teknőjében egy kis falu, s egészen erre fordulva egy fehér úri lak, nagy kerttel a háta mögött. A nap úgy reá tűz, hogy az ablakait meg lehetne számlálni a távolból. Körülötte szerteszéjjel sárga, barna, piros tetejű házak, zöldre, kékre, rózsaszinre festett falakkal: mint egy skatulyából kiszórt gyermekjáték.

Pálma két kezét keblére fektetve, bámult le sokáig ez átnézhetetlen képre.

— Nem szédül ön még? suttogá az ott a háta mögött.

— Hisz itt van ön, mondá Pálma s aztán nagyot sohaj-

tott. Ha már attól a gondolattól nem szédülök, hogy ez a végtelen tömérdek nagy kép, a mi itt körülvesz, mind, mind az én birtokom, s aztán, hogy meg kell érnem azt az időt, a mikor semmi, de semmi nem lesz belőle az enyém. . .

— Valami talán mégis az lesz.

Egy felvillanó mosoly elűzte Pálma arczáról a búskomolyságot.

— Az a völgyecske ott? Azzal a fehér házzal? Az az öné?

— Nem az.

— Hát kié?

— A «mienk».

E szóra Pálma csakugyan kicsinyben mult, hogy le nem szédült, de nem a mélységbe, hanem Ferencz karjai közé.

— Ah! ha én most repülni tudnék!

És aztán nem bámult többé egyebet abból a nagy panorámából, mint azt a kis talitarka völgyet. Alig akart tőle megválni.

Ferencznek figyelmeztetni kellett őt rá, hogy ideje lesz a visszatérésre gondolni. Olyan nehezen határozta el rá magát.

Most azután igazán jó lett volna Pálmának, ha repülni tudott volna, mert felmászni a meredek düledéken még csak könnyű tudomány, de lejönni nagy mesterség.

Visszatérett Ferencznek kellett elől menni. Az egyik lábával biztos támpontot keresve, a másikat megfeszíté, hogy arra lépjen rá Pálma, mint egy lépcsőre. Hanem a leszállásnál nagyon ügyetlen volt a leány. Olyan gyámoltalanul nézegetett, hol fel, hol alá, reszkető kezeivel a kőből kinőtt bozótba kapaszkodva, hogy utoljára Ferencz félretett minden etiquettet s egy bátortalan lépésnél átkarolta a leánynak mind a két térdét s az ölébe vette egészen, így aztán nagy ovatosan szállt alá könnyű terhével együtt. A leány átkarolta a nyakát.

Az út veszedelmese véget is ért már, talán a maga lábán is tudott volna már menni a leány, de még csak mindig úgy vitte a karján. Még nagy kövek voltak az útban!

A leány számlálta magában: «egy — kettő — három».

Mégis az ölében vitte. Most már csak apró kövek voltak az útban. Igen, de hegyesek, sértők. «Négy—öt—hat.»

Az apró kövek is elfogytak. De még következett a tövisbozót. Szúrós, tépő tövis. «Hét—nyolcz—kilencz.»

De már a tövisből is kifogyott: pázsit következett, szép puha fű. De a fű között kigyó lappanghat. Még egy lépés, azt elriasztani, aztán még egy, kikeresni a legtisztább helyet s még egy utolsó, térdreereszkedni s úgy tenni le a földre karján hozott kincsét, talán hozzá is ért az ajka a köntöséhez. A leány azt mondá: «tizenkettő».

— Tizenkét perczig tudott ön csaló lenni! Már amott letehetett volna. . .

Ferencz folyvást térden állva, mint egy rajtakapott gyermek tekintett föl rá, bocsánatkérőleg.

— Tolvaj voltam?

— Bolond «vagy!» A magadét loptad meg!

S azzal a térdeplőnek önkényt a térdére vetette magát s még egyszer átölelte a nyakát.

Valaki nézte őket a kapuból.

Ők is látták azt, az is látta őket s egyik sem riadt fel a másiktól.

Egy tizenhat agancsos gim állt a kapubejárat előtt. Az erdők ős-aristokratája. Nemes fejét magasra emelte a herczegi koronával. A szarvasok himei nem szégyenlik szarvaikat. Ők azt nem a feleségeiktől kapják. Az az ő czimerkoronájuk: minden évben egy ranggal többet mutat; nemes, bojár, lovag, báró, gróf, marquis, grand, herczeg, fürst, fejedelem! s még odább!

Olyan csendes, nyugodt méltósággal nézett arra a másik kettőre, a kivel az ősromok közt (most már közös otthon) a véletlen összehozta. Azok meg vissza ő rá.

Az ebek előrohantak a bozótból s csaholásukra mint egy félbeszakadt álom, tünt el a kép. A szarvas nem állt a kapuban s a leány nem csüggött a férfi vállán.

Egy búcsúköszöntést vetett kezével a romok felé.

— Adieu örökre. S aztán végigtekintve még egyszer a kapuból határt nem láttató uradalmán, felsóhajtva mondá: — Téged mind nem sajnállak; hanem azt az egy levendulabokrot, — azt sajnálom.

Mire visszakerültek a gargóvári kastélyba, az urak már minden számadással tisztában voltak.

«ŐRKÖDJÉK FÖLÖTTE . .!»

A szép, meleg tavaszszal egyszerre minden kibujt a földből.

Nemcsak a füvek és virágok, hanem a magyar seregek is.

Megfordult a világ sorja. Új fejezet kezdődött a históriában.

A futó táblabirák, a hadnagyokból lett vezérek visszatértek, mint győztes hősök. Hihetetlen dolgok mentek végbe.

Egy szép napon ismét Gorombolyi nevével ébredt fel a szép Vágvölgye. Itt lesz holnap! Nem őrnagy most, hanem tábornok. Csodákkal határos, a mi mindent elkövetett. Egész hadoszlopokat göngyölített fel maga előtt. Némelyek azt mondják, hogy van harminczezer embere, mások, hogy csak háromezer, ismét mások, hogy csak háromszáz, hanem ezek aztán nem is emberek, hanem táltosok. Annyi igaz, hogy fényes délben rohammal foglalt el egy várost, a mit ágyúkkal, lovas és gyalog csapatokkal megszállva tartott az ellenfél: azt kiverte, szétszórta, ágyúit elvette, tisztikarát az ebédnél elfogta, olyan rémületet gerjesztett maga előtt, hogy a generalissimus egy egész hadosztályt detachirozott a feltartóztatására.

Abban az elfogott tisztikarban a többek között ott volt a gróf** vezette szabadcsapat tiszteivel együtt, a mi barátunk: Opatovszky Soma is. A fogoly tiszteket Pestre küldték. A főváros jobbparti része már akkor magyar kézben volt.

Hiszen az ellenfél fogoly tiszteivel a magyarok igen udvariasan bántak. Soha jobb dolga nem volt annak a két muszka tisztnek, a kiket Bem Brassónál elfogott, mint Debreczenben. Minden nap lakomára voltak híva s úgy megszerették itt, hogy alig akartak elválni. Azóta vagy tábornokok lettek, vagy nihilisták.

De annál kevésbbé volt megnyugtató Kornél úrfi sorsa, mert a magyarok nem követték ez esetben azt a jelszót, hogy «mitgefangen, mitgetrunken» — hanem mikor a traktára került a sor, azt mondták, hogy a többi csak hadd legyen «getrunken», te magad pedig — tanuld meg, hogy mi az a márcziális törvény.

Biz annak azóta hirét sem hallotta senki. Azt sem tudja a mai kor, hogy a «márcziális» sör-e, vagy szagos ibolya.

Ott termett az Debreczenben. Most is emlékezem még reá, mikor egy zúzmarás februári reggel felolvasták abban a rideg külsejű szőnyegtelen nagy teremben az 1-ső §-t: «a honvédelmi bizottmány felhatalmaztatik, hogy ott, hol a körülmények megkivánják, rögtönitélő hadi s polgári vegyes biróságot alakítson». Láttam a mostani kormánypárti embereket keményen harczolni azon elv mellett, hogy ily biróságok helyett a vármegyék esküdtszék útján itéljenek a vádlottak fölött s előttem a tűzlángarczaik, a most már ősz, még akkor koromfekete szakállú szélsőbali szónokoknak, a kik azt az eszmét vitték diadalra, hogy ne esküdtszék legyen a biró, ne is az országgyülés nevezze ki a birákat, hanem a kormány.

Még most is borsódzik bele a hátam, mikor visszagondolok arra a paragraphusra, hogy ha egy ujságiró álhireket, pletykákat közöl, a márcziális biróság elé állíttassék.

Szerencsére ezt az egyet leszavazták. Mert ha ez érvényben volna, mai nap úgy vadásznának az ujságirókra széltében, mint augusztus tizenhatodikán a nyulakra a mezőn! — Mert a márcziális törvény csak egy büntetést ismert: halált; az itéletnek, a kimondás után három óra mulva végre kell hajtatni, minden appelláta nélkül.

Tehát Soma úrfinak a dolga semmi sem volt kevésbbé, mint tréfás. Szerencséje volt, hogy a kerület illetőségénél fogva a pesti vészbiróság elé tartozott az ügye, az pedig még nem alakult meg — bizonyos elháríthatatlan akadályok miatt, s ezzel egy kis bitóhaladékot (galgenfrist) kapott a jámbor.

A mint megtudta Soma úrfi fátumát Ferencz bácsi, természetes, hogy rögtön félbeszakította a boldog pásztorórák ábrándjait Gargóváron, csak úgy uti köpenyegben búcsúzva el Pálmától, rögtön vágtatott le Pestre; vitte magával a vármegye, meg a doktorok decretumait és paréreit, a melyekben constatáltatik, elhatároztatik, hogy Opatovszky Kornél elmeháborodott, s ilyen formán beszámítás alá nem eső. Sehol a világon az őrültet ki nem végzik. És szerencsére a vésztörvényszék elnöke humánus, törvénytudó ember volt; Illavaynak régi jó ismerőse.

Alig távozott el a jegyese, Pálma kap egy levelet az ismerős női kéztől: a szokott szinű papiron, a gyászfecskével.

Ezuttal csak ez a két szó volt beleirva:

«Őrködjék fölötte!»

Pálma nem tudta mire magyarázni ezt az intést.

Hiszen hogy őrködhetik egy nő egy férfi fölött? A mi hatalmában áll, azt különben is megteszi, nem kell rá figyelmeztetés. Mindenüvé csak nem kisérheti, hogy vigyázzon rá. S kivált egy olyan férfira, mint Illavay. Annál van az ész, az erő; és mégis ő vigyázzon rá, a megtestesült gyámoltalanság? S minő veszély lehet az, a mi ellen őt Pálma megvédheti! Ok nélkül pedig ilyen levelet nem írnak.

Nem tudta elképzelni; — pedig mindenféle bajra gondolt a világon.

Tehát ezek a napok voltak azok, a mikben a Vágvidéken arra ébredtek az emberek, hogy «jön Gorombolyi!» A hős, a dicső ember! Nem volt már senki megrémülve a közeledtétől: várták, mint a Messiást. Deputatiókat küldtek eléje, kaptak rajta, hogy melyik város nyerje meg vendégének egész dandárával együtt? s csinálták eléje a diadaliveket minden város, minden falu végén, a hol keresztül fog vonulni.

Ezuttal Temetvényi Ferdinánd is kidugta a csigaszarvait a házból. Elküldé magát mr. Cousint egy lekötelező levéllel a diadalmas hős elé, meginvitálva őt Gargóvárra.

Gorombolyi azt válaszolta, hogy különben is szándéka volt a grófot meglátogatni, bárha szállásra ott nem maradhat is; de egy rövid ebédre, a hol egyről-másról majd elbeszélgetnek.

A grófot ez az izenet egészen kihozta rendes apathiájából. Minden előkészületet megtett nagyhirű vendége méltó fogadására. A helység végén építették a diadalivet a fenyőgalyakból, piros bazsarózsákból rakva ki a homlokzatán e szókat: «Isten hozott!» A piaczon emelvényt állítottak fel, a hol a plébános fogja őt üdvözölni, becsületes tótországi magyar szónoklattal: ellenben a vespilló latin ódával fogja őt megtisztelni. Sőt a gróf maga is eléje fog lovagolni pompásan felcsojtározott paripán, s nagy tanakodás folyt a fölött, hogy vajjon teljes mágnási díszpompában rukkoljon-e ki? vagy nagyobb megtiszteltetésnek fogja venni a demokrata hadvezér, ha egyszerű polgári magyar viseletben, kerek, fekete strucztollas kalappal a fején üdvözli őt a vár ura? Az utóbbiban állapodtak meg. S volt kinja egy tenyérnyi papiros darabnak, a miről a gróf egy öt soros szónoklatot betanult előtte való este, minden étel után felkelt és kiment a szomszéd szobába, még egyszer átolvasni a beszédet s egész akadémiai

discussió folyt a fölött a plébánossal, hogy vajjon helyesen lesz-e e szó mondva: «szerencséltet?» Mert az ő ifju korában ez a szó annyit jelentett, hogy «valami veszedelembe visz». Hanem aztán szavazattöbbséggel el lett döntve, hogy ez a mai nap fogalmai szerint annyit tesz, hogy «boldogít». A gróf mégis jobb szerette volna azt mondani, hogy «megboldogít».

Pálmára az a hatása volt ennek a nagy előkészületfitogtatásnak, mintha ennek a kivitelében valami hibának kellene történni.

Az ember azért mutogatja, hogy szörnyen menni akar, hogy ha történetesen elmarad a menetele, azt mondhassa: «ej milyen nagyon sajnálom! Pedig hogy készültem rá!»

Csakugyan az is lett belőle. Mikor már korán reggel készen álltak a hintók, a banderium nyeregben ült, a huszonnégy szűz felállítva a diadaliv két oldalán; a mozsarak elhelyezve az óvár parkján, meg a piaczon; már a gróf is felvette a polgárias szabású fekete bársony Zrinyidolmányt, a minek még egy, válltól könyökig érő második kurta ujja volt, a hozzá illő fekete strucztollas kalábriaival, s a magyar öltözetet még polgárias minőségében is kiegészítő kardot is felkötötte hozzá, a minek oxydált ezüst tokja volt, hát akkor az a véletlen baleset történt, hogy mikor már a lóra fel akart ülni, a jobb lába lecsúszott a kengyelről s azzal a bal térdével oly szerencsétlenül esett a kövezetre, hogy úgy kellett őt fölvinni a szobájába; nem tudott a lábán állni. A szerencsére jelenlevő járási sebész rögtön megvizsgálta a sérülést s hideg borogatásokat rendelt. Cousin úr titokban megsúgta mindenkinek, hogy a gróf veszedelmes csontrepedést szenvedett a térde kalácsában, de ezt nem kell tovább adni, s különösen a comtesse előtt titokban kell tartani. Annál fogva ezt Pálma két percz mulva már megtudta, s rögtön, a toilette-asztala mellől, azon módon, szétbontott hajjal rohant az atyja szobájába. Azt már a nyugágyon

fekve találta; a sebész zsindelyről meg gypszről beszélt, a sérült láb be volt polyálva erősen.

— Az Istenért! Nagy bajod történt? kérdé Pálma.

— Tudod, hogy én sziszszenés nélkül szoktam tűrni a fájdalmakat.

Az igaz, ha nagy baja volt a grófnak, azt el tudta titkolni, mikor már ő elkezdett hangosan nyögni, akkor csaknem bizonyos volt, hogy semmi baja sincs.

Azonban még most is rajta volt a dupla ujjas bársony Zrinyi-dolmány.

— Ágyba kellene feküdnöd! Mért nem vetkőzteted le magadat s nem veszed fel a hálókabátot?

— Majd később, mondá a gróf fanyar képpel. Pálma kezdett érteni. Csak te siess a magad toilettejével elkészülni. Ő excellentiája a tisztelt — hős — nem sokára megérkezik. Hogy elfogadhasd. Vezessétek egyenesen ide hozzám.

Most már egészen értette Pálma. A magas vendégnek látni kell, hogy egész a jelmez fölvételéig készen volt az üdvözletére minden! Csak az a sajnos baleset! Milyen kár!

Vissza is ment aztán nyugodtan a toilette-szobájába Pálma s hagyta a komornájának a hajával azt csinálni, a mit legjobbnak lát.

Az ünnepélyességekben nem történt semmi hiba. A taraczkok pompásan elsültek, a szónoklatok még pompásabban; Gorombolyi szintén kitett magáért, a magyar, tót és latin szónoklatokra ugyanazon idiomákban felelt meg ex tripode s azok mind monumentális beszédek voltak. Külső pompát ugyan nem hozott magával, ha csak azt az attilája könyökére varrott két öreg foltot nem veszszük annak. A gonosz nyelvek ugyan azt beszélik, hogy nem volt az az attila a könyökein kiszakadva, hanem a tábornok csak azért varratta azokat oda, mert a jó katonát legjobban diszíti a foltos ruha: a hadakozás közben nem ér rá az ember costumeöt változtatni. Az arany gallér

sem volt uj az attilán, a pléhgallérban az ócskaság teszi meg a pompát. Mellén ott volt a piros szalagos érdemrend.

Hanem azért macedoniai Nagy Sándor nem viselt büszkébb arczot, mint a milyennel ő beköszöntött a gargói kastélyba. Látszott minden vonásán az az önérzet, hogy ez az az ember, a ki minden szembejövő ellenséget megver, minden szónokot ledisputál, s minden asszonyfélét meghódít.

Már hírül adták neki útközben a gróf balesetét.

Annálfogva kiséretét az elfogadási teremben hagyva, egyedül keresé föl Temetvényit hálószobájában.

Pálma fogadta a vendéget.

— Nézze, szegény atyámat, milyen nagy baj érte.

Gorombolyi egyike volt a legigazhivőbb embereknek.

Egész részvéttel járult a gróf fekvőhelyéhez, kinek a megszenvedett lába egy fauteuilre volt téve, míg maga egy bőrcauseuseön feküdt.

— A legnagyobb részvéttel hallottuk mindnyájan a gróf balesetét. Reménylem, hogy nem lesznek komolyabb következései. Rögtön küldtem a tábori törzsorvosért. Oh az egy Galenus!

A gróf bágyadt hangon beszélte el, hogy hogyan történt ez az eset s kifejezte arczával, hogy mennyi önuralkodásába kerül metsző fájdalmait leküzdeni.

— Legyen e fájdalmaknak meggyógyító írja azon tudat, hogy ön ezeket hazája szolgálatában nyerte. Ez a seb oly drága érdem lesz a haza előtt, mintha az ütközetben érte volna önt. Ezt sem mulasztandom el mindazokkal tudatni, kiknek feladatuk leend a hazafiui érdemeket egykor megjutalmazni. Még ma megirom Debreczenbe, hogy Temetvényi gróf a kivonulás alkalmával a baltérdén sebet kapott.

(«Hü, teringettét! szepegett magában a gróf, ez sok lesz a jóból. Mire ez a hir Debreczenbe eljut, már akkorra tizenkétfontos ágyugolyó hordta el a lábát. Jó lesz ezzel alább hagyni.»)

— Oh kérem, szót sem érdemel, mondá, egyszerre nekiderülő arczczal. Egy kis bőrhorzsolás, semmi egyéb; két nap mulva nyoma sem marad. Ne is beszéljünk róla. Én azért részt fogok venni a barátságos lakomában, a mire excellentiátok kegyes volt szíves meghívásomat elfogadni.

— Bocsánat, gróf úr, én önt nem «excellentiáztam».

— Ah, az engem nem is illet meg. Én csak egyszerű polgártárs vagyok. Én tudom, hogy semmi sem vagyok. De ön egy tábornok. Azt megilleti az excellentia.

— No, ha nem akarjuk egymást polgártársnak nevezni, hát nem bánom, exczellentiázzuk egymást mind a ketten.

Aztán addig komplimentiroztak egymásnak, míg Pálma kinevette mind a kettőjöket. — A mi Gorombolyinak nagyon megtetszett.

Odanyujtá a kezét a grófnőnek.

— Megengedi a gargói hősnő, hogy hódolatom adóját egy kézcsókban leróijam?

Megengedte, de nagyot bámult.

— Hogy jutok én a gargói hősnő czímhez?

— Hát hisz önt az egész világ így hivja. Azt hiszi ön, hogy nem zengi az egész ország négy sarka vissza a gargói hősnők nevét, a hogy az egri hősnőkét örökre fentartá; a kik ama dicső ütközetben a férfiakat lelkesítő buzdításaikkal ösztönzék a győzelemre.

— A tábornok úr tréfál. Azt a mi kis csetepaténkat érti? Szólt közbe a gróf.

— Mit? Kis csetepaté? Uram! Az egy világtörténeti momentum volt! A mit mi többiek tettünk, az mind semmi. Mit Bem erdélyi hadjárata? Mit Perczel Mór bánáti harczai? Mit ennek a patikáriusnak az egész hadviselése? az én portyázásomat nem is emlegetve; — mi ez mind ahhoz a hős tetthez, a mit ez a szolgabiró itten véghez vitt? Amazoknak mind hadseregek álltak a rendelkezésére; ágyúpark, lovassági dandár: ez meg itt puszta kézzel, kaszás, vasvillás néppel neki megy az ellen-

ségnek s elveszi a fejünk fölül azt a nagy veszedelmet, mely egész Felső-Magyarországot fenyegette. Uram! Ez a név a honmentők sorába lesz felirva s én nagyon örülök rajta, hogy excellentiátok neve együtt emlegettetik vele.

— Igazán? Kérdezé érdekelten a gróf. Ez csakugyan valami nevezetes cselekedet volt?

— Annyira nevezetes, hogy nem tudunk a megjutalmazásra elég nagyot kigondolni. Hol van ez a dicső férfiu? Én azt hittem, hogy itt találom.

A gróf leányával egy jelentékeny pillantást váltott.

— Igen. Illavay úr a mi családunk legbensőbb barátjai közé tartozik. Mi «mind» nagyon szeretjük őt. Sajnálni fogja nagyon, hogy nem élvezheti személyesen e magas elismerést, ő kénytelen volt hirtelen elutazni Pestre; — úgy gondolom, az unokaöcscse miatt.

— Tudtam! Ez az ember keresztyénebb szent Péter apostolnál! Most másodszor is ki akarja szabadítani azt a semmiházit; de ezuttal mondhatom, hogy hiába jár. Az áruló számára nincsen mentség.

Pálma szánakozott rajta. Olyan furcsa volt szegény fiu, mikor abban a kifordított piros bélésü ruhában itt ült az asztalnál s két kézzel tömte a szájába, a mi ennivaló volt, s közben lesunyt fővel kaczagott a saját bolondságán. Hogy ezt főbelőjjék.

— De tábornok úr, csak nem lehet megöletni egy bolondot.

— Ejh, grófnő, most mindnyájan bolondok vagyunk. Hát én nem vagyok bolond, a ki oda állok az ágyú elébe s lövöldöztetek magamra, — azért, hogy egy darab telefirkált papirost valaki összetépett. Hát az a honvéd, a ki féllábbal kerül haza, nem volt bolond, hogy az alkotmány kedveért sántává lövette magát. Mi is bolondok vagyunk, az ellenfeleink is azok, s a melyikünk a másikat megkaphatja, azt teszi vele, hogy okos embert csinál belőle! a minek egyedüli módja az, hogy elküldjük egymást egy más plánétára. Mindnyájunk között azonban az én Illavay

barátom a legnagyobb bolond, a ki meg akar szabadítani egy embert, a ki azonkívül, hogy a hazának, az egész emberiségnek nyüge, még azonfelül neki is végzetszerü ellensége; s a ki, ha elpusztul, jól jár vele a haza és minden ember, de különösen Illavay.

— Talán épen azért szabadítja meg.

— Dejsz abban ugyan hiába fárad. Mehet Pestre, ott meg sem hallgatják, s ha Debreczenbe szalad, ott meg galléron fogják Illavay barátomat azonnal; de még csak lélekzetet venni sem engedik, hanem extrapostán, vagy léghajón kergetik vissza; otthon a helyed barátom! ki vagy nevezve Felső-Magyarország kormánybiztosának: siess!

— Kormánybiztosnak? szólt elámulva Temetvényi, Pálma megdöbbenve hajolt közel az atyjához s ettől fogva mindig talált valami igazítni valót a vánkosán, tán sugott is a fülébe valamit. Gorombolyi felől tehette. Az, mikor benne volt a beszédben, annyira el volt foglalva saját magával, hogy se látott, se hallott.

— De talán az igen nehéz feladat is lesz egy olyan egyszerü emberre nézve, mint Illavay, a hogy nekem van szerencsém őt ismerni, mondá a gróf.

— Mit? szerény tehetség! Egy Pitt, egy Canning magyar kiadásban! Óriási talentum! És minő gazdag tanulmány! Csakhogy nem szokott vele kérkedni. Mikor a fiatal óriások henczegnek és beszélnek a maguk utazásairól Pozsonytól Wiesbadenig, ő csak meghúzza magát és hallgat. Senki sem gondolná róla, hogy ő már fiatal korában egy évig tanulmányozta a helyszinén az angol administratiót, a londoni rendőrintézményt. Még csak azt sem árulja el, hogy angolul tud, a kis ujjában van minden államtudomány s az egész markában a praxis. Csak fel kellett őt fedeznünk, hogy az értékét megismerjük. Az pedig ecclatanter megtörtént ama hirhedett ütközetben, a hol pusztán administrativ úton contracarrirozta a legveszedelmesebb stratégai maneuvret. Ha félévig a Fel-

vidék kormánybiztosa lesz, a fejemet teszem egy fületlen gomb ellen, hogy belügyministerré fog kipattanni a gubójából.

Gorombolyi egészen neki vörösödött, annyira át volt hatva annak az igazságától, a mit mondott.

Pálma idegein valami reszketés futott végig. Úgy fázik az ember, mikor valakit, a kit szeret, úgy magasztalnak, hogy félteni legyen kénytelen. Ő már tudta a titkot, hogy Ferencznek a szíve mélyén vannak rettenetes indulatok, a miket lángra lehet lobbantani. Ha valaki meggyújtja őket! Kezdte már sejteni, hogy mit tesz az az intés: «őrködjék fölötte».

Valamit sugott az atyjának.

A gróf ismét megszólalt.

— Mi nagyon jó barátjai vagyunk Illavaynak. Azért azt hiszszük, hogy az ilyen magas aspiratiók nem valók olyan középszerü sorsban levő embernek, mint ő.

— Hogyan? Középszerü sorsu! Hisz egy hét nem telik bele, hát Illavay épen olyan hatalmas dynasta lesz, mint excellentiátok; az apátvári rengeteg uradalom birtokosa.

— Hisz az Opatovszky Kornélé; szólt közbe hirtelen Pálma, nem lévén türelme a hang továbbadó főnek sugni meg elébb ellenvetését.

— Az nincs már. Szólt Gorombolyi hidegen.

— De ő még él, erősködék Pálma.

— Ha él, sincs többé. Birtokát eljátszotta: az törvényeink szerint az államra esett vissza. Most már nem örökség, hanem donátio útján fogja azokat megkapni Illavay.

A gróf ez alatt beletalálta magát leánya eszmejárásába, maga vette át a szót. A mit erre mondani kellett, azt Pálma is gondolta ugyan, de neki nehéz lett volna azt kifejezni.

— Ne felejtsük el, excellentia! hogy az Opatovszky-birtok olyan állapotban van, hogy annak a rendezését, aztán meg Magyarország belügyeinek a rendezését egy és

ugyanazon ember, ha még oly óriási nagy tehetség is, meg nem birja.

— Én bizony nem tudnám elképzelni, hogy mért ne birná meg? Hogy sok adósság fekszik rajta? Hát aztán kap egy millió úrbéri kárpótlást az uradalma, s azzal kifizet minden tartozást, még beruházásokra is marad.

A gróf mosolyogva szippantott egyet az arany burnótszelenczéjéből, mely kinyitás közben a sevillai borbélyból játszott egy áriát.

— De hol van az az egy millió?

— Hol van? Hát ott van a debreczeni városházának a pinczéjében. Tél óta négy sajtógép egyebet sem csinál, mint azt préseli, ott áll készen, satinirozva, száz egész millió, s még jön utána valami ötven: a mi e kárpótlásra van szánva. Csupa százas-bankjegyek. Nem látott még excellentiád magyar százasokat?

A gróf a fejét rázta.

— Mutatok. Nálam van valami kétszáz darab. — Azzal előhuzta a tárczáját s kivett a csomag közül egyet s odanyujtá Temetvényinek azt az ezüst-szürkével nyomatott, ropogós papirlapot, a mit az bámulva nézett agyon a lorgnonján keresztül.

Ez már tény! Egy százforintos bankjegy. A mely állam már százforintos bankjegyeket mer kibocsátani, az már nemcsak maga bízik a jövendőben, de másoknak is bíznia kell benne. Ez már egészen más tünemény, mint a Rákóczy-féle «libertás» rézforint.

A gróf concret alakot akart adni tamáskodása megszünténék.

— Nem engedne át nekem ezekből excellentiád beváltás végett vagy ötven darabot; — osztrák bankjegyekért?

(Szerelmi vallomás a hazának!)

Gorombolyi büszkén felkaczagott.

— Nem, excellentiás uram! annyit nem. Ötöt igen. Mutogatás végett; de azt sem osztrák bankjegyekért:

nem tudom, mit csinálnék velük? Hisz a hová már én leteszem a lábamat, ott még borravalónak sem veszi el a pinczér az osztrák bankót, ezt még kártyán sem lehet elveszteni. Ezt az ötöt is csak kölcsönképen adom, mint érdekes olvasmányt; majd ha megkapja excellentiád pár hónap mulva a maga tízezer darab százasát, megküldi belőle az én öt példányomat.

S nem fogadott el semmi egyenértéket.

— De hátha e pár hónap alatt el találják veszíteni az értéküket? Scrupulosuskodék a gróf, nemes aggóskodással.

Erre nem lehetett elég nagyot felelni szavakkal.

Itt csak a pantomimica mondhatott megfelelő sulyosat.

A grófnak az olvasó-asztalára ki volt terítve Magyarország térképe s azon a korábbi hónapokból kék és veres irallal megjegyzett pontok jelölték, hol áll az egyik, hol a másik tábor. Gorombolyi felvette a kettős szinű iralt s a kék és veres végével új vonalakat húzott a térképen; s aztán néma büszkeséggel odamutatott e pontokra.

Nem kellett ahhoz több magyarázat.

A gróf maga is átlátta, hogy nagyon megváltozott a helyzet.

— De hátha megint rosszra fordulhatna minden.

De már e szóra kitört Gorombolyi kebléből a visszafojtott vezuvius!

— No, ha még azt is megengedné az öreg Isten, hát akkor felrontunk egyenesen a mennyországba s ott is kikiáltjuk a respublikát!

A gróf kedélyesen elnevette magát: egészen elfeledkezett a szakgató fájdalmakról a térde kalácsában. Gorombolyi is kaczagott.

Csak Pálma nézett oly szobormereven a dicsekedő hős arczára. Épen ilyen volt az a láng, az a villogás Illavay arczán, mikor hasonló kérdésre csaknem hasonló kitöréssel lövelt fel minden indulatja az égre.

Tudta már, hogy mire kell őrködnie.

— Legyen a felől megnyugtatva a gróf, szólt ismét visszatérve büszke nyugalmához Gorombolyi, «Nec portæ inferi!» többé. Én nem szoktam senkit ok nélkül fellovalni. Nekem Illavay régi jó barátom. Mikor a veszedelmes napjaink voltak, egy szóval sem mondtam neki, te is közénk tartozol; gyere velünk. Azt mondtam, maradj itthon. Szolgabiróra is van szükség a világon. Gargóvárra se jöttem el. Minek compromittáljam a gróf házát, mikor aztán nem tudom megvédelmezni. Arról én aztán ugyan nem tehetek, ha Gargóvár ura és úrnője, meg az a csendes lelkű tisztviselő a maguk lelke fellángolásából, kéretlen, hivatlan olyan hősi merényletre buzdultak fel, a mely őket legderekabbjaink arczvonalába sorozta. Ha most ide jövök, nem nyomoruságunkat, nem veszedelmünket, hanem dicsőségünket megosztani jövök önök közé. Nem félek már azoknak, a kiket szeretek, azt mondani: légy fegyvertársam! Bizonyos vagyok a dolgunk felől. Egész Európa mellettünk áll. — A kormánytól hozom az elismerő, magasztaló oklevelet annak a derék fiunak, a mit a grófnak is ki kell fejeznem élő szóval. De a legfőbb ok, a miért ide jöttem, az volt, hogy útközben hallottam, hogy Illavayt sehol a világon nem találom meg, hacsak Gargóváron nem. Pedig kinevezési okmányát biztosan kezébe kell juttatnom.

— Hol hallotta ön ezt? szólt közbe merészen Pálma.

— Dolnavárott, felelt gondtalanul Gorombolyi.

— Ah, ön volt Dolnaváron?

Most már tudta egészen Pálma, hogy mit jelent az a két szó.

E beszélgetés hevében Temetvényi gróf egészen megfeledkezett róla, hogy a térdkalácsa milyen veszélyes zúzódást szenvedett. Most már arra is képesnek érzé magát, hogy hős vendégei tiszteletére adott lakomáján maga is helyet foglaljon. Az egész nyugágyat kivitték a szenvedővel együtt az étterembe s a jégtartó vederben az ő sérült lábára való borítékok helyett inkább a pezsgős-palaczko-

kat hűtötték be, a nélkül, hogy valaki észrevette volna a tévedést.

Volt is nagy áldomás! Hat vagy hét honvédtiszt vendégen kívül ott volt még a helybeli plébánus is és a szomszédfalubeli lutheránus lelkész, a jószágigazgató és egynehány vidéki celebritás, a megyei seborvos és több tisztelgő deputatio honoratior vezértagjai: igen nagy asztal volt.

S mint ez már nálunk ősi jó szokás, hogy a mennyei adományt, a bort, nem iszszák csak azért, hogy igyanak; de minden pohárhoz egy felköszöntésnek is kell járulni, a miben kell elmésségnek is ragyogni, jóleső hizelgésnek ékeskedni, lelkesedés superlativusának lángolni, mint magában a borban. Ilyenformán fel lett köszöntve Gorombolyi tábornok, mint a hadjárat leendő Napoleonja; ezt a toasztot a házi gazda robbantá el; rá visszaröppentyüzött Gorombolyi, éltetve a grófot, mint nagy államférfi ősének méltó utódát s Magyarország præsumtiv külügyminiszterét. A plébános urat felköszönték, mint leendő esztergomi érseket és herczegprimást; a lutheri tiszteletest, mint az ujjáalakítandó felsőháznak superintendensi minőségben a római prælatusokkal egy sorban ülendő tagját, Pálma grófnőt, mint második Rozgonyi Cziczellét (Pálma föltette magában, hogy a mint megérkezik Ferencz, rögtön megkérdezi tőle, ki volt az a Rozgonyi Cziczelle?) Miután a jelenlevők ekkép fölosztották egymás között a legfőbb dignitásokat, azután megemlékezés történt a távollevőkről is, azok közt elsősorban a mi derék szolgabiránkról és hősünkről, a bibliai Gideonról (ezt az áldomást még csak a szerény lutheránus pap mondá). De már a plébános magasabbra emelte őt a poharával; mert az már hallott valamit a dörgésből: ő éltette a távollevőt, mint Felső-Magyarország megszabadítóját, megyénk lumenét, a leendő főkormánybiztost, a kit annyira szeret ez a nép, hogy ha egész Magyarország respublica lesz is, az ő kedveért legalább ezt a kis darab

részt meghagyjuk «tót királyságnak» s benne Illavay Ferit «tót királynak». De már ily nagy mondásokkal nem engedheté magát elhomályosítani Gorombolyi: ő még nagyobbat lódított rajta: éltette barátját, mint Magyarország leendő belügyminiszterét. Az elért siker végre a legszélső merényletre tüzelé fel a jelenlevő gargóvári uradalmi igazgatót: rég a nyelve hegyén ágaskodott ez a toaszt, végre elszakítá a kötőfékét: ő poharát a távollevőért akkép emelte, mint a ki által a hajdani Bercsényi alatt egy úrnak hódolt, aztán kétfelé szakított gargóvári és apátvári uradalmak ismét egyesülendők lesznek! S a merész toaszt teljesen sikerült. A gróf maga is édesdeden mosolygott és megbocsátott az árulásért, neki is az volt az álma! S az átalános pohárösszecsöndülésben láthatta Pálma, mily népszerü ez a gondolat! A vendégek mindegyike odasietett ő hozzá, poharát az övéhez koczczintani. Ferencz nagyon kedves embere lett az egész uradalmi tisztségnek, a mióta lemondott a számadásvizsgálás alávaló hivataláról. Hisz ez nagyon jó uraság lesz! «Élni és élni hagyni!» ez az igazi nemesi jelszó. Olyan ember lesz itt megint, a ki nem aprólékoskodik; egy igazi úr. Az ilyen úr a «kicsinyeket» engedi csipegetni, a «nagyobbakat» engedi markolgatni; ő maga csak nyalábol, — ha hozzájut.

Ime milyen szépen elnyalábolja a roppant apátvári uradalmat.

Mert ez a világ dicső rende: a szegény béres hadd húzzon a tiszttartó kazalából; a tiszttartó hadd rakjon kazalt a földesúr dominiumából: a földesúr aztán kanyarítson magának egész dominiumot: ott az ország, az elég nagy úr.

Tehát ittak sokat és nagyokat Illavay egészségeért; a míg ő maga valahol egy útféli csárdában üldögélt egyedül, várva az előnemkerülő forspontra s hogy milyen evésivásnak mehetett végére, azt elképzelheti minden ember, a ki megtudja, hogy az egész útja hosszában már

öt nap óta gyalog- és lovas-dandárok vonultak előtte végig.

A díszlakoma közmegelégedésre végződött. A fekete kávét már a nyitott terraceon költötték el; ott jobban lehetett szivarozni. A finom erős rostopsinból a hány poharat kiürítettek, annyiszor mondták, hogy «így fogyjon el a muszka!»

A gróf csontzuzódása már akkorra annyira megjavult, hogy egy fogantyus pálcza segélyével maga lábán is tudott biczegni, sőt a vendégekhez is ki akart menni a terracera; szerencséjére, mr. Cousin (a sugó) még emlékezett a szerepére s figyelmezteté, hogy a hideg-borogatás után a sebesült lábával könnyen orbánczot kaphat, ha a szél megfujja; sokkal jobb lesz, ha a szobájába megy s egy kis-félórai pihenést enged magának. De Temetvényi nem akarta magának elengedni azt a gyönyörüséget, hogy a vendégeit fájós lábbal is mulattassa.

— Hátha ütközetben volnánk együtt! mondá Gorombolyinak. Emlékezik ön arra a muszka hadvezérre, a kinek a csatában ellőtték a lábát, s azután szánkóra tétette magát, úgy vezényelt tovább az ütközetben? Hogy is hivták csak?

— Muszka volt? Nem létezett rám nézve! Utasítá el a kérdést magától Gorombolyi. De valóban nem engedjük meg a grófnak, hogy tovább velünk időzzön. Helyt állunk magunk is a további harcz folyamában. A kik megálltunk a bronz-ütegekkel szemben, az üvegből öntött ütegek elől sem futamodunk meg. Kényszerítse Pálma grófnő ő excellentiáját a nyugalomratérésre, önnek egy tekintete hegyeket képes kimozdítani a helyeikből. Én is tartozom még a gróffal egy megbízást rendbehozni, a mihez magány kell.

Ez végre döntő indok volt. Temetvényi ráengedte magát bírni, hogy egyfelől Gorombolyi, másfelől mr. Cousin vállára támaszkodva, hálószobájába átsántikáltassa magát. Pálma előre ment, kerevetén a tigrisbőr-takarót és

a szarvasbőr-vánkost megigazítani. Ő is ott fog már maradni.

A mint a grófot lefektették, Cousin úr eltávozott; Gorombolyi pedig kigombolta az attiláját s kebléből kivonva egy hosszúkásan összehajtott s lepecsételt csomagot, azt letette az asztalra.

— Kénytelen vagyok excellentádat felkérni, hogy hős bajtársam távollétében sziveskedjék ez iratot tőlem átvenni. E kérésre jogosít azon többé senki előtt sem titkolt gyöngédség, a melylyel derék barátomat e várkastélyban fogadják, de egyenesen kötelez rá megbizóim utasítása, mely úgy szól, hogy ha Illavaynak személyesen át nem adhatnám e fontos államokmányt, mely az ő személye iránti elismerésen kívül, igen nevezetes intézkedésekre való titkos megbizásokat is tartalmaz; ezt az iratot hagyjam itt nagyméltóságodnál, fölkérve, hogy a mint Illavay visszakerül, azt neki rögtön kézbesítse. Én tovább e vidéken nem időzhetek. Hogy merre fordulok, az az én rejtélyem. Magammal sem hordhatom ez iratot, mert a holnapi napról sem vagyok bizonyos. Azért kérem excellentiádat, hogy őrizze meg ezt, a míg Illavay idejön s akkor adja át neki — a kormány megbizása folytán.

— Nagyon megtisztelőnek találom rám nézve ezen bizalmas feladatot, mondá a gróf, átvéve a lepecsételt irást. Megértettem a megbízás fontosságát s nem fogok késni annak teljesítésében. És most kérem excellentiádat, sziveskedjék bajnoki társaihoz visszatérni és őket nevemben felkérni, hogy mentül tovább kedvük szerint mulassanak.

Azt tehették is. A várkastély lakosztályai oly messze voltak egymástól, hogy a czigányzene és a tábori dal hangjai alig révedeztek el a gróf hálószobájának szőnyegektől, függönyöktől süketített alcovejáig. Dalolhatták azt a nótát, a mivel végig harczolták a nagy hadjáratot. Furcsa nóta volt az: mai nap már azt hiszik, hogy népdal:

«Ég a kunyhó, recseg a nád!
Szorítsd hozzád azt a barnát!
Míg a barnát szorongatom,
Azt a szőkét elszalasztom!»

Mi volt az az «égő gunyhó?» mi volt az a «ropogó nád?» mi volt az a «szorongatott barna?» — meg aztán az «elszalasztott szőke?» ejh! hadd legyen már mind elfelejtve.

Künn folyt a bor, szólt a zene; benn a magányos szobában pedig egyedül volt az apa a leányával.

A mint magukra maradtak, Pálma felkapta az atyja gondjára bizott levelet az asztalról, s felszakítva a boriték pecsétjét, kivette belőle az iratot.

— Pálma! Mit cselekszel? Kiálta rá elhüledezve a gróf. Te feltörted az «ő» levelét.

— Fel bizony. És fel fogom törni minden levelét, a mi az én kezembe kerül. Ez csak természetes!

— De ez államtitok.

— Hát annyival inkább. Nekem csak kell tudnom, hogy mi az, a mivel őt meg akarják bízni? — Ehhez nekünk jogunk van.

— Különös jog! Én nem ismerem.

— De én birom.

Azzal szétnyitotta az egész hosszú teleirt ív papirost s elkezdte azt olvasni magában. A papir reszketett a két keze között. Eleinte az ajk-szegletei mosolyra kezdtek gödrösülni, arczán valami kéjérzet világolt. Ott bizonyosan «őt» magasztalták; azok a megérdemlett elismerés kifejezései voltak, hanem aztán nemsokára eltünt az arczról az örömláng, a megrémülés márványkeménysége merevité meg a vonásokat; az ajk megnyilt, kigömbölyült s hangtalanúl utána látszott rebegni az olvasottakat; a szemek nyugtalanul kisérték a sorokat, a kezek gyürték a papirt, a mint elforditottak a lapot: az nem egy szerető leány számára való olvasmány volt. Mikor vége szakadt, türelmetlenül veté oda az asztalra az iratot.

— Ezt csak nem fogod neki átadni? suttogá indulatosan.

— Hogy hogy nem? Hát miért nem?

— Én nem akarom, hogy átadd.

— Hát mit tegyek vele?

— Elzárod a fiókodba s nem szólsz felőle senkinek.

— Az lehetetlen. Hisz erre vagy «bűt» vagy «bát» csak kell neki mondani.

— Az az én gondom lesz, hogy mit mondjon ő rá.

— De hát mi van abban az irásban? — Azt meg fogod nekem engedni, hogy én, a ki a jogot másképen ismerem, mint te, ne nyuljak hozzá az olyan levélhez, a mi nem nekem van czímezve.

— Igen. Nekem van jogom ezt tenni, másnak nincs. Azért tőlem nem fogod azt meghallani, hogy mi ennek az iratnak a tartalma. Csak annyit mondhatok meg, hogy a ki e megbizást elvállalja, az a fejével játszik.

— Hát aztán? Ezt könyv nélkül is tudom, a nélkül, hogy belenézném az iratba. Játszik biz az. Rá van bizva tizenkét vármegye fölötti kormánybiztosság. Korlátlan hatalom négy millió ember élete és halála fölött. Rendelkezik mindenkinek a vagyonával. A mire rámutat, hogy ez az államé, azt szó nélkül oda kell adni. A kinek azt parancsolja, hogy keljen fel és kövesse, annak kelni és mennie kell: nagy emberek és kis emberek nagy tömegének, a hová ő vezeti. S ha győzni fog az ügy, a melynek szolgálatában mind ezt megteszi, jutalma lesz az ország legmagasabb hivatalainak egyike s az ország vagyonává lett apátvári birtok.

— És ha elbukik az ügy?

— Akkor főbelövik.

— Te mondod!

— No ez természetes. Mais, c'est la guerre. Háborúban vagyunk. Az emberek vagy èpaulettel a vállukon vagy fej nélkül a vállukon kerülnek onnan vissza. Ez koczkajáték, vagy hatot vagy vakot! Előtte áll a nagyság útja, lehet

belőle főúr, minister, herczeg vagy nem tudom én minek hijják a köztársaságban az aristocratákat? de mindenesetre első birtokos és első államférfi az országban, azért csak érdemes egy olyan buksi fejet koczkáztatni.

— De ha én nekem többet ér ez az egy fej, mint az egész dicsőség, hatalom és valamennyi erdő meg szántóföld van a világon még ráadásul.

— Hát akkor nem tudom, hogy kezdesz hozzá, hogy ezt megakadályozd. Én most eldughatom ezt a levelet, ha tetszik te magad szét is tépheted; a te jogphilosophiád ezt is megengedi; de két hét mulva megint itt lesz Debreczenből a másik küldött, a ki fel fogja őt személyesen keresni, s átadja e most eltitkolt megbizást.

— Ez a két hét nekem elég idő.

— Ugyan mire?

— Arra, hogy tervemet kivigyem.

— Neked van valami terved?

— Régóta fűzöm azt. Mindig féltem ettől, a mi bekövetkezett. A mint Illavay visszatér, rögtön megesküszünk.

— Olyan kész vagy rá?

— Te nem mondtál ellent.

— Nem. Sőt helyeseltem. Egy ilyen embert hozzánk lánczolni nincs nézetem ellen, a ki, ha a szabadságharcz győz, legnagyobb befolyású emberré lehet az országban.

— S ha pedig veszt, akkor főbelövetik s nincs útban többé; kereshetünk más liaisont.

— Egészen így gondoltam.

— Én pedig egészen máskép. Én nem értem a napok jelszavait. Miért harczolnak? Kinek van baja a másikkal? Szabadságért ontják a vérüket? Hát minek azért vért ontani? A kinek szabadság kell, ott van számára Svájcz, ott Észak-Amerika, megkaphatja ingyen; nem szükség érte se magát megöletni, se mást megölni.

— De mikor ezek olyan bolondok, hogy a szabadság mellé még egy kis haza is kell nekik.

— Hát hisz ott is találnak helyet, a hová tűzhelyet

rakjanak, s a mely földet felszántanak, az kenyeret ád nekik.

— Hahaha! Pálma leányom! Ezek nem Rozgonyi Cziczelle szavai.

— Ki volt az?

— Egyik ősanyád, a ki maga is vért ontott ezekért a tréfaságokért. Voltak és vannak emberek, a kik előtt ez a két universel istenség «szabadság és haza» specialis bálvány; a kik odavetik magukat a «Krisna» szekér kerekei alá, s attól idvezülnek. De hát hagyjuk azt! — Hiszed, hogy ezeket a te nézeteidet Illavay osztani fogja?

— Nem hiszem. De majd találok ki valamit. Hogy mit? Azt még magam sem tudom. Csak azt érzem, hogy erősen akarom, s sejtem, hogy van valami erő bennem, a mi azt véghez viszi. Majd megtalálom azt az erőt. Csak egyszer egy hajó födelén legyek vele. Csak egyszer egy svájczi, vagy olaszországi völgybe elvihessem magammal. Hogy ott mit teszek, nem tudom, de azt tudom, hogy engemet nem fog elhagyni. Elzárom-e előle a külvilággal való érintkezést, minden összekötő fonalat eltépve; leveleket, hirlapokat elsikkasztva, a mik kívülről jönnek? vagy kitalálom a mesterségét, a mivel az asszonyok ki tudják csalni a férfi szivéből a lelket és maguk lelkét lopni át belé. — De nem adom őt oda ezeknek a vérszomjazó istenségeknek!

— Nem veszed észre, hogy az esztelenség, a mit beszélsz?

— Nem vádol érte a lelkem.

— Egy ilyen elhatározással úgy döntenéd össze azt az egész alkotványt, a minek Temetvényi-család a neve, mint egy szinpadi szinfaltömeget. Nem értesz meg engem? Nem látsz oda, a hova én?

— Egészen értelek. Látom, a mit te látsz. Szegény anyám egy napon elmondta nekem, hogy mi az a nagy alkotvány, a minek Temetvényi-család a neve? Új oszlopok kellenek hozzá. Most itt van egy. Talán hitte azt

valaki, hogy minden ok nélkül, csak a mai napok democraticus áramlatának sodra alatt történt az meg, hogy a büszke ősökkel dicsekedő Temetvényi-család, a melynek ősei vajdák, bánok, leányágról herczegek és őrgrófok voltak, megengedje egy egyszerű nemesnek, egy magyar «schlachtziz»-nak, hogy az utolsó leányivadékhoz felemelje szemét s még vele ábrándozzék? Oh nem! Ebből nagy ember lehet még. Főúr és minister. Akkor vele együtt ő általa a mi alkotványunk is újra megerősödik. Ha pedig elbukik, akkor holt ember lesz a bukottból; semmi közünk hozzá, keressünk más oszlopot a győztes fél soraiból. Jól látom-e ezt?

— Jól.

— No, hát ehhez én nem leszek elég jó. Hogy születtem, abban megnyugszom, hogy meghalok, abban is megnyugszom, de, hogy még egyszer ujjászülessek, egy másik, még nyomorultabb életre, ahhoz az én akaratom is kell s az nem áll rá. Vagy hagyjanak élni, vagy temessenek el.

— Frázisok!

— Érthetők. Vagy helybenhagyod azt a szándékomat, hogy ahhoz az emberhez, a kit magad is szivesen látsz vődül, ha hatalmas és gazdag lesz — nőül menjek, akkor, a mikor én eljöttnek látom az időt s aztán én intézzem annak a sorsát, úgy, a hogy jónak látom; — vagy pedig — visszaküldesz a kolostorba.

— Más szavakkal, röviden és világosan mondva, te nem bánod, akármi történik azzal a hánytvetett hajóval, a minek a rostrumát a Temetvényiek halfarkú syren czímeralakja diszíti; az hadd sülyedjen el, ha akar, az utolsó kormányossal együtt: te összeszeded, a mi a tied rajta s az utolsó hajóslegénynyel kievezel a legközelebb talált szigetre. Anyád gyémántjai árán vehetsz egy kis gazdaságot a Bodensee mellett s ott eltöltheted napjaidat, senkinek a világon, egyedül magadnak élve, Gargóvár, haza, nemzet és apa — éljenek tovább, — meddig Isten akarja!

Pálma szomoruan hajtá le fejét. Fájt neki e keserű szemrehányás, mert nem volt megérdemelve.

— Oh nem, édes atyám! Soha de soha nem mehetek el olyan távolba, hogy mindennap fel ne keressem az Istent és ne ostromoljam imáimmal, hogy éltessen téged soká, tartsa meg ezt a szegény jó Magyarországot, adjon jobb napokat neki! Szeretni foglak mindenütt. Pedig te azt nem viszonozod. Nem szeretsz engem és nem ismersz. A midőn azt hiszed, hogy én csak önző, kényelmes örömökre gondolok. — Nem. Szegénység vár reám. Szegénynyé teszem még azt a férfit is, a kit magamnak megtartok, mert azzal, a mire ráveszem, neki is el kell vesztenie a vagyonát. És élni fogunk mindennapi munkánk után, idegen országban, a hol a munka nem szégyen. Mert én a te gyémántjaidat nem kérem; — nem anyámnak semmi hozományát. Azokra mind szüksége van a Temetvényi halfarkú syrénnek. Ennek az arcza ne piruljon szégyen miatt soha.

A gróf felszökött helyéből, nem volt már semmi fájdalom, a mit e szóra el ne felejtett volna.

— Hohó! Pálma grófnő. Ezen a hangon még én velem nem beszéltek! Nagyon téved ön, ha azt hiszi, hogy Temetvényi Ferdinand a büszkeségben felülhagyja magát mulatni bárki által, még ha az a saját leánya volna is! Ön engem meg akar ajándékozni anyjának a gyémántjaival, hogy fizessem ki belőlük az adósságaimat. — Itt van az aczélszekrény kulcsa! ön tudja, hol áll? Vigye magával.

— Atyám!

— Más nevem is van. Gyámja is vagyok önnek. Az ön kincse kezemhez letett hitbizomány. Ön árva. Az anyja rám bizta a vagyonát. Az ősi törvény kötelezett annak a megőrzésére: kötelez annak a kiadására, a mikor a gondjaimra bizott árva férjhez megy. Itt van. Vigye el!

— Én nem kivántam.

— De én kivánom. Oh annyira még nem hanyatlottam alá. Egy bukott bankár, egy bankrott üzér teheti azt, hogy

az asszonyai nyakából leszedje a gyémántriviéret s lejárt váltókat fizessen ki vele; de nem egy nemesember, nem egy Temetvényi gróf. Itt van a kulcs: vegye át.

— Atyám. Az égre! Ne jöjjön ily indulatba. Én nem akartam önt sérteni.

— Megtette! — nem teheti jóvá. Én önnek a vagyonát nem őrzöm tovább. Feloldom a kezét.

— Nem. Nem, atyám.

— Kérem... Kivánom... parancsolom.

Haragosan dobbantott a lábával: épen azzal, mely meg volt sérülve; e miatt visszahanyatlott a kerevetre. Pálma odaugrott hozzá ösztönszerű vonzalommal. Akkor aztán megfogta a gróf kezét, a csuklóján átszorítva erővel, ismét felállt a lábára, s odavitte őt magával a rejtett fali szekrényhez; Pálmának engednie kellett neki, hogy a sérültet kimélje.

A fali szekrény ajtaja ügyesen el volt rejtve a szoba falait takaró mahagoni táblázat közé: annak a nyitját kevesen ismerték. A gróf felnyitá e rejtekajtót. Azon belűl volt elhelyezve az a kis aczélláda, a mit egykor Illavay hozott el a gyapjus szekérről.

Annak a rejtekajtónak olyan szerkezete volt, hogy a mikor azt felnyitották, egy titkos gépezet mozgásba hozott egy csengetyűt a földszinti szobában, a hol az őrt álló hajduk laktak: a kiknek a jelre azonnal sietniök kellett fel a gróf hálószobájába.

Temetvényi gyorsan vette elő a szekrényt, hogy felsiető cselédei ne lássanak meg többet semmit, a mit nem szükség látniok.

— Tartsa ön a kezében, míg felnyitom.

Pálmának engednie kellett.

A gróf aztán azzal a kis remek kulcscsal, a mit neje mindig a karpereczén viselt, felnyitá a ládát s keserű szemrehányással mondá:

— Győződjék meg ön róla, hogy gyémántjai mind megvannak.

A következő perczben mély ijedelmes hördüléssel kiáltа fel; nem emberi, de vadállati hangon: arcza zöld lett és sárga az elrémüléstől, szemei üvegfénynyel meredtek ki üregeikből; arczvonásait galvanicus vonaglás torzítá el; egy kezével a torkához kapott, mintha meg akarná valami fojtani, a másikkal fogózni készült valamibe, a puszta légben, hogy el ne essék. . .

. . . A láda üres volt. . .

VADÁSZAT A GYÉMÁNTOK UTÁN.

Pálmának is minden idegein végignyilalt a rémület; de ő azért perczig sem veszté el lélekjelenetét: hirtelen becsukta az üres ládát, s belökve azt a helyére, rácsapta a rejtek-ajtót. — Temetvényi azzal a vak rémülettel, a mivel az égő házból menekülnek, a mikor nem tudja az ember, hogy oltáshoz kezdjen-e, vagy segélyért kiáltson, tántorgott az ajtó felé, szótagolatlan kiáltásokat hallatva. Pálma megelőzte őt az ajtónál s megragadta a kezét.

— Térj magadhoz! suttogá fülébe, a ház tele van idegenekkel.

E szóra határozatlanul állt meg helyében a gróf.

— Ülj vissza a pamlagra, kérlek; a cselédeket hallom jönni.

A gróf nem ült le, hanem asztalához támaszkodott.

A szomszéd teremben gyorsan közeledő lépések hangzottak.

A titkos csengetyü jeladására hárman is siettek: Cousin úr, a komornyik és a hajdu. Valamennyinek útját állta a grófnő az ajtóban s nem bocsátá be őket a szobába.

Mr. Cousinra rá sem nézett, hanem a komornyiknak mondá szokott szelid mosolyával:

— Atyám kéreti a vendég-urakat, hogy ha a kedveért egy kis barátságos kártyakört rendeznének itt a játszóteremben. Már kipihente magát. — Ő nagyon szeret tarokkozni.

No ez a kivánsága legkönnyebben teljesülhet.

A házi nép visszatért megnyugtatva, Mr. Cousin úr ugyan megtette a maga észrevételeit, hogy nagyon különös ötlet a comtessetól, a kártyaasztal felterítésére a vészharanggal adni meg a jelt.

A gróf még mindig ott állt, az asztalhoz támaszkodva, s összevont szemöldökkel és vértől átfutott szemekkel bámult a kitalálhatatlan rejtélybe. Mikor Pálma visszajött hozzá, azt mondá neki száraz fahangon:

— Te most azt hiszed, hogy én az anyád gyémántjait eladtam.

Pálma odaborult a keblére s átszorítá mind a két karjával, melegen, őszintén.

— Ennyire rossznak hiszed-e a leányodat?

— Hm! De hát hova lettek? Ott kell nekik lenni! Nyisd fel még egyszer a ládát! Talán csak káprázott a szemem? Megállj! megállj! Hiszen én magam dugtam azokat máshová. Tudom már! A családi okiratok szekrényébe. Ne bántsd! — Csak gondoltam erre; de nem tettem meg. Miért nem tettem, ha gondoltam? Hova lehettek? Mit hiszesz hát?

— Azt, hogy ellopták őket.

— Kik?

— A multkori vendégeid. Hisz egy egész rablóbandát tartogattál itt a házadnál hetekig.

— Ah! Az Orol Krivánszki? De hogy juthatott a rejtekajtó titkához, meg az én kulcsomhoz?

— Meg fogjuk azt tudni. Légy most nyugodt. A gyémántjaink vissza lesznek szerezve.

— Ki szerzi vissza?

— Az a nagy buksi fej, a kit én nem akarok odaadni a kegyetlen istenségeknek. Semmi kétség, hogy ő nyomukba jő. Szedd össze kedélynyugalmadat. Vendégeink jönnek. Eredj ki hozzájuk.

— Játszani? most? mikor a fejem tele van rémalakokkal.

— Majd én ott leszek mögötted és segítek. Nem szabad észrevenni senkinek, hogy bajunk van.

S azzal atyja kezét a vállára téve, kivezeté őt a játszóterembe: ott kemény ellenfelek vártak reá; a tábornok, a ki a tarokkban is oly vakmerő, mint a hadviselésben, a plébánus, (tudva van pedig, hogy egy apa testamentumban hagyta meg a fiának, hogy soha plébánussal le ne üljön tarokkozni), meg a lutheránus tiszteletes, a ki a traditio szerint «nagy Drucker». Pálma odaült az atyja mellé, s ő dirigálta, hogy mint játszszék, s megverette mind a hármat.

Éjfél után két óráig elmulattak, nagyon sokat nevettek a játék furcsa változatain. Reggel aztán útra kerekedtek a vendégek s ment kiki, a merre sorsa vitte.

— — — — — — — — — — — —

Másnap megérkezett Illavay.

Sietett fel a grófhoz: jöttének hírére Pálma is bejött atyja szobájába. A gróf és Ferencz még akkor csak a szokásos üdvözléseken estek túl. A gróf kérdezte, hogy szerencsével járt-e Illavay úr?

— Csak félszerencsével, védenczem ügye fel lett függesztve, a míg a kormány Budapesten elfoglalja ismét székhelyét. Ez még félveszély.

— No hát idehaza meg egész veszély van: vágott közbe Pálma. — Ellopták a gyémántjainkat.

Egymás szemébe néztek egy pillanatig. Visszaemlékeztek arra a bizalmas beszélgetésre ott az erdei úton.

— A szekrénynyel együtt? kérdé Illavay.

— Nem. Azt itt hagyták üresen.

— Ezt a Zsiborák bandája tette.

— Az Orol Krivánszkié! mondá a gróf.

— A ki nem más, mint Zsiborák.

— De hogy tudhatta meg, hol állnak, mikor kettőnkön kívül a rejtekről senki sem tud. Töprengett a gróf.

— Talán még egy harmadik is tudta?

— Ön monsieur Cousinre gondol? Az lehetetlen. Olyan

hű emberem, hogy az életemet rá merném bízni. Tűzpróbákat kiállt jellem. Gondolja meg ön: Bécsben, a proletárlázadás napján, mikor lélekvesztve futottunk el mind a háztól, ő rá bíztam a pénztáramat, elszökhetett volna vele. Visszatértemkor hiány nélkül találtam a pénztárt.

(— Igen, gondolá, de nem mondta ki Ferencz; mert azok a proletár-lázadók őrt állítottak a pénztár mellé, hogy az ő köpönyegük alatt valami «tolvaj» ne nyulhasson bele!)

— Hát ez az egész gyémántszekrény nem volt-e az ő kezére bízva, mikor Bécsből menekültünk. Nem elsikkaszthatta volna-e útközben, ha ezekre számított volna?

(— Nem ám, gondolá ismét Ferencz, mert történetesen én álltam el az útját.)

— Aztán, ha ő is ezekkel a rablókkal játszott volna egy kézre, ugyan mi oka lett volna arra, hogy miután azok már a gyémántokat elrabolták, tovább is itt maradjon, s ne siessen utánuk a zsákmányban osztozni?

Illavaynak erre is volt valami gondolatja, de azt sem mondta el.

— Nem tudja ő még, hogy a gyémántok eltünése fel van fedezve?

— Nem.

— Akkor legalább arra kérem a grófot, hogy ne tudassa azt vele.

— Ön tán vadászni akar az eltünt gyémántokra?

— Ha a gróf megbíz vele. A gyémánt nem olyan zsákmány, mint az arany, ezüst, a mit be lehet olvasztani, fel lehet aprózni; az enged magára találni. Önöknél az ékszerészek árjegyzékei szerint megvan a leirása az eltünt ékszereknek, én ennek a nyomán hiszem, hogy azokat kézrekeríthetem.

— Ön elvállalna ily nehéz feladatot?

— Egész szenvedélyem az ilyen nyomozás. Angol-, Frank-, Némethonban tanulmányoztam a rendőri eljárást; s most hasznát fogom venni. A ki annyi értékű gyémántot

ellopott, az nem maradt vele itt Magyarországon, a hol arra három vevő sem találkozik: Bécsbe sem ment vele; mert ott most nincs aristocratia; Párisban a munkásforrongások miatt szintén nem találhat gyémántpiaczot. A rablóknak egyedül Angliába lehetett a zsákmányukkal menni, a mit már Hamburgban vagy valamelyik más németországi kikötőben a személyleirásaik nyomán megtudok; s ha egy nyomot megtalálok, az a többire rávezet. Lehet, hogy ezek a nyomok Amerikáig is elcsalják az embert, a mi várható abban az esetben, ha a bűnrészesek szimatot kapnak a felől, hogy valaki üldözi őket: azért kérem, azt az egész megindítandó nyomozást titokban tartani.

A gróf és leánya jelentékteljesen tekintettek egymásra.

— És ön magára vállalná ezt a nehéz feladatot?

— Ha a gróf meg akar vele bízni!

— Önnek hosszú időre el kellene innen távoznia.

— Mert ez a távollét ideje reám nézve kétszeresen hosszú, annál bizonyosabb, hogy sietni fogok annak minden perczét felhasználni.

— De most innen kijutni is nehéz.

— Tudni fogom a módját.

— Nem jó lenne, ha én adnék önnek ajánlólevelet az osztrák külügyministeriumhoz, útlevél elnyerése végett.

— Nem lenne jó. Lehet, hogy adnának útlevelet, de elébb kikérdeznék utazásom czélját s bizonyos, hogy akárhová mennék, a helyett, hogy én nyomoznám a magam embereit, magam volnék körülvéve kémkedőkkel, a kik minden lépésemet őriznék. — Nekem van annál jobb módszerem.

— Hogyan? szólt Pálma.

Illavay adós maradt a felelettel.

— E szerint ön rögtön útra kelne? Kérdé a gróf És senkinek sem volna szabad megtudni, hogy hová tünt el?

— Valóban: a titoktartás az első föltétele a sikernek.

A gróf csendesen dobolgatott az ujjaival azon a sandalfa szekrénykén, a miben napirenden levő iratai álltak. Válogathatott benne, hogy miféle módszerrel változtassa át ezt a kedves jó emberét porrá, levegővé, párázattá? A meghatalmazást vegye-e ki a szekrénykéből s engedje őt azzal futni, futni az ó-világon, az új világon keresztül, míg elolvad, mint a folyóban úszó jégdarab; vagy a kormánybiztosi kinevezést vegye-e elő a rejtekből; a mitől aztán az el fog felejteni mindent, a mi gyémánt, cserében azért az egy darab rögért, a minek neve «haza» s akkor aztán engedje őt elégni szépen, mint a meggyujtott alkoholt, mely után még hamu sem marad?

Az előbbit választotta. — Átadta neki egyikét azoknak a kellően felszerelt meghatalmazványoknak, a miket mindig készletben tartott magánál. Ő majd ki fogja azt tölteni belátása szerint.

Azután az ellopott gyémántok leirását kellett még neki átadni, a miket a tolvajok nem tartottak érdemesnek magukkal vinni, pedig az is ott volt a szekrényben: azzal minden készen volt az útra. Jutalomról nem volt szükség beszélni. Hiszen övé volt már a Stella, a viselőjével együtt.

A Stella viselője utána ment Ferencznek, mikor az már búcsut vett a gróftól, és tőle is.

— Ön egy kérdésemre adós maradt. Hogyan akar ez országból kijutni? Én meg nem engedem, sem a gyémántokért, sem az ég minden csillagáért, hogy ön az életét koczkáztassa. A kijutás most veszélylyel jár: én tudom.

— Legyen ön nyugodt. Angol útlevelem van. Egész biztossággal utazhatom.

— Nem látom önt még egyszer eltávozása előtt? Nem jön fel egy szóra?

— Nem lehet.

— Mi akadályozza?

— A hiuságom.

Pálma elértette a választ. Ferencznek angolt kell csinálni az arczából elébb, az angol útlevélhez, s fél, hogy azzal Pálma kikaczagja.

Szerette volna őt megölelni a búcsuvételkor, de sokan néztek rájok, s azok nem voltak olyan értelmes állatok, mint a Gargó omladéki szemtanu. Be kellett érni egy forró kézszorítással.

— Irni fogunk egymásnak.

— Mihelyt lehet.

— No hát eredj, Isten vezéreljen! Suttogá alig hallható szóval. De egy pár ragyogó köny Pálma szemében mégis csak megjelent tanubizonyságnak, a szív mélységéből küldve.

Mikor Pálma visszatért atyjához, a gróf azt mondá neki:

— Hát meg vagy-e elégedve velem? Most már nem lesz belőle se kormánybiztos, se minister, se főbelőtt ember. A míg a gyémántjainkat kergeti, az alatt eldől a koczka.

— S ha nem talál is rájok, a legdrágább gyémántom meg lesz mentve: ő maga.

És ezt igazán szíve szerint mondta Pálma comtesse, a gargóvári bűbájos kisértet.

Sietett ki a donjon erkélyére, kendőjével utána integetni a távozónak.

— — — — — — — — — — — —

Illavay uramnak tehát megint csak elő kellett keresnie a megboszorkányozott tükrét. Biz ahhoz az angol útlevélhez nem való ez a Bendeguz-pofa. Annak egy átidomításon kell keresztül menni. És nem csak azért, hogy az osztrák rendőrök és vámosok elhigyjék neki, hogy ő angol; de még inkább, hogy a külföldi «baldower»-ek száz lépésről meg ne ismerjék benne az idegent.

Mikor neki fente a borotváját ennek a munkának: a bűvtükör megint el kezdett hozzá beszélni.

«De nagy bolond vagy, édes barátom. Hogy a bajuszod le akarod az ajkadról vágni. Ezt az egyetlen egy alkatrészét a pofádnak, a mi megtekintésre érdemes. Egyéb szépség sincsen rajtad. Hát ér annyit a világ minden briliántja, mint ez a két szép felkunkorodott bajusz? Azt mondtad mindig, hogy nem adnád oda egy millióért. Most már félért is oda adod. Na, meg aztán ráadásul egy pár szép ragyogó szemért. De hát olyan bizonyos vagy a dolgod felől? Itt tudod hagyni azokat a szép szemeket, azért, hogy a gyémántokat keresd? — Barátom, bolond az, a ki vőlegény korában előbb körül akarja hajókázni a földet. Ugyan mit mondanál az olyan emberre, a ki így szólna a menyasszonyához: várj csak egy kicsit kedvesem, mindjárt itt leszek; csak előbb részt veszek a Franklin éjsarki expeditiójában, mihelyt feltaláltuk az éjsarki szabad tengert, rögtön folytassuk a szerelmeskedést. Azt mondanád rá, hogy bolond! Pedig te nagyobb bolond vagy. Mert az éjsarki expeditio egy közhasznú czél után tör: az átjárót keresi; te pedig dibdáb fényes kavicsok után szaladsz, a miktől a kedvesed se szebb, se jobb nem lesz. Nem okosabb lenne, ha keresztet vetnél Zsiborákra, meg a gyémántjaira s azt mondanád: bírja békével! a bajuszodat pedig tartanád meg magadnak?»

Ferencz védte magát a goromba tükör ellen.

«Ő azt mondta, hogy «ezek a gyémántok az én becsületem».

A tükör gúnyolódott.

«Phrasisnak elég szép volt, de te magad nagyon jól tudod, hogy ez csak sophisma. Ha egy tönkrejutott dynastának a gyermeke nem tudja az apja adósságait kifizetni; azért bizony nem veszti el becsületét, kivált, ha az összement vagyonból semmit sem tartott meg magának. Hát mi lesz, ha nem lesz? Egy csoport uzsorás kénytelen lesz beérni azzal, a mit eddig nyúzott az áldozatán. Ezért ugyan kár olyan nagy pathost vesztegetni el a kérdésre. No dobd el azt a borotvát! S aztán eredj vissza s mondd

meg a grófnak, hogy ha ellopatta a gyémántjait, hát küldje utánuk monsieur Cousint, hogy keresse fel az, te pedig maradj a menyasszonyod körül, s ha vőlegény akarsz lenni, ne menj Columbus Kristófnak».

Okos ember volt az a tükör; de ezuttal hiába beszélt annak a nagy buksi fejnek; az a ragyogó két könycsepp azokban az esdekelve tekintő szép szemekben tönkrevert minden logikát, hermeneutikát. A bajusz áldozatul esett.

Biz az pedig nagy áldozat.

Igaz, hogy Angliában, Amerikában senki sem viseli. Németországban is kevesen: Európa minden civilisált népe irtja; de mi ázsiaiak annyira szeretjük azt a férfi arczon, hogy abban találjuk a Sámsonerőnket.

Mikor aztán készen volt vele, akkor azt mondta neki a csúf tükör.

— No most már tökéletes gorilla vagy!

Körül szakáll, az ajk fölött sima: — Amerikában yankee, Afrikában majom: — nálunk mind a kettő.

— — — — — — — — — — — —

Ez volt az a «hiúsági» indok, a miért Ferencz elutazása előtt nem látogathatta meg még egyszer menyasszonyát.

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

Nagyon valószinű, hogy az elválás után számtalan leveleket irtak egymásnak Pálma comtesse és Ferencz; az utóbbi szerteszéjjel a világból, az előbbi pedig szerteszét a világba, a hol csak osztrák követség van, egy bizonyos angol nevű úrhoz czímezve, a mikben egy részt Pálma közölte az itthon történt nagy változások minden peripetiáit, másrészt Ferencz tudatta, hogyan érkezett meg Hamburgba, hogy talált rá a legelső gyanujelre; annak az útmutatása szerint mint sietett át Londonba s ott ismét ügyes detectivek s koronatanuk segélyével hogyan sikerült neki az ellopott gyémántok egy részét magában Londonban felfedezni, azokat lefoglaltatni, az osztrák követség

felügyelete alatt birói kézbe letéteményezni. A legszebb gyémántékszerek azonban még hiányzottak. Egy nyakfüzér magányos gyémántokból, értékben százezer forint; s a legrégibb családi diadém, száz gyémánttal; ezeket az elárusító tolvaj nem is mutogatta még Londonban. Ez utóbbi a személyleirás szerint nem lehet más, mint az, a ki a szvornost csapatnál Baranecz Mathuzsálemnek neveztette magát s a papot játszta. Ez azonban, a mint neszt fogott a gyémántok nyomozásáról, rögtön abba hagyta a további csaklizást, pofát, nevet változtatott s gőzhajóra ülve, elmenekült Amerikába. Ferencz nem érte be az eddigi sikerrel. Nagy szenvedélye volt ehhez a sporthoz. Három ötödét az elrabolt félmilliónak már visszavadászta, a másik két ötödét sem hagyhatta ebadóba. — «Pálma becsülete» volt még abban részes. Utána vágtatott egy másik gőzhajón a szökevény tolvajnak; egy kitünő angol detectiv kiséretében, azt nagyhirtelen kézre is kerítették New-Yorkban. Hanem azért, hogy «meg» volt fogva a gonosztevő, nehéz volt őt «el» is fogni. Nagyon jól ismerte az új világban divó szokásokat. Kifogást tett az üldözői ellen. Politikai szint adott az üldöztetésének, ügyes prókátorra bízta az ügyét, a ki minden competentiát elvitatott az üldözőktől. Utoljára nem volt más mód: szépen alkura kellett lépni a derék becsületes emberrel, a ki csakugyan maga volt Baranecz Mathuzsálem. S miután az a gyémántok kézrekerítéseért kitűzött jutalmat megkapta: olyan igazlelkű ember volt, hogy nem csak a solitairekből álló colliéret adta elő, hanem még azt is megmondta, hogy a még hiányzó utolsó darab hol található meg: a száz-gyémántos diadém. Nagyon furcsa fölfedezés volt! Ez ki sem jött Magyarországból, most is ott van elrejtve. Elmondta Illavaynak, hol és kinél? Nagyon ismerős név volt az előtte. «Jó» ismerős. — Ennyire csalódott volna az emberében? Eleinte nem akart a felfedezőnek hinni. Akkor azután az annyi összetaláló részlettel ismerteté meg, hogy meg kellett róla győződnie, hogy az most valót mond.

Nevezetes fölfedezés volt.

Egy egész organisalt rabló-státus itt Magyarország és Ausztria határán. Egy egész falu, Z...a, melynek minden háza: orgazda-tanya, az emberek, minden társadalmi osztálykülönbség nélkül, vagy rablók, vagy orgazdák. A mit csak a Rajna mellett, a Németalföldön, nevezetes rablófogást tesznek, annak a szálai mind itt futnak össze a fehér Kárpátok egy kis völgyrejtette falujában, itt jönnek össze jeladásra a hirhedett kalandorok, a kiket Közép-Európa minden csendőre üldöz, — megpihenni, s új terveket koholni; a miket azután egyesült erővel visznek keresztül, ravaszul összetartva, álczákba bújva, s mikor a rablókaland sikerült, akkor megint mind azt a kincset, a mit rögtön nem lehet vásárra vinni, idehozzák Z...ára, itt senkinek nem jut eszébe keresni, innen azután apródonkint szállítják szét nagy elővigyázattal olyan piaczokra, a hol veszély nélkül értékesithetik. Nincs az a nagy kereskedés, az a bank a világon, a mely kiterjedtebb üzlethatárral birna, mint a Z...a-i félkézkalmároké.

Baranecznek nem volt már szüksége a szövetségükre, a jutalomvágy és a büntetés félelme elmondatott vele mindent.

És Illavaynak Newyorkba kellett menni, hogy megtudja, mi történik az ő vármegyéjében; a járása székhelyétől alig egy napi járóra.

Ez a felfedezés is megérdemelte ezt a nagy hajtóvadászatot.

Valóságos cause celebre volt ez a crimináltörténetek közt. Csak az vette el a hirét, hogy ugyanaz évben sokkal nagyobb események foglalták le maguk számára a világ figyelmét.

Ezekről meg Illavay nem tudott semmit.

Még akkor nem volt tengeralatti táviró az ó- és újvilág között. Az amerikai utazó nem tudhatta, hogy mi történik ott a lábai alatt a tulsó félgömbön? Hat hét kellett rá egy hirlapnak, hogy Európából Amerikába átjusson s

keresztény lélek kellett hozzá az olvasónak, hogy mindazt elhigyje, a mit nyomtatva lát maga előtt. Magyarországról épen annyit lehetett megtudni, mint Eldorádóról vagy a Hyperboræokról. A legutolsó hirlapból, a mit New-Yorkban olvasott, azt tudta meg Ferencz, hogy Constantin nagyherczeg Debreczenben megkoronáztatott magyar királynak, ellenben Ledru Rollin kétszázezer franczia élén kikötött Triesztnél.

Pálma leveleiből egyet sem kapott meg, a mikből megtudta volna az igazat. Azok valahol ott vesztek a bécsi rendőrség cabinet-noirjának a fiókjában, sőt talán össze is kerültek boldog társas együttlétben a Ferencz leveleivel. És ez nagy szerencse — különösen a tisztelt olvasóra nézve, hogy nem kénytelen most sem a harczok kimenetelének, sem a detectivek fáradozásainak recapitulatióját végigolvasni, a miket úgy is elég bőven megismertettek már vele — a szaktudósok.

Mikor Trieszthen kiszállt Ferencz, ugyanazokat az alakokat találta maga előtt a málhái átvizsgálásánál, a kiket elutazásakor tisztelhetett; az útlevelét is ott láttamozták, a hol fél év előtt.

Tavaszszal ment el, őszszel került vissza.

Nem talált egyéb különbséget, mint hogy akkor narancsot árultak a piaczon, most meg szőlőt.

Még mindig olyan ábrázatja volt, mint egy yankeenek. A tükre ugyan eleget figyelmeztette rá, hogy ezzel a pofával nem jó lesz Pálma comtesse elé kerülni, mert bizony megijed tőle, de a speculativ ész azt mondta, hogy csak hagyni kell azt még egy kissé. Az útlevelek országában nagyon tanácsos, hogy az embernek a czifferblattja tökéletesen kvadráljon az útlevélben foglalt arczképvázlattal.

Aztán a meghozott gyémántok bőven kárpótolják az elvesztett bajuszt. Négy ötödrésze már itt van biztos zár alatt az elrabolt «becsületbeli» kincsnek. Az ötödiken is rajta tartja a kezét.

Első dolga azt is fölvenni a rejtekéből.

Még Triesztben sem állt szóba senkivel. Hirlapot sem vett a kezébe. Nagyon szája izében volt még Ledru Rollinnak a kacsája. Sietett Z . . . ára eljutni minél elébb.

«BOLOND A' VILÁG . . . . ROSSZAK AZ EMBEREK . . . . !»

Bécs város legmagasabb tornya mindazoknak a hegyeknek a tetejéről meglátszik, melyek történetünk szinhelyét körülfogják, az osztrák határról idáig csak egy macskaugrás.

Illavay ezen a vidéken minden faluban ismerős volt.

Trieszttől Bécsig éjjel-nappal utazott postakocsival; Bécsben csak addig időzött, a míg az útlevelét visszakapta; az alatt sem hagyta el a vendéglőt, őriznie kellett a gyémántokat, a miket nem mert magától egy pillanatra sem elhagyni. Ez elszigeteltség által azt érte el, hogy tökéletesen ismeretlen maradt a politikai nagy általános helyzetre nézve. Ahhoz szokva volt, hogy Bécsben erős rendőri felügyelet szokott lenni, s neki sietős volt az útja, minden feltartóztatástól ovakodnia kellett, azért is nem ment sehova, és nem kérdezősködött. Számitásból szállt a «Vörös ökörbe», a hol a Magyarországról jövő tót fuvarosok szoktak betérőt tartani. Tovább utazásra egy ilyen gyorsparasztot fogadott meg, jó négylovas ecchós szekérrel. Korán hajnalban elhagyta a császárvárost, a nélkül, hogy valósággal benne lett volna.

A mint a magyar határon tuljutottak, az első faluban a fuvaros lovakat váltott. A gyorsparaszt vágtatva szokott járni s minden állomáson új kocsis került a helyébe, pihent fogattal.

De már ez az első fuvaros is felismerte a régi szolgabirót, daczára elváltoztatott arczkinyomatának s a míg

lovakat váltottak, Illavay azon vette észre magát, hogy a korcsmában ácsorgó parasztok közül egy, a mint mellette elmegy, mintha véletlenül tenné, a könyökével megtaszítja, s aztán a szemöldökével int neki és kimegy.

Illavay is ráismert a földire. Egyike volt az azoknak a vitézeknek, kik a mult télen Orol Kriwánszki bandáját elverni segítettek. Utána ment az udvarra.

Ott aztán a paraszt úgy tett, mintha a lovak felszerszámozásánál segítene oldozni, kötözni, s a közben dörmögve mondogatott ilyeneket Illavaynak:

«— Aztán — készen vagyunk ám . . . Csak egyet kell füttyenteni . . . Vártuk a pánt régen . . . Már megint itt járnak . . . Majd megint befütyülünk nekik . . . Aztán csak annyit kell mondani, hogy «gyepre legény!» . . .

Illavay rá sem ügyelt. Nem értett a motyogott szavakból semmit. Azt gondolta, a pálinka beszél a legényből.

Mikor készen volt a szekere, tovább hajtatott.

Hanem az a paraszt legény eléje került gyalog. Természetesen, ő a rövidebb ösvényen vágott át a hegyeken keresztül, s nem kellett neki kereket kötni. — A második állomáson már öt-hat parasztot talált a korcsma előtt a megérkező, a kik kalapjaik karimáját mélyen a szemükbe húzva, el-elsomfordáltak mellette, s oda dörmögték a fülébe:

«Itt vagyunk ám! . . . Mind készen vagyunk . . . Puska is van . . .»

El nem tudta gondolni, hogy mit súgnak, búgnak?

A harmadik állomáson, a hol az országút Gargó felé tér el s egy mellékút a Kárpátok egy mély völgyébe vezet le, Z . . . felé, már egész csapat földészt talált az útjában, közöttük többen voltak a járása községeiből olyan elöljáró személyek, a kik előtt nem lehetett ismeretlent játszania. Hiszen azok sem siettek mutatni, hogy ráismertek. Mind csak úgy szűr alól dörmögött hozzá.

Egyet odaintett közülök, a legvénebbet; maga le sem szállt a szekérből, az ecchó alól.

— Palkó ... Ne sokat beszéljetek arról, hogy engem itt láttatok.

— Dehogy beszélünk, pán; — értjük mink azt.

— Én most olyan dologban járok, a miben nem szabad a jövetelemről előre értesülni minden embernek.

— Tudjuk azt jól. Mi nem adjuk tovább.

— A dolog igen fontos.

— Tudunk mindent. — Azután mind ott leszünk!

Azzal az egész csoport eloszlott nesztelen, minden irányban.

Illavay még most sem értett semmit. Nem sejtette, hogy mit néznek ezek az emberek ő benne?

Késő őszi napjai voltak már ennek az esztendőnek.

Lehullt már minden levél a fákról, csak a «fagyöngy» a «fakín» maradt rajtuk zölden. A fakín a tölgynek az álma, mely arról regél neki, hogy még nincs itt az évnek a halála, még zöldül valami! Pedig az csak a fakín. (Loranthus. Riemenblume.)

Ezek a jámbor emberek azt hitték, hogy Illavay most jön a külföldről, a népfölkelést rendezni a Felföldön. Beszélhetett nekik akárki, hogy vége van már mindennek, jobban tudták ők azt. Jön az anglus, meg a franczia, a török már itt is van, megtorolni a muszkát. Most kezdődik el az igazi. A mi eddig volt, az csak tréfa volt.

Azért van a pán szolgabirónak a bajusza levágva. Ez azt jelenti, hogy Anglia biztos!

Mindenütt ezzel az összeesküvők rejtélyeskedésével fogadták, a mibe nagyon beillett az ő erőszakolt gyors utazása, mellékutakon járása, titkolózása, elváltoztatott arcza, még az aranypénz is, a mivel fizetett. Az meg franczia pénz volt. Frankhon szövetsége biztos!

Ferencznek pedig csak az járt az eszében, hogy hogyan lepje meg a maga emberét gyaníttatlanul a fektében; úgy, hogy rókalyukat ne találjon a menekülésre.

Ki hitte volna erről az emberről?

A Z ... ára vezető út mindenütt sűrű erdők között visz

el, a miben szén- és mészégetők kunyhói vannak itt-ott elszórva. A hegyi patak fölött rongyos fedelű malmok kelepelnek s egy elhagyott kalló nyilai kótognak egyhanguan. Az ember önkénytelenül azt kérdi, mit őröl ez a sok malom? Az egész völgynek olyan kevés a szántóföldje: alig látszik valami nyoma a mezőgazdaságnak. A falu házai hosszan vannak szétszórva az egész völgy teknőjében, külsejök szegényes, ronda. Alig van körülöttük valami kertnek, gyümölcsösnek nyoma. Hanem ha még olyan rongyos is a födele a háznak, azért erős tölgyfa ajtaja van, s az ablakait táblák takarják. Házi állat, baromfi sehol az udvarokon. S ez a falu azért még sem szegény, a legtöbb adófizetők közé van sorozva. Lakosai kupeczek, csiszárok. Többnyire uton vannak. Templom nem látható a faluban sehol. Azt sem tudni, hogy vezet-e valaki a lakosairól matriculát. Az adót behozza a biró rendesen még a határidő előtt; panaszos soha sem kerül Z . . . ából a vármegye házára, soha sem adnak ezek okot, hogy bírói személy kerüljön a hátukra. Olyan enclavét képeznek ott a maguk hegyszigetében, mint a pyrenæek közt az andorrai köztársaság: azzal a lényeges különbséggel, hogy a milyen harczias faj az andorrai, oly kevéssé az a z . . . ai. Soha ebből a faluból egy katona be nem válik. Hogyan tudják az ujonczozást kikerülni? az az ő államtitkuk.

Van a falu közepén egy rozzant vendéglő, a minek az állása alatt nehéz társzekerek nyújtózkodnak; iszonyú sártócsán keresztül lehet az udvarára bejutni. Az érkező vendéget az ablakon kidugott kandi fejek, borzasok, kancsalszemüek jól agybafőbe nézik, de azért senki sem jő ki eléje, hogy megkérdezze, mire van szüksége. «Ha hoztok, esztek.» Itt nem adnak semmit. Csak pálinkát. Azt most főzik odahátul, érzik a kiöntött moslék bűze. A korcsma elején egy leereszthető, veresre mázolt félajtó jelzi, hogy ott mészárszék is van: a nehéz illat is elárulja a rendeltetését.

Illavay leszállt a szekérből, a ládikót, a miben a visszaszerzett gyémántok voltak, a prémes bekecse alá dugva; a kabát jobb ujjába odacsúsztatva azt a csinos kis eszközt, a minek «életmentő» a neve: amerikai találmány; többet ér minden lőfegyvernél, kettős ólomfejű kis buzogány az, hajlós halcsontból fonva: ledönti az óriást is, s az ütése elháríthatatlan.

Nem kérdezősködött senkitől: egyenesen keresztül vágott az utczán a czuppogó sárban, a korcsmával átellenes házhoz.

Abban a házban volt Pálma gyémánt diadémja elrejtve.

Ki hitte volna ezt annak a gazdájáról?

Ez volt Rokomozernek a háza.

Valljuk meg az igazat: Illavay ezuttal a csalódásig hasonlított külső megjelenésében ahhoz a népfajhoz, melynek Rokomozer is szülötte volt. Bajusz nélkül, hosszúra megnőtt szakállal, a fején vidrabőr süveg: termete idegen szabású prémes kaftánfélébe burkolva, lábain nagy sáros csizmák s azoknak a szárából kivirító zöld, csíkos lábszárharisnyák, a nyakán koczkás gyapot shawl; — olvasva is elmehetett volna a prágai Altneu őslakói között. A czammogó járás, a bukdácsoló fejhordozás mind hozzájárult a csalódás öregbítéséhez: elannyira, hogy a mint a pitvaron, a konyhán keresztül, kóczos hajú némber által a belső szobába vezetve, a gazda előtt megállt, az őt az összetartozók között szokásos jargonján üdvözölte.

— Schólem! Fogadá a köszöntést Illavay. Hát ön sem ismer rám, Rokomozer?

A mint Rokomozer ráismert a hangjáról Illavayra, elkezdett a feje, meg az álla olyanformán mozogni, mint azoké a furcsa gipsz-figuráké, a mik egy megtaszításra gyermekmulattató bókolást folytatnak. Meg volt némulva.

Illavay végig várta, míg a gipszpagódlinak a feje megállapodik a válla között.

— De megtalált ön ijedni a szavamra, polgártárs.

Már ekkorra rendbeszedte magát a gazda. Talált ki valami furfangot.

— Hogy ne ijednék meg, tekintetes uram, mikor meglátom a két szememmel? De bizony nagyon megijedek. Nem magamért, hanem a tekintetes urért ijedek meg.

— Én értem ijed meg, polgártárs? Hát mi félelmes van rajtam?

— A tekintetes úr odakinn járt a külföldön. Minden ember azt beszéli.

— Az úgy van.

— Aztán úgy várja minden ember, mint a zsidók a Messiást, hogy mikor jön már Angliából azzal az izenettel, hogy ujra kell kezdődni a ribilliónak? — Hát hogy ne ijednék meg, mikor itt látom, zsidónak öltözve: bajusza sincs.

— Hát abban minden ember csalatkozik, ön pedig legjobban, polgártárs; mert én nem jártam politikai szövetségeket keresni, hanem egy rablóbandának a szökevényeit nyomozni, a kik a gargói várkastélyból mindenféle gyémántékszereket elloptak.

— No az bizony nehéz munka volt. Az olyan gyémánt nagyon drága lehet: ostoba kincs, kicsiny helyre el lehet dugni.

— Bizony messze jártam miattuk, egész Amerikáig.

— Amerikáig? Hisz az talán már a másik világban van.

— Nem ismert ön valami Baranecz nevű embert?

A gazda felnézett a gerendák közé, vérereres szemeit lefelé is, felfelé is meresztgette, s szétterpesztett tenyereit alá is, fel is forgatta a levegőben.

— Hogy hiják? Beranek?

— Nem. Baranecz.

— Úgy? Maravecz?

— Nem úgy. Ba-ra-necz.

— No mert a Beraneket, meg a Maraveczet inkább ismerem, de azokat is csak név szerint; de a Baraneczet soha sem hallottam.

— Arra volt bizva a rablott gyémántoknak az elárusítása.

— Raffinirozott gazember lehetett!

— Annyira raffinirozott azonban még sem volt, hogy én el ne csiptem volna.

— No már ahhoz gratulálok. Felakasztották?

— Nem tették azt vele. Hogy magát megmentse, beállt vádló-tanunak s mindent kivallott.

— No hála Istennek!

— A gyémántékszerek mind megkerültek, egynek a kivételével: egy diadém hiányzik.

— Diadém? Mi az a diadém?

— A többi itt van már nálam.

Illavay elkezdte felnyítni az asztalra letett utitáskáját.

— Jaj, tekintetes úr, ki ne rakja a gyémántokat ide az én asztalomra. El talál egy gurulni, beleesik az egérlyukba, örök időkre holt ember lesz belőlem.

— Nem is a gyémántokat akarom én megmutatni, hanem ezt a furcsa kis eszközt, ni.

— Mi az? Egy pisztoly?

— Pisztoly, a mivel hatszor egymásután lehet lőni. Amerikai találmány.

— Jaj, ha eltalál sülni.

— Nem kell félni, nem bánt az senkit magától.

— De hát minek az embernek ilyen veszedelmes portékát magával hordani.

— Majd mindjárt megmondom. Az a hiányzó gyémántékszer itt van önnél elrejtve.

Most már el kezdett kaczagni Rokomozer. A mellét verte s a fejét rázta fel s alá, hanem a nagy kaczagás közben a nehéz veríték csurgott alá kétfelől a halántékain.

— Isten a világom! Gyémántékszer? Én nálam? A ki csak rongyokban dolgozom. A mit a szemétről szednek föl. Soha nem láttam más gyémántot, mint a mivel az üveges zsidó bemetszette a táblát az ablakomba.

— Azt is megmondom, hogy hol van? folytatá csendesen Illavay. A sütőkemenczének a fenekén.

A kaczagó arcz olyan fakó lett, mint a cserzett bőr: a zavart szemek veszedelmes villogással néztek a kelletlen vendégre.

— Csak az agyagtapaszt kell feltörni, az alatt van egy négyszögletű kő; ez takarja a rejtegetett ékszert, a mit apróra darabolva kellene elárusitani, mihelyt kedvező idők jönnének rá.

A gazda nagyot fohászkodott s összetette a kezeit. Most már szomorú arczot igyekezett csinálni.

— S a tekintetes úr elhiszi ezt én rólam? Hát ilyen ember a Rokomozer? Hát nem küldött a tekintetes úr én tőlem akárhányszor pénzt a városba, nyugtát se kért róla, azt mondta a Rokomozerre az életemet is rá merném bizni. Hát valóságnak hiheti azt, a mit az a gazember ellenem kigondolt? Ismerem már jól. Csaló volt, tolvaj volt: nem akartam vele társaságba lépni, most ezért akar engem belekeverni a csávába. Az én kemenczém fenekén gyémántbánya.

— Hát hiszen arról mindjárt meggyőződhetünk, menjünk, törjük fel a jelzett helyet s ha nincs ott semmi, akkor én vagyok luddá téve. No menjünk oda, nyissuk fel a kemencze padkáját.

— Az most lehetetlen, tekintetes úr; tele van a kemencze schlachmóneszszel, a mi az ünnepre kell; azt most nem lehet kibontani.

— Ezzel nem messze megyünk. Schlachmóneszt nem sütnek ebben az évszakban, nincs is semmiféle ünnep a Marchezván hónap utolsó hetében s a sabbath még négy nap mához. Nyissa ön fel a kemenczét.

— Hogyan mondja, kérem, hogy nyissam fel.

— Én parancsolom.

Rokomozer arcza most furcsa vicsorgásra torzult.

— Parancsolja a tekintetes úr? De hát a tekintetes úr még azt sem tudja, hogy itt nem parancsol többet. Hiszen

nem szolgabiró már itt a tekintetes úr. Látszik, hogy most jön Amerikából: nem tud semmit. Hiszen vége van már a régi világnak. Nincs már se főispán, se szolgabiró, se pandur. A főispán helyett van most «Districts-commissär», az az exczellencziás gróf Temetvényi; a szolgabiró helyett van a «Bezirkscommissär» ; az valami cseh uraság: azelőtt vadász volt. A pandur helyett meg itt vannak a «zsandárok». Nem a tekintetes úr parancsol már itt ezen a földön.

— No hát az sem nekem a nagyobb baj, Rokomozer, hanem önnek. Hallgasson csak ide. Az amerikai hatóság nem érte be azzal, hogy a felfedezett tolvaj «nekem» bevallott mindent, hanem ezt a vallomást egyúttal megküldte a bécsi kormánynak is, egész hivatalos alakban. A mi közös jó ismerősünk, Baranecz, ugyanis nemcsak az általam keresett gyémántoknak a hollétét fedezte fel, hanem még többet is elmondott, a miért az osztrák rendőrség vagy ma éjjel, vagy legfeljebb holnap egész fegyveres assistentiával itt fog teremni Z . .án. Minden háznál lesz valami keresnivalója. És a rongyok között is, a mik már harazsákokba vannak tömve. Fel van adva az egész bandátok, mely az egész világra szétágazik. Hogy miért nem vártam be én is a bécsi rendőrség expeditióját? Hogy miért siettem azt megelőzni? annak is megmondom az okát. Mikor ezek az osztrák zsandárok megindulnak Z . .a felé, a ti kémeitek már egy órával elébb hírt adnak nektek a közeledtükről, s akkor egyszerre mindent el fogtok takarítani az útból: semmi nyomot nem találnak. Hát ezt akartam megakadályozni. Én már most itt ülök és nem mozdulok innen, a míg a csendőrök lovainak dobogását nem hallom. Ön pedig szintén ott fog ülni az asztal tulsó végén, velem szemközt. Ha fel próbál kelni a helyéről: vagy csak egy kiáltással is jelt talál adni, hát akkor ez a pisztoly elsül, s az egy embernek elég. Tehát várjuk be szép nyugodtan, a míg a csendőrök megérkeznek.

E szóknál széttépte a kaftánját a mellén a gazda s elkezdett keservesen jajgatni.

— Nem bánom hát, lőjjön ide az úr! úgy is holt ember vagyok már.

— Ne ordíts! Ide csődíted a szomszédokat; én megölöm mind, a ki bejön.

— Senki sem jön ide! Nincs szomszéd! Egy férfi sincs a faluban, csak a nyomorékok. Mind kinn vannak a «fogáson». Nem bánom, lőjjenek agyon. Inkább ma, mint holnap. Megvallok mindent. Előadom a diadémot! Itt van nálam van. De nem csak azt adom ki. Kiadom az egész bandát. Czudarok, gazemberek. Ha ők elárultak engem, én meg elárulom valamennyit. Akkor én gratiát kapok. Akaszszák fel valamennyit, csak engemet ne bántsanak. Tekintetes úr, kegyelmes úr, úgy éljek, úgy maradjon meg a lelkem a másvilágon, a mint igazat mondok. Egy iszonyú nagy complott van készülőben: épen holnap éjszakára, a gargói kastély ellen. Benne van a complottban a monsieur Cousin is. Az a főgonosztevő. Nem is Cousin annak a neve, hanem Ribaux; szökött gályarab. Húsz esztendőre volt elitélve rablásért Toulonban. A Zsiborák az ő régi czinkostársa. A gyémántrablást együtt főzték ki. A kastélyban még sokkal több kincs van: arany, ezüst, azt is mind kitakarították volna, ha akkor a tekintetes úr, meg a parasztok közbe nem vágnak. Most újra hozzá akarnak látni. Negyven vakmerő ficzkó szállingózott össze innen-onnan, ki Lengyelországból, ki Németországból, mind jó czimborák, a gargói kastélyt holnap éjjel megrohanni. Olyan negyven ficzkó, a ki éjszaka az ördögtől sem fél. Éjjel az erdőkből, a hol most már el vannak rejtőzve, árkokban, mészégető kemenczékben, faodúkban, barlangokban, mind egyszerre összejönnek a kútnál. Innen visz fel a vízvezeték a várba, egy alacsony folyosó. Ezen keresztül a vár pinczéjébe lehet eljutni. A várban van most tizenkét zsandár, a ki a Districtscommissär úrnak az őrizete. Azoknak estére a vacsorához olyan bort adat Cousin úr, a mitől úgy fognak aludni, mint a juhászbunda. És akkor ő maga fel fogja nyitni a pincze-

ajtót, azután a boros pinczébe vezető ajtót, ott pedig már együtt lesz az egész banda s akkor megrohanják az egész familiát, meg a cselédséget, zsandárságot s minden embert megölnek, csak a drága grófkisasszonynak kegyelmeznek meg, a kibe a Cousin úr szerelmes: azt el akarja magával vinni a fekete erdőbe s ott elvenni, a hogy a zsiványok szoktak házasodni.

— Hallja ön, Rokomozer, ez egy olyan szép mese, hogy sokat érne egy novellairónak.

— Mese? A tekintetes úr azt hiszi, hogy ez mese?

— Azt biz én. Arra való mese, hogy én most egyszerre ugorjam fel innen, s a mint a magam kereste ékszert megkaptam öntől, a többivel ne törődjem, hanem szaladjak egyenesen Gargóvárra, megmenteni a grófékat, kendtek meg az alatt szépen mindent eltakarítsanak az utból, mire a csendőrök megjönnek.

Rokomozer a szívére tette a kezét s egész érzékenységgel mondá:

— Hát ilyen hazugnak hisz engemet a tekintetes úr? Ez nekem fáj. Jól van. Nem beszélek többet. Hanem hát adjon engedelmet arra, hogy felkeljek a helyemről, aztán előkereshessem azt a — minek is hívják csak? — soha sem tanulom meg a nevét, — diadémot.

— Jó. Menjünk oda.

— De, kérem, ne mutogassa a pisztolyt odakinn a fehérnép előtt, mert elsikoltja magát mind. Egy szót se szólok hozzájok másképen, mint németül, még csak a szememmel sem intek nekik.

Ferencz zsebébe dugta a revolvert, karjára akasztá a táskát s maga előtt eresztė a gazdát.

A konyhában borzas leányhad sürgött-forgott a tűzhely körül, melyen lobogott a megrakott tűz.

— Hát ti ökröt akartok sütni, vagy mi? hogy ilyen nagy bolond tüzet raktatok! Még kicsap a kürtőn a lángja. Takarodtok be a hátulsó szobába valamennyien!

Mikor egyedül maradtak a konyhában, Rokomozer be

reteszelt minden ajtót: nagy ovatosan levette a kemencze szájáról az agyagtévőt s neki állt a baltával felfeszíteni az égett agyagot a kemencze fenekén.

Ott volt a négyszögű kő s alóla előkerült a horpadt rézfazék, a mibe a diadém volt eldugva.

— Ez-e az? szólt, odanyujtva Illavaynak. Azt se tudom, minek hívják? Hát ez mind gyémánt? Én azt gondoltam, üveggyöngy, olyan mint az én csilláromon lógg.

Egy sem hiányzott belőle.

Az egyik tolvaj tehát igazat mondott, különös volna, ha a másik szava is megállna.

Rokomozert visszakisérte a szobába Illavay.

— No hát, tekintetes úr, mondja csak, úgy-e, hogy jó ember a Rokomozer?

— Különös kivánság!

— De csak meg van már most velem elégedve?

Felelet helyett Illavay megint leült a szalmaszékre az asztal mellé. Úgy látszott, hogy a fenyegetését be akarja váltani, hogy megvárja míg az osztrák csendőrök megérkeznek.

Rokomozernek pedig nagy szüksége lehetett azt az időt a maga számára megnyerni. Sok más elintézni való volt még Z . .án.

— Hát azzal sincs megelégedve a tekintetes úr, a mit elmondtam a zsiványokról, hogy a jövő éjjel belopóznak a gargói várba, megölnek mindenkit, csak a grófkisaszszonyt viszik el élve magukkal.

— Az hóbortos mese. Nem hiszem, szólt Illavay, s az asztalra könyökölt.

— Nem hiszi el? No hát majd mindjárt elhiszi.

Erre Rokomozer elővett egy nagy, borjúbőrbe kötött kapcsos könyvet, s azt felnyitotta. A jobbról balra olvasandó keleti betűs sorok alkalmasint valami vallásos tanokat hirdethettek; hanem azonkívül még más haszna is volt e könyvnek. Néhol két lap a szélein egymáshoz volt ragasztva, s a mint Rokomozer éles késsel szétválasztá a

lapokat, a kettő közé dugott iratok jöttek elő azok közül, a miket Rokomozer egyenkint Illavay elé rakott.

Különféle keletű levelek voltak, mind ugyanazon kézírással.

Illavaynak nagy tapasztalata volt az irások felismerésében. Megtudta mondani, hogy franczia irta-e vagy angol, vagy olasz, de még azt is, hogy kálvinista irta-e vagy pápista a levelet? Ezekben Cousin úr irására ismert.

Azok mind Rokomozernek szóltak.

Használva volt bennük a tolvajnyelv, a maga mákvirágos kifejezéseivel, csakhogy azokat a terminusokat mind nagyon jól értette Illavay.

Az első levelek a nagy üzletről szóltak, a mihez társak kerestetnek. «Belzázár» (ez a gróf), az Augusztus főpublikánusává lett. Tizenkét cherubim (csendőr) van a Semiramis kertjében (a várban). Éjjel-nappal strázsálnak az előszobájában. Legalább kétszer annyinak kell lenni az «elihud»-oknak (martalóczok). A sas szedje össze a vércséket mindenünnen. (A sas volt a Zsiborák tolvaj neve.) Készen legyen minden a lakodalomra, mikor a Mammuth megérkezik. (Mammuth annyit jelent, hogy «egy millió».)

A következő levélben aztán már az alkudozások kezdődnek a zsákmány felosztása fölött. A mammuth a napokban megérkezik. Hanem ez egy légió «gadarenus»-ból áll (ezeres bankjegyek). Azoknak a szagát megérzik. Mihelyt a lakodalom meglesz. Eliézernek (ez volt Rokomozer) el kell menni Ninivébe s a gadarénusokat átváltani kakasokra és unicornisokra (louisdorok és guinéek) tíz százalék az ő osztaléka, húsz az Orolé, húsz az «enyim» és a Szulamith egészen. «Azon nem osztozunk az Orollal.»

Illavaynak kezdett a fejébe menni a vér. Kitalálta, hogy az a Szulamith: Pálma.

A következő levél egészen ez utóbbi tárgygyal foglalkozott. Úgy látszott, hogy az Orol is magának követelte ezt a ráadást. A levéliró azt az ajánlatot tette, hogy a dolgok

végén válaszszon a Szulamith maga kettőjük közül, hogy melyiké akar lenni?

Illavaynak a szemei vérben forogtak. Még egy levél volt hátra. Abban már az egész megrohanási terv részletezve volt.

A Mammuth már megérkezett. Nem kell késedelmezni, mert másnap már itt lesznek a filiszteusok (a hitelezők) s megmellesztik erősen. Az elihudok rejtőzzenek el nappal a közeli erdőkben. A várhegygyel átelleni hegyoldalban van egy kis kőépület, a teteje is kő: az ajtaja vas, kettős keresztrúddal elzárva. Ez a forrás cisternája, a honnan egy alacsony boltozatú alagút vezet fel a várba: ezen megy fel a vízvezetéki cső, mely a vár alatti tágas sziklapinczébe torkollik. Magasabbra nem megy fel önnyomása által a víz, innen lóhajtotta gép emeli tovább a vízművek medenczéjeig. A czimborák ez éjjel a cisterna ajtaját nyitva fogják találni. Azon keresztül az alagúton át felhatolhatnak a várpinczéig. A jó barátnál vannak a pinczék kulcsai. Este a jó barát, mikor kiadja a cherubimok számára való bort, egy kis holdvilágot (mákony) fog beleönteni. Az alvókból aztán könnyű lesz angyalokat csinálni. A Malchusok (inasok) be lesznek zárva a szobáikba. A Belzázár parityái nem dobják el a követ. A Szulamith hálószobája a park fölötti lakosztályban van, távol a cselédségtől; ő nem fog semmi neszt észrevenni. A szobához való álkulcsok már készen vannak . . .»

Tovább nem birta Illavay olvasni. Őrületes dühében felugrott a helyéből, torkon ragadta Rokomozert s nem törődve vele, hogy ha behemóti ordításával fellármázza is az egész falut, rárivalt haragja emberevő kedvében:

— Hát te irtóztató gazember! Te ezt mind tudtad, és engedted volna megtörténni, ha én véletlenül meg nem érkezem?

S minden szónál úgy megrázta, hogy annak keze, lába, feje, a hány annyifelé kalimpált.

— Engedted volna te istentagadó azt, a kiről tudtad,

hogy több nekem, mint ez az egész világ, ilyen irtóztató sorsra jutni?

S azzal odadobta őt a karszékbe vissza, hogy szék és ember nagyot nyekkent.

Hanem az ember azért nagyra volt a diadalával; mintha ő rázta volna ki amabból a lelket, mosolyogva döczögé:

— No hát, úgy-e, igazságom van?

— Veszekedj meg az igazságoddal együtt, akasztófára való!

— Úgy-e, hogy jó lesz, ha siet a tekintetes úr megakadályozni ezt az irtóztató dolgot?

— Kedvem volna elébb a fejedet szétzúzni ezzel az ólombunkóval.

— No az szép volna! Hát miért?

Ferencznek most még egyszer kedve támadt torkon ragadni a házigazdát s a képébe ordítani:

— Hát nem tudtad, te gazember, hogy az a nő az én jegyesem? Nem tudtad, hogy ő az enyém? Nem tudtad ezt följelenteni?

És annyira megszorongatta neki a nyakát, hogy már annak a szemei kezdtek kidüledezni; míg végre eszébe jutott, hogy ha az ember valamire feleletet akar kapni, annak a legmulhatatlanabb föltétele, hogy a kikérdezettnek a torkát ereszsze szabadon.

Rokomozer pedig ezzel a második dührohammal még jobban meg volt elégedve.

— Isten a világ fölött! Milyen hűséges ember a tekintetes úr.

— Nem arról van szó, hogy én milyen ember vagyok? hanem, hogy miért nem jelentetted fel ezt magad?

— Tekintetes úr, mondok valamit. Olyan igazán éljek. Én nagyon szeretem a tekintetes urat.

— Szeresd az ördögöket!

— No. Én csak nagyon szeretem a tekintetes urat. Ha egy oroszlán akarná megenni a tekintetes urat, odaállnék elejbe, azt mondanám, egyél meg előbb engem. Micsoda

úr! Csak egy ilyen igaz ember volt a világon, több nem volt! Micsoda vitézség volt, mikor a lövöldözés közepébe berohant azért a gézengúz Opatovszky ségetzért, hogy megszabadítsa; no, én nekem semmi panaszom ellene: nekem megfizetett az úrfi mindent, még a kamatokat is; a tekintetes úrtól pedig nem kaptam még eddig egyebet, mint az öt ujjának a kék helyeit a torkomon, hanem azért mégis azt mondom, hogy a tekintetes úr egy hatalmas derék ember, ellenben az Opatovszky úrfi, annak ismertem az apját; derék, becsületes ember volt, hanem ő még nagyobb hunczfut, gazember, mint az apja.

— Hallgass! Szószátyár! Mi közöd hozzá?

— Hiszen hallgatok. Hanem csak azt mondom, hogy én, Isten a világ fölött, annyi ideig éljek, a meddig igazat mondok, hogy nem vétettem a tekintetes úr ellen. Majd megérti ezt a tekintetes úr, csak most siessen Gargóvárra. Mert hát bolond a világ: rosszak az emberek. Nem mondhatok többet. S ha aztán visszajön ide a tekintetes úr s akkor is azt fogja még mondani, hogy «Rokomozer, én te rád haragszom!» hát leveszem a sipkámat a fejemről s azt mondom, hogy ide üssön a tekintetes úr azzal az ólom bunkóval.

Illavay már nem tudott a dühtől mit mondani, csak az öklével ütögetett a kezében tartogatott levelekre. Azok nagyon is élőbizonyságok voltak.

Aztán összeszedte nyugalmát, eltette a leveleket a zsebébe, az ékszereket berakta a táskájába s több szót nem váltott az orgazdával. Sietett ki a házból.

Rokomozer kikisérte s még a pitvarajtóban is odadörmögte a fülébe:

— Csak azt mondom tekintetes úr, hogy «bolond a világ, rosszak az emberek!» Majd megérti ezt a tekintetes úr!

Illavay nem ügyelt a fecsegésre, hanem sietett a szekeréhez vissza; befogatott újra s visszatért azon az úton, a min jött.

Az elhagyott faluban pedig egyszerre nagy füttyöngetés támadt, minden háznál nagy lótás-futás volt: vermekbe, kutakba másztak le kötélen, lábtókon, a felmálházott szekerekről leszedték a rongytelt zsákokat s czepelték a házakba; készültek a bécsi csendőrök látogatására.

Rokomozer, úgy látszik, hogy a rabló czimborákat jól belemártotta a vízbe, azért, hogy az orgazda pajtásokat kihúzza a szárazra. Inkább azoknak a torkát szorongassa Illavay, mint az övékét.

Hja biz ez így van. Rosszak az emberek. Még a rossz emberek is rosszak. Azok között sincs hűség. Mert hát ilyen a világ! — Bolond világ.

A PIROSRUHÁS HÖLGY.

Illavay vágtatott lóhalálban Gargóvár felé.

Most már mindenütt szóba állt azokkal az emberekkel, a kik a szállások körül settenkedtek, keresve a módot, hogy egy elvetett szót kaphassanak el tőle. Minden faluvégen azt hagyta meg az atyafiaknak, hogy holnap estig a gargóvári piaczra gyüljenek fel, mintha vásárra jönnének, a szekérben elrejtett fegyverekkel; valami munka lesz. Azok úgy hallgattak rá, mint az orákulumra.

Bolond világ volt az akkor.

Az volt a nóta, hogy

«Dárum, madárum!
Agyonverünk a nyáron!»

Hogy kit? azt nem tudta senki. Valakit, a sok közül, a ki bánt. Fejsze, kasza mindig készen volt rá. Csak egy olyan ember kellett hozzá, a ki rámutasson az ujjával: «azt ni!» Illavay épen ilyen ember volt.

Illavay másnap délután érkezett meg Gargóra. Útközben a kocsisaitól sokat tanult. Históriát. Az ujabb kor

történetét. Úgy találta, hogy az alatt, a míg az ellenlábasoknál járt, a világ két századot haladt — hátrafelé. Most aztán úgy érezte magát, mintha még mindig talppal állna ellenében az ittlakó népnek. Egészen lehangolta a kedélyét, a mit megtudott. A régi jó barátok, ismerősök, nagyemberek mind eltüntek; elmultak. Újak, ismeretlenek jöttek helyükbe. No, ezt még nem olyan nehéz megszokni, mint azt, hogy ha az ismerősből lett ismeretlen. Legnehezebben esett a szivének, mikor az megtudta, hogy Temetvényi Ferdinánd most az új korszak egyik vezérnagysága ezen a vidéken, ő a kerületi biztos. Minő találkozás lesz ez!

Az emlékzetes patakmalomnál összegyülve találta az egykori hiveket, a kik az Orol Krivánszki csatájában vele voltak Azok is tudták, hogy az egykori szabadcsapat-vezér ismét itt a vidéken csatangol. A csendőrök nem vadásznak rá. Ennek is megmagyarázták az okát. Illavay kiadta nekik az utasításokat: hol tartsák magukat készen a jövő éjszaka s minő jeladásra, hol jelenjenek meg egyszerre. Bátorságot nem kellett beléjük önteni: az több volt bennünk az elégnél.

Onnan azután felhajtatott Illavay a várba. A piaczon már gyülekeztek a vásárosok szekereikkel s csendesen köszöntötték a közöttük elhaladót.

Gargóvár kapujában meg kellett állani a szekérrel: a bemenetel nem volt olyan könnyű, mint máskor. Csendőr állt a felvonó hidnál, feltüzött szuronynyal, s «megálljt» parancsolt, míg az őrmester előjön a tanyaszobából, átvenni a vendég útlevelét.

Illavay még mindig angol volt, az útlevele szerint, az őrmester hazája pedig Budweis, a hol nagyon keveset beszélnek angolul. Azt mondtá, hogy ő ezt az irást nem érti, hanem majd felviszi s megmutatja a «Gestrenger Herrnek». Addig ott kell maradni a szekéren.

Jó ideig várhatott a kapuban Illavay, a míg az őrmester előkerült a «Gestrenger Herrel». Ki is lett volna az más, mint Cousin úr!

— Ah! Monsieur! Kiálta örvendő arczczal a titkár (neki is volt már egy csillag a gallérján). Hozta Isten! Mi azt hittük már, hogy ön elveszett.

— Ime megkerültem. Szólt s a mellett olyan képet csinált rá, mintha le akarná a fejét harapni.

— Talán bizony a gyémántokat is megtalálta?

Illavay boszusan ránczolta össze a homlokát. Hát mégis tudatták Cousinnal, az ő kérése ellenére.

— Igenis, mind visszahoztam. Szólt odanyujtva az utitáskáját.

— No, annak nagyon örvendek.

Erre Illavay önkénytelen elnevette magát, megmutatva azt a két hatalmas fogsort, a min képes volna az emberét összemorzsolni. Az jutott eszébe, hogy «örülsz bizony, mert épen apropos jöttem meg a gyémántokkal, hogy azokat még egyszer ellopjátok».

— Ő excellentiája nagyon fog örülni monsieur megérkeztének.

— Kérem, vigye fel hozzá a táskát. (Monsieur megbántott arczot vágott, ő nem domestique, a ki táskát hord fel a szekérről.) Benne vannak a gróf gyémántjai mind, csak biztos kéznek adhatom át. (Ez már megtisztelő nyilatkozat volt. Mr. Cousin átvállalta a megbizást.)

Illavay pedig nagyon okosan tette, hogy az egycsillagos úrra bizta az utitáskáját; mert abban volt még a gyémántokon kívül a revolvere is, s ha azt a bekövetkezett motozás alkalmával ott az őrszobában nála találják, bizony azon kezdi a mai háztüznézését, hogy becsukatik a tömlöczbe, s onnan nem kerül ki hamarább, mint mikor a grófnak felviszik róla a rapportot. Így azonban, miután sem a zsebeiben, sem a kalapja béllésében, sem a csizmája száraiban nem találtak semmi gyanus tárgyat, egy rövid negyedórai darabokra szedés után megengedték neki, hogy felmehet a kastélyba. Egy csendőr, vállravetett puskával, kisérte a gróf lakosztályának ajtajáig, a hol aztán az ajtónálló átvette a kezéből s beeresztette az elő-

szobába, a melyből ismét, egy kis várakoztatás után, átcomplimentirozta a komornyik ő excellentiája belső termeibe.

Bizony ő excellentiája is nagyon megváltozott. Nem a hivatalos egyenruha, nem is az előirásszerű kiborotvált arcz magában, hanem az egész megjelenés. Az egykori tétovázó, méla bizonytalan kifejezés helyett az imponáló, önbizalmas magatartás; az officiosus félmosoly, a leereszkedés éreztetése. Ez nem az a Temetvényi Ferdinánd, a ki az előbbi volt. De hiszen Illavay sem a régi már.

Ám azért a régi szivelyesség még mindig fennáll közöttük. A gróf kezét nyujtja az érkező elé s ő kezdi a beszédet.

— Nagyon szép öntől, hogy visszakerült. Mi nagyon aggódtunk ön miatt. A gyémántok egy részét, a mit ön még Londonban fedezett föl, megkaptuk a nagykövetség útján s azontul nem kaptunk önről semmi hírt. Hol járt ön?

— Amerikában. A gyémántok egyharmada még oda volt.

— Hagyta volna ön veszni. Kár volt fáradnia miattuk.

(Itt vagyunk? Hát már egy pár százezer forint számba sem jön?)

— Azonban ezeket is megtaláltam, egy részét az újvilágban, a többit idehaza.

Azzal kinyitotta az utitáskáját s előszedte a megtalált ékszereket.

— Ah, ez igazán remek tett volt öntől! Méltó az új Pitaval krónikájára. Ön valódi talentum ezen a téren. Ez egy angol rendőrnek becsületére válnék. No, de csakhogy ön maga megérkezett, ennek örülök legjobban. Nem képzeli ön, mennyit emlegettem magamban! Hányszor kivántam önt vissza! De most már nem is eresztjük önt el magunktól, itt kell maradnia.

Illavay gondolt valamit az ittmaradásról s azt igen is természetes következménynek tekintette.

— Önnek itt kell maradnia én mellettem. Ön mintha teremtve volna annak, a mit én keresek. Önnek el kell vállalnia az alattam levő vármegyék egyikének Comitats-Vorstandságát.

Illavay hátrahőkölt: mi a kék csodát kell neki elvállalni?

A gróf magyarázta.

— No, ez ugyanaz (de nagyobb hatáskörrel és fizetéssel), mint a mi ezelőtt az alispánság volt.

Illavaynak egészen elsötétült az arcza. Nem akaródzott neki felelni.

— Nos! Hát mit szól ön hozzá?

— Köszönöm a megtisztelő kitüntetést; de ez órában azt sem tudom, hogy mi feladat jár vele? s képes vagyok-e azt betölteni? Szándékom egy időre visszavonulni a magánéletbe.

— Azt pedig nagyon rosszul teszi ön. Az olyan nagy tehetségnek, mint az öné, vétek parlagon heverni. Önnek nem lehet magát teljes tétlenségre kárhoztatni.

Illavay kereste az ürügyek kibuvó ajtajáit.

— Elég dolgom lesz nekem az apátvári birtok viszonyainak rendezésével.

— Ah! Nem! Nem! Az alól fel van ön már mentve. Ön azt persze még nem is tudja. Az ifju Opatovszky Kornél, azokért az érdemekért, a miket a hadjárat alatt szerzett, elismerő megjutalmazásul a kormány által nagykorusíttatott s egyuttal fölmentetett a régi vármegye által elrendelt örökös gyámság alól. Most ő átveszi birtokát s bárói rangot kap.

Illavaynak egy perczre nyitva maradt a szája a bámulattól. Itt van ni! A hány okos ember volt a vidéken, annak mint görbére ment az útja; ez az egy bolond találta meg az egyenes utat.

Ez biz úgy van.

Nem állhatta meg, hogy mégis azt az észrevételt ne tegye rá, hogy:

— Nekem nagyon kedves dolog, ha ez a teher lemulik rólam, de azt kétségtelennek tartom, hogy ha ez a hóbortos ember szabadon fog rendelkezni a birtokával, tíz év alatt földönfutó koldus lesz belőle.

Temetvényi magas fölénynyel mosolygott az ellenvetésre, s nagyon biztos nyugalommal felelt rá.

— Csak hagyjuk azt a maga sorára. Majd egészen más ember válik az ifjuból egy okos asszony kezében, a ki őt ujjá alakítandja.

De erre már egészen felháborodott Illavay.

— Micsoda? Még meg is akarják őt házasítani? Hát volna a világon olyan szerencsétlen apa, a ki tudná anynyira gyülölni valamelyik leányát, hogy azt egy őrülthöz kösse házastársul?

Temetvényi még magasabb mosolyra emelte arczát.

— Kérem. Barátom. Ne hamarkodja ön el az itélétét. Már akadt ilyen leány. Legyen szives ön megtekinteni az ifju jegyesek arczképeit.

S azzal egy festő-támlányon álló képről félrehúzva a függönyt, odamutatott, elegans kézmozdulattal.

Egy szép fiatal hölgy arczképe volt ott, bordeaux piros ruhában. Pálma grófnő.

— Nos? Jól van-e találva? Kérdé a gróf.

Ferencznek pedig úgy rémlett, hogy a z . . . ai orgazda kérdi tőle, hogy: «nos? hát nem jó ember a Rokomozer?» S a mint a vér a fejének indult, az a gondolat támadt az agyában, hogy annak a vén orgazdának kezet csókoljon, s azt az öt ujjának a kék foltját átszállítsa ennek a másiknak a nyakára.

Most értette már meg, hogy mit tesz az? «Bolond a világ! rosszak az emberek!»

Hát ugyan mit bánta azt a Rokomozer, ha Opatovszky Kornél menyasszonya Zsiboráknak jut-e, vagy Cousinnak, midőn az osztozáskor koczkát vetnek rája? Hiszen nem Illavay menyasszonya volt.

Ferencz mereven bámult a pirosruhás arczképre, mintha

kérdezne tőle valamit. Ilyen könnyű a változás? csak a violaszín helyett haragos verest kell felvenni?

S aztán megerőltette az emlékezetét, hogy vajjon csakugyan volt-e valaha az a szó kimondva, hogy Pálma az ő menyasszonya? S aztán rájött, hogy valóban ő, formaszerint a gróftól soha sem kérte meg a leánya kezét. Fölöslegesnek tartotta még a szóbeszédet is, mikor a tények, a valóság oly szorosan összefűzték már őket.

— Jól van-e eltalálva? Ismétlé a gróf.

— Nem tudom. Régen láttam már. Szólt elszoruló kebellel Ferencz.

— Keresse föl ön. Szobájában fogja találni. Már tudattam vele, hogy ön itt van. Még egyszer köszönöm, hogy ön annyi fáradságot tett a mi érdekünkben s nem mondok le a szerencséről, hogy azt önnek meghálálhassam.

Ferencz ott hagyta a grófot s aztán megkérdezte a komornyiktól, hogy merre van Pálma grófnő lakosztálya, Cousin leveléből megtudta, hogy az most a park felőli szárnyban fekszik.

— Nem akar átöltözni a tekintetes úr? szólt a komornyik készségesen.

— Köszönöm. Nem.

Arra gondolt, hogy hiszen ez még továbbutazással is végződhetik.

— — — — — — — — — — — —

Mikor a magyar embert valami kriminális boszuság éri, olyankor jól esik egyet pödörni a bajuszán. Ferencz most vette észre, hogy ő ettől a vigasztól meg van fosztva. Még most is az amerikai fizimiskáját hordja magával. Abban pedig maga magának sem tetszik. Most igazán rútnak találja magát. No, de hiszen «ő» azt mondta neki: «te szép vagy!» s eszébe jutott a költő szava: «de a csók édességét még most is érezem». Érdemei, hűsége, fáradsága, mind nem értek már egy batkát sem, hanem a csók emléke az egy kincs volt!

Benyitott a hölgyek szobájába.

Ketten voltak. A grófnő nem volt már egyedül, egy angol miss került hozzá, a kit csak úgy félszemmel vett észre Ferencz: annyira leköté a figyelmét az a másik.

Az a «másik». Nem az, a kit itt hagyott, hanem a másik Pálma. Egy délczeg hölgy, gránátvirágszín bársonyruhában, szőke haja oldalt választva és homlokán köröskörül hunczutkákba csavarítva. Öltöny és hajzat még hagyján, de ez a kifejezés az arczon, e magatartás, ez egész lény; az úri dévajság, a noble föl sem vevés, a szuró tekintet: ez nem a te Pálmád.

Hanem arra a felcsendülő s aztán hirtelen visszafojtott kaczajra rá lehetett ismerni. Így kaczagott fel akkor, így takarta el hirtelen ajkait a finom zsebkendővel mikor Soma úrfit eléje hozták, abban a kifordított piros bélésű kabátban, a ki olyan volt, mint egy beszélő majom. Imhol a nagyobbik majom!

A másik perczben azután az önkénytelen derültséget egyszerre visszaparancsolva arczán (a mi a belépőnek olyan kegyetlenül jól eshetik) felkelt a helyéről s eléje sietett és kezét nyujtá neki, ez üdvözlő szóval:

«God bye.»

(Hiszen még angol vagyok! biztatá magát Ferencz!)

És aztán Pálma grófnő kétszer megrázta a kezét. Csak kétszer, nem háromszor. Angolok így szokták. Jó barát kezét kétszer, a jegyesét háromszor.

Az angol üdvözlés is meg lett magyarázva: Pálma odafordult a miss felé s bemutatta a jövevényt.

«Mister Illavay.»

Most aztán az is kezét nyujtá neki s megrázta egyszer. Többet aztán nem is akarta kiereszteni a kezéből.

A miss nagyon beszédes volt. S nem elég, hogy a nyelve beszélt, minden arczvonása beszélt hozzá, még az orra is mozgékony volt. Erősen üdvözölte mister Hallovájt, a ki a grófné «dájmond»-jait olyan ügyesen feltalálta, s nagyon szerette volna, ha mister Ajlóvi az intereszszent kriminel

inkvizisen szinzesóz diteljeiből egy kis rikepicsulésnt bocsát közre.

Ferencz pedig azt a tapasztalást tette e közben, hogy nem lehet az embernek egyszerre látni is hallgatni is. Ő csak azt látta, hogy Pálma visszaült a tabourettejére s folytatta a félbemaradt himzést: (egy vadásztáska készült ott: kinek ?) s csak az ő hallgatását hallotta.

Annyira, hogy a missnek meg kellett ujítani az egész diatribát, hogy a «szőr»-t a dájélakba belevonja: nevezve őt minden megszólításnál valami más néven: a miből azt is kikalkulálhatta Illavay, hogy biz az ő nevét a távolléte alatt nem igen koptatták ennél a háznál.

A miss egyébiránt egészen informálva volt már arról, hogy a nagy becsű gyémántok hogyan vesztek el, hogyan indult el azokat nyomozni valaki, hogy találta meg? hogy küldte egy részét vissza; az utolsó legszebb darabokat pedig épen most hozta el magával. Hanem, hogy «kicsoda és micsoda» ez a «valaki», arról a missnek semmi tudomása sem látszott lenni. Exorbitáns volt a magasztalásában a magyarországi rendőröknek. Soha sem hitte, hogy ilyen kitünő detectivek legyenek ebben az országban. Szentül valami derék rendőbiztosnak nézte mister Lullabájt.

Illavay utoljára megboszankodott a quiproquo miatt, megunta az erőszakolt angol nyelvgyakorlatot, s mikor kezdte észrevenni a miss alattomos szemhunyorításából, (a mi Pálma felé volt intézve), hogy ebben valami malice is van, gondolta magában, no megállj, majd visszaadom én neked mindjárt, a pikántoskodást, hogy beéred vele; s egyszerre csak odafordult az angol discursus közepett a grófnőhöz: magyarul szólítva őt meg.

— Rossz időben jöttem ide, grófnő, úgy-e ?

A missnek az orra fölfelé mozdult e szóra, mint a szaglászó egerkéé. A lehető legnagyobb «shoking», ha egy harmadik előtt olyan nyelven szólalnak meg, a mit az nem ért! Pálmára tekintett, úgy húzva félre a száját, hogy az

által a félarcza mosolygóvá, a másik fél fanyalgóvá fintorodott. Pálma azonban magyarul felelt a kérdésre.

— Üljön hozzám közelebb. S abbahagyta a hímzést.

A miss erre boszusan taszítá hátrább kereken gördülő karszékét, s valamit mormolva a «turkish spoken»-ról, hátat fordított a társaságnak, s kezébe vette a letett könyvet, tovább olvasva azt az érdekes regényt, a miben Cserlsz Dikknsz épen egy ilyen detectivet ír le, mint ez a mister Vájlovill.

— Nagyon szeretem, hogy volt önnek bátorsága ezt a a kérdést megtenni, és ilyen nyelven. Felelni fogok mindenre. Mondá Pálma, leszórva öléből a színes haraszfonalakat. Ön volt már az atyámnál s látta azt a két arczképet egymás mellett.

— Én csak egyet láttam. A nőt.

— S önnek az is elég volt. A másikra nem volt kiváncsi. Pedig az is meglepte volna. Egy délczeg alak, dzsidástiszti egyenruhában. A festő remekelt rajta. Ön a nő arczképéből is megtudott mindent. Ez nem az a nő, a kit ön itt hagyott.

— Nem.

— Hallgasson ki. Nehéz dolgokat mondok el; de tegyünk úgy, mintha csak fecsegnénk. Magyarul nem ért, a ki velünk van, de a hanghordozásból megtudhatná, hogy minő tárgyról beszélünk. Tehát kérem, hogy majd mikor én nevetek, nevessen ön is.

— Megpróbálom.

— Azt is előre megmondom önnek, hogy ön épen olyan ura a helyzetnek ma, mint utolsó búcsuvételünkkor, s a mit ön fog mondani, azok után, a miket tőlem meghall, hogy ennek így kell történni! az úgy fog történni. Meg van ön nyugodva?

— Meg.

— No, hát nevessen egy kicsit. Úgy. Tehát a mint a világ megváltozott: ön tudja már, hogy nagyon megváltozott, az ön barátjai elmultak a földről; ügye semmivé

lett, új rend állapodott meg, új intézők jöttek s ebben az új mexicói napórában jelentékeny hierogliffé vált a Temetvényiek halfarkú syrénje. Egy nagy új kerület uraivá lettünk. Csodák történtek. Nagyságok lettek semmivé, és semmik lettek nagysággá. Mi közöm volt nekem mindezekhez? Egyszer aztán meg kellett tudnom, hogy a világváltozásnak az én sorsomra is alakító befolyása van. Egy napon az atyám azt a hírt közölte velem, hogy a szomszéd nagybirtok ura, kitünő érdemeiért, feloldatott az eddigi gondnoki zár alól s bárói czímmel fog birtokába behelyezkedni; pénzviszonyai az úrbéri kárpótlás által könnyen rendezhetők lévén. Azt mondtam rá, hogy gratulálok neki hozzá. Atyám erre így szólt: gratuláljak magamnak, mert ez a kitünő ifju a kezemet megkérte. Most szabad nevetni!

— Tessék.

— Hát arra atyám azt mondta, hogy nincs rajta mit nevetni, s elsorolta a kérő nagy előnyeinek egész sorozatát, a mik között legjobban ajánlók azok, a miket más embereknél hibának neveznek. Nem mondtam neki ellent. Biz az jó partie. Kaphatnak rajta. A ki ért hozzá, egy ilyen alakot kihasználhat. De hát nekem már ez a szerencsés esély elkésve kinálkozik; mert én már el vagyok jegyezve s a jövendőbelim úton van hazafelé: mindennap várom. Erre nekem azt felelték, hogy még ugyan formaszerint az az úr nem kérte meg a leánynak a kezét az atyjától, sőt még gyűrűt sem cserélt vele; hanem azért mégis bőven tudomása van az atyámnak arról, hogy ők egymást el akarják venni. Nem is tett ellene kifogást soha. Hanem azzal az úrral egy kis baj van ez idő szerint. Ő meg van jegyezve a forradalomban való részvét miatt, ő kiváló szerepet játszott, császári szabadcsapatot vert széjjel, fegyveres népfölkeléssel. Nevessen! Nevessen kérem! s ne nézzen rám olyan csodálkozó szemekkel.

Biz ez nevetni való volt.

— Én erre azt mondtam, hogy «te magad tudod, hogy

ő épen minket szabadított meg a rablócsapattól s az nem volt forradalmi cselekvény». — «Igaz, hogy nem volt az, mondák erre; de az ő barátai ott Debreczenben ezt hőstetté kanonizálták s ennek folytán őt kinevezték «Felső-Magyarország kormánybiztosává!» — «De hiszen te tudod, hogy ő ezt a kinevezést soha sem kapta meg» mondám én. «Ő nem kapta azt meg, de ellenben az okmány olyan kezekbe került, melyek azt ellene fölhasználhatják.» — «De hiszen te tudod, hogy ő elment a külföldre, ide benn sem volt az egész válságos idő alatt.» — «Igen, de erre meg azt mondják, hogy a külföldön is forradalmi missióval járt.» — «De te legjobban tudod, hogy ő a mi ellopott gyémántjainkat visszaszerezni futkosta be a félvilágot s neked csak egy szavadba kerül felvilágosítani a vádlóit, hogy a vádból egy szó sem igaz.» — «Való, hogy mind ezt én tudom legjobban s én nekem csak egy szavamba kerül, hogy ő neki csak egy hajszálát se görbítsék meg, s azt meg is teszem, ha te nem akarsz menyasszonya lenni; hanem elfogadod Opatovszky kezét.» — «S ha nem mondok le róla?» — «Akkor én is hallgatni fogok.» — «S akkor mi történik vele?» — «Kapni fog tíz esztendei várfogságot.» Nevessünk uram. Nagyon nevessünk!

Hahaha!

Hogy is mondta Rokomozer: «bolond a világ, rosszak az emberek!» S azok között a rossz emberek még nem a legrosszabbak.

Illavay olyan nagyon nevetett, hogy még a szemeit is meg kellett törülni utána.

— Igy került az a két kép egymás mellé, barátom, szólt Pálma, ujra hozzá fogva a himzéshez; már most határozzon ön, hogy mit tegyek?

E közben a himző tű hegyével számlálgatta a tuffon a szemeket, mintha az érdekelné legjobban.

— Férjhez menjek-e máshoz azért, hogy önt tíz évre holt emberré ne tegyék? Az bizony keserű sors: nagy szenvedés. Nekem aztán mindegy: ki az, a ki elvesz?

törpe-e vagy óriás? okos, vagy bolond, sánta-e vagy daliás? Beszélő majom mind. Ő lássa, hová lesz velem? Nem leszek boldogtalanabb, mint százezren az én fajtámból. Nevetek már rajta. Ha pedig azt mondja ön, hogy «én nem adom vissza a szavadat; fogadásod tartsd meg, a hogy én megtartom;» hát én arra is rá állok. Ön beül tíz évre, viseli a maga lánczait, én pedig itt maradok, viselem az én lánczaimat; kiadok minden kérőn, várok a tíz esztendő leteltéig, s ha akkor kiszabadul ön, s lesz még kedve egy idegbajokban képzelgő, migräinekkel, vapeureökkel megszállt, környezetét boszantó, arczát kendőző, szeszélyes, rigolyás vén kisasszonyt feleségévé tenni, megtalálhat. Döntse el ön a kérdést. Én mehetek, én maradhatok.

Itt pedig mind a ketten elfelejtették, a nevetést; pedig nagyon alkalomszerü lett volna. Szerencsére a miss igen el volt merülve egy érdekfeszítő jelenetébe a gyönyörű Black Housenak.

A kérdés föl volt téve. S a kérdezett nem tudott rá mit felelni.

Pálma arczát vizsgálta. Abból akarta kitanulni, mi ebben az igazság, mi a költemény?

Nincs-e neki magának is része ebben?

Ez a félreválasztott haj, ezek a hunczutkák a homlokon, hát még ez a változás; ennyi jelensége az ellenszenves átalakulásnak. Hátha belül is más lett?

Pálma észrevette a töprengését.

— Ne válaszoljon ön rögtön: mondá neki, himzésére hajolva. Elébb gondolja ezt jól végig. Maradjon ma nálunk. Holnap megkérdem a válaszát atyám előtt.

Ferencz fölkelt és távozni készült.

Erre Pálma is fölkelt és az ajtóig kisérte.

Még volt valami mondanivalója hozzá.

— Ne hamarkodja el ön a válaszát. Tartson elébb tanácsot magával. Menjen a szobájába. Legyen egyedül. Van önnek egy igaz barátja, a ki önnek tanácsot szokott adni. Kérdezze meg azt.

E szóra Illavaynak az arcza olyan kifejezést vett föl egyszerre, hogy Pálma visszarettent tőle. Tűz-láng gyuladt ki rajta, s a szemei villámokat szórtak!

Pálma elárulta magát, hogy ő Ferencz torz-tükrének a titkát tudja.

Pedig tudatta vele az ibolyaszín levél, hogy ezzel fenevadakat költ fel alvásukból.

Sok embernek van az a bolondsága, hogy mikor magában van, fenhangon vitatkozik. Ez a bölcseknek és az eszelősöknek a közös bolondsága. De a ki ezt észreveszi rajtuk s tudatja velük, arra megharagszik a bölcs, úgy mint a bolond.

Illavay e szó után oly gyorsasággal hagyta el a szobát, mely a közönséges udvariasság szabályaival is ellenkezett. Sietett fel jól ismert szobájába. Az ő számára volt az egészen egyszerű butorokkal berendezve.

Egyhirtelen nem tudott magához jönni. A meglepő fordulatok, a visszás érzések oly zürzavaros tömegben rohantak egyszerre a kedélyére, hogy egészen el volt kábulva bele. Az az egy csepp örökölt vér Stibor vajda ereiből, a mit Pálma utolsó szava felkavart benne, a maga jogait követelte elő.

Mit fontoljon meg? Miről tanakodjék magában? Hát lehet itt valami kétség az adandó válasz iránt? «Eredj a a másik bolondhoz! Én is az vagyok.» Az egy gyáva bolond: én egy brutális bolond! Hisz kiszámított játék ez. A míg azt hitték, hogy ők a bukott emberek, ez a másik a fölemelkedő: ragaszkodtak hozzá; a mint ez lett a bukott ember, ők az újra fölemelkedők: menekülnek tőle. Mire való az a mese azzal a tíz évi fogsággal? Hiszi azt a leány maga? Nem tudná talán, hogy ő maga írta azt a levelében, melyben azt mondja: szabadítson ön meg a barátainktól? Nem rabolták-e meg ugyanezek az emberek? Nem kétségtelen-e, hogy tolvajbanda volt ez, a mit a nép szétvert, és nem császári hadcsapat? Hisz a hadbirák is emberek: ezt három szóval meg lehet nekik magyarázni; s akkor

szó sincs a tíz esztendei fogságról. A kormánybiztosi kinevezést ő soha a kezébe sem kapta, s az egész idő alatt külföldön járt; hogy ott mit végzett, bizonyítják a biróságok, a követségek, s az útlevelére írt láttamozások. Hogy ez útlevél birtokosa és ő, ugyanazon személy, azt legjobban tudhatják a Temetvényiek, a kik e czímen leveleztek vele. Tehát semmi oka sem lehet Pálmának attól félni, hogy őt a haditörvényszék elé állítják. Majd szabadon eresztik. Ezért nem szükség neki magát feláldoznia, ha szereti.

De vajjon szereti-e?

Megint előtámadt a régi kétség, formátlan dæmon alakjában. Ugyan hogy hiheted el, hogy téged szeretnek? Kell tükör, a ki szemtől-szembe kicsufoljon? Igen a torztükör! Az ellesett, a kinevetett titok. Felfedezték, hogy te is bolond vagy!

A düh forralta vérét.

Hiszen — nem szerettetni — ez férfi sors, de kigunyoltatni a szerelemért!

S hogy ez kétszer történhetik meg az életben az emberen! Hogy a ki ott viseli szüntelen a mellén azt a kis aranykarikát, a mit már egyszer annyi keserű csalódás árán vásárolt vissza, el tudta magát áltatni, hogy még egyszer végig szenvedje mindazt hatványra fokozottan!

Heves léptekkel járt végig hosszú szobáján, a minek az ablakai a parkra nyiltak.

A parkból vídám kaczagás hangzott fel hozzá.

Jól ismerte ez édes hangot, Pálma nevetését. Ritkán hangzott az s olyankor ő mindig jelen volt. Pálma maga mondá: «mikor ön távol van, nem hall engem nevetni senki».

Hát hiszen közel volt.

Bizonyosan ő rajta nevetnek. Azon a bohókás emberen, a ki a tükrével beszél, mikor magában van. Ez annyira rögeszméje volt, hogy az ajtóhoz sietett, azt felnyitni, ha nem leskelődik-e most is utána valaki?

A kaczajhang újra zengett s ismét az ő ablaka alatt. Úgy tetszék, mintha ott megálltak volna.

Ugyan mit nevethet?

Nagy volt a büszkesége, mit bánom azt? Tovább ment az ablaktól. Nem fog kinézni rajta.

Hanem a nevetés ujra felhangzott s most már oly dévaj módon, hogy a kiváncsiság erőt vett a büszkeségen. Mégis csak oda ment az ablakhoz s a félig csukott redőnyökön kitekintett.

Meg is lett büntetve érte.

A mit látott az a leggyülöletesebb jelenet volt előtte.

Pálma a szájában egy szivarral, a miss égő havannájáról akarta a magáét meggyújtani s a nem sikerülő műtét volt a kaczagás indoka. Ez Illavayt dühbe hozta.

Őrjöngő ellenszenve volt az iránt, hogy a nők szivaroznak. Bolondság volt tőle ez is. Miért ne tennék, ha nekik jól esik? De neki tűrhetlen volt az a gondolat, hogy az édes női ajkból, a paradicsom rózsa örvényéből füstfujó katlant csináljanak. A szivarozó nő eszébe juttatá az indu bajadért, a ki a fogát feketére festi s a ki nem nő, hanem csak embernőstény.

— Hát te kaczagsz most, édes bálványom? dühöngött magában, elfutva az ablaktól. Kaczagsz, a mikor tudod, hogy én a szivemet akarom megölni! Hej, ha én elkezdek kaczagni, az lesz ám a nevetés! Ha én most, nem várva holnapot, egyenesen oda megyek Temetvényi grófhoz, s azt mondom neki: «uram, az a kép a rámában nem a tiéd, hanem az enyém; ha másnak akarod adni, előbb csinálj belőle özvegyet; itt vagyok, fogass el, te tudod, mit vétettem, vádolj be, öless meg, temettess el, de én nem mondok le!» s ha akkor engem innen elvisznek lánczra verve, ti pedig itt maradtok; s aztán eljön a csendes éjjel s az éjszaka álmai között megjelennek a régi «jó barátok», a kiktől egyszer megszabadítottalak: s a kik miatt ti elvesztetek, s azok aztán majd tömnek annyi földet Temetvényi grófnak a torkába, hogy jól lakik vele, s többet

nem éhezik senki földjére: tégedet pedig elvisznek magunkkal «a jó barátok» s koczkát vetnek rád, hogy melyiké légy? ott aztán majd tanulhatsz még bagót is rágni, mert ez a mulatsága a zsiványok szeretőinek. Az én nevetésem lesz akkor a nevetés... Hahaha!

Mit mondott el magában, mit fenhangon ezekből? A kaczajt egész kitörő erejében visszhangoztatta a terem.

E hangra magához tért.

— Hová tévedtünk? mondá, mellére ütve. Ne hagyj el, édes eszem. Ne hagyj el! Biró vagy s csak a vádlót hallgatod ki, a védőt nem.

Leereszkedett egy székbe. Egész öntudatlanul tette, mint naponkint megszoká. A tükör fel volt nyitva az asztalon. Saját arczát látta benne. Az ismerős birálóval volt szemközt. A saját arczmás delejező hatással van az emberre. Felgerjedt haragja csillapodni kezdett, a mint négy szem egymásba nézett.

«Hátha nem ő a hibás? Tüntetőleg elkövet mindent, hogy magát megutáltassa; azt akarja, hogy kiszeress belőle, gyorsan és végképen. Ha rossz szívű volna, azt akarná, hogy örökre fájjon utána minden érzésed. Inkább ki akarja az emlékét tépni a lelkedből egészen; hogy ne viseld örökké. De hát miért teszi ezt? Hiszi azt a mesét, hogy te veszve vagy, ha róla le nem mondasz? De hátha nem mese az? Lássuk csak nyomról-nyomra. A lázadás és a forradalmi közreműködés vádját egy ember egy szavával leveheti rólad. Temetvényi gróf. De hátha a felmentő maga a vádló! Ez a göcs! Hátha Temetvényi nemcsak hallgatni fog, de ellenkezőt beszélni? S ezt Pálma tudja, s jobban irtózik a szörnyeteg tettől, a mit apja elkövetni kész, mint a balsorstól még, mely első jegyesét e miatt érni fogja. S inkább magát áldozza föl?»

Még nem hagyta magát a dæmon, az egy csepp Stibor vér dæmona: a vér újra arczába szökellt ennek az egy cseppnek a gerje alatt.

— No hát akkor teljesüljön be rajta a fátum. Neked

nem kell egyebet tenned, mint hallgatnod. Nem vagy semmi sem többé. Nem vagy vőlegény a háznál, nem vagy szolgabiró a megyében. Te rád nem tartozik, kinek a kastélyát rohanják meg ez éjszaka? Elmégy, hátat fordítasz. Aztán hadd keresse majd Opatovszky Kornél az eltünt menyasszonyát, s a Bezirkscomissär Temetvényi gróf gyilkosait s elrabolt kincseit, millióját; te nem vagy az ő szolgájuk többé. Keressék a sorsukat; állj félre az útjokból, hadd találják meg! Ettől majd lehülök én; örökké égő vércsepp!

Az a tükörből szemközt néző kép visszafelelt rá.

— És azután? Meg lészsz elégedve magaddal? Azt tudva, hogy megakadályozhattál egy rémtettet és nem álltad útját. Senki sem vádolhat miatta: de hát ez itt belül? Most ők a te adósaid: ha boszút állsz rajtuk, te lészsz az ő örök adósuk. És még minő teherrel! A mi soha, örökké lefizethetetlen! Tehetnéd azt, hogy Zsiborák bandájának adj diadalt? Te! Hisz czinkostársuk volnál. Az orgazda Rokomozer nem cserélne veled se ezen, se a más világon lelkiismeretet. Engednéd, hogy ezt a nőt elhurczolják a gazok, és minő iszonyú sorsra! Csak azért, hogy a tied nem lehet!

— El tudnád felejteni annak az «első csóknak» az emlékét?

— Nem!

Szentírás a költő szava: «Az elválás keservét Többé nem érezem; De a csók édességét, Még most is érezem.

— Maradok. Megmentem őket!

S aztán előkereste a borotválkozó eszközeit. Két nap óta nem voltak már használatban.

A borotválkozáshoz pedig nyugodt vér kell; különben a pofájába szabdal az ember.

S aztán senki sem olyan jó discurálótárs, mint az ilyen tükörből borotvált ábrázat. Az kénytelen mindenféle humoristikus torzképeket vágni, a mik kizárnak minden tragicus hangulatot.

— De hát tulajdonképen miért jöttél te olyan nagyon indulatba? Valami rendkívüli dolog történt veled? Nem magad vagy-e hibás? Félév előtt, mikor itt hagytad ezt a leányt, ez egészen olyan volt, mint a milyennek te kívántad: tele érzéssel, és hozzád hasonló szegény. Még az utolsó vagyonát, a gyémántjait is el hagyta lopni. Akkor elvehetted volna, s most azán futhatnál vele a világba, mint annyi sok hírneves hazafi: vagy félthetnéd, ha magadban futnál, s őt elhagynod kellene. Magad jó szántából szaladtál az ellopott gyémántjai után. S ennek köszönöd, hogy most élsz. Mert ha itthon maradsz, a milyen bolond vagy, te mentél volna legmélyebben bele a hinárba. Neki köszönheted, hogy most fejjel állsz az ég felé. Ő pedig az alatt ismét gazdag lett és hatalmas. Hogy rettegtél attól a gondolattól, hogy egy gazdag nőt találsz feleségül venni. A gazdag nő mindig első úr a háznál. Vágysz-e most e szolgaság után? Szereted? Talán nem is igaz? Csak elhitted neki, hogy ő szeret. S most aztán jogot tartasz hozzá. De miért? Mert nagy érdemeid vannak az úri házban? Barátom! Érdemekért adnak aranyláncczot, meg vasláncczot; de nem rózsaláncczot: nem feleséget. Más természetosztályba tartozó lények ezek. Itt nem a szív kel össze a szívvel, itt a birtok házasodik: a nagy földnek nagy föld kell. A milyen nagy a menyasszony, olyan nagynak kell lenni a vőlegénynek. Az egér hiába szerelmes az elefántba. Megesik, hogy gyakran a vőlegény fényes czíme kiegyenlíti azt a hiányt, hogy nincs egyebe egy kardnál; de nálad még ez is megfordítva van: a leánynál van a fényes czím. Még nagyobb volna, ha elárulnád valaki előtt, hogy ábrándoztál. Ha számot vetettél a jobbik eszeddel; neked magadnak kellett volna azon kezdened, hogy felejtsük el, comtesse Pálma, a mi közöttünk történt! Ábránd volt, a tavaszi balzsamos lég mámorító hatása. Ne gondoljunk erre a bohóságra többé.

(Hanem a csók édességét még most is érezem!)

Mire vége volt a szakállirtási műtétnek, akkorra a régi

jó barát, a bűvös tükör kiverte az élő képmása szivéből a haragvó rémeket, s elsimította, mint olaj a tengert, a hullámzó vért. Visszatért idegeibe a hideg, józan erély: nyugodt volt, lecsendesült.

AZ ÉJ.

A várkastély csengetyüje ebédre harangozott. Más jámbor embereknél ugyan azt az időt délutáni hat órának nevezik; hanem itt akkor ebédelnek.

A komornyik felhozta Illavaynak a menut. Az a jó szokás uralkodott itt, hogy a szakács ebéd előtt be szokta mutatni az uraságoknak és vendégeknek a napirenden levő étsorozatot; hogy előre delectálhassák magukat a bekövetkezendőkön.

Ferencz magában nevetett, mikor végignézte a czímeket. Mintha csak szándékosan válogatta volna össze valaki, úgy sorba volt szedve minden, a növényországból és a hüllők seregéből mind az, a mivel őt néha-napján világgá lehetett volna kergetni. Tréfa akar ez lenni tán? A hogy egy időben gyönyörködve nézte egy pár szép szem, hogy hozatja vissza a tálat, miben kedvencz étele van, még egyszer a kedves vendég; épen úgy akar most mulatni rajta, hogy töri ki azt a nyavalya, mikor meglátja a békaczombot úszni a spenótmocsárban! Nevette ez azt már! Régen volt az! A ki az Oczeánon túl járt, s meglakta az új világot, az nem fél már sem a békától, sem a spenóttól, az megtanulta régen, hogy az evés nem gyönyörűség, hanem robot. Ott az a virtus, hogy ki tudja rövidebb idő alatt a gallérja közé dobálni az ételt, s aztán elfelejteni, hogy mit evett? Vagy talán nem tréfa ez, hanem komoly dolog? Ez az arab szerelmesek «telli»-je, a miből, a ki érti, megérti, hogy jobb lesz erről az ebédről a vendégnek elmaradni.

(Úgy sem mennék.) Egynél több oka volt erre.

— Mentsen ki, kérem, a gróf előtt; nem mehetek az ebédre. Mondá Ferencz a komornyiknak. Valami változást érzek. Le akarok minél előbb feküdni. Csak egy pohár rhumot kérnék.

Kevés idő mulva a komornyik után jött monsieur Cousin.

— Pálma comtesse tette feladatomul, hogy önt meg látogassam s elhozzam ezt a mandarint. A grófnő vigasztalhatatlan. Rögtön beküldött egy futárt a városba az orvosért. Kérdezteti, hogy mi baja monsieurnek? Addig is ajánlja ezt a csodaszert. Pekingben készítik, csupán a mandarinok számára; száz frank egy kis palaczk. Csodahatású szer. Ezerféle indiai fűszer van benne.

A hányat szólt mr. Cousin, annyit mondott magában utána Ferencz. Pálma nem küldte önt ide. Az orvosért sem futtatott a városba. Tudja ő jól, hogy mi baja monsieurnek. Ezt a mandarint sem készítik Pekingben, hanem Berlinben; van benne spiritus, glycerin, meg szerecsendió. Talán egyéb is.

— Köszönöm monsieur Cousin. El vagyok bájolva a grófnő figyelme által. Ne aggódjék miattam. Szokott baj ez nálam. Egy hajtásnyi erős szesztől elmulik; reggelre semmi bajom.

— Ez pedig nagyon erős, mondá mr. Cousin. Ez igazán használni fog, reggelre nem lesz önnek semmi baja.

E szóknál valami ösztönszerü vonaglás látszott meg az ajkszegletén; más észre sem vette volna azt, mint az olyan inquisitori szem, a minő Illavayé.

Sietett is jóvá tenni a hibát mr. Cousin, a midőn a kis palaczkot az asztalra helyezé, megjegyezve:

— Még fel sincs bontva. Segítsek?

— Köszönöm.

— Előbb le kell vágni róla a kaucsuk süveget: azután lesrófolni a kupakot, a mi egyúttal pohárkának szolgál.

— Köszönöm. Foglalkoztam már ilyennel.

Illavay minden cseléddel nyájasan szokott beszélni s

mr. Cousinnal épen olyan modorban társalgott, mint amazokkal, a kik livréet hordanak. Pedig a titkár úr elégszer sandított le a gallérján levő egyes csillagra, hogy azt a vendég úrral észrevétesse.

— Ne küldjem be még egyszer az inast?

— Köszönöm. Le akarok feküdni s bezárom az ajtót, s ha elalszom, fel nem édredek semmi zajra.

— A gróf úr vigasztalhatlan lesz. Mára sok vendéget hítt meg s mindegyik kimentette magát valami ürügy alatt. A mióta ő excellentiája a magas hivatalt viseli, alig jön hozzá valaki az urak közül látogatóba.

Illavay nem volt belevonható ebbe a tárgyba. «Jó éjt, monsieur Cousin.»

Rögtön be is zárta az előszoba ajtaját, a mint látogatója eltávozott.

Azután fölnyitotta a palaczkot s egy darab itatós papirra öntött belőle néhány cseppet s azt kitette az ablakba. Az édes nedvre rögtön rászálltak a legyek s a hány bekóstolt, mind el is hullott tőle.

Illavay újra töltötte a revolverét. Még akkor ezek lőkupakos fegyverek voltak, töltéskor az egész lőkamrát ki kellett venni s úgy verni le a kalapbőrrel megtalpalt golyókat a csövekbe.

Semmi kétsége sem volt már.

Azután levetette a csizmáit, hogy a lépteinek hangja el ne árulja. Valaki hallgatózhatik az ajtón, vagy az alatta levő szobában.

Azután valami sürgés-forgás, csendes zaj töltötte be a hallgatag időt, a minő szokott lenni az úri kastélyokban étkezés ideje alatt. Annak is vége lett. Lenn a faluban estére harangoztak.

A várlak folyosóin és tornáczain meggyújtották a lámpásokat, egy csillagképlet oda is vetődött Illavay sötét szobájába.

Csak most vette észre; eddig sohasem volt rá figyelmes, hogy az előszobája ajtaján van egy rézlapocska, csillag-

formára áttörve: arra való, hogy a benlevő észrevétlenül megláthassa, ki van az ajtón. Az világított be hozzá, a hálószoba nyitva hagyott ajtaján keresztül.

Ezen a csillagon át az egész folyosót végig lehetett látni egész az átelleni ajtóig, a mi egy szöglet-szobába nyilt.

Egy nagy függő lámpa világítá be az egész tornáczot.

Az asztalelszedés utáni zaj multával halk léptek közeledtek Ferencz ajtaja felé s valaki csendesen kopogtatott rajta.

Ferencz odalépett és kikémlelt a csillagon. Cousin volt ott. De Cousinon túl volt még valaki, a kit inkább meglátott: Pálma. Az ebédhez ismét más toiletteje volt. Sötét zöld cashmir ruha, széles, virágos volantokkal. Hajdan, mikor az ő kedveért öltözködött, az a ruha, a mit reggel fölvett, jó volt neki késő estig; csak a lovagláshoz vett mást. Mit akar itt?

Nem kiséri sem a miss, sem nőcseléd; Cousin tart a kezében egy két-ágú gyertyatartót, ő pedig ovatosan tartja az öltönye volantját, hogy suhogása el ne árulja.

Cousin ismételve zörget az ajtón. Nem kap választ.

Mutatja a grófnőnek, hogy alszik az már.

Pálma boszusan szorítja ökölre az ujjait, összegyürve a fejére vetett csipkefátyolt. S aztán tovább indul.

Vajon mi mondanivalója volt még hozzám? Vagy talán csak a jó szivével akart ragyogni? Sajnálatát akarta tudatni a szenvedővel? Vagy azt akarta meghallani, hogy mit hazudik valaki, mikor a szive fáj, hogy mije fáj?

Cousin előtte akarta vinni a gyertyát, Pálma kivette azt a kezéből s intett neki, hogy maradjon. Rá sem nézett. Olyan tárgy volt ő előtte, mint az a kandalaber-tartó, a bronz szerecsen a lépcsőfeljáratnál. Tovább ment. Az ő lakosztályához a folyosó másik ága vezetett.

A hátramaradt férfi utána nézett sokáig. Azt hitte, hogy egyedül van.

Csak egy kinyujtott kar távolában volt tőle a másik, a ki az arczát vizsgálta. Az igazi képe látszott most ennek

az embernek. Az elszabadult vad szenvedélyektől dult ábrázat, a minek jól esik egyszer ledobhatni az álarczát. Ez a sovárgása az éhező bűnnek, ez a visszafojtott kannibáli vágy, ez a vér és csók után egyszerre szomjazó pokoldüh, az az orczátlan áhitozás annak a megfertőzése után, a mi a legtisztább, mind ez egy szökött gályarab bélyegzett tekintetében veszettséggé hatványozva. Ez az arcz igazolt minden gyanút.

Ferencz undorral fordult el tőle. A vére felháborodott e tekintettől. Olyan volt az ránézve, mint a veszett farkas.

Visszament a hálószobájába. Annak az ablakai a parkra nyiltak, s azokból az oldalszárny ablakaira lehetett látni, a melyben Pálma grófnő lakott, elszigetelve az egész cselédségtől, az ifju leányok csodálatos bátorságával.

Este volt már, az ujhold karélya gyönge csillagfénynyel derengette fel a tájat.

Szép hosszú ősz volt ez évben. (Jól emlékezem rá: magam a Bükkerdők mélyében laktam akkor.) A park vadgesztenyefái másodszor virágzottak, mint megannyi százágú candelaber, lobogó fehér gyertyáival, a thearózsák csoportjai rakva voltak őszvirággal, s a dahliák pompáztak minden színben a nagy pázsitszőnyegek közepén; egy csoport amerikai liliom, bibor virágfürteivel, olyan volt, mint egy lángoló oltár a félhomályban. Az estikéken rajzott az éjlepkék tábora, s a bokrok sötétjéből, mint elszórt gyémántok, világlottak elő a fénybogarak. Üde virágillat balzsamától volt átfülve a lég. Alig hallatszott egyéb hang, mint a szökőkút vízsugarainak locsogása.

Egészen olyan éj, a mikor jól esnék reggelig fennvirrasztani, a nyitott ablakba kihajolva, úgy, a hogy az a hölgy teszi ott, abban a nyusztprémes palástban, melyből félválla kifehérlik, mint a félhold. Az oldalablakból, a félig nyitott redőnyök mögül nézi őt valaki; és nem tud megválni a nézéstől. Talán tudja is a hölgy, hogy nézik. Majd talál ki valamit, hogy ne nézzék. Szivarra gyújt. Most

aztán egy fénybogárral több világít; az a piros szikra az ő ajkai közt. Ejh hogy gyűlöli az az ember azt a parázst a női szájban! Mintha nem volna abban égető a nélkül is elég! nem is nézheti tovább.

Jobb is neki, hogy ha eszére tér. Hisz nem az az ő feladata itt, hogy a park gesztenyefáit s azoknak tündéreit szemlélgesse, hanem, hogy egy nagy munkához lásson; a mihez egyedül van.

Hogy miért nem közölte a tervezett merényletet másokkal is? Talán félt, hogy mások elrontják a tervét, ha előre sietnek a gondoskodással? Talán nem bizott ezekben az új emberekben? a kikhez nincs is semmi köze? Nem! Nem! Egész keserűségében meg volt érve nála a terv, a mit, ha végrehajt, egyedül végez be; s aztán az egész keserűséget megtartja magának jutalmul; nem osztozik benne senkivel.

Az előszobájából egy ablak a várkastély nagy négyszögű udvarára szolgált, a minek közepét egy királyi alak márványszobra foglalta el. Az ablakból a kapubejáratig lehetett látni, a minek az udvar felőli szögletén ez idő szerint egy katonai-faköpenyeg volt felállítva, esetleges eső elleni védelmül őrt álló csendőr számára, a ki azonban most a szép holdvilágnál, karjára vetett puskával járt kimért léptekkel a falmentében végig s vissza.

A járkáló őr léptei kezdenek támolygókká válni, néha neki dől a falnak; aztán megharagszik, megdörzsöli a szemeit s sebesebb járásnak indul neki. Meg csak azon veszi észre magát, hogy neki támaszkodott a faköpenyegnek s a sisakja le akar esni a fejéről, vagy a fejével együtt még inkább. A vártorony órája tízet üt már. Az őr ásítozik, a szempilláit az ujja hegyével igyekszik feltámogatni. Itt volna már az ideje, hogy felváltsák; de nem jönnek érte. Azok is alszanak mind; megitták vele együtt a «holdvilágot» a borban; kiáltani kellene a jelszót: «válts fel»; de a megkezdett kiáltás átcsuklik az ásításba; a puska kihull a kezéből, maga is utána rogyogat csendesen s aztán

szépen odahajtva a sisakos fejét a faköpenyeg lépcsőjére, elalszik boldogan.

Idáig készen van minden. Most mi következik?

Illavay visszament a hálószobába s ismét odalépett az ablakhoz, kitekintett a redőnyök közt.

A szép fehér arczú hölgy még akkor is ott volt az ablakába kihajolva s a szivar égett a szájában, ki tudja hányadik már?

Egyszer aztán az éji hallgatás közt megcsendül a faluban az a harangszó, a mit a szegény bűnösök harangjának neveznek.

Haldoklik valaki s a papot viszik hozzá, az utolsó vigasztalás végett. Erre szól a lélekharang.

E szomoru hangra rögtön eldobja az égő szivart a szájából a hölgy s prémes palástját összerántva keblén, kezeit imára kulcsolva tekint föl a csillagos égre.

— Oh bizony nagyon jókor jut eszedbe az éghez fohászkodás, szép halavány úrhölgy; mert ez a lélekharang «te neked» szól. Te magad vagy a haldokló!

A rablók terve szerint a papot éjjel haldoklóhoz fogják híni. Megszólal a lélekharang. Ez lesz az első jeladás a lappangó haramiáknak, hogy a vízvezeték cisternáját foglalják el. A második lélekharang azt fogja jelenteni, hogy a martalóczok már a pinczében vannak, s csinkostársuk siethet őket a várba bebocsátani.

Pálma kezeit kebelére tette, s fejét aláhajtá. Mit gondolhatott most?

Azután visszahúzódott az ablakból s bezárta a redőnyöket. A lélekharang még egyre szólt.

Mire az elhallgat, akkorra tán ő is elalszik.

Milyen álma lesz? és milyen ébredése?

— — — — — — — — — — — —

— (Aludjál csendesen! . . . Itt vagyok én. . . . Megvédelek.)

— — — — — — — — — — — —

Most azután az előszobában foglalta el az őrhelyet, a honnan mind a várudvart, mind a corridort végigtekintheté.

Az ő haditerve tökéletesen összevágott az ellenfelével. A lélekharang első csengetése készülőt jelentett az ő embereinek is, a kik a malomnál s a vásártéren szekerekben voltak elrejtőzve. A második megszólalásánál a lélekharangnak, azoknak is minden oldalról egyszerre a vízvezeték cisternájára kellett törni, a rablóknak ott hátrahagyott előőrseit leverni s aztán a kőépület vasajtaját bezárni. S ha ezzel egyidejüleg a várudvarban is meg lesz akadályozva, hogy a pinczeajtót felnyissák s a rablókat kibocsássák, akkor azok egész bandástól el vannak fogva. Ez a banda ugyan híres arról, hogy a legerősebb zárt ajtókkal is el tud bánni. A Németalföldön egy gazdag bérlőnek a kastélyába úgy törtek be, hogy az útfélről kiemelték a feszületet, s azzal, mint egy faltörő kossal zúzták szét a vaspántos kaput. Hanem addig oda is be lehet hívni a fegyveres parasztokat, a csapóhidat leeresztve.

A főkérdés, hogy Cousinnak nincsenek-e czinkostársai a cselédek között. Ha többen vannak, akkor egyenkint kell őket különkapni. Ferencz bízott a revolverében.

Közel éjfél volt, mikor a lélekharang másodszor megcsendült. Ezúttal csak igen röviden.

Erre a corridor tulsó végén egy árnyék mozdul meg, mely régóta ott lappanghatott az ablakmélyedésben. Cousin volt.

Kurta köpeny volt a vállán, mely alól egy tolvajlámpás fénye villant néha elő. Nesztelen léptekkel lappangott a nagy függő lámpásig, a mi egész éjjel szokott égni s azt eloltotta.

Azután felnyitotta a folyosónak egyik ablakát, s kinézett az udvarra. Ezt még bevilágította a kapuboltozatról lefüggő lámpás. Láthatta néha, hogy az őrt álló csendőr a földön fekszik, mélyen alva.

Nyitva hagyta az ablakot.

Azután lábujjhegyen Ferencz ajtajáig jött. Megpróbálta, hogy be van-e zárva? Azután megzörgette a kilincset.

— Monsieur?

Ferencz látta a csillagrésen át, hogy Cousin a jobb kezével a kabátja belsejéből egy olyan kést vesz elő, a minőt minden országban csak az orgyilkosok használnak, a kés pengéje az ütött sebből visszarántva, azt szigonyával halálosan szakítja. S a két oldalára egy-egy pisztolycső van alkalmazva: lehet vele szúrni és lőni.

— Monsieur! Ismétlé a hívást. Ébredjen föl! Baj van.

Hogy hívására semmi nesz nem felelt, elébb hallgatózni igyekezett a rézlapon át, majd a szemeit erőltette a csillagon keresztülnézésben.

— Most én téged szépen fejbelőhetnélek, gondolá Illavay, de az neked jobb volna, mint nekem. Te jól járnál vele; én meg rosszul. Csak eredj le barátom a pinczébe; oda kell neked becsukatni elevenen a czimboráid közé, hogy el ne tagadhasd a dolgodat!

Cousin, hogy nem hallott semmi neszt, megnyugodott abban, hogy Illavay kábultan hever odabenn a megivott altatótól. Azzal ismét keblébe dugta a kést, s a mellékfolyosón eltávozott, maga előtt világítva a tolvajlámpával.

Most aztán Ferencz kijött a szobájából s követte őt a sötétben.

A kastély udvaráról háromféle följárat volt: a főlépcső, a melyen az uraságok jártak fel, az udvari lépcső a cselédség számára s egy csigalépcső, mely az emeleteket és a földszintet összekötötte. Mind a három erős vasrácsajtókkal volt elzárva. Ezeknek a kulcsai Cousinnél álltak, a ki maga szokott bezárni minden ajtót éjszakára. A csigalépcsőn ment le. Illavayra nézve ez kedvező körülmény volt, mert észrevétlenül követhette. Cousin a rácsajtó előtt elrejté a tolvajlámpát rézfödelei alá: az udvaron nem volt rá szüksége, mert ott lámpa égett s csillagos éj volt.

Illavay nesztelenül utána ment a rácsajtón, s a királyszobor mellett húzta meg magát.

Cousin odament az alvó őrhöz: az még akkor is karjai közé szorítva tartá puskáját. Cousin egy marék homokot tömött a puska csövébe. Attól az szét fog repedni az elsütéskor, s a czélzót tépi agyon..

Azután eloltotta a lámpást: egészen sötét lett az udvar. Akkor kinyitá a tolvajlámpát s még egyszer körülvilágított. Nem látott mást, csak azt a kőből faragott királyi alakot, a kitől nem félt már senki.

Azzal a pinczeajtóhoz ment, mely a kapubejáratra torkollott. Roppant nagy kapuboltja volt, a min néhanapján egész társzekerekkel lehetett egyenesen bejárni az előboltba, a hol a borsajtók álltak. Innen nyilt azután egy vasajtó, mely a roppant kiterjedésű pinczékbe és vízműhöz vezetett alá.

Az előboltnak kettős szárnykapuja volt, vastag tölgyfából, s a kinyiló szárnynak csigaművön járó zárszerkezete, a mi azt magától becsukta.

Cousin itt letette a földre a tolvajlámpást s elővette a karikára fűzött kulcscsomagot, hogy kikeresse belőle a szárnyajtóhoz valót.

Illavay ez alatt a falmentében észrevétlenül az őrkunyhóig lopózott s abba rejté el magát. A csendőr horkolt a lába előtt.

Onnan nézte el csendesen az emberét.

Az meglelte már a kulcsot s a félkapuszárnyat kinyitá. Akközben a térdét a kinyitott szárny elé kellett feszíteni, hogy a zárkészülék nyomását visszatartsa, a míg a kulcscsomagot kihuzza a zárból, s a vasajtóhoz valót megkeresi rajta.

Mikor már ott volt a kezében, akkor megragadta azt egy vasmarok s a fülébe sugta egy hang: «Ribeau!»

Az az egy szó, az az egy tekintet elég volt a meglepett gályarabnak, hogy visszaváltoztassa azzá, a mi igazán volt. Rablók, betörök vezérére.

Nem volt mentség semmi hazudásban, egyedül az éles késben.

Az egykori gályarab kemény ember volt, izmai olyanok, mint a kötél, s mellé egy jongleur ügyessége. Hirtelen eldobta a kezéből a kulcsokat s felrugta a lámpást, sötét lett, aztán magával rántotta az ellenfelét be a pinczébe: az elszabadult nehéz kapu nagyot dördülve csapódott be utánuk.

Azután csendes maradt az udvar és sötét.

— — — — — — — — — — — —

Temetvényi Ferdinánd ezen a mai napon elmondhatta magáról, hogy ő a legboldogabb ember a világon. Meg volt elégedve mindennel, a mi ezen a planétán történik — s azonkívül saját magával.

Komolyan hitte, hogy ő a lefolyt eseményekben tettleges részt vett s nagyrabecsülte magát, mint finom diplomatát. Az a legirigylésreméltóbb ember, a ki el tudja magával hitetni, hogy az ő érdemeit minden lélek olyan nagyrabecsüli, mint saját maga: a kinek nincs egy olyan varázstükre, mely a szemébe mondogassa, hogy bizony te édes barátom csak azért vagy nagy ember, mert a nagyobbak mind lefeküdtek körülötted s te épen akkor felálltál. A magyar conservativ mágnások mind visszavonultak a középályáról, az ország sorsát intéző hatalmaknak nem volt válogatásuk, azt fogták meg, a ki ott maradt és kinálkozott. Ő azonban mindenből capitálist csinált, a mivel önbecsülését felgazdagíthatta. Nagyra volt azzal az államférfiui fogásával, hogy Illavay kineveztetését a felvidék kormánybiztosává nem kézbesítette; sőt azt az embert, a ki a földnépe előtt valódi oraculum volt, átküldte a föld tulsó felére. Ha az itthon marad, s a népfölkelést idejében szervezi, az által feltartóztatja a Rózsahegyi szorosan betörő muszka hadoszlopot, ez által Panyutinye tábornok elkésik a zsigárdi ütközetből, a hol az ő megjelenése döntötte el a csata sorsát, ez által Görgei előtt megnyilik az út Bécsig; ez által Paskievics haditerve szétfoszlik, s most

a magyar hadvezér diktálja Bécsben a békeföltételeket! Oh de sokszor elhistorizálta ezt Ferdinánd gróf az asztalánál jól ebédelt tábornokoknak. Maga is hitte már, hogy ő nyerte meg a hadjáratot. A maga részére csakugyan megnyert mindent, a mit csak álmai valaha eléje kápráztattak. Az úrbérváltságra kapott előlegül oly összeget, melylyel legsulyosabb terheit letörlesztheti s a régi családi fényt visszaszerezheti. Az ő ajánlatára lett az ifju Opatovszky a gondnokság alul fölmentve, birtokaiba visszahelyezve és bárósítva, előre lekötve magát Pálma grófnő jövendőbeli férjeül. A hajdani Bercsényi birtok, a «kis királyság» ime tehát újra egyesül. — Azok a művészi tájképek, a mik a czimerterem falait egész magasságaikban elfoglalják, nemcsak műbecscsel fognak birni. Nem ideális képek; ez mind a mi birtokunk! A két czímerből egy lesz; a halfarkú syrén s a három buzakalászt tartó medve egy mezőbe kerülnek. Szebb összepárosítást képzelni sem lehetne, egy syrén meg egy medve. Hogy Pálma boldog lesz-e a házassággal? ugyan ki nevettetné ki magát ezzel a kérdéssel? Vajon kérdezik-e a főrangú kisasszonytól, mikor beadják a kolostorba, mikor fölvétetik vele a fátyolt, hogy boldog lesz-e az ő mennybeli vőlegényével? Ne nevettessük ki magunkat! Ebben a tekintetben minden ember aristocrata. Van-e rá eset a világon, hogy egy telkes gazda egy zsellérnek odaadja a leányát? Pedig azok csak parasztok s egyforma szűrben járnak. Hát a magasban mért lenne máskép? Nézzük végig az ősök képeit, egész hosszú sorban. Nem arról volt-e nevezetes az az aranygombos pálcza Temetvényi András kezében, hogy azzal szokta a feleségét megdöngetni. Mégis boldogul éltek együtt. Hát ennek a szép halavány asszonynak az ölében az a kis öleb nem arról emlékezetes-e, hogy mikor a szép nő a rút férjet meg akarta mérgezni, az öleb belekóstolt az ételbe s elárulta kínvonaglásával a veszedelmes titkot. Hanem azért derék házaspár volt az! Hát az nem köztudomású dolog-e, hogy ez a ragyogó, piros arczu,

kékszemü hölgy itt, a szép Florisdorf őrgrófnő, a ki itt két férfi kép között mosolyog le ránk, e kettő közül az ifjabbat szerette; de ahhoz nem adták, mert az öcsnek csak apanage járt; a majorescóé volt a birtok, az pedig félszemű volt és sánta. Ehhez adták. Aztán, hogy jöttek ki egymással hárman? Az a gyóntatóatyák titka. Vagy álljunk meg a legutolsó pár előtt: ez Ferdinánd gróf és elhunyt neje. Akárhogyan hizelgett is a festő, azt nem birta eltusolni, hogy a gróf az arczképen negyvenöt esztendős, a neje pedig harmincznyolcz. Ily korukban keltek össze. Ez már csak nem volt ifjukori ábránd. Mégis milyen jól éltek egymás mellett. A példa hatalmas!

Eleinte ugyan Pálma ragaszkodott a «marotte»-jaihoz, s ha Illavay azonnal visszatér, a mint Angliában megtalálta a gyémántok egy részét, még nagy zavart csinálhat; de, a mint az osztrák nagykövet értesüléséből megtudta Pálma, hogy Ferencz utána ment a gyémántok többi részének Amerikába, megboszankodott rá: «a bolond!» Nem ér az semmit az embernek, olyan hosszú időre elhagyni a menyasszonyát; ha csupa kohinorokról és sancy-gyémántokról van is szó.

Most már aztán az idő és az elszokás kigyógyitá a a leányt e bolondságából. Talán egyéb is. Megesik az a grófnékon, a kik sejtik családjuk közel romlását, hogy sentimentálisokká lesznek, s olyankor aztán ábrándoznak a csöndes zsindelyfedelű házról, a melyben a házi asszszony a cselédekkel fonat s maga meg spékeli a nyulat, a mit az ura lőtt a mezőn, s reggelenként megöntözi a sárgaviolát, meg a rozmaringot az ablakban; — hanem aztán a mint egyszer valami véletlen szerencse visszaadja az elvesztett gazdagságot, megint felébrednek a nemes szenvedélyek s az álmáról nem beszél többé senki.

A találkozás ime milyen simán folyt le. Ferdinánd gróf kissé huzódott tőle. Azt hitte, ez a nyers, dúrva ember szenvedélyesen fog kitörni s azzal — csak magának fog kárt tenni. Hanem hát mérsékelte magát. Hiszen van neki

esze. Átláthatja magától is, hogy a mi lehető volt félév előtt, az most már képtelenség. Ha az ujján volna is már a jegygyűrű, neki magának kellene azt visszaajánlani. Vannak nagy változások, a mik a legtörvényesebb eljegyzést is megsemmisítik. Ilyen főleg az, ha a vőlegény valami olyan dolgot követ el, a miért börtönbe juthat. S a kérdésben levőnek van ilyen dolga. — Pálma grófnő azt meg is mondta már neki, s az annyira magába szállóvá tette ez urat, hogy az ebédre sem jött át, okosan tette. Szépen el fog tünni innen s aztán ott ragad a maga völgyzugában, mint sokan mások, a kik nagy dolgokról ábrándoztak.

Pálma pedig kap egy olyan férjet, a minőt csak különös kegyképen imádkozhatik le valaki magának. Egy akaratnélküli bábot. A ki fölött egy okos asszony korlátlanul uralkodhatik. Az asszonyok aztán megtudják maguknak szépíteni az életet. Az eszes asszonyt soha se kell sajnálni. Tesz az a szíve bajáról.

S milyen jól fog illeni az a két kép egymás mellé, a családi képek hosszú sorában.

Ferdinánd gróf hosszasan elnézegette Pálma arczképét.

Milyen bizarr szeszélyei vannak ennek a leánynak? A festő előtt annyira lesütött szempillákkal ült, hogy csaknem alvónak látszik. Hasztalan kérték, hogy engedje magát nyitott szemekkel lefesteni: azt mondta: «én bizony nem fogok századokon keresztül minden bámuló pimasznak a szeme közé nézni». Így pedig olyan, akár egy alvó.

Odakünn a faluban megcsendült a lélekharang.

E harangra mintha villanyütés ránditotta volna meg Temetvényi idegeit. Összerezzent tőle.

S e perczben úgy tetszett neki, mintha az a kép egészen lecsukná a szempilláit s nem egy alvónak, de egy halottnak a képe volna.

A lélekharang pedig egyre szólt: nagyon hosszú verset kongott. Temetvényi izgatottan járt fel s alá a szobájában. Meddig szól még az a harang? Valahányszor rátekintett

a képre, úgy tetszett neki, mintha annak húznák azt a csengetyüt! Még sem hagyják el?

Aztán mikor már elhagyták is, még mindig azt hitte, hogy egyre hallja.

Egészen fel volt izgatva e harangszó által. Mindig későn szokott feküünni. S mikor nagyon fel voltak az idegei hangolva, nem tudott mást csinálni, mint elővette a patience kártyát és rakta vele a nagy napoleoni haditerveket.

Most is ahhoz folyamodott, s leült a patience kirakó asztalkához. Senkije sem volt, a kivel beszéljen. — Mindig be tudta tölteni maga magával az egész világot.

De ezuttal ez a neutralizáló fásult mulatság sem birta elzsibbasztani az idegeit. Az a balsejtelmes lélekharangszó kizavarta önző elégültségéből s valami elcsillapíthatlan nyugtalanságot töltött a szivében.

A feje fölött levő szobában lépteket vélt hallani; pedig ott nincs más, mint a régészeti muzeum.

Lenn a faluban a kutyák dühösen ugattak minden udvaron.

Egyszer ki is nyitotta az ablak tábláit, megnézni, hogy nincs-e tűz a faluban. Szép csillagos éj volt.

Hideg volt a szobában, a kandalló tüze egészen kialudt. A komornyik dolga lett volna bejönni és hasábfákat rakni rá. Különös, hogy egész este be nem jött se ő, se az inas, se a hajdu a szobába.

Meghuzta a csengetyüzsinórt, hogy valamelyiket beidézze, hogy rakjon új tüzet a kandallóban s segítsen levetkőznie.

Senki sem jött.

Újra és ismételve csengetett, utoljára a kezében maradt a csengetyühuzó; de azért senki se jött be.

Ekkor türelmetlenül kelt föl s maga ment át a komornyik szobájába.

Annak az asztalán már fogytig leégett a gyertya s csak a bélkanócz lobogott még a tartóban. E föl-fölpillogató

lángnál ott látta a pamlagon elnyulva a komornyikot, egész felöltözötten, a feje alantabb volt, mint a lábai.

Odament hozzá s megfogta a karját, nagyot rántva rajta, s a nevét kiáltá a fülébe. Az nem ébredt fel.

Megrázta két kézzel; felemelte; — az visszaesett megint s tovább aludt.

Egy pohár vizet keresett s azzal az alvó arczába fecskendett. Nem bánta az azt se, csak aludt.

A komornyik szobáján tul voltak az inasok alvói: ott kellett az egyik vadásznak is lenni, a ki a grófot utazásaiban kisérte. A mint a gróf a befelé nyiló ajtót fel akarta tárni, annak valami akadály állt az útjában, a mit csak neki vetett vállal birt nehezen eltolni az ajtóval. Maga a vadász volt az. Nyilván ki akart jönni az ajtón, s ott összeroskadt. Az inas ott volt az asztal mellett, a mi tele volt szórva kártyákkal; de igen rossz helyzetet választott magának, a teste a földön feküdt, a lábszárai pedig fenn voltak a széken, szemei és szája nyitva, úgy aludt. Egy szolgába sem lehetett lelket verni.

Temetvényi kezdett rémüldözni. Itt valami nagy baj van! Visszasietett az olvasószobájába s a titkos szekrény ajtaját felnyitá; annak a gépezete, mint tudjuk, jelt adott csengetéssel odalenn az őrszobában. Ott ezuttal hat csendőr volt elszállásolva, a másik hat az őrmesterrel a kapu alatti vártaházban volt elhelyezve.

Azoknak sem hallatszott semmi neszük.

Talán nem szól a csengetyü?

A gróf újra felnyitotta a rejtekajtót, kétszer, háromszor játszatta a titkos gépet s aztán hallgatózott, hogy szól-e a csengetyü oda alant?

Megszólalt az: de nem az oda alant, hanem a lélekharang odakünn. — Ez volt a másodszori jeladás: rövid, hirtelen félbeszakított.

Temetvényi azt hitte, hogy érzékei hallucinálnak.

Mi volt ez a második harangszó?

Hallgatózott. — Künn a faluban egész pokoli chorus-

ban üvöltött valamennyi házőrző eb. Idebenn pedig a nagy zenélő óra kezdett rá egy kisérteties melodiát a «fekete asszonyból». Éjfél után járt az idő. Azután megint olyan csendesség támadt az egész kastélyban, hogy a halálórabogár ketyegését meg lehetett hallani a táblázat közt.

Most az érzékzsibbasztó csendet egyszerre egy dördülő csattanás riasztá fel. (A pinczeajtó csapódott be a két küzdő után.)

A gróf kifutott az előtornáczba, a hol egész éjjel szokott égni a nagy függő lámpa. Most mély sötétség fogadta ott a kilépőt. Ki oltotta el ezt a lámpát? Ezek a cselédek, a kik itt mélyen alusznak, nem tehették.

A nyitva hagyott ablakon át hűs szellő csapta meg arczát. Észrevette, hogy egy ablak is nyitva van. Odament s még jobban meg volt lepve, a mint az udvart is sötétnek találta: ott is eloltották a lámpát.

— Héj! Csendőr! Kiálta alá.

Szavára csak egy következetesen ütenyttartó horkolás felelt.

Elborzadt; mi van itt? Arra az előbbeni dördülésre minden élő lénynek föl kellett riadni álmából, a ki csak a kastélyban lélekzetet tud még venni. Tizenhárom csendőr, négy kocsis, hat lovász, két falkár, a szakács és a kuktái, kertészek, inasok, fehércselédek, hová lettek mind?

Hát Cousin?

Hát a vendég?

Egy perczre az a gondolat borzongatta végig egész testét, hogy vajjon nem Illavay mérgezte-e meg boszuból az egész házat? Kezdett hitelt adni ennek az ötletének. Az ilyen emberek képesek mindenre. A kit ellenségüknek tartanak, az ellen minden fegyver jó. Azért nem jött fel maga az ebédre! — De hol van Cousin?

Cousin szobája ott volt a közelben. A gróf visszament a termeibe s aztán egy kétágú gyertyatartóval a kezében sietett végig a folyosón Cousin ajtajáig.

Azt egészen nyitva találta: be sem volt téve.

Már az előszobában meglepte az, hogy a pamlagon egy kétfelé nyitott útitáskát talált, mely minden útra szükséges szerekkel tele volt rakva. Útra készül ez tán?

Azután benyitott a szobájába.

Az ágy meg sem volt vetve s Cousin maga nem volt sehol, mindenféle apró kis benyilókban kutatott utána; nem akarta elhinni, hogy ő nincs itt.

Ekkor véletlenül az iróasztalára tekintet s meglátott azon egy félig összehajtott útlevelet.

A gróf, mint kerületi főnök, útlevélosztási joggal birt s titkárjának felügyeletére voltak bízva az általa aláirt ürlapok és a hivatalos pecsétnyomó.

A gróf felnyitotta az útlevelet s csodálkozva látta, hogy az egy olyan névre szól, a melyet ő soha sem hallott; hanem a leirás egészen Cousin személyére illik, az ő sasorra, a fekete haja közepén elől egy ősz hajtincs, a forradás a száj balszegletén, a görnyedve hordott nyak: beszéd közben az sz-t s-nek selypiti. Ez ő. Utazik feleségestül. Hát az ki lehet? Sárga-szőke haj és fekete szemöldök, fehér arcz, közepén egy fekete lencse. A Temetvényiek családi anyajegye: ép olyan hitelesítő családi jegy, mint a Batthyányak bal lapoczkáján az eper-szeplő. Ilyen arcz csak egy van a világon.

De hát álom ez!

A gróf hevesen kutatott tovább, kirántotta az iróasztal fiókját s ott azután talált ismét valamit. Egy egész csoport üvegcsét, a mikre kívül egy halálfős etiquette van ragasztva. A kinyitott fiókból eláradó nehéz szag elárulá az üres üvegek tartalmát; — azokban mákony volt. De a mi még jobban megrémíté a grófot, az egy csomó szivar volt ebben a fiókban.

Pálmának «mai nap» az a szeszélye jött, hogy ő szivarozni akar. Atyjának izent, hogy küldjön neki igen könnyű, hölgynek való szivarokat. Volt egy fajta ilyenféle a gróf gyüjteményében; valami világos szinű, sárga szeplőkkel:

Cousint kérte föl, hogy keresse ki azt s küldjön belőle Pálmának.

Ha Pálma ezeket szivta, akkor most ő is kábultan alszik.

Temetvényi őrült rémülettel ragadta fel a gyertyatartót s futott vissza a saját termeibe. Mikor a szobájába ért s hirtelen feltekintett, maga előtt látta azt a rámába festett halavány arczú képet, azokkal a lesütött szempillákkal.

«Ébredj föl!» ordítá rá önkívületben, — mint a hogy álmában szokott kiáltani a vizióktól kínzott. — Az a kép nem akart felébredni szavára!

Ágya fölött egész arsenál volt fegyverekből: pisztolyok, kardok, egy tigrisbőr fölé aggatva.

Mohón szedte le a lőfegyvereket mind s odarakta sorba az asztalra. Megvizsgálta őket, a lőkupak mindegyiken rajta volt.

Az már most világos volt előtte, hogy minden ember el van altatva itt a kastélyban. Egy villámgyors gondolat azt is megfejté előtte, hogy miért hagyták őt magát ébren? Azért, hogy legyen, a ki megmondja, hogy hová van elrejtve a tegnap érkezett egy millió forint?

Idebenn nem lehet senkit fölkölteni. Illavayt magát a mandarinnal kábították el bizonyosan.

Temetvényi felszakította az ablaktáblákat: a faluba akart jelt adni. Ha meghallja a nép a lövöldözést, ide fog seregleni. Hiszen jó nép az, hűséges és bátor.

Most következett azután, hogy rémülete a körme hegyétől a haja száláig elzsibbaszsza minden idegeit.

A lőfegyverek közül egy sem akart elsülni. Pisztoly, puska, a mivel ki akart lőni az ablakon, mind csütörtököt adott. A mint leszedte róluk az elcsattant gyutacsokat, akkor látta, hogy mi a bajuk? valamennyi kupakcső közepébe vékony vaspeczkek vannak verve, ezeket puskamüves nélkül lőképesekké nem lehet tenni.

«Belzázár parittyái nem adnak magot!»

A rémülettől elbódultan állt a nyitott ablak előtt. Ha

hirtelenében rányitja az ajtót valaki, kiszökik az ablakon át a várárokba.

A faluban mély csend volt már. A tizenkét órát nem kiáltja az éji őr: az a lelkek órája. A kutyák is elhallgattak.

Hanem lassankint mégis támad valami megnevezhetlen zsibongás: mintha föld alatt küzdő emberek zagyva kiabálása volna, tompítva vastag boltozatok által; rostélyos pinczeablakokon át üvöltő emberi ugatás: káromkodó szitok; egyre hangosabb, rémületesebb.

Mi van itt a lábai alatt?

Kik ezek? Honnan jönnek ide?

A kincseket akarják megkapni?

Ugyanazok, a kik már egyszer itt voltak; a kik kiüzettek innen!

S van közöttük egy átkozott; egy bestia, a kinek még az arany, a gyémánt sem elég, a ki magát a csillagot akarja letépni.

A rémület a düh magasságára lett felfokozódva e gondolattól. Mikor a szarvasbika megfordul és embert öl.

Temetvényi Ferdinándnak eszébe jutott, hogy valaha ő híres tőrvívó volt s az egyenes karddal veszedelmesen tudott bánni. Levette a szegről a spádéját. Törjenek ki azok onnan a föld alól s rabolják el a kastély minden drágaságát, de azt az egy kincset nem adja nekik oda ingyen. Oda fog állni leánya ajtajába s ott próbáljanak vele egyenkint megvívni.

Hogy ezt az egyetlen leányt egész életére boldogtalanná fogja tenni, ettől a gondolattól még egy álma se lett nehezebb soha; de, hogy ezt a leányt meggyalázzák, azért az életét volt kész a sorompókba vinni. Ha azt látja, hogy meg nem védheti, akkor meg fogja őt ölni.

Sietett.

Az a moraj odalenn egyre fenyegetőbbé zavarodik.

Baljában a karos gyertyatartóval, jobbjában a meztelen egyenes karddal sietett a hosszú folyosón végig. Minde-

nütt sötét volt előtte, csak a mellék-folyosó-ágra bekanyarodásnál vette észre, a mint a csigalépcsőhöz ért, hogy azon egy férfialak közeledik fölfelé. A sötétben nem vehette ki az arczát.

— Ki jön ott? kiáltá rá, fogvaczogástól aprózott hangon.

.... — Illavay. — Hangzott fel onnan alulról.

A nagy buksi fej kiemelkedik a sötétből a világosság körébe.

— Mi van ebben a házban? hörgé a gróf, szorongó hangon.

— Egy rablóbanda.

— Hol vannak?

— Itt a pinczeüregben. Jól bezárva. Ki nem jöhetnek.

— Látta ön Cousint?

— Tőle jövök.

— Hol van?

— Ott a pinczeajtón belül.

— Mit tett vele?

— Elvettem a fegyverét és megkötöztem.

Ferencz megmutatta a grófnak azt a veszedelmes orgyilkos fegyvert, a mi neki volt szánva.

— Jól védte magát, erős ember volt. Pihent gályarab, erős.

— Gályarab?

— Volt gályarab is s lehetett volna a gróf veje is. Forgandó a sors.

— Hol Pálma?

— Úgy hiszem, hogy szobájában van és alszik.

— Odamegyek felkölteni.

— Hagyja azt, gróf úr. Nagyon jól alszik. Bizonyosan tudom. Mikor azt az ön hűséges emberét egészen védképtelenné tettem, akkor elkezdett a ficzkó röhögni s azt mondta nekem: «te pajtás! Legalább, ha én nem vehetem hasznát annak a rossznak, a mit kifőztem; vedd te hasznát. A grófnő mákonyozott szivarokat szítt, mind az

történhetik vele, a minek az éjszaka a kereszt apja. Szándd meg a vőlegényét!»

Temetvényi a fogait csikorgatta dühében.

— Nem hagytam tovább beszélni: betömtem a száját.

A gróf valami hála formát rebegett; mint a rossz adós, a ki fizetni nem akar, de váltót adni, arra kész: olyanformát dadogott, hogy «az Isten hozta önt most ide».

Erre a szóra Ferencz szivében felkavarodott a méreg: «ha te az Istenről beszélsz, én mindjárt megtagadom őt és rád eresztem Zsiborák hadát!»

— Jöjjön velem vissza a szobájába gróf úr; ott majd elmondom önnek, hogy mi hozott engem ide? s mi sors várt önökre itt. Most már legyen nyugodtan. A banda úgy be van zárva a kelepczébe, hogy semerre ki nem menekülhet: a parasztjaink őrzik őket addig, a míg a csendőrök felocsudnak a mákonyálomból. A lépcső ajtaját bezártam. Biztosan vagyunk.

Bevitte a grófot a szobájába magával s felszitotta a kandallójában a tüzet.

HŰ SZOLGÁLATOK JUTALMA.

Hajnalodott már, mire Illavay előadása véget ért.

Messze az elején kellett azt kezdenie, hogy megismertesse a gróffal az egész messzeágazó machinátiót, melynek zsákmány-czélját az ő várkastélya képezte.

Temetvényi az alatt hol fázott, hol izzadt: valóságos láz paroxysmus volt ránézve mindezt végighallgatni. — A borzalomhoz járult az önvád is, hogy ennyi veszélyt saját maga ágyazott be magánál, a házába fogadott kalandor iránti vak bizalma által, a kit minden titkába beavatott s a ki előtt házának semmi rejteke nem volt zárva. Ime megkapta a feleletet arra a kérdésre, hogy «ugyan mi oka lett volna Cousinnak itt maradni, ha czinkosa lett volna Zsiboráknak, miután azok már a gyémántokat el-

lopták?» De még milyen ördögi módon jó oka volt tovább is itt maradni. A hideg borzongott végig a tagjain, annál a gondolatnál, hogy ha ez sikerült volna!

Majd meg a hőség ütötte ki a homlokát, ha arra gondolt, hogy ebből az esetből majd nevezetes bűnper fog kerekedni, s ebben a Temetvényi grófok és grófnők neve emlegetve lesz. Hogy a főbűnös Pálma elleni vakmerő tervét be fogja vallani, s ez a név, ez a vallomás minden hirlapon át fog henteregni. Az ő leányának a neve egy gályarab által örökíttetik meg az «új Pitaval» krónikáiban. Hogy nem tudta ez az Illavay megölni azt az embert tusa közben! Még ebből aztán egyéb baj is lehet. A gróf phantasiája az időközöket, a mikben Illavay a bizonyító okiratokat keresgélte elő, kitölté illustratióval. Ha Pálma megtudja a közhirré leendő bűnperből, hogy őt minő veszélyből szabadítá meg Illavay, mint egy angyal, mint egy Deus ex machina, s ha már akkor férjnél talál lenni: egy férjnél, a kit már az első hónapban meg kell vetnie. Mi lesz ebből?

Illavay eléje rakta a Rokomozertől kapott leveleket, megmagyarázva azoknak titkos értelmét. Eltagadhatlan bizonyítékok. Illavay ezeket nem fogja kiadni a kezéből. Ezek ő nála kincseket érnek. A tartalmukra alig ügyelt már. Boszantá, hogy a kalandor őt Belzázárnak nevezi leveleiben. Miért épen Belzázár? Talán az ő kastélyfalára van felírva a «mene, mene, tekel, fáresz».

Még rajta ül a vulkánon, mely ott forr a lábai alatt, emberi ordítás tompa morajával, s hallja dübörögni a nehéz vasajtót, az ablakok vasrácsait ott a föld alatt: a miken a megfogott banda ki akar szabadulni, s máris tele van a szíve hypocritasággal. Annak az egy embernek a jelenléte elosztja szivéből a veszély miatti félelmet; tudja, hogy az képes őt megvédni, s ezt az embert hogyan lehetne megcsalni? azt hányja-veti a fejében. Nagyon sokkal tartozik neki: igen nagyon meg kell őt csalnia.

Mikor Illavay mindent elmondott, nagylelküen nyujtá

neki kezét a gróf s megindulástól reszkető hangon mondá neki:

— Mivel hálálhatok meg önnek ennyi nagy jótéteményt?

Illavay pedig, igaz yankee módjára, mind a két kezét eldugta a két oldalzsebébe, olyan mélyen, a hogy csak lehetett.

A gróf még biztatóbban nyujtotta a jobbját s variálta a kérdést:

— Mi jutalmat találhatok ki önre nézve ily nemes és hősi jó szolgálatokért.

Illavay most már elővette a kezét, azért, hogy leverje a kabátjáról a port, a mi a kalandorral való küzdésben ráragadt; aztán fölállt a helyéből s csendes hidegvérrel felelt meg erre a dühbehozó kérdésre.

— Hát most jutalmul kegyelmes uram, fogasson el, mint forradalmi kormánybiztost, a hogy utasítva van rá, s küldjön a haditörvényszék elé; kezében vagyok.

Temetvényi felpattant a helyéről.

Nagy sértés volt ez; a legnagyobb, a mit szó kifejezhet.

— Halálból megszabadítód vagyok; házadnak vendége vagyok; leányodnak jegyese vagyok; bűntől ártatlan vagyok; fogass el és szolgáltass ki a vádlóimnak!

Nagy sértés volt az, s azért igen nagy, mert meg volt érdemelve.

Egy ilyen sértő szóért, az az ős, a ki ott a rámában az aranygombu botot tartja (a feleségverő) a leánya kérőjét élethalálos bajvívásra hivta ki: most is ott lógg mind a két kard, a mivel egymást összekaszabolták. De az egyik sem Ferdinánd gróf kezébe való. Őt nem nevelték banderiumvezető hősnek, hanem udvaronczنak; neki más volt a fegyverzete. Büszke arczot öltött s mellére ütve, mondá:

— Uram! Az én családomban soha sem volt áruló. Az én házamnál a vendég elébbvaló, mint a király.

— Bocsánat! Úgy értettem, hogy fogasson el kegyelmességed majd ha otthon leszek.

— Ön téved, uram. On engem félreismer. Én híve vagyok a trónnak, a kormánynak: ragaszkodom az új rendhez; de ha nekem azt parancsolnák, hogy fogass el egy embert, a kit tisztelsz, becsülsz, szeretsz, odadobnám a miniszter lábaihoz a diplomámat s azt mondanám «vettess fogságra engem! én azt az embert megszöktettem!» És annyival inkább, mert önt nem vádolja senki. Mivel vádolná? Hogy a nemzeti kormány főbiztosa volt? Ön soha nem kapta meg e kinevezést. Távollétében hozzám küldték azt, s én ez iratot, a mint a forradalom elbukott, azonnal megsemmisítettem.

Ez pedig nem volt igaz.

Hanem erre a valótlanságra volt egy kényszerítő oka a grófnak és volt egy önként kinálkozó.

A kinevezési okmány most is ott volt a fiókjában; de azt nem adhatta oda Illavaynak, hogy «itt van; tetesd rámába vagy dobd a tűzbe, a hogy tetszik», mert akkor annak az első néma tekintete azt kérdezi, hogy «ki bontotta fel azt a nekem szóló levelet»? Ha a gróf azt mondja: «én tettem! kerületi főnök, jogom volt rá», akkor ez már hűtlenség, árulás. Ha pedig azt mondja: «a leányom tette, az eljegyzett mátka. Joga volt hozzá», akkor meg vége a semmitnemtudás szerepének, igazat kell mondania: «elfogadtalak, jól tudva, helyeselve, leányom vőlegényeül, a mikor azt hittem, hogy te lész a nagy ember; kiadok rajtad s kicseréllek az öcséddel, a ki valóban az lett, a mi te lehettél volna». Tehát azt a veszedelmes okmányt nem ajándékozhatta oda megszabadítójának. Ez volt az egyik ok, hogy nem tehette. Azonkívül pedig, az sokkal jobb, ha ez az okmány a mostani jó helyén van. Ezáltal ezt a keményszájú nagy fejet még tovább is kapiczányon lehet tartani. Ez volt a másik ok, hogy nem akarta tenni.

Illavay arcza különös gúnymosolyra derült föl.

Azt hányta meg magában, hogy vajjon hát a kettő közül melyik hazudik: az apa-e, vagy a leánya?

Ferdinánd gróf kenetteljes hangulatra határozta el magát, oly áhitatos arczot öltött, akár egy próféta. Odalépett Ferenczhez, s minthogy annak a két keze ismét az oldalzsebekben tünt el, a karját fogta meg és szólt érzelemtől áthatott hangon:

— Uram! Legyen ön meggyőződve a felől, hogy az apja házánál nem volt ön jobban szeretve, mint az enyimnél. És ha volna még egy leányom: azt önhöz adnám.

Ferencz nagyot lélekzett. Tehát mégis az apa hazudott, nem a leánya!

A leány hitte, a mit mondott.

Ez a másik pedig nem tehet róla, hogy nem sikerül neki az igazmondás. Annyira diplomatának volt nevelve, hogy a hazudás vált nála erénynyé s tán akkor érzett lélekfurdalást, ha egyszer megesett rajta, hogy az igazmondás bűnébe keverte magát.

Ferencznek a lelke megkönnyebbült egy nehéz gondolattól, a mi olyan volt, mint a beteg embernek a szájize, hogy mindent keserünek érez.

— Hát kérek öntől egy jutalmat, gróf úr.

— Ha tőlem függ, alá van irva.

— Egyedül öntől függ. A mit kivánok, abból áll: hogy mind ebből a rémeseményből, a mi itt most végbement, Pálma grófnő soha se tudjon meg semmit.

— Hogyan? uram!

— Ő most alszik; a míg fölébred, addig a csendőrök is csak kiheverik a mákonymámorukat, s észreveszik, hogy kelletlen vendégek dörömböznek a pinczében. Azokat aztán a kaszás, vasvillás parasztok segélyével majd békóba verik. Ön a csendőrfőnököt meg fogja kérni, hogy az egész rablóbanda elfogás tényét vállalja magára. Úgy hiszem, megteszi azt a szivességet. Az én nevem ne forduljon az egész esetnél elő. Azt az embert, a ki nekem a betörést feljelentette, kimélni tartozom. Azért mind ezeket a leveleket, a miket a kalandor ő hozzá irt, beledobom a kandallóba. Még csak nyoma se maradjon annak, hogy

valaha egy gonosztevő agyában ily tervek szülemlettek. Pálma grófnő nevét bele ne keverje senki a förtelmes bűnperbe.

Ferdinánd grófnak erősen kellett a fogait összeszorítani, hogy el ne érzékenyüljön. Legtitkosabb óhajtásait siet ez ember megvalósítani: még a mitől jövőben rettegett, attól is megszabadítja.

Azok az utálatos levelek ott hamvadnak már, a lángtól felragadva a kürtőbe. Nem lesznek kinyomtatva ország-világ olvastára. Nem fogja azokat olvasni maga a szép «Szulamith», mikor már egyszer asszony lesz. Nagylelkű ember! El akar enyészni egészen hajdani kedvese emlékéből.

No ezt a kivánságát könnyen lehet hát teljesiteni.

— Biztositom önt felőle, hogy úgy lesz, a hogy ön kivánta.

Most már mégis csak el tudta fogni az egyik kezét Ferencznek, hogy megszorongassa.

— Még nem mondtam el minden kivánságomat.

A gróf szepegni kezdett.

— Miután Opatovszky Kornél nekem unokaöcsém, és gyámoltam, annálfogva azt kivánom, hogy a birtokai átadásánál én mindenütt ott legyek, hogy érdekeit megvédelmezzem. Ugyanez okból azt is kivánom, hogy minden, a közte és Pálma grófnő között kötendő házasságnál előforduló szertartásokhoz engemet is meghivjanak. Én akarok a vőlegény násznagya lenni.

A gróf elbámult. Mi ez?

Most aztán Illavay ragadta meg az ő kezét.

— Azt kivánom, gróf úr, hogy egészen úgy bánjunk egymással, mintha soha se jöttem volna e házhoz másképen, mint hivatalos küldetésből.

Az arcz elmondta a többit.

Ez meg akarja nektek mutatni, hogy nem vagytok képesek neki fájdalmat okozni!

Künn az udvaron trombitaszó recsegett. A csendőr hor-

nista fölébredt és elkezdte feltámadásra trombitálni a többi halott-társakat. Talán a cselédek is életre térnek már.

— Tehát a viszontlátásra, gróf úr.

— — — — — — — — — — — —

Pálma grófnő igen későn ébredt fel, s erős fejfájásról panaszkodott, a társalkodónőnek pedig még egyszer akkora volt a migraineje. Estig az ágyban maradtak. A szivarokat okozták.

Illavay, a mint kocsit kapott, rögtön hazament.

Az elfogott rablókat erős fedezet mellett szállíták még az nap Lipótvárra.

Mikor este későn Pálma felöltözött, az atyjához sietett.

— Nos! szólt veled? Mit mondott?

— Azt, hogy ott akar lenni az esküvődön, mint Opatovszky násznagya.

Pálma szemei lángoltak. Nem szólt.

HÁT MÉG OTTHON.

Mi vár rám otthon? kérdezé magában Ferencz, mikor «bevégzett munka» után, fogadott szekéren koczogva, kis faluja tarkafedelű házait ott a csendes völgyben megpillantá, meg azt az oszloptornáczos házat, a miről azt mondá, hogy ez a «miénk».

A mint a határba ért, már körülbelül megkapta a kóstolót erre a kérdésre. Azt látta, hogy a szántóföldei mind ugarnak vannak hagyva, most sem szánt rajtuk senki, pedig ehhez való idő volna, jó nedves a föld: majd beleragad a szekér a sárba.

A kertek alá érve, nem volt türelme a rossz gebékkel czammogni a kerékagyig érő latyakban tovább, hanem gyalog került fel a kertjén keresztül az udvarára.

És azt bizony nagyon okosan tette; mert így legalább volt, a ki kinyissa a kaput a megérkező szekérnek. Egy

cselédet sem talált az egész háznál; be volt zárva minden ajtó. Istálló, pajta minden üres: mintha ember, állat mind kihalt volna.

Végre nagy kurjongatások után előbukkant valahonnan a padlásról, (a haja tele szalmával, bizonyosan aludt) a Matykó. Egy félkegyelmű golyhó, a kit Ferencz irgalomból tartott a házánál, s a ki semmitől sem irtózott úgy, mint a dolgozástól, s hátbaütés nélkül el nem indult valahová.

— Hát hol vannak a cselédek, Matykó?

— Deb tudob. Felelt a ficzkó. (Két betű nem létezett az abéczéjében, az m és az n, azok helyett következetesen mindig b-t és d-t használt.)

— Nem tudod? Hát hol a gazdasszony, a ki a konyhán főz?

— Bost is csak főz.

— Hol?

— Az apáti tiszttartó konyhájád.

Érthető volt. A gazdasszony nem győzte haza várni az urát. Azt hitte, hogy elnyelte a czethal. Elszegődött az «új» uraságoz. Ott bizonyosan jobb dolga is lesz.

— Hát az ifju úr, az ispán, hová lett?

— Elbedt, Törökországba.

— Minek?

— Basádak.

Ez is jó. Az egész idei termést nincs kitől számon kérni.

— Hát a János, a hajdu?

— Beállt zsaddárdak.

Ez meg a legtermészetesebb.

— Hát a kocsisok meg a béresek hol vannak?

Már erre elkezdett a cretin nevetni. A nevetés alatt a nagy feje egészen kétfelé látszott nyilni a szája mentében, mint egy skatula, a tenyereit hol fel, hol le forgatva, mondá tutma hangon:

— Hát bidek a kocsis, beg a béres, ha didcs se ökör, se ló.

— Hát ki vitte el az ökröt, meg a lovat?

— Hát a pléhgalléros úr. Ott vad az idstádczia róla bidd a biródál.

Ezt már egészen értette Illavay. Pléhgalléros úr: ez valami kormánybiztos; ökröt, lovat elrekviráltak: a «térítvények» ott találhatók a birónál.

Az megint igaz, hogy ha se ökör, se ló nem maradt, akkor a cselédeknek is gondoskodni kellett magokról. Szent-Mihály napja elmult, más gazda után kellett látniok.

Ez egészen tiszta munka.

— Hát a Káró kutyám hol van?

— Dagyod begtetszett a kapitágy urdak, a ki itt volt kvártélyod. (Tehát távollétében bekvártélyoztak a házba valakit.)

— S az elvitte magával a kutyámat?

— Deb vitte, a baga lábád bedt utáda.

Keserű jó kedvében ezt mondá Ferencz a Matykónak:

— Hát ugyan már miért nem hagytál te is itt?

Erre a félkotyó a nagy fejét még jobban a válla közé húzva, egész büszke önérzettel vallá meg:

— Bert deb kelletteb sedkidek.

Igazán nevetett rajta Ferencz. Mégis van egy klenodiuma, a mit nem lophatnak el tőle, mert nem kell senkinek. — Hanem a kutyáját nagyon sajnálta. Hát már a kutya sem tartja meg a hűséget!

— S hol vannak a ház kulcsai? Kérdé a cretintől.

Az száz ránczba húzta a homloka bőrét fölfelé; azután megint lefelé, hogy a bozontos baja előre-hátra mozgott bele, mint a babuka bóbitája. Keresett valamit abban a nagy üres pajtában, a mi a fején belül volt. Azt hitte, hogy megtalálta.

— A kulcsok? A kulcsok? Azok bidd ott vaddak a biródál.

Ferencz rögtön indult értök. Mikor a kapuhoz ért, a Matykó visszakiáltotta.

— Didi! Gyüjjön csak vissza! Deb a biródál vaddak; hadeb a plébádosdál.

Aztán még egyszer visszakurjantotta az utczáról; megint más jutott eszébe. — Nem is a plébánosnál vannak, hanem a nótárusnál.

Megtalálta aztán Illavay a ház kulcsát szerencsésen az árendásnál, a ki a regálét bérlette.

Attól aztán megtudta a félév óta végbement dolgokat. Kezdhet mindent elől, mint Robinson Crusoe. Hanem még a hozzákezdés előtt minél hamarabb fel kell sietnie a székvárosba, s ott valami commissió előtt igazolnia magát, hogy hol járt, «mikor az ég zörgött!», mert az itthon nem levők vagyonai egyelőre lefoglaltattak s addig azokat bérbe sem lehet adni. Tehát ha még nem akar elkésni a rozsvetéssel, siessen tisztába hozni a dolgát. Cselédet kapni pedig nehéz lesz, mert a jóravaló legényeket mind elvitték katonának.

Illavay visszament a házához, s egyenkint felnyitogatta az ajtókat. Alig ismert a lakására. Tele minden szoba ott lakozott hivatlan vendégek izékeivel; tele valamennyi szalmával, a miben vaczkoltak, s a mi most áldott jó tanyája valamennyi egérnek; megüti az embert a bűz, mikor belép.

Első dolga volt kinyitni minden ablakot, s aztán kihordatni a szemetet a Matykóval, a mi nem ment egy kis csendes fejmegkopogtatás nélkül.

Az ablakokban az egerek csináltak maguknak kényelmes tanyát, egymás fölé három-négy kontignáczióra furták a szegletekbe a lyukakat: egészen itthon tették magukat, nem is lehetett nekik rossz néven venni.

Estig tartott, a míg annyira ki tudta tisztogatni a szobáit másodmagával, hogy meg lehetett bennük maradni.

Akkor aztán eszébe jutott, hogy enni is kell valamit.

— Van-e valami a kamarában? kérdé Matykótól.

Megijedt az erősen s nagy szemeket meresztett rá.

— Hát éd akkor bit eszeb?

Volt ugyan is a kamrában még némi-némi krumpli és

avas szalonna, a mit a gazdasszony otthagyott, de azt Matykó egészen egy ember számára tartotta elégségesnek s az az egy ember maga volt.

Illavay nagyot nevetett rajta. Amerikát látott ember nem jön egyhamar zavarba. Vele voltak mindenféle ördöngös készülékei, a mikkel a yankee a puszta szigeten is tud magának lakomát csapni.

— No, hát csak gondoskodjál magadról, Matykó, s aztán eredj aludni; majd reggel felköltelek.

Azzal bezárta az ajtókat s egyedül maradt.

Milyen nagyon egyedül!

Még saját magát sem találta otthon.

Hozzáfogott a thea-főzéshez, s elővette a Wothly-féle konzerv-bádogot, meg a spiritus-katlant s főzött magának gulyáshust, olyan birkából, a mi a Missisippi partján legelt. Kétszersültje is volt hozzá, csak fel kellett áztatni a forró vízben.

Milyen derék dolog az, mikor az ember nem szorul senkire.

Aztán csendesen lakomázgatott egymagában s gondolkozott egyről-másról, utoljára, a vacsora végén, a hogy rendesen szokta, a megmaradt ételt összevegyítve kenyérmaradékkal, a bádog csészéjében oda akarta adni a kutyájának s csak akkor tért magához, mikor a «Káró!» kiáltásra nem mozdult senki. Hisz a kutya is elhagyta.

Hanem a helyett az ablakát karmolázta valaki.

Hát ott ki akar bejönni?

A biz a kis czicza.

Odament, kinyitotta az ablakot s beereszté.

Szép kis fehér macska volt, egészen tiszta fehér, mint a hermelin, csak a farka piros és fekete, gyűrűnkint, mint a korallkigyó: olyan furcsa kis állat.

Egyszer, valamikor, attól az első hűtelentől kapta ajándékba; kedvencze volt: ott szokott mindig a karosszéke támaszkodóján ülni, mikor vacsorált s az ágyában aludt, a lábánál fekve.

Hát ez nem keresett más gazdát?

A mint a nyitott ablakon át beugrott a szobába, üdvözlö kurrogással dörzsölte oda a nyulánk derekát a gazdája lábaszárához s aztán felugrott a karszékre s elfoglalta a szokott helyét a támlányon.

— Hát te még emlékezel a régire?

Odanyujtott neki maradék ételéből egy falatot.

A macska nem azért jött: köszöni alássan; ő róla van ennél a háznál gondoskodva szépen; nem éhes ő. A fejét oda dörzsölte a felé nyujtott kézhez s eltolta magától a húsfalatot. Azután oda kuporodott Ferencz ölébe s elkezdett dorombozni, a mi a macskánál nagy lelki megelégedés jele: a szemeit lehunyta álmosan. De azért ne higyjen a macskának, a ki egérnek született. Egyszer csak kiugrik a czirogató kéz alól, egy percz alatt az almárium mögött terem, s a másik perczben már jelenti fenyegető mormogása, hogy megfogta az egeret.

Oda hozta az ura lába elé. Nem azért, hogy megegye, nincs rászorulva, hanem csak mulatságképen; olyan bohókásan hajigálózott a szerencsétlen fogolylyal, két kézre kapta, mint a babát, lefektette, fél kézzel megpofozgatta, futni hagyta, meg elfogta; egy szóval úgy bánt vele, mint a szép lány a bolond legénynyel; utoljára megvetette, elhagyta futni. Ez is megemlegeti majd, hogy valaha szép macskával csókolózott!

Azután felugrott a fehér czicza megint a szokott helyére s elkezdte az esti toilettjét végezni, megnyalta a kacsócskáit, talpacskáit, a fülén felül mosdott, utoljára elkezdte a körmeivel tépni a gazdája kabátját, a miért aztán a lábára ütötték.

Azért aztán megneheztelt s elbújt az ágy alá.

Maga Ferencz is fekünni készült. Egy éjjelt az uton töltött el a szekéren bóbiskolva; a másikon le sem hunyta a szemeit. Jól fog esni az alvás.

De milyen hideg az az ágy.

No — az csak attól van, hogy a vánkosokra mind friss czihákat huzott.

De nagyon hideg volt az az ágy: mint egy koporsó. — A kikosarozott vőlegény ágya ilyen koporsó.

Eddig, mielőtt álomra hunyta a szemeit, mindig volt egy kis rövid buzgó imája. Egy hála szó, egy kérés, ahhoz a megfoghatatlan lényhez, a kit nem ismer senki, de érez mindenki. — Most nem találta az imáját.

Oh be hideg ez az ágy!

Egyszer csak felugrott hozzá az a kis fehér állat; ez a paródiája a tigrisnek, s odamászott hozzá ovatos léptekkel, korrallkigyó farkát magasra csóválva s arany szemeivel a szemébe nézve. S addig nem hagyott neki nyugtot, míg a kezét ki nem nyujtá a paplan alól; ahhoz aztán hozzátörülte a fejét jobbrul is balrul is, s azután odafeküdt a lábához a takaró fölé, karikába kuporodva.

Milyen furcsa a világ! Hogy a kutya, a hűség jelképe, elszegődik más gazdához, és a macska, a kiről azt mondják, hogy tele van hamissággal; hozzátart hiven. Az utolsó ismerős — egy egész elvesztett, idegenné vált világból!

És Ferencz lassankint megtalálta az imádságát, a mi nélkül olyan nehéz elaludni. Volt neki mit meghálálni a megfoghatatlan nagy világszellemnek.

«Mikor annyian szenvednek, (és miket szenvednek!) a kik nálamnál jobbak voltak; áldott légy, a ki nekem azt adtad, hogy ne érezzek semmit.»

A KEDÉLYES VŐLEGÉNY.

Mi magyarok, — azt már el kell rólunk ismerni a világnak, hogy egy dologban minden nemzet fölött excellálunk: — a parádécsinálásban.

Ha látta volna Makart, mielőtt hirhedett V. Károly bevonulását Antwerpenbe cartonra tette, hogy mi egy installatio Magyarországon! Az a parádé.

Még az ilyen szomorú időkben is sikerül az, mint a milyeneket most leirunk.

Az apátvári uradalom ifjú birtokosa jő Gargóvárra, kastélyának kulcsait Temetvényi gróf kezéből általvenni. Ez olyan eset, mint mikor Napoleon és Sándor czár összetalálkoztak: a régi ellenségeskedésből örök frigy kötésre.

A gróf saját négylovas hintaja hozza Apátváry Somát, (vagy Opatovszky Kornélt, a kinek így jobban tetszik.)

Egész a gargói főutczáig szertelenül jó kedvében van az ifjú ur. Mindenkire mosolyog, mindennek nevet, a mit eléje hoz a fogadtatást rendező kéz. Mellette ül természetesen az elválhatatlan Koczur.

— Nézd, nézd! Ennél a malomnál ugrottam én le a lóról, ott szaladtam a bozótba! Hahaha! Látod azt a hórihorgas ficzkót, a ki a zászlót tartja a kezében, ez fogott el. Dobj neki egy huszast.

Koczur nagyon okosan jegyzé meg, hogy ő nem szent Dávid, hogy egy huszassal harmincz lépésről fejbe tudjon parittyázni egy Góliátot. Erre aztán Kornél szeleburdimódra markolt bele a satellesse oldalán csüggő táskába a mi tele volt ezüst pénzzel, s egy egész marék huszast hajított a vivátozó nép közé. Azon aztán kaczagott, hogy hogy kapkodják s taszigálják érte egymást.

— Hát ez a sok fehérbe öltözött kis leány, a ki itt most virágot szór a kocsimba. Bezzeg, mikor a kifordított attilában nyakamon kötéllel vittek fel a várba: nem virágokkal hajigáltak akkor. Jó napot Ancsa! Szervusz kis Marinka! Hahaha. Nézd, még diadalkaput is csináltak. Az van rá irva, hogy «érted élünk, halunk». No megállj. Ezért panaszt teszek a grófnál. Minek csinálták ki nekem a diadalkapura azt, hogy «Halunk?» Mikor ez németül azt teszi, hogy «gazficzkó». Hahaha! Hahaha! De el ne nevesd magadat! Én egészen komoly képpel fogok panaszt emelni. Milyen derék tréfa lesz.

S aztán nem győzött a saját furcsa ötletén nevetni.

Pedig már itt volt a komoly pillanat, a melyben útját állta a felvirágozott hintónak a tisztelgő deputáczió, élén a jószágigazgatóval (a ki egyuttal majd az ő jószágigazga-

tója is lesz), meg a plébános urral. Ezektől mind üdvözlő szónoklatot kellett bevenni, s ahhoz komoly ábrázatot szokás csinálni.

Kornél azt is megpróbálta, de tönkre ment a kisérlete, a mint a tisztelgő uraságok a kalapjaikat levették. A vezérszónok jószágigazgatónak rózsaszinű haja volt, és lilaszinű parókája hozzá. Valósziuüleg egyféle szinre volt az festve valaha mind a kettő, hanem időjártával mindegyik más szinárnyalatra fakult át s az nagyon furcsa volt.

De még furcsább volt a beszéd, a mit a szónok tartott az üdvözöltnek. Így még soha agybafőbe nem dicsértek se egy hőst, se egy muzsikást, a kinek a kocsiját emberek húzták lovak helyett. Kornél folyvást nyomta vissza a kitörni készülő nevetést. A rózsaszinhajú, s lilaszinparókájú úr pedig annál komolyabban mondta. Mikor aztán nagyon vastagon ment már a magasztalás, Kornél nem állhatta ki tovább a dicsőséget, kitört a száján az az elfojtott hahaha:

— Hahaha! Menjen maga, nagy bolond! S azzal lekapta a lilaszinű parókát a szónok fejéről, hogy az ott maradt a publikom közepett, mint egy sima tök, rózsaszin prémmel a tarkója körül. Persze, hogy erre a közönség kebléből is kitört az általános kaczaj, s belezápult a szónoklat. Plébános úr is megszeppent, hogy most mindjárt az ő capuciumára kerül a sor, s elhallgatott a latin oráczziójával.

Kornél úrfi pedig most már kaczagott egész kedve szerint, mint a ki a legjobb élczet csinálta. Míg Koczur a kocsiban felállva, a kezébe kapott fövegével hadonázott, s nagy jucunditással kiabált: «zseniál! zseniál! ?» A mit a tót asszonyok (zsena) arra értettek, hogy már most ők is visítsanak.

Ilyen vidáman végződött az első fogadtatás.

Itt azután az urak is felültek a maguk hintójaikba (Jószágigazgató úr visszakapta a parókáját), s vonult fel ünnepélyesen a várhegyre a díszmenet.

Odáig azonban egészen más kedélyfordulat vette elő az ünnepelt ifjut. A jó kedv kitombolta magát. Elérzékenyült, áthatotta az ünnepélyes trombitazengés, a mely hintaja előtt járult. Érzé, hogy ez magasztos egy jelenet, s hogy nem csekély dolog ily jelenet hősének lenni. A vár fel volt lobogózva a kétfejű sasos sárgafekete zászló mellett a Temetvényiek zöld, veres lobogóival; az út végig füvel és virággal hintve. A kastélyban és az óvárban durrogtak a mozsarak. Ez meghatja az érző szivet. Az is lélekemelő látvány, mikor a kapubejárat előtt huszonnégy zsandár sorban tiszteleg a fegyvert az orrával parallel állásban tartja, mintha nyársat nyelt volna.

Kornél nagyon el volt érzékenyülve Már a hintóból lesegítő komornyikkal kezet szorított, s azontul mindenkit, a kit útban talált, a legáhitatosabban üdvözölt, kivánva a jó napot jobbra-balra mindenkinek, a kinek nem is volt szüksége rá. A gróf új titkárjának, egy becsületes cseh beamternek úgy össze-vissza szorongatta a kezét, hogy az nem tudta mire vélni a dolgot, s érzékenysége annyira felfokozódott, hogy mikor a gróf elé lépett, megragadta annak a kezét és megcsókolta. A mi a grófnak nagyon tetszett.

Sokan voltak a gróf szobájában. Notabilitások. Ki tudja, honnan rekvirálta őket? Azoknak mind sorba bemutatta a gróf az ünnepelt vendéget. Az végtelenül örült egyenkint valamennyinek a láthatásán. (Soha hirüket sem hallotta.) Végül aztán volt még ott egy úr, a kinek nem kellett bemutatni a vendéget: Illavay Ferencz.

Mikor Kornélnak a sok idegen pofán elkáprázott szemei ezt az ismerős arczot megpillanták, akkor egyszerre megteltek a szemei könnyel; odarohant hozzá, a nyakába borult, összecsókolta, és zokogott.

Aztán csak annyit rebegett: «lássa! úgy-e?»

Hogy mit lásson? és mi van úgy?

Még kezet is csókolt volna neki, ha engedte volna.

— Nagyon örülök, hogy ön is itt van, mondá Ferencznek, s hozzá tette: kedves urambátyám.

Ferencz csendes hangon viszonzá rá:

-- Mindenütt meg fog ön találni, a hol szüksége lesz rám, a míg élek.

Itt be kellett fejezni az érzékeny jelenetet, hogy a nemes vendég átvonulhasson saját szobáiba, utiköntösét szalonöltözékkel felváltandó. Tudnunk kell, hogy a katonai carrierenek már vége volt: az egyenruha lemaradt róla: cum honore lépett vissza.

Még nem volt báró, a másnapi ünnepélyen kellett megkapnia Temetvényi kezéből a Lipótrendet s az azzal járó birodalmi báró czimet s ugyanakkor eddigi gondnoka kezéből a birtoka számadásait. Még ezen a mai napon nem báró, nem nagy úr, csak vőlegény.

Az ebédre feljöttek a hölgyek is. Pálma grófnő ez alkalommal topáz-zöld ruhát viselt s a haját à la rococo feltornyozva és behajporozva, a nyakán az ismeretes gyémánt colliére.

Ferencz azt mondta magában: «ez a leány most nem szép». Lehet, hogy a ruha teszi, a minek a szine nem jól illik az arczához? vagy ez a hajdísz? Talán a gyémántok? Mindennél jobban ez az új kifejezés az arczon. Attól még az eszménykép is visszataszítóvá lesz.

Úgy tettek, mintha nem is látnák meg egymást. Egy hideg üdvözlet, egy főbólintás, egy meghajlás; az volt az egész.

Pálma homlokán olvashatá Ferencz ezt a gondolatot: «miért van ez az ember itt?» És Pálma olvashatá Ferencz arczáról a feleletet rá: «mert itt kell neki lenni».

S dult a szivében valami. «Hát ezt az embert nem lehet megharagítani? — Szivébe ütik a mérgezett tőrt s visszajön mosolyogva «nem fáj.» — Az kell neki, hogy meg is forgassák a szivében a tőrt.

Majd Kornél úrfi is előkerült az átöltözésből. Hanem egy kis fátuma volt vele. Tanácsadója Koczur nem jól választotta számára az öltözéket. Ő úgy okoskodott, hogy mikor egy magyar főúr megy leánynézőbe egy másik ma-

gyar főúrhoz s egyúttal egy ősi birtok átvételére, hát ez olyan ünnepély, a mihez okvetlenül antik gombos attilát kell fölvenni, rojtos nyakravalóval, s mikor aztán belép a terembe, akkor látja, hogy az egész társaság mind fekete frakkban és fehér nyakravalóban egyezett meg. Akkor aztán úgy érzi magát ezek között, mint egy kurrentált gonosztevő, s a kivel csak összeakad, mindenki előtt kénytelen magát mentegetni, hogy miért nincs fekete frakkja és fehér nyakravalója.

Ferencz segít a védenczét kiszabadítani a bajból.

— Egyedül ön találta el a correct öltözetet. Ez az igazi. Mi hibáztuk el valamennyien.

Ezzel a kisegítő ötlettel aztán visszaadta neki az önbizalmát. Lám, megmondta, hogy mindenütt ott fogja őt találni, a hol szükség lesz rá.

Annyira felbátorodott aztán, hogy a menyasszonyát is képes volt üdvözölni, félénk csókkal érintve a kezét. Azután a missnek is kezet nyujtott s cordialisan hangoztatá hozzá: «God dam miss!» Szentül meg volt felőle győződve, hogy ez annyit tesz angolul, hogy «az Isten áldja meg!»

Hű satellese Koczur aztán rögtön lefoglalta a misst, hogy Kornél annál fesztelenebbül társaloghasson Pálmával. A miss ugyan csak angolul értett, Koczur pedig németül is csak annyit tudott, a mennyi a táborozás alatt a német fegyvertársakról reá ragadt; hanem azt azután producálta állhatatosan minden alkalommal, s erős meggyőződése volt, hogy ha valaki nagyon rosszul beszéli a németet, azt az angolnak muszáj megérteni. Ilyen formán elmulattatták egymást az egész ebéd alatt s nagyon szellemdúsnak találta mindenik a másikat.

Pálma grófnő ez alkalommal meg akarta mutatni, hogy mennyi szinésznői tehetség veszett el benne.

Ő félreértette Illavayt egészen.

Azon kegyetlen játék után, a mit ezzel az emberrel ennél a háznál játszottak, annak, hogy ő ide ismét visszajöjjön, csak egy magyarázatát tudta találni.

Mert hisz ily kifinomított megkínzás után akárki is azt tette volna, hogy ennek a háznak még a tájékát is kerülje, s ha van szükségük a Temetvényi grófoknak, meg az Opatovszky bár óknak Illavay Ferenczre, hogy vele együtt tanácskozzanak, azt izenje nekik, hogy keressétek fel ti az én szegény házamat! De nem, hogy leüljön még egyszer ehhez az asztalhoz, arra a helyre, a honnan hajdani kedvese szeme közé nézett s végig ülje ott az egész leánynézői lakomát s még azt is elvállalja, hogy ő legyen a násznagya az új vőlegénynek. Ez csak tüntetés, de annak sem jó. Mert azt nem hiszi el neki a leány, akárhogyan mutatja is, hogy őt olybá tudja venni, mintha soha sem látta volna. Hanem gonoszabb indok van mögötte. Illavay gyönyörködni akar abban a szenvedésben, a mit Pálmának végig kell kínlódni ennek a nyomorultnak az oldalán! Tehát ne lásson semmit e szenvedésből. Más is el tudja titkolni azt, a mitől a szive beteg. Meglássuk, ki állja ki tovább? Illavay nem adta fel a sakkpartiet. Csakhogy most mind a kettő úgy játszsza azt, hogy az elvesztésre dolgozik.

Pedig nagyon félreismerte ezt a szivet, a miről azt mondá egykor: ha a gyémántjaim mind elvesztek is, a legnagyobb gyémántom megmaradt. Mert bizony az volt.

Ferencz lelkét nem foglalta el más gondolat, mint az, hogy ha már azt a nőt, a kit szeretett, másnak adják, (a sors kényszere ez) hát legalább kövessen el mindent, a mi tehetségében áll, hogy az a másik ne tegye ezt a nőt tökéletesen szerencsétlenné.

Hanem hát nehéz azt elhinni, hogy ilyen jó emberek is őgyelegjenek még e tarka világban, a hol senki sem gondol másra, mint élvezetre, ha szeret; megtorlásra, ha gyűlöl.

Azért Pálma csak azért is tüntetett arczának új kifejezésével. Ő volt a tréfakezdő, a mulatságos, a mellette ülő Kornélt magával ragadta derült kedélye; talált tárgyakat, a mik azt érdekelték, semmiségeket, hiu mulatságok föl-

emlegetését; vadászatról, tánczról, lovakról beszélt vele s nevetett az ötletein.

Illavay ezalatt csak azon az egyen aggódott, hogy Kornél úrfi nagyon is sok hasznát veszi annak a körülménynek, hogy ötféle pohár van eléje rakva, s mindegyikbe más bort töltögetnek. Azokat ő teletöltve nem hagyja maga előtt. Pedig ő belőle a bor nem csinál okosabb embert.

Mikor asztalt bontottak, akkor Pálma maga is kezdte észrevenni, hogy a vőlegénynek nagyon keresztbe állnak a szemei s azt indítványozta, hogy a feketekávét szolgáltassák fel a teremben. Ott ő maga leült a zongorához s míg a férfiak a feketekávé mellé szivarra, pipára gyujtottak, Pálma művészi ujjai alatt megzendült az Erardiszárny. Beethoven symphoniáját játszotta.

Kornél ott ült egy balzacon s a feketekávé mellé még egy-két pohár curaçaot is elköltött — sarkantyunak; hanem a Beethoven zenéjének az a hatása volt rá, hogy elkezdett tőle sűrűn ásítozni.

Pálma észrevette a hatást s nehogy vőlegényét elaltassa, ahhoz az ötlethez fordult, hogy a klasszikus symphoniák után egyszerre átcsapott egy magyar népdalba. Olyan jól tudott a zongorán magyar dalokat játszani, mint a czigány a hegedüjén.

A mint a magyar nóta megütötte a fülét Kornélnak, egyszerre kiment a szeméből az álom. Egészen más ember lett belőle. A fejét fölkapta, a szemei villogtak. Füttyöt vetett az ujjaival a levegőben. S a mint Pálma rákezdé az ő ismerős nótáját, egyszerre felugrott a helyéből, két kezével a tarkójához kapott s lassú magyar tánczlejtéssel kicsoszszant a terem közepére s elkezdé utána danolni: «boldog az a pillantás, melyben meglátt uk egymást!»

Illavay tudta már, hogy mi lesz ebből? Onnan nézte egy szegletből ezt a jelenetet. Pálma meg őtet nézte.

Illavay egy ingó mozdulatot tett a fejével, mely annyit jelentett annak, a ki meg szokta azt érteni, hogy hagyja ezt abba.

Csak azért sem.

Pálma most már a friss magyart kezdte verni.

Kornélnak erre eszébe jutott, hogy senki a csárdást olyan tűzzel nem tudja tánczolni, mint ő s elrikkantva magát, a két tenyerébe csapott s rákezdte a kutyakopogóst egymagában.

Először csak egymagában, de azután szemébe ötlött, hogy van itten egy viganó is: s se kérd, se hall, derékon kapja az angol misst, s úgy körülforgatja, úgy megpörgeti, úgy felhányja a levegőbe, hogy az majd lunaticussá lesz rémületében s a mint kiszabadulhat, lélekzet nélkül esik egy karszékbe. A zene tovább dühöng. Kornélnak minden esze keringel már. A miss elfutott. Meglátja helyette a plébánost, azon is szoknya van, ölre kapja, tánczbaviszi, megforgatja, mintha tánczosnéja volna. Koczur tele torokkal ordít közbe: «zseniál! zseniál!»

A plébános nagy nehezen kiszabadítja magát Kornél kezei közül; «sed non faciat sculptile!» — Illavay boszus tekintettel húzta magát a szögletbe. Pálma látja ezt az arczán. — Csak azért is! — Nem bánom én ezt! — Még szilajabb nótákat ver. — A kedélyes vőlegény végtére megteszi azt a remek productiót, a mit csak válogatott lángszellemek ihletett perczekben, mint a táncz extasis legdaliásabb változatát szokták bemutatni, hogy egy szökéssel felugrik a zongora tetejére s ott járja tovább a csárdást.

«Zseniál! Zseniál!» kiabál tapsolva Koczur. A gróf az ajkait harapja és köhécselni kezd, a vendégek egy része hangosan nevet, a másik csak a markába. Illavay boszusan toppant a lábával: Pálma pedig zongorázik tovább kedélyesen a vőlegénye lába alá; mintha ez neki nagyon tetszenék.

Ferencz ott hagyja a termet.

Akkor aztán Pálma is abba hagyja a zongorázást.

Kornélt úgy kell a zongora tetejéről levenni Koczurnak.

Egészen sápadt, s a haja szálairól csepeg alá az izzadtság.

A gróf int az inasainak, hogy vezessék föl az úrfit a szobájába.

— Nagyon erősek voltak a borok.

Ez a mentsége a számára.

— Jól áll ez a fiatalságnak, felel rá egy a vendégek közül.

— Tüzes vér van benne, toldja hozzá a másik.

Pálma pedig sietett a legbelső szobájába s leveté magát a kerevetre. Szégyelt sirni.

«Azért jött ide, hogy ezt lássa! No hát látta.»

SALTO MORTALE.

Kornél másnap reggelig aludt; addig nem lehetett belé lelket verni, akkor pedig nagyon rossz kedvű volt. Talán délig is elaludt volna, ha a mellék-szobában vaczkoló elválhatatlanját, Koczurt fel nem kelti az éhség. Annak a csengetésére bejött a komornyik s megkérdezé az uraságoktól, hogy mit parancsolnak reggelire: theát, kávét, csokoládét, hidegsültet? a mire Koczur azt felelé, hogy «olez!» (irva: «Alles».)

Most azután mind a két fiatal úr fekete frakkba és fehér nyakravalóba vetette magát s azzal ismét eltéveszté az etiquettet, mert a többi uraságok meg mindenféle otthonias öltözetben vártak rájuk, illetőleg csak Kornélra, mert Koczurra nem volt semmi szükségük; azt felbiztatták, hogy menjen addig le az écuriebe a lovászmesterrel s mutogattassa meg magának az angol paripákat. Kornél pedig úgy érezte magát Koczur nélkül, mint a kezdő uszó a kötél nélkül. De hát nélkülöznie kellett arra az időre, a míg a hivatalos ténykedés végbe megy, melynél csak a delegált személyeknek kell jelen lenniök.

Illavay jött beszámolni.

A hivatalos közegek, a kik előtt ez végbement, a részletes kimutatások után, egyhangú magasztalásokban törtek

ki a tíz évi gondnoki kezelés fölött, mely által az apátvári uradalom kétségbeejtő szétzilált vagyonmérlege annyira súlyegyenbe lett hozva, hogy most már a consolidált adósságok maradványait a jövedelemből könnyen lehet törleszteni, s az okszerűen berendezett gazdaság a mellett még uri kényelmet is biztosít a földesura számára. Tiz év elég volt rá, hogy egy becsületes és hozzáértő ember kezében századok bűneinek és esztelenségeinek átokmaradványát kiheverje az áldott föld.

A hálaérzet Kornélra is elragadt. Egészen megértette, hogy nagybátyja mily nagy jót tett vele. Elérzékenyült. Örökösen a percz benyomása alatt élt. Elfeledte azt a dühöt, a mit annyiszor éreztetett Koczur hátával, mikor gondnoka nem akart neki pénzt küldeni; hányszor felfogadta, hogy megöli azt a zsarnokot, mihelyt emberré felnő. Most aztán nem győzte simogatni a vállát, s «kedves bácsikájának» nevezte.

— És most következik a fődolog, mondá Illavay, egy kis vasládikót nyitva fel. Itt vannak az apátvári uradalom urbéri kárpótlási kötvényei. Ezek az állampapirok évenkint hatvanezer forint kamatot hoznak. Nagyon tanácsolom önnek, hogy ezeket a papirokat soha el ne adja. A földbirtokosra sokszor jönnek rossz évek: néha elemi csapások az egész jövedelmét tönkre teszik, olyankor nagy nyugalom egy ilyen biztos tőkepénz, a mi soha sem veszhet el, s jó-rossz évben egyaránt meghozza a maga jövedelmét. A mi a földbirtokán lesz önnek jövedelme, azt tekintse a véletlennek s azt fordítsa olyan kiadásokra, a miket nemes szenvedélyek követelnek; de a háztartását alapítsa e papirok jövedelmére. Hatvanezer forintból még Magyarországon is meg lehet élni.

Kornél úgy elérzékenyült e szavakra, hogy zokogva borult Illavay nyakába, a ki hagyta ezt magán megtörténni.

A computus be lévén fejezve, az azt vezető megyefőnök megérinté a gondnoki fáradságért megszabandó tiszteletdíjat.

— Rokonok közt ennek nem szokott helye lenni. Ezzel vágta ketté Illavay a kényes kérdést.

A minek következtében kimondatott, hogy bizonyára e szerint Opatovszky Kornél úr holta napjáig adósa fog maradni Illavay Ferencz úrnak, olyan nagy tartozással, a mit nem lehet letörleszteni.

Sietett is legalább a kamatokat lefizetni neki számtalan csókokban.

A hivatalos aktus után is ott maradt Illavaynak a nyakában. Tökéletes gyermek volt, belecsimpajkozott, vitte magával: nem birt az örömével. Olyan kedves lett neki egyszerre a Ferencz bácsi. — Mit adjon neki?

Hát épen szembetalálta a corridoron a menyasszonyát, a míg Ferencz bácsit karjánál fogva vitte magával.

Pálma grófnő ilyen korán délelőtti időhöz szokatlan nagy toiletteben volt. Két szint játszó moire antique ruha volt rajta, valencienne csipkékkel, hajában gyémántrezgők.

Azonban hát az urak is elég grand tenueben voltak, hogy vele szóba állhassanak. Illavay attilában, Kornél fekete frakkban.

Kornél rohanva állta útját mátkájának; Illavayt is magával remorquirozva.

— Ah, grófnő. Én a legboldogabb ember vagyok a világon. Egészen rangeirozva van a vagyonom. Palotám fénye, lovak, equipázs! Minden lesz! Ecuriet tarthatok. Gazdag vagyok. S ezt mind ennek az én kedves, dicső nagybátyámnak köszönhetem. Grófnő talán nem is tudja, hogy Ferencz bácsi az én nagybátyám? Drága nagybátyám! Micsoda ember ez! Ha meg fogja ismerni grófnő, bizony Isten, beleszeret. Nyujtsa neki kérem, kézcsókra a kezét. Csókolja meg a kezét Ferencz bácsi, a kezét! Az én menyasszonyomét. Hija ötet is majd úgy, hogy «hugocskám!» Ugy-e, ön sokszor meg fog bennünket látogatni Apátváron? Lakjék ott nálunk, velünk együtt! A grófnő nagyon meg fogja önt szeretni.

Ilyenkor Pálmának csak a szemei, meg a szemöldökei

játszottak. Illavay csak egy perczre tekintett rá, aztán félrekapta róla a szemeit. Sajnálta szegényt.

Mind a ketten: ő is, Pálma is, olyan nagyon ismerték egymást, hogy egymás gondolatait hitték kitalálhatni. Pedig épen azért nem találhatták ki.

Pálma azt hitte, hogy a mit ez a hóbortos ember itt most indítványoz, az Ferencznek is tetszik. Talán történt is már ilyen dolog valaha.

Nevetett hozzá. Kezét nyujtá Illavaynak s elfogadta a látszólagos kézcsókot.

Aztán beszélt vele, mint valami olyan emberrel, a kivel most kezd közelebbi ismeretségbe jönni.

— Ön még nem is látta, ugy-e bár, a mi kastélyunk termeit?

Valóban nem látta azokat Ferencz. Azokat a műkincsekkel, drágaságokkal rakott termeket, a miknek a kirablásáért érdemes volt Belgiumból, Oroszországból összebeszélni a hirhedett kalandoroknak. A fecskehordó levélkék utasítása az volt, hogy Ferencz gyűlöli a pompát, hogy annak a látása a lelkét lenyomja, elkedvetleníti: a hajdani Pálma minden ragyogványt száműzött azokból a szobákból, a mikben egykor az ő szivének választottja, lelke gazdagságával tudott sokkal nagyobb pompát elővarázsolni, a mivel sem Rothschild, sem Napoleon nem rendelkezik.

— Most nyitva vannak a termek, a mai nap diszére, szólt Pálma uri nyájassággal. Ha tetszik önöknek, én leszek önöknek ciceronéjuk.

— Oh az derék lesz. Nagyon derék! nevetett Kornél. Vegye a karját Ferencz bácsinak, kérem, grófnő. Ő a «mi» vendégünk. Nyujtsa a karját, kérem, Ferencz bácsi.

Azok egymásra néztek. Meg kellett tenni.

— Hiszen ugy is Ferencz bácsi az esküvőnknél az én násznagyom. Már megigérte.

Pálma aztán Ferencz karján sétálta végig a büszke ter-

meket, a miknek fénye azt a harmadikat a mennyországba ragadta.

Pálma tudott magyarázni.

A gentryhez tartozó embert ez erősen boszantja. Hogy van egy tudomány, a mit ő soha nem képes megtanulni. Pedig tudomány az. Csak hogy épen kétféle embernek hozzájárulható: vagy egy sokat utazott szaktudósnak, vagy egy dúsgazdag aristocratának. Még gazdagnak sem elég lenni, aristocratának is kell lenni hozzá. Ez a műkincsek tudománya. Nem lehet azt megtanulni; azzal együtt kellett felnőni.

S itt egyik terem a másik után tárta fel a ritka becsű műkincsek egész muzeumát. Pálma igen jó magyarázó volt. Illavaynak pedig az arczán látszott, hogy szeretné már a következő ajtónál azt az indítványt tenni, hogy elég volt már ebből; mind szép és dicső dolog ez, Adieu!

Az inas azonban még folyvást új termek ajtajait tárta fel, s vége-hossza nem akart szakadni a faragott butoroknak, a selyem baldachinoknak, az elefántcsont szekrényeknek, a gobelinnak és majolikának, a vertművű tálaknak, és a vésett billikomoknak: — a diszfegyverek és pánczélok, a hímzett lótakarók, és a drágaköves ereklyetartók, órák, — aztán a festmények, a porczellánok, az ékszerek, mind követelték a látogatótól az őket értéküknél, régiségüknél, műbecsüknél fogva megillető hódolatot, bámulatot. Megannyi bálvány ez, a ki előtt meg kell hajtani a térdét az ilyen szegény laicus embernek.

És Pálma grófnő oly ismerősen értekezik mind valamennyiről, akár egy muzeumi director.

Ferencz pedig gondolta magában, lám, én előttem ezt a tudományát hajdanában nem mutogatta.

Talány volt előtte az egész megváltozott Pálma s rosszul fejtette meg a talányt.

Jobban szenvedett az a leány, mint ő, mikor mind azt kigondolta, a mivel őt elűzheti magától.

Űzni akarta olyan messze, hogy többet ne láthassák

egymást! Olyan egyszerű volt pedig a megoldása a talánynak. «Ha már meghaltunk egymásnak, legyünk egymásnak el is temetve; — jobban eltemetve, mint a kit hat láb föld takar.»

Ferencz nem értette őt meg: különben nem találta volna ki számára azt a kínzást, hogy feljárjon hozzá nappali kisértetnek, s insultálja azt a nőt, a ki őt szerette, a ki őt még most is szereti, azzal, hogy jóakaró nyájas képet csinál előtte, mint a kinek nem is fáj az a seb, a mibe bele kell halni, s még jótéteményeivel halmozza el annak a jövendő férjét, a kit az utál és megvet. Még násznagya is akar neki lenni. Fitogtatni akarja előtte, hogy neki milyen aczél szive van!

A túlboldog vőlegény pedig egészen el volt ragadtatva a pompa által, a mit Aladin lámpája elé varázsolt. Dehogy hallgatott Pálma előadására. Bánta is ő, milyen tálakat csinált Della Robbia? s igazi Bernard Palissy-e az a füles kancsó? ő csak azután szaladt, a mi arany és ezüst, meg drágakő és czifra himzet: mindent kezébe vett, megtapogatott, megszagolt, s aztán mikor valami nagyon megtetszett neki, akkor félbeszakítá Pálma magyarázatát: «úgy-e kedves Feri bácsi: az én apámnak is volt ilyen ni! Még sokkal szebb! Kétszerte szebb, meg nagyobb is! Emlékezik rá kedves Feri bácsi!»

Pálma egyszer aztán valamit gondolt. Mikor egyszer megint azzal került vissza Kornél, hogy: oh a mi kastélyunkban annál sokkal nagyobb aranytálak voltak! azt a kérdést ejté el egész hidegen:

— Megvannak még?

Kornél nyitva feledt szájjal tekinte Ferenczre. Az pedig nem adta a szájába a szót, csak a feje bolintásával mutatta a választ, hogy nincsenek.

De Kornél úrfinak ez nem volt elég: ő még azt is akarta tudni, hogy:

— Hát hová lettek?

— El lettek adva.

— Hát miért? Annyi drágaság! Olyan fényes drágaságok! Családi drágaságok! szólt panaszhangon Kornél.

Ez szemrehányás volt s azt Illavay nem türte.

— Azért, szólt ridegen, mert az Opatovszky-családnak van egy mindennél féltettebb drágasága, a mit meg kellett a többiek árán váltani: a becsülete.

Kornél arcza lángvörös lett e szóra. A gyönge elméjűek dölyfösök szoktak lenni, s a megsértett dölyf egy percz alatt elfeledtet velük minden szívbeli gyöngeséget, a mi a jó indulatokhoz hajlik. Az a szó, a mivel őt az Opatovszky név becsületére figyelmeztették (és épen Pálma előtt) egyszerre minden atyafiságot, barátságot elrontott közötte és a kedves bácsi között. Lehetett az már százszor jóltevője egész életére: ezt az egy szót nem fogja neki elfelejteni, késő vénségükig soha.

A kitörés talán nyomban bekövetkezett volna, ha szerencsére a komornyik közbe nem ront, ki mindenütt keresi már az uraságokat; a többi urak mind rájuk várnak a teremben, s kéretik, hogy siessenek: különösen Opatovszky urat kéreti ő excellentiája, hogy öltözzék át.

Opatovszky úr pedig attól az egy szótól nagyon házsártos kedvű volt már.

— Minek öltözzem most? kérdezé boszusan.

— Hát a «lovagság» ünnepélyéhez.

— Jól van.

— Ne segitsek méltóságodnak az öltözésnél? kérdezé a barátságos komornyik.

— Nem kell. Ott van Koczur.

S azzal duzmadtan előre ment: azt sem bánta, hogy az a másik kettő folytatja-e a régészetet, vagy utána megy?

Utána mentek. Ferencz karján vezette Pálmát egész a czímerteremig, hol az úri társaság volt egybegyülve.

Mielőtt az ajtót kinyitotta volna Ferencz, azt kérdé tőle halkan Pálma:

— Tehát ön csakugyan násznagy akar lenni az esküvőmnél?

— Igen.

— Mához egy hétre tartjuk az eljegyzést.

— Itt leszek.

— Tudja ön, micsoda ötletem van? Nem itt a kastélyban, hanem odafenn az ősi várromok közt akarom az ünnepélyt rendezni; ha jó idő lesz hozzá. Mit gondol ön?

— Azt hiszem, hogy jó idő lesz.

Azzal benyitotta az ajtót Pálma előtt.

Mindenki ott volt már nagy várakozásban.

Roppant nagy ceremónia készült. A vidéki notabilitások, az új tisztviselők, papok, katonatisztek, a mennyi csak kapható volt. Ünnepies öltözetben mind, az inasok díszruhában; maga a gróf a legújabb szabású hivatalköntösben, zöld frakk, arasznyi széles arany himzéssel, az összecsapható három árboczos, azzal a kappantoll-bokrétával, a hóna alatt, a frakk zsebleffentyűjéből kikandikál az egyenes koszperd aranyos markolatja. Hozzá fehér pantallon, arany paszománttal.

Most fogják Apátvár ifju urának hivatalosan átadni a lovagi diplomát, és a lovagkeresztet, s azontúl «lovag úr» lesz a czíme, Isten és ember előtt.

Ugyan váratott is magára, (urak így szokták) a míg átöltözködött.

De végre mégis csak megérkezett s ha váratott magára nagyon, hát meg is lepte megjelenésével a társaságot nagyon.

Hozott a testén ehhez az ünnepélyhez egy fél czombig érő dókát, a mi valami igen nagy koczkájú kelméből volt készítve, a koczkák egyik sávja zöld volt, a másik barna, a harmadik veres: volt abban minden szín, hozzá térden felül érő gombos kamáslik, a kezében pedig egy nagy lovagostor, a minek a végén csontfütyülő volt.

Hát ő neki a komornyik «lovagsági» ünnepélyről beszélt a miből ő azt következtette, hogy valami cavalcade, vagy caroussel van készülőben, s ehhez ő ezt a costumeöt találta

a legalkalmasabbnak, kiválasztva azt Koczurral együtt, egyesült észszel és tanácscsal.

A gróf majd a bőréből ugrott ki ijedtében. Pálma ajkán ismét kiszabadult egy hangja annak az áruló nevetésnek, a minek a zsebkendő csipkéi közé kell elfojtatni.

Opatovszky maga is észrevette, a mint ebbe a társaságba belépett, hogy megint valami nagy bakot lőtt az öltözködésével: ez már valódi kőszáli vadkecske, a mit most lőtt, de már nem volt kedve meghátrálni. Azzal az egy szóval fel volt serkentve a májában az az ott alvó dæmon. «Az Opatovszky név becsülete!» S neki igen hamis fogalmai voltak a becsületérzésről.

Egyet csapott a kamáslijára a lovagostorral s a gróf felé lépett.

— De ugyan, édes Opatovszky; tiltakozék boszúsan a gróf, hiszen izentem önnek, hogy öltözzék át.

— Hát hiszen átöltöztem, felelt Opatovszky, bemutatva a tarka bonzsurt.

— De hiszen most nem megyünk vadászni! ünnepélyes jelenetről van szó. Most akarom önnek átadni a lovagi diplomáját s a lovagkeresztet. Önnek ez alkalommal dzsidás egyenruhát kellett volna felvennie. Hiszen erre a harlekin-mondurra csak nem akaszthatom rá a rendjelét!

Dejszen nem lehetett már ezzel beszélni!

Az Opatovszkyak becsülete! Ohó!

Megállt, poziturában, az egyik lábát előre tolva, korbácsos kezét csipőjére nyomta s fejét magasra emelve, mondá:

— Egy Opatovszky mindenkor és minden öltözetben Opatovszky marad!

Walter Scott lovagjai nem tekintettek szét nagyobb diadalérzettel a torna nézőin, mikor ellenfelüket a porba verve, sisakrostélyukat föltolták ábrázatjuk elől, mint a minővel Opatovszky «lovag» nézett szét a meglepett társaságon; az igaz, hogy ezzel a szavával tökéletesen a porba vetette átellenesét. Ő excellentiája nem tudott erre mit

mondani, a saját devise alatt rohanták meg. Attól tartott, hogy még többet is találnak mondani. Mit tehetett? Mosolyogni törekedett savanyú képpel s aztán rövidebbre fogva a szónoklatát, hogy hamar átessék rajta, csak arra kérte a délczeg ifjut, hogy legalább addig ne fütyüljön azon a csontsípos lovagkorbácsnyélen, a míg a rendszalagot a nyakába köti.

A lovag úr engedte azt magával történni, olyan arczkifejezés mellett, mint a ki arra gondol, hogy az tartsa szerencséjének, a ki az ilyeneket osztogatja, hogy kaphat egy Opatovszkyt, a ki az effélét kegyeskedik elfogadni.

Nem is mosolygott aztán többet senkire.

A milyen nyájas, mosolygó, kézszorongató, csókolózó jó fiu volt idejövetelével, olyan senkit észre nem vevő, fejfennhordozó, minden lábat és szoknyát letaposó kamasz lett belőle egyszerre.

Az Opatovszkyak becsülete!

Ezt semmivel sem lehet olyan jól fentartani, mintha az ember mindenkinek rátapos a lábára.

— Jó napot, Illavay úr!

Így köszönté most már Ferencz bácsit, a mint mellette elhaladt, Pálma grófnővel a karján, a ki nagyon igyekezett neki udvarolni. A leány — neki.

Pálma rendkívül meg volt elégedve a fordulattal.

Most már csak nem jön ide vissza Illavay, a mához egy hétre tartandó eljegyzéshez?... Oda fel, a romok közé!.. A hol a kövek beszélnek . . . régi és új történetekről . . . s a ki azokat megérti, hogy mit beszélnek? . . . Az csak nem fog odajönni újra.

— — — — — — — — — — — —

— Tehát mához egy hétre, grófnő! mondá Ferencz, meghajtva magát a büszkén tova lejtő szép kisértet előtt.

Nagyon hosszú időtartamot szabott Illavay az emberi háládatosságnak, a mikor azt képzelte, hogy az még egy hétig is eláll. Tapasztalhatá, a mint egy hét mulva megjelent még egyszer, szavait beváltandó, a gargói kastély-

ban, hogy az az egy hét milyen képtelen nagy idő. Nem tud már arról senki ennél a háznál semmit, hogy ő neki csak egy futó mosolygással is tartoznék. Várták is, nem is. Az eljegyzés nála nélkül is megeshetett volna. Hisz a házassági szerződést csak az esküvő napján irják alá, s akkor kérdezi meg a pap, hogy kik voltak a násznagyok?

Mikor Pálmával találkozik, a szép delnőnek az a szava hozzá, hogy «lám, mégis szép idő lett erre a napra, a hogy ön megjósolta».

Az ám. Szebb időt megrendelésre sem lehetett volna kapni. Egészen kedvező ahhoz a bizarr gondolathoz, hogy a családi ünnepélyt az ősök romfalai között tartsák meg.

Igazán jó ötlet volt Pálmától, odavezetni még egyszer Illavayt azokra a tündéri ihletű magányos szent helyekre, a hol egykor olyan boldog órát töltöttek együtt, s aztán e hallgató tanuit az édes önfeledség álmainak felriasztani dévaj lármával, üres fecsegéssel, pohárcsörgéssel. Ott aztán, ha apróra nem törik a megkínzottnak a szíve, hát vasból van.

Kornél báró is sokat tanult egy hét alatt; megtanulta azon nyafogó beszédmódot, a mivel az elegans körök megkülönböztették magokat; a mi úgy hangzik, mintha mindig valami panasz rína ki az emberből.

Azalatt Bécsben is járt s barátságot is kötött egy kitünő úrral, a kit magával is hozott. Most már ez még kedvesebb barátja, mint Koczur. Diadémnak hivják. Más embernek elég, ha gyémántot, rubint vagy zafirt foghatott el nevének, ennek már egy egész diadém kellett.

Hirhedett celebritas: börzebáró Bécsben. Maga állítja, hogy Rothschildéknek antagonistája: az ő Bécsben, a mi Párisban Pereire vagy Soubeiran. Hiszen ismeri mindenki jól! A Diadém-házat ne ismerné?

Elegans jelenség. Lyonja az operának és czirkusznak. Műértő és meczenás.

Hanem azért nem büszke, nem aristocrata. Tudja

méltányolni az érdemet mindenkinél. Mikor Opatovszky báró bemutatja őket egymásnak, rögtön felvilágosítja Illavayt az iránt, hogy már van szerencséje őt nagyon jól ismerhetni. Megdicsérte azt a patriarchalis modort, a mivel az Opatovszkyak birtokát rendbehozza. A régi táblabiró-világban csakugyan nem lehetett más modorban nagyobb birtokokat kezelni, mint a hogy ő tette. Mindent kicsiben kezdve és takarékoskodva. De most már új æra kezdődik a gazdaságban. Nagy beruházásokon kell kezdeni. A föld szomjazza a tőkepénzt, s a tőkepénz vágyik megittasítani a szomjú földet. Csodatervekről beszélt a börzefejedelem! Opatovszkynak csak úgy nőtt szemlátomást a taraja, mikor ezeket hallotta. Az apátvári uradalomnak Diadém tervei szerint százezereket kell jövedelmezni.

Illavay nem szólt rá sem igent, sem nemet. Nincs itt már kivel beszélni.

Hajdani gyámoltja példálózásaiból azt is kivehette, hogy Bécsben több főúri előkelő családdal kötött már ismeretséget, azok mind igérkeztek lejönni a menyegzőre, a mi a télen fog megtartatni. Akkor elmegy a menyasszonyával Olaszhonba, s mire visszajön, a kastélya a régi fényben lesz ismét helyreállítva. Koczur fog felügyelni mindenre. Diadém kitünő embernek nyilvánítá Koczur urat.

Illavaynak elég volt ebből ennyi.

Az idő tehát eléggé kedvező volt a szabadban tervezett ünnepélyhez: az úri társaság mind együtt volt már s készült az induláshoz: egy része gyalog, más része lóháton. Gyalog rövidebb az út a várromokon egyenesen fel a hegynek, a csinált úton nagy kerülőt kell tenni.

Temetvényi Ferdinánd észrevette egyszer Illavayt, mikor az indulásról volt szó.

— Elhozta ön a lovát? Kérdé tőle.

— El ám. Itt van a zsebemben.

A gróf magasra emelte a fejét. Micsoda tréfa ez?

— Hogyan, a zsebében?

— A térítvény attól az úrtól, a ki a lovamat requirálta. Most valahol Olaszországban jár vele.

A gróf ezt nagyon parasztos élcznek találta. Loyalis alattvalónak nem kell az ilyen tárgyról glossákat csinálni a kerületi főnök előtt.

— Hát majd rendelek önnek egyet a saját paripáim közül.

— Köszönöm. Én a gyalogjárókhoz csatlakozom. Így hamarább odaérek. Majd széttekinthetek, hogy minden rendben van-e az ünnepélyhez?

— Ön nagyon jó.

S hagyták menni; senki sem biztatta tovább, hogy tartson a cavalcadedal.

Nem is csatlakozott semmi társasághoz: egyedül tört fel a legközelebbi bozóton keresztül a romokhoz. Jól ismerte annak minden ösvényét. Elébb ott volt, mint a társaság eleje.

Rendben talált mindent. Ügyes rendező kéz járt előtte. Azok a nagy kövek el voltak hárítva az útból, azok a bizonyos nagy kövek, az éles kövek is félre voltak kotorva, a miknek nem szabad a szép tündér lábait megsérteni. A tizenkét lépést jelölő «terminus»-ok eltüntek már. A fülkéhez való feljárás meg volt könnyítve egy hevenyészett deszkahágcsóval, a minek korlátja is volt; nem kellett a hölgyeknek senki karjába kapaszkodni, hogy le ne szédüljenek.

A huszita templombolt is igen czélszerűen volt felhasználva: az volt a buffet. Tálak, palaczkok az oltáron.

Hanem aztán a mi valódi meglepetés szándékozott lenni az úri vendégekre nézve: arra volt büszke az egész lakoma berendezője, az igazgató úr. Illavaynak megmutatta azt előre, hogy gyönyörködjék benne. Ez volt a kert. A romok kertje. Annak a völgyében ütötték fel a sátort az úri vendégsereg számára, zöld fákból és drága szőnyegekből. Az ó-kút fölé mesterséges szökőkút volt alkalmazva. Azt a

nagy parasztvirágot, a levendulabozótot kivágták tőből, s helyébe regényes csoportot állítottak össze kaktusokból és agavékből, meg mindenféle keleti növényekből, a miket az üvegházból hoztak ide. Szegény pacsirták! hová fészkeltek a jövő tavaszszal?

Illavay nagyon meg volt elégedve mindennel. Annál jobb, mentül kevesebb tárgyat talál itt, a mi valamire visszaemlékezteti.

Kegyetlen gondolat volt Pálma grófnőtől ezt a helyet választani ki ehhez az ünnepélyhez. Még ezek közül a csendes romok közül is kikergetni a visszafájó emlékezetet! Kipróbálni az emberét, hogy kiállja-e végig itten? Dicsekszik-e fakir-érzéketlenségével, mikor lassan a szivébe szúrnak minden tövist?

S ilyen tövise volt annak a szép fehér rózsának sok.

Azért választotta ezt a helyet erre az ünnepélyre, hogy ugyanazon a szép pázsitos folton, a hol egykor azt mondá: «bolond vagy! a magadét loptad meg!» most nevetgélve, enyelegve álljon meg új vőlegénye karjába kapaszkodva, s költögessék a viszhangot, egymás nevét kiáltozva a zengő falaknak.

Csupa gyöngédség, érzelem volt Kornél iránt.

Az úri nászsereg lassankint körüle csoportosult, s mindenki az ő neveiket kiáltá a viszhangnak.

Illavay ott volt a közelükben, s azt gondolta magában, «ha én most csak egyszerre megbolondulnék s elkiáltanám magamat: édes öcsém, Kornél báró, én ezen a helyen egyszer loptam valamit, a mi a tied volt: tartsd ide a pofádat, hadd adom vissza!» De csak még sem tette azt, hogy megőrüljön.

Végig tudott nézni szertartást és vendégséget. Felelgetett a kiváncsiak kérdésére, s koczintott poharat a vőlegényre és menyasszonyra áldomásozókkal. Pálma grófnő is ivott és igen jó kedve volt.

Az volt az ünnepély programmja, hogy a szép őszi délutánt a romok között fogja tölteni a társaság: este aztán

ki lesznek világítva a romok; ködfátyolképek fognak megjelenni az üregekben, elrejtett orgonahang, mélyből jövő kar-dal varázsolja vissza a régmult időket, végül nagyszerü tűzijáték rekeszti be a mulatságok sorát, s aztán a vendégek fáklyafénynél térnek vissza a kastélyba.

— Nem fél ön a kisértetektől? kérdé Kornél menyasszonyától.

— Szeretem őket.

— Pedig ennek a várnak lehetnek olyan regéi, a mikben kisértetek fordulnak elő.

— Én tudok olyant. Arról a török ifjúról, a ki ezt a mély kutat ásta, a mibe mi most a törött poharainkat belehajigáljuk.

Kornél kiváncsi volt, mint egy gyermek, a mesékre.

— Ugyan mondja el.

— Vers is van róla. Igen szép ballada.

— S ön tudja azt? Ugyan kérem szavalja el.

Pálma Illavayra nézett. Az ott ült a kút párkányán s pálczája végével a kavicsokat turkálta.

Vajjon lesz-e bátorsága Pálmának még ehhez is?

Megteszi-e még azt is, hogy profanálja azt, a mi nem volt a világ számára teremtve? Hogy elszavalja egy jól lakomázott víg társaság előtt azt a költeményt, a mi nincs leirva, a mit száj tanított szájnak, hányszor elmondva, lelkével együtt átadva. Minden strófája egy fájó emlék. . . . Lesz-e elég hidegvére elmondani azt, ezen a helyen? elég kegyetlensége elvenni azt, a mihez semmi joga többé?

Volt neki. Egy kicsit kérette magát, egy kicsit mórikázott, mintha restelkednék; hanem aztán, mikor nagyon sokan megkérték, hogy mondja el azt a verset, hozzá fogott és elszavalta.

Illavay nem mozdult meg a helyéről, az egész szavalás alatt a szemei égtek; majd kiszökött belőlük a köny. El tudta titkolni. A tövis minden hegye beletört a szivébe.

Mikor vége volt a versnek, mindenki tapsolt a szavalónak, de ő nem.

— Ki irta ezt a verset? zaklatá érte Kornél.

— Nem tudom, nincs kinyomatva.

— Hát ki tanította önnek?

Ekkor Illavay fölkelt a helyéről s Pálma szemébe nézett. Vajon megmondja-e még azt is?

Pálma dévaj nevetéssel védte magát.

— Azt nem mondom meg.

— Ha meg nem mondja ön, unszolá Kornél, én is úgy teszek, mint az a török herczeg: leugratok a lovammal a bástyáról. Becsületemre mondom.

Elég volt!

Illavay elfordult onnan s odament, a hol Ferdinánd grófot látta.

— Gróf úr, mondá neki. Én a mai nappal bevégeztem azt, a mi feladatom volt. Igen köszönöm önnek, hogy megtartá azt, a mire kértem; nem szólt Pálma grófnőnek semmit arról, a mi azon rossz éjszakán történt.

(Mert ha elmondta volna azt neki, Pálma nem bánhatna azzal az emberrel így, a ki őt egy gyehennától szabadította meg.)

— És most már elmehetnék az utamra, a nélkül, hogy több szót váltsunk egymással. Opatovszky Kornél észrevetette velem, hogy talált valami előkelő cseh mágnásra, a kit esküvőjénél szeretne násznagyául megnyerni. Helyesen teszi, s így én rám nem lesz többé szükség. De még egy szót kell önnek mondanom. Rosszul teszem ugyan, hogy elmondom; mert csak az lesz belőle, hogy megint csinálok magamnak egy ellenséget, ön pedig megint nem fogja elhinni azt, a mit mondok. De már nem tudom magamban leküzdeni azt a rosz hajlamot, hogy mikor valami nagy veszedelem közeledtét látom, elkiáltsam magamat: vigyázzatok magatokra! Tehát azt mondom önnek gróf úr, s emlékezzék rá, hogy ez előtt a gránit pillér előtt mondom, a min az ön czímere van még töredékben, hogy ez az önök legujabb barátja, ez a Diadém úr, egymaga külömb legény, mint az egész Zsiborák

bandája, Cousint is odaértve, s ha ezt el nem űzik önök innen, húsz év mulva az egyesült Opatovszky és Temetvényi uradalmakból ez a kőpillér sem lesz az önöké többé. Isten világossága legyen önökkel!

Azzal otthagyta a bámuló grófot, s elment valamerre a romok között, sok kijárását ismerte ő annak. Senkivel sem közölte, hogy hova megy. Haza ment. Szép gyalog séta esik a hegyeken keresztül addig a kis völgyig, a honnan a tornáczos ház ide látszik.

— — — — — — — — — — — —

A gróf visszatért a társasághoz. Sugva mondá Pálmának:

— Elment végképen, bucsúzatlanul.

— Jól tette.

— Ezt te űzted el innen.

— Én.

— Gondoltam.

Kornél pedig már egyszer a fejébe vette, hogy ő neki meg kell tudni annak a nevét, a ki azt a balladát irta.

— Mondja meg grófnő, kitől tanulta azt a verset?

Most már megmondhatta volna a nevét, mert már nem volt itt, nem nézett rá. Most már nem mondta meg.

Vállat vont daczosan s másfelé akarta terelni a figyelmét az unszolónak.

— Nézze csak, mit hoznak ott a parasztok.

A volt jobbágyok egy óriási mátkatálat hoztak, vállravett rudakon, a mi erdei virágokból és gyümölcsökből volt készítve, s azt letették a mátkapár elé. Szónokul jött velük a vespillo.

A diákos paraszt latin epithalamiumot olvasott fel a társaság előtt: a mit a régi emberek még megértettek. Tele volt az éktelen magasztalásokkal a vőlegényre és menyasszonyra.

Mikor elolvasta, átnyujtotta azt Kornélnak. Nem sokat értett az belőle; de azért megajándékozá az auctort fényesen.

— Szemtelen hizelkedő! sugá a gróf Pálma fülébe. Annyi magasztalást felhalmozott vőlegényedre, hogy az egy ideálnak is sok. Ilyen a paraszt.

— Szeretném azt a verset látni, mondá Pálma Kornélnak.

— Hiszen nem tud a grófnő diákul.

Diákul, az igaz, hogy nem tudott, hanem azt egy futó tekintettel ki tudta venni a distichonokból, hogy azoknak a kezdő betűiből ez e név kerül elő: «Franciscus Illavay!» Ilyen a paraszt.

Pálma nem közölte a felfedezést senkivel.

— Adja nekem azt a verset; mondá Kornélnak.

— Ha megmondja ön, ki irta azt a másikat?

— No hát tartsa meg magának.

Most aztán azzal az indítványnyal költé új lendületre a társaságot a grófnő, hogy nézzék meg a toronyerkélyről azt a szép kilátást, a naplementekor. Az indítvány nagy tetszéssel lett fogadva s mindenki ott hagyta az asztalokat; kivonult az ősi kertből a nagyszerü romok másik szakaszába, a honnan a kaputoronyba lehetett felmenni. Most már biztos feljárás volt odáig; a nagy ablakrésekből mind a négy oldalon zászlók lobogtak alá. Mind a négy ablakból más-más panoráma tünt a szem elé; nagyszerü, elragadó, festői.

A vendégsereg legnagyobb része a déli ablakokat kereste, a honnan a bécsi szent István tornyát lehetett meglátni, voltak távcsövek is, a ki még közelebbről akar benne gyönyörködni. Pálma a keleti nyiláson merengett a végtelen hegyváltozatok fölött. Egyik tisztás hegyoldalon gyalogösvény kanyargott. Azon egy férfi haladt egyenlő gyors léptekkel hegynek föl. Pálma a távolból is ráismert arra az alakra. Milyen messze eltávozott már! Milyen jól kellett neki innen elsietni. Estére hazaér gyalog s aztán otthon lesz egyedül. Sokáig kisérte őt a szemeivel. Egészen elfeledé, hogy a háta mögött áll a vőlegénye.

— Mondja csak, grófnő, rezzenté őt fel merengéséből

Kornél, hol van az a bástya, a honnan az a török herczeg leugratott, a mit úgy hivnak, hogy mátkaugró?

Pálma odavezette őt az északi ablaknyiláshoz, s megmutatta neki azt a bástyát. Több ölnyi magas fal, felül kőtörmelékkel fedve, alatta a mély sánczárok, a mit benőtt már a mindenféle bozót.

— A monda azt tartja, hogy ez volt.

— Ejh, ezt a szökellést én is meg merném tenni.

Pálma nevető szemekkel meredt rá.

— Hogyan? ön is el akar ugrani a mátkájától?

— Bizony leugratok arról a bástyáról, ha ön meg nem mondja azt a nevet.

Pálma elnevette magát.

Pedig már akkor az ifjunak az arcza ki volt gyuladva s a szemei keresztbe álltak.

— Én nem szoktam ám tréfálni. A mit kimondtam, azt megteszem.

— Én is.

— Én azt igértem, hogy leugratok lóháton arról a bástyáról.

— Én meg azt igértem, hogy azt megnézem.

Kornél daczos járással lépett ki az erkélyre s lekiáltott a váróldali romok közt tanyázó lovászokhoz.

— Hej, Louis! vezesd elő a lovamat.

— Gyönyörű szép telivér. Jegyzé meg Pálma.

— Eszterházy aklábul vettem. Nyolcz ezer forinton.

— Kár érte.

A lovat odavezették a várudvarra.

— Mi lesz ebből? Kérdé Ferdinánd gróf.

— Hát majd én megmutatom, hogy nem csak a török herczegnek volt bátorsága leugratni lóháton arról a bástyáról, két szép szem kedvéért; hanem nekem is.

— Azt csak nem fogja ön tenni? szólt a gróf, elállva előtte a kijárást.

— De megteszem! Akkor aztán Diadém úr fogta el.

— Hagyja őt! sugá Koczur a gróf fülébe. Ereszszék őt.

Ismerem én jól a természetét. Ha ellenkeznek vele, csak azért is megteszi: ha pedig eresztik, hogy menjen hát, tegye meg: akkor majd fellovagol a bástyára, odaléptet a párkányig, lenéz a mélységbe, meggondolja a dolgot; akkor én hirtelenében mondok neki valami rossz élczet, a min elneveti magát, akkor megfordul, a nyakam közé szed a lovagkorbácsával s azzal helyre van állítva a normalis állapot. Mindig így megy az, a mióta mi ketten egymáséi vagyunk.

Opatovszky csakugyan nem hallgatott semmi szóra. A lovásznak megparancsolta, hogy kurtán csatolja a kengyelszárat s a terhelőt még egygyel szorítsa meg jobban. Azután odament Pálmához.

— Szép Istennőm! mondá neki szeles bátorsággal. Most meg fogja ön ismerni, hogy ki vagyok? Ha kitöröm a nyakamat, önt teszem meg átalános örökösömnek. Itt van az albumom. Vegye gondviselése alá. Ha meghalok, ezt önnek hagyom.

S azzal az oldalzsebéből egy albumalakú marokin-tokot vett elő s azt Pálmának nyujtá.

Diadém úr jónak látta azt a commentárt ragasztani hozzá, hogy őrizze meg jól a grófnő azt az albumot, mert abban igen becses dolgok vannak.

— Mik vannak benne? kérdé Pálma.

— Hahaha! Az én nótáim, nevetett Kornél.

— Hogyan? önnek is vannak nótái?

— De még milyenek! Szebbek, mint Vörösmartyé, mint Petőfié; szebbek mint az, a mit ön elszavalt, s a minek a szerzőjét nem akarja kivallani.

Ez a szó értékessé tette Pálmára nézve azt az albumot, Miért ne lehetne úgy? Hisz minden költőnek joga van bolondnak is lenni, hát ha a reciprocitás is áll?

Lehet, hogy a versek rosszak: de mégis csak versek mégis egy nemesebb vágya a szívnek, mely utat keres a föld sarából fel az égbe. Ez volt az első illuzió, a mit vőlegénye iránt érzett.

Kornél aztán daczosan rontott keresztül a társaságon a hágcsóig, azon lefutott s felkapott a lovára. A hölgyek fenmaradtak az erkélyteremben, melynek nagy romnyilásán keresztül az udvart és bástyát be lehetett látni.

Lehetetlen volt azon nem nevetni, a mi oda alant az udvaron végbement. Az összetódult vendégsereg apraja nagyja oda csődült a lovag köré, kérlelték, csillapították, megfogták a lova zabláját, a kengyelét huzták, vonták, lovát hátrafelé faroltatták; egyszer aztán kiragadta magát a kezeik közül s elkezdett trappolni az udvar ellenkező oldala felé: akkor aztán vidáman nevettek utána, volt nagy hújjahó! Arra megint «hű-hopp» ! megfordult, visszavágtatott a vendégcsoport közé, s lett megint sivalkodás, szétiramodás, orrabukás, míg újra elfoghatták, s megint rákezdhették a capacitatiót, a melyből különösen Diadém úr szava hangzott ki élesen. Ez így ment egy ideig: akár csak egy cirkuszi productió, mikor a clown lovagolja az «iskolát». Egyszer aztán «hű-hopp» ! olyan iramodást vett az udvarról a lovag, hogy senki sem birta elfogni, s egyhuzamban felkaptatott a bástyatetőre, a minek az a neve, hogy «mátkaugró».

Ott azután egy pillanatra visszarántotta a lovát. Odafordult az erkély felé.

— Azt a nevet, Pálma grófnő?

Várt egy perczig.

— Nincs? Jó!

Azzal a lovagostorral rávágott a lóra: «hű-hopp» ! S abban a perczben a nemes telivér repült a bástyatetőről a mélybe alá.

Ezt nem várta senki.

A kaczaj, a nevetés egyszerre átváltozott az elszörnyedés zsivajává: a hölgyek ott fenn az erkélyen jobbra-balra ájuldoztak. Pálma megdermedve támaszkodott a rom falának, alábámulva a mélységbe, melynek bokrai a lovat és lovast elnyelték, s nem mozdult semmi odalent, mintha mind a ketten szörnyet haltak volna. Lenn az udvaron

mindenki ordított, s egymásba ütötte a homlokát a szaladás közben. «Létrát! Kötelet»! «Ezer forintot annak, a ki egy orvost hoz»! sikoltá Diadém úr, a ki ijedtében a cilinderét is elvesztette, s a helyett az egyik lovászának a szalmakalapját csapta fel a fejére; a legszerencsétlenebb volt Koczur, az levetette magát a földre s úgy hempergette alá a testét a bástya meredekén az udvarra, orditozva a kedves egyetlen gazdája után. Temetvényi Ferdinánd gróf pedig kirohant a kapun, szétszórt hajjal, s a lovászoknak odakiáltott: «hol van Illavay? Keressék fel Illavayt»!

Ugyan mi kellett neki Illavayval? Tán azért kiáltozott utána, hogy megszokta őt minden bajban segítségül hívni, mint valami védszentet? talán az ötlött az eszébe, hogy az tudja legjobban a lejárást a romok között? Vagy talán messzebb tájat világított be nála a rémület villáma. Ha Opatovszky a nyakát törte, akkor Illavay az egyedüli örököse! s akkor «le roi est mort: vive le roi»! Vagy talán csak kiáltott eszme nélkül, mint ijedt ember szokott?

Pálma tartotta meg legjobban önuralmát. Ő onnan a torony magasából nézett le az árokba.

— Valami mozog odalenn a bokrok közt! Kiálta le az eszeveszetten futkozók közé. Emberhangot hallok. Ne kiabáljanak önök odalenn annyit! hadd figyelek! A ló bizonyosan nyakát törte s a lovag alája szorult. Mászszon le valaki a falon s segítsen rajta.

Ez a valaki Koczur volt első sorban. Ő koczkáztatta a nyakát a falon lemászással. S a mint a katasztrófa színhelyére ért, üvöltő örömordítása jelenté, hogy semmi baj sincs! Kornél úr él és semmi csontja sem tört.

Úgy volt, a hogy Pálma mondá. A nemes mén kitörte a nyakát, meg a két első lábát s a lovagját az egyik lábszáránál fogva maga alá szorítá. A mint onnan kihuzták, talpra állt, semmi baja sem volt. A bolondnak külön gondviselése van.

Az ároknak a tulsó oldalon menedékes partja van, azon ki lehetett belőle jutni gymnastikai művészet nélkül. Mire

a hős előkerült, akkorra már a násznép is mind kitódult a várból, a megmenekült üdvözlésére.

Tulajdonképen jól össze kellett volna őt szidni. Vagy jót verni rajta, a hogy megijedt gyermekekkel szokták, hogy ki ne törje őket a nyavalya. Azonban hát általános volt az öröm, hogy a salto mortale után az apátvári uradalmat gazdástól együtt el nem vitte az ördög.

Csoda módon nem történt neki legkisebb baja sem, még csak a képét sem karczolták össze a tövisek, a mik közé lebukott: a szegény ló rést tört azok között a maga testével.

Úgy hozták őt a vállaikra emelve, mint egy hérost egész Pálma grófnőig. Ott letették.

— No úgy-e, hogy megtettem a mit kimondtam? Az arcza büszke volt; de nagyon halavány.

— Ön nagyon megijesztett; szólt szemrehányólag a hölgy.

— Már most ismer ön! Pedig ha ott vesztem volna: ön örökölt volna utánam. Nem nézte meg, mi van abban az albumban, a mit önnek adtam?

— Hogy néztem volna?

— Nyissa fel kérem.

Pálma kihuzta a tolaszt a tokjából, s a mint annak a tábláját felnyitá, meglepetve kapta hátra a fejét. A kezdő lap egy ezres bankjegy volt.

— Mi az? Egy ezeres?

— Lapozza tovább.

Pálma nem tette.

— Ön azt mondta, hogy a nótái vannak benne.

— Igen, az én nótáim, a mik többet érnek Petőfi nótáinál. Ezeres banknóták. Ezer ilyen lap. A mit a grófnő kezében tart, az egy millió forint. Egy szűz millió, a mi még senkinek a kezén keresztül nem ment.

Pálma kedvetlenül adta vissza neki az egészet.

— Önnek rossz tréfái vannak!

— Csinálja valaki utánam!

Pálma elfordult tőle s ismét a völgy felé nézett. Azon a kanyargó ösvényen még most is látható volt a távozó alakja. Olyan kicsinynek látszik már most Az nem csinálja ezt utánad. Az a lelkét bizta rá a hölgyre: ez meg a millióját. Kiki azzát, a mije van.

A nap lement a hegyek közé; hűs kezdett lenni.

— Én fázom, mondá Pálma. Kilelt a hideg. Térjünk haza.

S valóban egészen elkékültek az ajkai, tagjai dideregtek. Haza kellett menni a kastélyba.

Kárbaveszett a szép kivilágítás, a tűzijáték, a ködfátyolképek s a földalatti chorus. Pálmát kilelte a hideg. Úgy kellett hordágyon haza vinni.

Kornélt sem engedték mai nap többet lóra ülni; Koczur vette a nyakába s úgy vitte a la nubien hazáig.

Hanem azért a bengali tűzeket csak elgyujtották a romvár bástyaormán s a rengeteg nagy kőkisértet a méla éjszakában zöld, piros és kék ragyogványban tündökölt nagy messzeségre.

Egy magányos vándor botjára támaszkodva nézett viszsza a fényes romokra távol hegyoldalból, s magában dörmögé:

— Húsz év mulva egy kő sem lesz belőle a tiétek!

ATALANTA.

Temetvényi Ferdinand azt hitte már, hogy befejezte a nagy sysiphusi munkát. Minden kövét felhengergette már a tetőre az egykori nagyságnak. Előtte állt, kiemelkedve a mult romhalmazából, a hajdani fényes őscsarnok, a királyokéval vetélkedő uradalom! Hogy a hengerített kő hány szivet zúzott össze? az nem jön kérdésbe.

Hanem e közben egy kicsiny kis, figyelemre sem méltó követcskét talált a lábával megrugni, a miről azt hitte, hogy az nem érez.

Ez a felrugott kő volt Koczur.

Mikor már Kornél a lovagi czímmel egész emberré lett téve s e fölött mindenki sietett neki gratulálni, egy ilyen szót talált előtte elejteni a gróf:

— Aztán majd ennek a jó Koczurnak is találjunk ki valami nyugodalmas állomáskát, a hol tőlünk távol eddigi fáradalmaitól kipihenhesse magát.

Természetesen: a gróf nem osztotta Kornélnak azt a hajlamát, hogy ha egyszer visszakapja az uraságát, hétféle udvari bolondot fog tartani a háznál. Ő kettőt is sokalt egy háznál, Koczur cynicus bolond volt; nem úri társaságba való. Ennek ki kell tenni a szűrét.

Ez pedig veszedelmes kisérlet volt.

Az egyik félbolond nem engedi olyan könnyen elválasztatni magától a másik felét. Az olyan ránézve, mint a dæmoniacusnak a megszálló lélek: makacsul ragaszkodik hozzá; nem engedi magából kiexorcisalni könnyen. A siami ikreket könnyebb lett volna rábeszélni, hogy választassák el magukat egymástól. Ők gyermekkoruktól fogva össze voltak szokva. Ez az egy ember volt, a ki az ő bolondságainak megfelelt, a ki fölött uralkodott: testestül, lelkestül az övé. Nem szeretett senkit, csak azt a pajtást, a bohó czimborát. Félt az egész világtól, csak ebben az egyben bízott. Ennél tartotta az eszét.

Mihelyt egyedül maradhatott Koczurral, semmi sietősebb dolga nem volt, mint tudatni vele az ipamuram jó szándékát.

Koczúr csak nevetett és a fogait csikorgatta hozzá. E fogcsikorgatással párosult nevetésben ilyenformák voltak mondva: — Ohó, nagy uraim! hát ti ki akartok engem dobni az ajtón? A míg nyomorogni kellett, nem bántátok, hadd legyek oda nőve az úrfihoz; a míg csak ütlegeket kellett kapni tőle, jó voltam én, a míg a hátamra kellett venni, jó voltam lónak én: most aztán urakká lettünk, pusztulj bolond, félre csacsi: nincs rád semmi szükség többé! Hohó! kegyelmes uraim! Nem úgy verik a

czigányt! Én nem vagyok Illavay Ferencz tanítványa! El kell verni a bolondot? — No hát lássuk, hogy melyikünk a nagyobb bolond? melyikünk kergeti el a másikat?

A legelső következés az volt, hogy Kornél felment Koczúrral Bécsbe, s ott (Illavay tanácsának daczára) beváltotta az úrbéri kötelezvényeit. Kapott értük — prédamódon elárusítva — egy kerek milliót.

Koczúr volt az, a ki e pénzművelethez kikereste a számára Diadém bankárt.

Hogyan választhatta ezt ki Koczúr? a ki soha börzekörökben nem forgott; a simplex mendikáns diák? Oh sok természetes furfang lakik az ilyen borzas fejben, a miben eltörik a fésü foga. Nem ment ő a börzére bankárt keresni; hanem elment a balletbe, s aztán arra vigyázott, hogy melyik bankár páholyának a lakosára kacsingatnak fel a ballerina assoluták? az a neki való ember. Nem is csalta meg a logikája. Arra, a mit keresett, különb embert nem is találhatott Diadém urnál.

Diadém úr is egyszerre keresztül ismerte az első üzleti tárgyalásnál a maga emberét.

Igaza volt Illavaynak.

Diadém lenyomta a tehetségeivel Zsiborák egész bandájának az értékét. Ezek a nyomorult rablók elviszik, a mit a helyéből kimozdíthatnak: talán meg is ölik az embert, ha dühbe jönnek; — de «ez» kihúzza a földet, a hegyet a kiszemelt áldozatnak a lába alól, s megöli a lelkét is, hidegvérrel, kiszámítva, nevetve.

Az első találkozás után el volt készülve Diadém úr az egész tervvel. Ő egészen szükséges embernek találta Koczúrt Kornél mellett. Egész tüntetéssel beczézte őt a társaság előtt, a nélkül, hogy összebeszéltek volna, értették egymást tökéletesen.

Az eljegyzés után rögtön felmentek a császári székvárosba együtt.

A menyegző jövő farsang utoljára lett kitűzve, a meddig az apátvári kastélyt ismét meg lehet népesiteni az egy-

kori pompával, a min a gondnok tuladott «a ház becsületéért».

Még ma is emlegetik Bécs városában azt a fiatal magyar földesurat, a ki egy-egy butorkereskedésbe, egy diszmű-árus-raktárba, egy porczellántárlatba ezzel a szóval lépett be: «hogy ez a bolt, így a hogy áll»? Nem mondta, hogy mi kell neki belőle? Az egész! Nem kérdezte, mire tartják? Majd ott lesz a számlán.

Melegítette az oldalát az az egy millió. Nagy szó is az. Készpénzben ezerszer ezer forint. Egy olyan embernél, a ki ahhoz volt szoktatva, hogy minden hónapra kijárjon a havi pénze s azt forintonkint zsarolja ki takarékos markok közül. Hányszor elnyerték a hátáról a kabátot hatosos hazárdjátékban! S most egyszerre egy millió jutott a kezébe. Azt sem tudja, mit vegyen meg rajta? Még hozzá Diadém úr fényes tervei, a mik birtoka jövedelmét megtízszerezik!

S aztán ott van előtte a nagy császárváros: mind azokkal az érzékmámorító élvezetekkel, a mik addig, mint egy pecsétes könyv voltak előtte lezárva. Vége a tilalomnak! Minden szabad, és minden megvehető már!

Az idő is hozzá való.

A császárváros egész élete nagyot változott a forradalom óta.

A 48 előtti Bécset senki se keresse már.

A hirhedt «Gemüthlichkeit» — a bécsi «kedélyesség» megégett a rémnapok vésztüzében s a hamujából egész más valami támadt fel.

Hajdanában is kultiválták a Magyarországról felkerült földesurak a bécsi népmulatságokat, eljártak a fiakker-bálba s a mosónék tánczvigalmába s nem sajnáltak egy piros kendővel bekötött fejű kaczkiás menyecskével egy dreischrittest eljárni; nevettek nagyokat a vak hárfás csintalan versein s beledaloltak a «dulliä»-ba; a forradalom után a népmulatság is mind megváltozott, a leeresztett czopfot felváltotta a chignon, a «jódler»-eket a chansonett-

dalárnők, s a dreischrittet a cancan. — Ez volt az általános örökös.

A népmulatságokból elmult az ősnémet magvas, dúrva de őszintén tréfás kedély s inficiálta azt a rosszul travestált érzékinger, az eredetinek a genieje nélkül.

Hanem hát azért divat maradt az elegans világ urainak «polgárjogot» szerezni az olyan mulatságok népeinél, a minőket az ujabbkori Sperl, Dianaterem, Walhalla nyujtanak.

Itt aztán minden szabad és minden megvehető.

Kornél tapasztalhatta azt.

S ha csak az lett volna vele a czél, hogy rövid idő alatt testben, lélekben és vagyonban tönkre legyen téve: egy ilyen collegiumi asceta-életben tartott kedély, egyszerre beleszilajulva a phanthasia megelevenült mámor-világába› igen hamar eljutott volna a végére.

De nem erre volt ő kiszemelve.

Hiszen annál semmi sem együgyübb mesterség, mint egy hóbortos ifjut tele zsebbel beleereszteni a gyönyörök katakombáiba s a másik kijáratnál kihozni, mint halottat.

Hanem ezzel csak egy harmadiknak tennének hasznot.

Nem azt akarták, hogy valaha még Illavayra szálljon Kornél birtoka — és olyan állapotban, hogy az ismét rendbehozható legyen. Szebb terv volt annál készen.

A gyönyör spelunkái csak iskola voltak számára. A magasabb akadémia következett.

Kezdett apródonkint bolondos kalandjairól s őrült pazarlásáról hirhedett lenni a székvárosban.

Ez kellett neki.

Hogy széltére beszéljen a világ arról a magyar mágnásról, a ki a vendéglőben az első és második emeletet kibérli egyszerre szállásul, azért, hogy az orgiáinak a zaja fölött meg ne botránkozzanak a szálloda többi vendégei, a ki százasokat oszt borravalónak s a ki a hozzáküldött rendőrrel, midőn az őt jobb magaviseletre inteni hozzá jön: alkudni kezd, hogy mennyiért engedi magát felpofoz-

tatni ? S a rossz világ hozzá teszi, hogy a rendőr elvállalja azt ezer forintért. S aztán annyiszor, a mennyiszer eljön, fölvenni a pofont és az ezer forintot. Lehet, hogy nem igaz, de beszélik. Végre Koczúr fölvilágosítja a bőkezű vigadót, hogy sokkal jutányosabb lesz, ha vesz magának egy nagy házat, a miben egyedül lakik s a hová a rendőrségnek nincs semmi köze beütni az orrát. Megvetet aztán vele egy nagy kétemeletes palotát a Tábor-utczában háromszázezer forintért; de csak százezeret fizetnek, a többit törlesztésre hagyják. Abból aztán minden lakót kiszállásolnak: ott marad nekik, meg az ő czimboráiknak az egész palota.

De hát minek az ilyen dolgokért megitélni a fiatal embert? Egyszer ki kell neki tombolni magát. Azt tartják az okos emberek. Mások is végigjárták azt az iskolát csikóéveikben. Annál szolidabb lesz majd férfikorában. Aztán egy okos asszony minden hibát helyrehoz. Nem képzelni, milyen hatalma van egy okos asszonynak egy férjre, a ki bolond. Azért nagyon okosan teszi a bolond, ha addig, a míg az okos asszonyt hazahozza, iparkodik minden kellemetes oldalát élvezni a bolondságának. Ez az életphilosophia.

Ez időben egy új phœnomenon hozta izgalomba a császári várost.

A nagy catastropha legjobban szétzilálta a művészvilágot. A költők azt hitték, hogy most már örökre el kell hallgatni s a szinigazgatók nem tudták, hogy mit játszassanak, a miért vagy a rendőrség, vagy a közönség meg ne haragudjék. A Próféta-epocha még nem nyilt meg. A mi a cancan uralmával versenyzett, az volt egyedül a circus.

Ennek is állandó lakója volt Kornél: páholyt tartott s ismert minden lovat, clownt és lovarművésznőt benne; otthon volt abban egész az istállóig s birt az öltözőszobákba juthatás bűvészetével: ide mind kedves barátja, Diadém úr vezette be. Annyira szerette a műlovarokat, hogy kedve lett volna magának is föllépni egyszer. Talán

a parforce steeple chasseben. Szerelmes is volt minden művésznőbe, egy nap az egyikbe, másnap a másikba. S voltak vivmányai, a mikkel aztán mindenkinek eldicsekedett. Hanem azért nem volt hűtelen a menyasszonyához. Oh nem. A legboldogítóbb pásztoróra élvezetei közepett is elmondta akár a Fiakker-Millynek, akár a Warzen-Káthlnak, hogy van neki egy csodaszép menyaszonya s ennek milyen nagy szemei, milyen sűrű szemöldei, milyen hosszú haja, milyen fehér bőre van! «A mellett ti mind kis kutyák vagytok!» — Elég ám ennyi a hűségre.

Egyszer aztán jött a nagy tünemény, a mi arra volt hivatva, hogy még a szép menyasszonyt is túlragyogja.

Már hetekkel elébb hirdették hirlapok és falragaszok, hogy «Ő» jön. A világ nyolczadik csodája: egy más csillagzat lakója: Atalanta! — Donna Atalanta, leánya don Manuel de Pelargoniosnak: a valódi spanyol grandnak, a kinek az ősei a saracenokkal harczoltak.

De hát nem elég az hozzá, hogy don Pelargoniosnak az ősei hány saracént vertek agyon? hanem min dolgozik a leánya? Lovon dolgozik-e vagy kötélen? vizben-e vagy a levegőben? — Egyikben sem. Ő a porond hősnője. Egy női viador, a ki elé nem állhat férfi, hogy a földhöz ne vágja.

Első hallásra ez nagyon izetlen biztatás. A nő hatalma a báj, nem az erő. Nő, a kinek az izmai oly kifejlettek, mint egy férfié, megjárja természeti különösségnek, de hidegen hágy, mint a hottentotta Venus. Nem is lehet abban semmi poézis, semmi æsthetikai élv, hogy egy női alak, neki gyűrkőzött jelmezben egy férfialakkal küzdeni kezdjen, minden fordulatnál megsértve a plastica és a decentia szabályait.

Hanem hát az volt a hire, hogy az egy csodaszépség a mellett; Páris, London el volt ragadtatva általa: a kirakatok tele voltak az arczképeivel s nagy reklám járt előtte.

Az sem tréfa dolog, hogy a don, a ki maga a leányának

az impresariója, előre egész kis emeletes házat kibérelt a művésznő számára az Elendbasteion, a melyben egyedül maga akart lakni. Ez nagyon titokszerű kezdet volt. Azt mondták, hogy minden városban, a hol vendégszerepekre szerződik, ilyen lakást szokott kibérelni s a fáma nyelve sokfelé tévedezett a magyarázataival. Egyik szerint a zárt magányos lak titkai maguk az eleusi mysteriumok; a másik szerint pedig a művésznő valódi zárdai életet él; s a hidalgó, a ki ó-castiliai becsületére büszke, zár alatt tartja a leányát a csábítók ellenében.

Végre eljött a nagy nap, a melyre első föllépése volt hirdetve.

Ezen a napon a circus habituéit kizárták a próbáról. S este az öltöző-szobák egyikének bejárata előtt minden berontó gavallér egy magas termetű, bronz arczszinű úrnak a pitykés dolmányába ütötte az orrát, a ki ezzel a szóval förmedt rá: que buscas? (Mit keressz itt?) s ha a nevét mondta neki, azt kiáltá vissza: qualesquiera sei! (Akárki fia vagy!) S eltolta az ajtótól, hosszú karjában olyan erő volt, mintha egy gőzgép rudja lökné meg az embert. S el nem mozdult arról a helyről mindaddig, a míg a sor rá nem következett. Az pedig legutoljára volt hagyva, mint piéce de resistance. Türelmetlenül várta az egész közönség.

Végre le volt játszva az egész programm. A szolgák jöttek a gereblyékkel helyreigazgatni a lovaktól felkapált porondot. A zenekar elhallgatott: a közönség zaja várakozásteljes mormogásra csillapult le. Minden lorgnon kézben volt s a kijáratot leste.

Az első dobütésére a zenekarnak aztán előlépdelt legelőször is a «szép Achilles», a társaság legügyesebb acrobatája, a közönség kedvencze, gladiatori jelmezben; ez lesz az ellenfél. Az meghajtá magát a közönség előtt, a tenyereit megdörzsölte homokkal, s aztán a leggracieusebb posituràba vágta magát s kiszámított hátralépésekkel egész a korlátig vonult vissza.

A zene megint szünetelt.

Most jön ő.

A hidalgó vezeti.

Ez nem olyan spanyol, mint a milyennek Kornél ismeri a spanyolokat; («Ernani» és «Sevillai borbély» után); nem hordja a keresztjelvényező bajuszt és hegyes szakállt, ellenben simára van borotválva s a mai világbeli spanyolok pitykés dolmányát viseli. Inkább hasonlít egy toreadorhoz, mint egy grandhoz. Csak büszke magatartása bizonyítja, hogy Iberia szülötte és kék vér.

A hősnő atyja karján lépdel előre. Termetét sarkig takarja a fekete selyem-mantilla s fejét arczával együtt, a csipke-reboso.

A mint az arena közepére érnek, a hidalgó lekapja a leány fejéről a rebosot s válláról a mantillát s ott áll a lámpák fényében Atalanta.

Az egész közönségen, mint egy borzongás fut végig a bámulat «áh» sóhajtása. Az alak csodaszép.

Semmi eléktelenítő izomzat, semmi tultengő intömeg nem rontja meg a szoborszépségű tökélyt, mely egy classicus márványideál, megelevenülve. S az arcz maga valóban az, a mi névtársáé lehetett, a férfilegyőző Atalantáé; fehér és piros s nem a festéktől, vonásaiban inkább a görög, mint a spanyol typusra emlékeztető, a mihez erősen keleti kifejezést kölcsönöz villogó nagy fekete szemei fölött az a két fekete félhold, a sűrű szemöldök; rózsaszin orrlyukai lüktetnek a belső hévtől s felvetett ajkai közül kivillog a fehér fogsor; mosolyában gödröcskék támadnak az arczán. Szétnéz, mintha keresné az ellenfelét, s mikor meglátja azt, egy rózsa van dugva a feltüzött hajába, azt kihúzza onnan s a fogai közé szorítja s aztán egyszerre széttárja mind a két karját, keblét előre feszítve, mintha mondaná: «itt van! Tied ez! Ha el tudod venni!»

A felharsanó zeneszóra és erre a kihivó attitudere a szép Achilles előrohan a korlát mellől s megkezdődik a küzdelem s a párharczban a legmesteribb csoportozatok

fejlődnek ki a nézők előtt, miknek minden változata egy művészremek. Látszik, hogy ez nem birokharcz, hanem összetanult plastica. Mind a két eszményien szép alak idomzata összhangzásba jön a mesteri fordulatoknál. A görög szobrászok vésője nem teremtett ennél szebb remeket, mint ez a két alak együtt. S a nőalak még a küzdelemben is nő marad, s midőn szép testét nem takarja más, mint a vékony selyemtricot, egy mozdulatával sem lesz disztelen soha; mintha csak a török nő feredzséje burkolná be tetőtől-talpig. Egy mesteri fordulatnál aztán, midőn mindenki azt hiszi, hogy mindkét alaknak a földre kell esni, sikerül neki a karját kirántani ellenfele kezéből s a másik kezével ezt előre rántani, mi által a szép Achilles térde a poronddal érintkezésbe jön s ezzel a küzdelem sorsa el van döntve; — a kinek a térde vagy a háta a fövenyt megüti, az a vesztes.

A szép Achill megadja magát, halálnak adva fejét. (Atalanta, mint tudjuk, a legyőzött ifjakat le szokta nyakazni.) A győztes amazon pedig ragyogó arczczal tekint végig a közönségen: a rózsa még most is ott van a fogai között. Két keze keresztbetéve a vállain.

A hidalgó oda siet hozzá s zsebkendőjét nyújtja neki. Atalanta letörli vele arczáról az izzadságot; most láthatják, hogy nincs kifestve.

A közönség tapsol és lármáz. Különösen nagy zaj van a proscenium-páholyokban.

A hidalgó fel akarja adni a mantillát az amazonra. Ez azonban visszatartja azt. Valamit észrevett: nagyon éles érzékei vannak. A közönség egy része nem tapsol, a helyett a kezeivel hadonáz s ezt a nevet kiabálja: «Currer!»

Egy páholyból egy fehér körszakállú öreg úr deklamál és hevesen gestikulál hozzá.

— Mi bajuk van? látszik a leány kérdeni.

Az igazgató ott értekezik a páholy előtt azzal a tekintélyes urral, a ki irányadó személyiség lehet a circusban s aztán szörnyű perplexus képpel korcsolyázik oda a spa-

nyolokhoz, mutogatva két kézzel s magyarázva szemmel és szájjal, hogy mi veszedelem van.

«A közönség azt hiszi, hogy ez csak betanult productio volt. Hozzák elő a Currert, tessék a kisasszonynak azt földhöz ütni, ha tudja.»

Az amazon int a kezével, hogy hozzák hát ide! Ki az a Currer?

Az apa, don Manuel di Pelargonios visszavonul a mantillával és a rebozóval: donna Atalanta pedig ott marad a középen, várva, hogy ki hát az a Currer?

Az pedig senki se más, mint az amerikai Hercules. — Nemsokára megjelenik a porondon: viadori jelmezében. Egy berzerkeri alak, kinek az izmai mint az egymáson fekvő kigyók, úgy játszanak össze, széles vállain hatalmas állkapcsú fej daczol. Czombjai megannyi oszlopok. E lábak, e karok, e vállak, e bölényi fő ahhoz vannak szokva, hogy emberpyramidokat hordjanak körül. Az a pofa is hozzá! Ezek az apró szemek! No hiszen ezeket nem lehet elkápráztatni egy szájba dugott rózsával. Köztudomású adat, hogy a herculesi alakok nem fogékonyak a női bájak iránt. Currer urat ugyan nem fogja Atalanta kisasszony a szemei villámfényével elkábitani, mint a szép Achillest.

A Hercules (a nép üdvriadalától fogadva) odaplántálja magát a porond közepébe s cserágalakú karjait szétnyujtva, várja ellenfelét, hogy mint akar hát belékötni.

A zene ujra megharsan, a közönség figyelme feszül. Atalanta most ovatosan, mint a bengáli tigris, lopózva sikamlik ellenfele közelébe s mint a bengáli tigris, egy szökéssel veti rá magát. A két samsoni kar feléje kap, hogy magához ölelje, de már az akkor kisiklott alóla s csak egy megtántorodó lépése a Herculesnek tanusítja, hogy megtámadójától egy ellenőrzetlen oldallökést kapott; mire ő is féloldalt torpan felé. Most a nőalak új rohamot próbál, de most már a Hercules jobban vigyáz s a közelébe érőnek elkapja a karját félkézzel, a másik kezét hirtelen a dereka alá veti s egy pillanat alatt keresztül hajítja a fején. De

Atalanta azzal a légbukfenczczel nincs legyőzve. Talpra esik s abban a pillanatban mindkét kézzel olyat taszít a Hercules vállán, hogy az előre bukik s féltenyerével a földre tapos.

A közönség egy része tapsol, más része tombol: «nincs legyőzve! csak a tenyere érte a földet!»

Atalanta int a kezével, hogy jól van, folytatni fogja.

A rózsa még most is a szájában van.

A Hercules most már komolyan fel van ingerülve. Az ő hazája Pensilvánia, a leányé pedig — talán Columbia. Versenytársak ők.

A férfi ismét a védő, a nő a támadó. Currer ezuttal mind a két karját elkapta Atalantának s azzal az óriás erővel, mint egy macskát kapva fel a légbe, egyet csóvált rajta s úgy vágta le a földre. A néző sereg borzadt. A leány minden csontjának össze kellett törni. De az most is csak talpra esett, mint a tigris s a térde nem érte a földet, sőt, mint a kaucsuk lapda, visszaugrott egész ruganyossággal hátrafelé.

Most aztán szikráztak a szemei, az arcza csupa tűz volt. A légbehajítástól hosszú szénfekete haja szétbomlott s egész a térdhajlásáig omlott le. Vadállati szenvedély lángolt tekintetében. Kikapta szájából a rózsát, széttépte azt és elszórta maga körül két kézzel. S azzal, mint a vijjongó sas, tépésre görbített körmökkel rohant ellenfelére ismét s ezúttal egy gondolat gyorsaságával megelőzve annak a mozdulatát, jobb lábával gáncsot vetett neki, s két kezével megragadva annak a karjait, a térdén keresztül dönté azt, úgy, hogy a nagy herculesi alak egyszerre ott hevert a porban. Ezt «Rappo-fogásnak» nevezik az athletikában s csak úgy lehető az, hogy a támadó a jobb lábával dupla lépést tesz, kívül és belül. Nincs koloszsz, a kit az meg ne döntsön.

Most aztán átalános tapsvihar zendült fel a circusban. A siker tökéletes volt. Bokréták özöne hullott a hősnő lábaihoz. Ő egyet sem vett föl. Éles szemei észrevették

egy alakot, a ki a földszinti karszékek egyikére felugorva, onnan kiabál torkaszakadtából. Ő maga ment oda hozzá, s látszott a mozdulataiból, hogy meg akarja tudni, mi baj van még? A bécsi közönség kiváncsi. Az az egy ember, a ki paraplééjával hadonázva, separatum votumot adott, imponált neki. Elcsendesültek, hogy meghallják, mit akar a polgártárs?

— Ez mind semmi! Kiáltott hernalsi kiejtéssel a szónok. Ez mind betanult komédia! Jól ismerjük ezt! Én az egy forint harmincz krajczáromért magamat bolonddá tenni nem hagyom. A Hercules úr douceurt kapott a mamseltől azért, hogy le hagyja magát teríteni. Ilyen nincs. Tessék megbirkózni Krautsuppen Tónival; aztán akkor tessék visszamenni a spanyolviaszkországba azzal a szóval, hogy a császárvárosban nem akadt ember, a ki egy leányt le tud kapni a tíz körméről.

Irtóztató hujjahó követte ez indítványt.

«Hohó! a Krautsuppen Tóni.»

A nőalak vállat vont, azután megkereste a fejéből kihullott fésüjét, hosszú zászlóhajzatát összecsavarta, feltüzte a búbjára, s aztán a porond közepére haladva, megállt és szétnézett, hogy no hát ki az, a ki még meg akar vele mérkőzni.

Most lett aztán még csak az igazi nagy heczcz. A közönség egy része szaladt a Krautsuppen Tóniért. Az egy széles körökben ismert fiakkermester volt, első nyertes a koczogó versenyen, a legizmosabb férfi a Spittelbergen; a «kőoroszlány» és a «bodzafabokor» zsarnoka, a ki egymaga képes volt egy egész kocsmát kitisztítani, ha kedve szottyant. Meg is tette akárhányszor, hogy holmi dicsekedő nyegle olasz acrobatákat, a kik Herkulesnek merték magukat nevezni, fogadásból úgy földhöz teremtett, hogy azok még az unokáiknak is meghagyták, hogy soha Bécs városát útba ne ejtsék.

Most is itt volt a Krautsuppen Tóni szolgálatban s nem nagy biztatás kellett neki, hogy megmutassa a közönség

előtt a virtusait. Miután megmagyarázták neki, hogy a város becsülete forog kérdésben, hogy diadal esetére öt ezüst forint üti a markát s főleg miután azt megértette, hogy ellenfele csak egy megvetésre méltó «Gschwuf», elszánta magát a hősi feladatra.

Neki nem kellett tricotba öltöznie, csak épen a jankliját vetette le, s feltürte az ingszárait karjain, a mik félelemgerjesztő izomerőt árultak el, s aztán a korláton keresztül beugrott a porondra.

A karzatok üdvriadala biztatta a vállalkozót. Ilyen harcznál mindig a nép viadoráé a karzat rokonszenve.

A páholyok pedig már kizárólag mind Atalantának voltak megnyerve.

Az istennői alak ott állt, karjait összefonva, a középen, s megvető mosolygással tekintett le a feléje közeledő koloszszra. Ez már csak játék volt rá nézve. Meg sem erőtette magát érte. Olyan gyors volt, mint a gazella. Ellenfele csak a levegőt fogta meg helyette, s a hány rohamot kisérlett meg ellene, annyiszor feküdte meg a homokot. Alig lehetett észrevenni a villámgyors mozdulatot, a mivel az amazon karja és lába taszított és gáncsot vetett; még csak az arcza sem hagyta félbe a mosolyt. Egyszer aztán a Krautsuppen Tóni dühbe jött: «no ha te rúgsz, hát én is rúgok!» s azzal ő is hasznát akarta venni az egyik lábának; de azzal lelte meg a végveszedelmét, mert Atalanta, mint a gondolat, oly sebesen megkapta a kirúgó lábát bokában, s azzal odadobta őt mindenestül a fövényre, csak úgy döngött a hátától a föld.

S a míg aztán a levert viador elkábultan tápászkodott fel a földről, törülgetve szeméből, szájából a homokot, az alatt a diadalmas hősnő, most már az összes néző sereg eget szaggató tapsaitól követve, szökellt a hidalgóhoz vissza, a ki aztán hirtelen ráveté a fejére a rebózót s a vállára a mantillát, s aztán valahányszor kihítták (tizenháromszor egymásután), mindig mellette volt a hidalgó, s beburkolva az egész termete.

A páholyok gavallérjai mindenünnen siettek az útját elállani az öltözőkig, s egy tekintetét elorozhatni, vagy legalább hozzáérhetni; de azt mind meghiusítá a hidalgó, a ki kézzel dobálta félre a leánya útjából az «Ustedes»-eket, minden nyájaskodást csirájában elfojtva, s tisztává seperve az utat a bámulatra méltó donna Atalanta előtt.

A kinek legjobban elvette ez a productio az eszét, az Kornél báró volt.

— Barátom! mondá Diadém úrnak, ez nem leány, hanem valami tündér.

— Az a legnagyobb baj. Szólt Diadém úr felsohajtva.

— Mondjad csak, hogy lehetne ezt a nőt meghódítani?

— Birkózással bajosan.

— Ne tréfálj. Én nem tréfálok.

— Annál rosszabb rád nézve. E miatt a leány miatt már sok ember elvesztette az édes eszét. Ne nézd meg többet. Nem neked való az.

— Micsoda? Hát koldus vagyok-e én?

— Nem azt mondtam. Nem az van itt. Más van itt. Itt nem kezdheted azzal, hogy «hogy adják ezt az egész boltot?» Én nagyon jól ismerem donna Atalantát. Fájdalom, hogy tapasztalásból beszélek. Ennek a nőnek nagyobb jövedelme van, mint egy nábobnak. Vendégszereplését mesés díjakkal fizetik; s mindezt magának köszönheti. Épen azért aztán erre a «magára» nagyon jól vigyáz. Hidd el nekem, hogy a mai kor legszigorúbb ascetái az acrobaták. Ezek kénytelenek olyan életmódot folytatni, a mi az izmokat edzi, a főt tisztán tartja, a vért csillapítja, nekik nem szabad a gyönyört, a mámort, a mi lankaszt, megismerni. Te most hiába versz itt gyökeret a circus öltözőszobái előtt; két óráig a te istennőd elő nem jön, mert azt most rögtön hidegvizes pokróczba burkolják s abban kell neki maradnia, s mikor abból kikel, beleugrik egy kád négyfokú vízbe, azután férfiruhát vesz, s gyalog megy hazáig, a mozgás végett; de oly sebes léptekkel, hogy te futva sem éred utól; otthon aztán a szállásán készen várja a vacsorája.

Egy nagy darab marhahús, a mi még azon véres; rá egy palaczk hideg víz. Tíz percz alatt készen van vele. Akkor aztán nyitott ablaknál, a minek a redőnye között bever a hó, lefekszik egy szőrderekaljra, vánkos nélkül; a komornája ismét bepólálja vizes lepedőbe, pokróczba s úgy alszik. Reggel megint jön a vizes kád; onnan aztán a testgyakorlatok iskolája, a próba az esti előadáshoz; közben egy frugális reggeli tojással, egyebet ez napközben nem ehetik. Valóságos remete-élet ez. Ezt nem lehet vendégségre meghívni, mint a te kis ballerináidat. Ez a művészetének az örök rabja.

— Eh, ezt én nem hiszem.

— Az a te dolgod.

— Ha te olyan jól ismered a szokásait, akkor már ismeretségben kell vele lenned.

— De milyen éleseszű fiú vagy te, hogy kitalálod! Természetes, hogy régen ismerem. Londonból, Párisból. Magam is sokat futottam utána s elég vetélytársam volt, s a ki megelőzte a másikat egy lófejjel, hát azé maradt a lófej; de a pályadijat senki se hozta még el.

— Én elhozom. No ne nevess. Megteszem.

— Hiszen nagyon jó lesz. De hogy kezdesz hozzá? Az isteni Atalanta nem tud más nyelven beszélni, mint spanyolul és angolul; te pedig mindent tudsz a világon, csak ezt a kettőt nem. Hogy érteted meg vele magadat? Azt már mondtam, hogy az universal nyelven: a pénz nyelvén nem lehet vele beszélni.

— Megtanulok angolul. Koczur, hozz nekem rögtön egy angol nyelvmestert! Nyolcz nap alatt megtanulok angolul.

És csakugyan megtörtént Kornéllal az a csoda, hogy neki feküdt a tanulásnak és magolta az Ollendorfot, a nélkül, hogy valaki által fenyegetve lett volna, hogy nem kap ebédet, a míg a leczkéjét fel nem mondja. Ez az egy jelzi legjobban szenvedélye veszedelmes nagyságát. Leczkét tanulni egy nő miatt! Ez még a salto mortalénál is nagyobb valami!

Harmadnapra azonban már beleszakadt a fejszéje ebbe a nagy fába. Ez az angol bolond egy nyelv. Könnyebb lesz a spanyol. Az hasonlít a diákhoz s ebből ragadt még valami. Az angol mestert eleresztették, szereztek spanyolt: aztán neki feküdtek ketten Koczurral a castiliai nyelvtannak, úgy magolták fenhangon, órahosszat. Két nap múlva azt is megunták mind a ketten.

— Valami jutott eszembe! Kiálta fel Kornél, földhöz csapva a grammatikát. Nem kell nekem se angol, se spanyol.

— De nekem se, kontrázott Koczur.

— Eredj el, tudd meg, melyik kertésznél vásárolja Atalanta a rózsákat?

Koczur kitudta azt rögtön.

Akkor Kornél leült levelet irni.

«Istennő!

Én egy hét óta kínzom magamat azzal, hogy nyelveket tanulok, a miket ön megért. Mentől tovább tanulom, annál kevesebbet tudok. Ahhoz a nyelvhez folyamodom hát, a mit ön is megért: a virágnyelvhez. Ezek a virágok mondják meg önnek, hogy én önt imádom. Ha megsértettem ezzel a szóval, mutassa meg a levelemet az atyjának, hadd öljön meg érte. De ha azt akarja ön, hogy még többet is mondjak önnek: akkor tanuljon meg ön németül, a hogy én tudok.

Báró Opatovszky.»

— Zseniál! ordíta föl Koczur, mikor ezt a levelet elolvasta. Így csak egy Opatovszky irhat!

Azt a levelet aztán lefordíttatták a nyelvmesterrel spanyolra.

Akkor aztán elmentek ahhoz a bizonyos műkertészhez, a ki a rózsákat szállítmányozta Atalantának.

«Hogy ez az egész bolt?»

Azt kifizették alku nélkül, s meghagyták neki, hogy minden virágját, a mint van, szállítsa el Atalanta bér-

házába s az ő szobáit díszítse fel velük, az alatt, míg az istennő a próbán van: ezt a levélkét pedig csempészsze bele egy cameliabokorba.

Így jár az okos ember túl valamennyinek az eszén!

Aztán vártak az eredményre. A hidalgó csak nem jött el, két meztelen kardot hozva a köpenye alatt, Kornéllal megvívni, a vakmerő kisérletért, s ez biztató előjel volt. Ez alatt pedig minden nap eljártak a circusba. Jó dolga volt embernek és lónak, mert Kornél az egész czukrászboltot megvásárolta a játszó személyzet számára s traktálta, a kit csak megkaphatott. A játék alatt pedig folyvást Atalanta öltözőszobája előtt ácsorgott, s igyekezett egy-egy pillantást vethetni a szini lepel alá, ha az ajtó megnyilt; a mi mind hiábavaló volt, mert az ajtón túl még egy szőnyeg is következett. Megkisérte az őrt álló hidalgóba is belekötni: megkinálta az arany tubákos szelenczéjével (hiszen abban is spanyol van), de a grand olyan szemeket szúrt rajta keresztül, mint két hegyes tőr, s nem fogadta el a a burnótot; pedig a szelenczét is neki akarták adni.

Donna Atalantának igen változatos repertoirja volt. Abban különbözött leginkább a közönséges akrobatáktól, hogy soha sem ismételt egy productiót; minden estére volt valami új látványa, a mivel a közönséget meglepte: ez által folytonosan fentartotta azt a káprázatot, hogy ez mind nem betanult mesterfogás, hanem ötletszerű vadonnat természet. Nem számítgathatta a néző, mint más művészeknél, a kiket mindig ugyanazokban a fordulatokban látott, hogy no most ez jön! Most kell oda nézni! Ez lesz a szép! Ennél mindennap új volt, minden váratlan és minden szép.

Egyszer az indiánt mutatta be, a ki a vad ménes közül egy szilaj csikót kifog pányvával. Ötven lovat tereltek be a fövényre s azokat összezavarták. Don Manuel oda inte egy zsemlye-sárga csődörre, s abban a perczben kirepült a szőrpányva Atalanta kezéből s hurokra szorult a mén nyakában. Ez volt a gyönyörű látvány! A mint a vad mén, a

szőrhurkot érezve a nyakában, elkezdett szökelni, ágaskodni, nyerített, rúgott, kapált, a nyakát csavargatta. De nem nézte senki a lovat, hanem azt a másik alakot, a ki azt fogva tartá. Minő játéka az izmoknak! Mily eszményi tökély a legrögtönibb mozdulatokban! Milyen fölénye az emberi erőnek a vadállati düherőszak fölött! Némelykor olyan volt, mintha érczből volna öntve; máskor meg oly gyors, oly szilaj, mint egy dæmon. Lassankint odavonta a pányvánál fogva a mént magához. Az már ki volt fáradva, reszketett, akkor megczirógatta a ló fejét, a fülébe sugdosott, az orrába lehellt, a mén mozdulatlan lett. Leoldotta a ló nyakáról a pányvát s aztán a derekát körítő selyemkötőfékkel felszerszámozta. A ló engedte a kötélhurkot a szájába szorítani. Akkor aztán egy vad kiáltással felszökött a ló hátára s megragadta azt a kötőféknél és a sörényénél fogva. A mén erre minden tudományát végig próbálta, hogy lovagját levesse magáról! körülforgott, felrugdalt, ágaskodott; neki iramodott s egyszerre megtorpant, szügyébe vágva a fejét. Mind hasztalan. Úgy csimpajkozott belé az a nőalak, mint a jaguár, ha az antilope hátára szökhetett, csak a térdei szorították a ló oldalát, nem ült rajta, s ha a bőszült állat levágta magát a földre, talpon maradt, s mikor az felugrott, már ismét hátán volt. Egyszer elszakadt a kötőfék! A közönség elszörnyedve kiálta fel: «most mindjárt leesik!» a ló vágtatni kezdett, mint egy versenyparipa, orrlyukaiból forró gőzt fúva. Donna Atalanta lefordult róla. Nem kell sikoltani tisztelt publikum! Így szoktak a vad indiánok, mikor a bölényt üldözik: az egyik lábszárával tartja magát a ló hátán s az egyik kezével a sörényébe kapaszkodik, a ló oldalán nyargal most. A mint a másik kezével a vágtató mén orrlyukát befogja, az elkezd lassudni, futása lépéssé változik; prüszköl, megrázkódik, nyakát hajtogatja, délczegen bókolva. Most a lovag ismét a hátára veti magát, fekve, féloldalt, a ló nyakára könyökölve. Ő is ki van fáradva, pihen. Ez nem nőnek való munka volt. Elájult.

Vizet! Segítség! kiabálják a naiv nézők. Az alak fejével és karjaival csügg; semmi erő sincs már benne: annál több a szépség. Egészen nő már. Ha a ló egyet szökik, maga alá fogja gázolni, hanem az szép csendes léptetve megy körül a porondon egész a kijáratig. Ott az alélt termet egyszerre talpra szökik s nevetve int búcsút a nézőknek. Ez is csak játék volt.

— Aber Madonna, so uns erschrecken! kiált eléje szép német szóval Kornél, útját állva egy pillanatra.

A művésznő ránéz s önkénytelenül elneveti magát. A báró úrnak minden hajszáláról csepeg a veríték. Ő izzadt meg jobban az előadás alatt. Arczának rémülettel vegyült hódolata a legnagyobb diadaljel a művésznőre nézve.

— Ich bin der Opatovszky Kornél...

Donna Atalanta megbólintja a fejét. De ugyanazon perczben a hidalgó vaskarja félretolja az útból az udvarlót s ló és lovas eltünnek előle.

— — — — — — — — — — — —

— Te! Már ismer! mondja hazatértében Koczurnak.

És Kornél nem vesz részt többé semmi mulatságban. Otthon süttet magának a szakácsával olyan nyersen hagyott beafsteket, a milyennek hírét hallotta s a komornyikjával vizes pokróczba göngyölteti magát éjszakára.

— — — — — — — — — — — —

Donna Atalanta megint más szerepet hozott a játékrendre. Előre soha sem volt jelezve a szinlapon, hogy mi lesz? Csak az, hogy donna Atalanta föllép s hozzátéve egy olyan idegen szót, a min a közönség törhette a fejét. Legyen meglepetés. Mit fog legyőzni? embert, vadállatot? Miben fog uralkodni? légben, tűzben, vízben? Emberi szivekben mindenesetre.

Opatovszky megint ott lábatlankodott a manegeben, mikor donna Atalantára került a sor. A hölgy ezúttal is mantillájába burkolva jött elő, de a rebozo, mely magas fésüre tűzött kontyáról aláhullt, arczát nem burkolta be: kezében nagy teknőczhéj-legyezőt tartott, míg a sennor,

kinek karján léptetett, hosszan aláomló skarlátpiros köpönyeget viselt félvállra vetve.

Mikor Opatovszky mellett elhaladt a donna, elejté a legyezőt. Ketten egyszerre kaptak utána: az apa és az imádó s kegyetlenül egymásba csapták a homlokaikat.

— Ai perro desdichado! dörmögé a spanyol.

Kornél azt is megköszönte. Azonban hüledezve vette észre, hogy a spanyol köpönyege alól egy hosszú kardnak a meztelen hegye kandikál ki: ennek valami gonosz szándéka van.

A donna pedig kecsesen léptetett ki a porondra, folyvást kisérője karjába kapaszkodva, s végig sétált vele, tréfálkozva, fecsegve, legyezőjével játszva. Ezúttal nem a szobormintához alkalmas viadori jelmez volt rajta, hanem pompás spanyol öltözet: a szokottnál ugyan rövidebb, de tökéletes. Minő productióhoz lehet az alkalmas? A közönség ráért találgatni, mert kétszer-háromszor is végig sétáltak a circuson, enyelegve, nevetgélve: donna Atalanta olyan tökéletes nő volt minden mozdulatában, minden tekintetében, hogy el lehetett volna őt így nézni, mint szinésznőt Hanem hát a közönség mégis mást várt tőle! A zenekarban ezalatt mandolint pengetnek, serenada hangzik, castagnetta csattog. Csak nem fognak talán egy bolérót tánczolni? vagy tán épen Elólét?

Most egyszerre egy dobütés vág közbe, s az arra megzendülő trombitaharsogás közé mély bömbölés hangja vegyül: a manege csarnokából elővezetnek egy bikát. Gyönyörű andaluzi állat, lelóggó kövér tokával, előre álló szarvakkal. A szinlapon ez áll; «lidiados a la portuguesa», ezt senki sem értette. Azt jelenti, hogy bikaviadal, portugál szokás szerint. Még akkor nem ismerte ezt a közönség Doré remek rajzai után: egészen új volt a mutatvány. A circus clownjai és yongleurjei toreadoroknak öltözve kergetőztek a bikával, mely igen szelid kedélyű állatnak mutatta be magát. Lehetett rajta kaczagni. De a közönség nem ahhoz volt szokva, hogy mikor donna Atalanta sze-

repe következik, olyankor nevetés legyen a vége. Mindenki várta, hogy fog következni valami, a miben az elszörnyedés gyönyörét fogja élvezni. Maga donna Atalanta úgy sétált folyvást a hidalgó karján a zsivajgó tömeg között, mint a ki tudomást se vesz az egész hajszáról, csak a legyezőjével játszott. Egyszer aztán elkérte a kisérője égő szivarát, s ruhájának bő volantjai közül elővett egy tarka szalagokkal repkedő banderillot; a minek az egyik végén horgas szigony van a másik végében pedig röppentyü van elrejtve. A banderillo repülve talált a nyargalászó bika oldalába s beleakadva, elkezdte a sziporkát szórni. Ekkor kezdődött aztán az igazi mulatság. A circusi személyzet talán maga sem volt rá készen. A bika egyszerre megdühödött s szétöklelt az ingerkedők között. Azok menekültek ki a korlátok mögé: a fövényen nem maradt más, csak donna Atalanta és a hidalgó, meg a bika. A bájos «la pegadora» egyedül játszott a colossalis nagy állattal: folyvást hajigálva az oldalába a tűzköpködő banderillokat, s félre szökve az útjából a bömbölő állatnak. A közönség lélekzetét is visszafojtá. Ah nem így szokott a látványban részt venni a lissaboni corridák közönsége! Az közbekiabál s biztató szavával segít dühíteni vadállatot és viadort. Az már türelmetlen volna, hogy vért lásson. Itt meg ideges borzadály fut végig a szíveken, mikor a bika egyszerre meglátja a veres köpenyeges hidalgót s neki szegezve a két szarvát, rárohan szökellve. Az pedig még csak meg sem mozdul előtte. Felemeli a félkarját, oldalt hajlik s elhagyja a bikát futni a hóna alatt: a szarvak a levegőbe döfnek s az állat a korlát-falnak rohan vak dühében.

Most lekapja a válláról a veres köpenyt a hidalgó, kibontja redői közül az espádát, — s odaveti mind a kettőt — donna Atalantának. S maga ott marad, két karját összefonva.

A bika megfordul, széttekint vérben forgó szemeivel, a hátába akadt banderillok röppentyüi nagyokat pattannak: csak a vörös posztót látja. Most ezt a leány lengeti előtte.

Másik kezében tartja a kardot. Vajjon meg fogja ölni a bikát? Ez drága requisitum egy előadáshoz. Az pedig azzal a szándékkal rohan rá, hogy felöklelje. S a szép «pegadora» ott áll, felemelt arczczal, fogsorai kitündökölnek megnyilt ajkai közül; a vörös posztót lobogtatva, s a kardot magasra emelve, várja áldozatát. Mikor aztán az már csak egy ugrásnyira van hozzá, akkor eldobja a köpenyt és a kardot, s előre szökve, megkapja a két kezével a bikának a szarvait. Ezek a «pegadorok» s akad néha egy «pegadora» is, a kik nem szúrják le a bikát, hanem megragadják a szarvait s kényszerítik azt csupán karjaik erejével a megállásra.

De ez csak egy pillanatig tart. A szörnyeteg bestiális erejét nem paralizálhatja semmi emberi izom hosszú időre. A bika hátralép s aztán félre farolva, neki fordítja ellenfelét a páholy tribun-falának, hogy azt egyenesen oda nyársalhassa a deszkához.

A vér meghül a néző seregben.

— Jézus Mária! sikolt egy férfi hang; ne engedjék neki megölni!

Donna Atalanta ráér fölnézni a feje fölé s rámosolyog a részvétteljes kiáltozóra. Az csak Opatovszky volt bizonyosan. Most a bika rekedt bömböléssel tör előre; de mielőtt ellenét a deszkához szoríthatta volna, az hirtelen a két kezén fölfelé emelte az egész termetét, összefont lábaival az ég felé, fejével a bika homlokán, selyem volantjaival, csipke felhőjével olyan, mint egy kinyilt teljes mákvirág s ott marad a vadállat magasra emelt fején.

Erre aztán kitör a frenetikus tetszészaj. A clownok elő-ugrálnak a korlát mögül s belekapaszkodnak a bika uszályába. A páholyokból bokrétazápor hull alá. Opatovszkyt alig birják visszatartani, hogy ő is oda ne rohanjon a bika sallangjába csimpajkozni. A legyőzött vadállat pedig mogorva majestással lépdeli körül a circust, gyönyörű bokrétáját meghordva minden páholy előtt. Donna Atalanta lefelé fordított arcza úgy nevet a — felfordúlt világra vissza.

Igazán, csak az ő feje van a helyén, a többieké van elfordítva.

De senkié annyira, mint Opatovszkyé.

Már azt mégsem engedte el magának, hogy oda ne rohanjon a kijárathoz, mikor Atalantát leemelik a bika szarvairól.

— Princes! kiálta, összegyürt kalapját feléje nyujtva. Das war schrecklich schön!

S a megszólított pegadora, mialatt a senor mantilláját és rebosoját ráadta, hogy a tomboló kihívásra megjelenjen a közönség előtt, mosolyogva fordult oda hozzá s azt mondá neki — németül:

«Guten Abend, senor!»

Opatovszkyt csak az gátolta e szóra, hogy a pegadorával együtt ki nem röpült a középre, hogy elkapták a frakkja szárnyát. Magánkívül volt ettől a szótól: «Ő beszél németül! — ő megtanult németül! Hallották ezt?» Örömében lecsókolta a bohóczok képéről a piros szívet. Útját állta a visszatérő donnának. A hidalgó keresztbe tette előtte a lábát. Azt mellbeütötte vakmerően. «Elmenj spanyol! az apádat! (Ez már magyarul volt.) Mert megeszlek!» s nem volt visszatartható donna Atalantától: «Sie sprechen deutsch! Ein Wort noch deutsch!» senki el nem tudta gondolni, miként hozza ilyen nagy exstasisba ezt a magyar főurat Adelung nyelvének ily elsajátítása. A szép pegadora pedig eltakarva arczát a legyezőjével, hogy csak Opatovszky hallja szavait, ezt sugá neki:

«Morgen — fünf Uhr, — bei mir.»

— — — — — — — — — — — —

Ezzel aztán ő volt ledöfve, nem a bika.

Futott haza a diadalával. Vendégeket hitt. Elmondta mindenkinek a dicsőségét. Bevett vár, megnyert ütközet, meghódított ország ily örömficzánkolást nem idézett még elő. Minden ablakát kivilágíttatta a palotájának. S maga végignézte az egész lakomát, a mit czimboráinak adott, elhült előtte az étel a dicsekedés miatt s nem volt étvágya, úgy jól volt lakva örömmel.

— Isteni madonna! hogy állt ott: az égben tánczolva a lábaival; két kezével fogta az ökör szarvát. Így ni! Hozatott két széket s meg akarta mutatni, hogy hogyan csinálta a madonna? Az lett a vége, hogy betörte az orrát.

VAGY «URAM», VAGY «BOLONDOM».

Hiába keresné valaki mai nap azt a kis emeletes házat az Elend-Basteion, a hol a donna Atalanta lakott. Az egész vidék, bástyáival együtt, egész utczaszámra, áldozatul esett a városszépítésnek; nem is látni már olyan házakat többé Bécsben, mint az volt, az emeleten rococo-stylű kőerkélylyel; a nehéz kapu mellett egy kisebb utczaajtó. Az előtt rángatják a csengetyűfogantyut Kornél báró és Koczur, fölváltva, pontban öt órakor.

Opatovszkynak a fogata ott várt a kapu előtt. Két óriás szürke volt a hintó elé fogva, a minél nagyobbat a birodalomban nem lehetett találni: a sörénye, farka meg volt festve cochenillával rózsaszínűre. A hintó maga narancssárga. Ismerte azt már minden ember Bécsben.

— De tulajdonképen minek is jösz te ide is velem, mikor én légyottra jövök egy szép leányhoz ? kérdi a báró.

— Hát én az alatt, a míg a nemes báró a donnával értekezik, elfoglalom a senort valami discursussal.

— De hogyan beszélsz vele ? Nem tudsz te spanyolul.

— Hogy ne tudnék? Hát nem vettem belőle hét leczkét? A ki hét leczkén meg nem tanul spanyolul, az — legyen báróvá. Csak rám kell bízni.

Azalatt előkerült valahonnan a podagrás házmester s beeresztette az urakat a kis ajtón.

Az urak átadták a névjegyeiket a cerberusnak; azzal az fölvezette őket az emeletbe, még egynehány vasrácsajtót nyitogatva föl előttük, furfangos ugrózárak segítségével. Az ő kezéből aztán egy gyanus külsejű komorna vette át az urakat és névjegyeiket.

Opatovszky bevezetésül egy százpengőst nyomott a kapus markába, kettőt pedig a komornáéba, a miért a felső-kabátját lesegítette vetni. Koczur is adott az utóbbinak egy sokáig zsebben hordozott czukedlit, az előbbinek pedig egy papirosba göngyölt kétkrajczárost, a miről azt lehetett hinni, hogy huszas, a míg ki nem bontotta az ember.

Akkor bebocsátották őket az elfogadó terembe; tessék helyet foglalni! a névjegyeiket bevitték az urasághoz a mellékszobába.

Kornél nagy megelégedéssel látta, hogy mindazok a megtanulhatatlan nevü virágok, a miket ő a műkertésznél összevásárolt, itt vannak, és pedig nagyon megbecsülve, drága virágedényekbe vannak elhelyezve. Azt már elfeledte, hogy ezeknek is ő adta meg az árát: vagy tán meg sem nézte a számlát.

De különben is összhangzó volt azzal a terem pompás fölszerelése. A falakon remekművű aranyozott ezüst tálak: akkorák, mint egy paizs, sőt talán valóságos vért volt az valamennyi, a mit a tornában viseltek. Mindeniken ugyanaz a nemesi czímer. Heraldikai remekmű, öt paizsra osztva, a mikben levágott fejek, úszó gályák, delfinek és griffmadarak szerepelnek, napokkal és holdakkal vegyest. Ugyanaz a czímer nagyban is ki van függesztve egy niellóművű ezüstrámában, a mely alul góth betükben ez évszámot viseli: 1235. Fölül pedig a családi jelszót: «si non: non». Azonkívül látható a falon, egyszerű, de antik és füstös rámában egy egészen megbarnult pergamentre festve az ősi családfa, melynek egyes leveleire ily nevek vannak aranybetűkkel fölirva: II. Campeador! — Pizarro! — Dias del Castro! A lapis lazulival kirakott asztalon roppant ezüst medencze, a mi tele van hányva függőpecsétes levelekkel; a szögletben egy vasember áll őrt, leeresztett sisakrostélylyal, a mi alul a csontkoponya fogsora kivillog. Lángalakú kardokból, szaraczén szablyákból és harczi szekerczékből ellenben egész trophæum van ki-

rakva a kandalló fölött. Egy valódi spanyol grandnak a vendégvárakoztató terme ez.

A megnyiló oldalajtón kilép ő maga: — a hogy spanyol grandhoz illik, elől, a háta mögött bocsátva a leányát.

Idehaza ő is szokott divat szerint van öltözve, európai gentlemannek; úgyszintén a donna is. Alig lehet rájuk ismerni. Don Manuel mellőz minden szinpadi spanyolkodást; nyájasan szorít kezet a vendégeivel: míg donna Atalanta helyet mutat egy gobelin szövésű kereveten Opatovszkynak s maga átellenében telepedik le egy griff-lábú asztal mellé, melyen nagy zománczozott kapcsos könyvek állnak s azok között egy karcsunyakú japán-edény, egy szál pompás, soha szem nem látta virággal.

Donna Atalanta a legszerényebb egyszerűséggel van öltözve, nyakig érő izabellaszín cashmir ruhát visel, melynek volantjai fekete csipkével vannak diszítve; haja egyszerűen fésülve; egész alakja, tekintete egy elegáns, de házias kisasszonyé; e rendes hölgyöltözetben oly gyermetegnek tűnik fel, semmi sem árulja el a rendkívüli testerőt. Alig hinné el az ember, hogy ez az alak hajigálja a földre a Herculeseket, s ez küzd meg szilaj lóval, vad bikával. A szemei sem árulják el azt a szilaj tüzet, mely gyújtogatni szokott. Itthon, közelből, nőruhában oly szelid és okos tekintete van.

Koczur rögtön karonfogta a hidalgót s elkezdte magának magyaráztatni vele a családfa történetét, a mi hosszú és nevezetes história, az alatt az ifju pár beszélhetett — németül; a mit a hidalgó úgy sem ért meg.

— Uram! kezdé a szót donna Atalanta: ön nekem egy levelet irt, a mi engem meglepett. Elismerem, hogy ez a levél rendkívüli volt rám nézve. Én sokféle nyilatkozatoknak vagyok kitéve, nem kerülhetem ki. De ilyennel, mint az öné, még nem találkoztam. A többiek mind ajánlatokat tesznek. Szivét, vagyonát, életét kinálja minden ember. Igyekszik bebizonyítani, hogy mennyire elvettem az eszének nagyobb részét, s még a maradékot is nekem

ajánlja fel. Ön pedig elém áll, és nem kinál, hanem követel. — Tőlem kivánja, hogy én hozzak önnek áldozatot; tanuljak meg egy nyelvet, a mire semmi szükségem nincs; csak azért, hogy önnel beszélhessek rajta. — Ez engem meghatott. — Ez valóságos ember; nem fabáb, mint a többi. — Ennek lelke van. — Én még nem láttam eddig igazi embert; ohajtottam egyet látni.

Még ennél nagyobb hizelkedést Opatovszky Kornél nem hallott magáról: csak úgy szédült bele.

És daczára annak, hogy egyedül neki volt lelke ebben a házban, sőt talán ebben az egész városban, még sem akadt meg a fejében az a gondolat, hogy de ugyan mi módon tudott megtanulni ez a hölgy oly rövid idő alatt ennyire jól németül, hogy ilyen hosszú beszédet tud tartani? — A helyett még magasztalásokban tör ki.

— Ah, madonna, Si sprechen sehr schön deutsch.

— S higyje el ön, hogy ez a legnagyobb áldozat, a mit művésznőtől lehet kivánni. Nekem erre alig marad időm. A világ azt hiszi, hogy mi valami mulatságos életet folytatunk. Pedig alig van egy pihenésre való óránk s a lakomáink egyszerűbbek a nomádokénál.

— Oh, én tudom, tudom! szelelt bele Kornél. S azóta én is egy darab félsült marhaszelettel élek s éjjelre vizes pokróczba göngyöltetem magamat, — mint ön.

— Ön nagyon őszinte volt hozzám. Ez tetszett meg nekem nagyon. Én is ilyen őszinte akarok önhöz lenni. Hogy mindjárt első perczben ismerjük meg egymást. Önnek legelőször is meg kell tudnia azt, hogy mi kevély, büszke aristocraták vagyunk. Oh, kérem, ne nézegessen a családfa felé, a mit don Mánuel magyaráz. Nem mint hidalgók vagyunk aristocraták, hanem, mint művészek. A herczegi koronát soha se viselte büszkébb homlok, mint az olympi játékok koszoruit. Ezeket meg kellett előbb érdemelni. S ennek az érdemnek a tudata minket kizárólagossá tesz. Önök tapsolnak a merész, szilaj jeleneteknek, azt hiszik, az csak úgy magától jött, pedig ez művészet. Ön kivánt

megismerni, ismerjen meg. Én azt mind betanultam. És folyvást mindennap újra meg újra tanulom, ismétlem, hosszú nehéz próbákon keresztül. Ez nekem tanulmányom, szenvedélyem. Én azokat az állatjaimat, a mikkel együtt játszom, kicsiny koruktól fogva oktattam magamhoz; iparkodtam bennük az állati párát lélekké, értelmes szellemmé nemesíteni. Mi azokat a jeleneteket, úgyszólván, együtt gondoltuk ki. Úgy beszélek velük, mint jó baráttal. Minden szavamat megértik. S ők felelnek nekem, úgy, hogy én megértem. Én szeretem őket s ők szeretnek engem. Ah, az én «Kalifámat» még nem találtam emberre, a kiért cserébe oda adnám. Ez az a szilaj bika, a melylyel ön küzdeni látott. Mikor vége van a riadalnak, megnyalja a tenyeremet s a nyakát a vállamhoz dörzsöli, odatartva széles homlokát, hogy vakarjam meg az ujjaimmal. Megtehetném vele, hogy mikor a veres posztónak neki rohan, öklelés helyett letérdeljen előttem.

— Ah, a kedves Kalifa! Megengedi madonna, hogy tiszteletemet tehessem nála s én is megvakarhassam a homlokát?

— Teheti ön, csak ennivalót ne adjon ön neki, mert akkor öklel. Idegentől nem fogad el semmit. Ő is büszke, mert művész.

— Oh én nem leszek neki idegen. Ott fogok lakni az istállójában.

— Óvom önt még egyszer. Mi művészek csak egymás iránt vagyunk türelmesek. Mennyi pofont osztanak esténkint a bohóczok egymásnak! De meg ne próbálja velük egy idegen! A nympha engedi, hogy a derekát átölelje a faun a tánczban; de ugyanaz fakéregbe burkolja magát, ha Apollo kergeti.

Kornél el volt ragadtatva e czélzás által Daphne metamorphosisára.

— Ezentul hát eljárhat ön a próbáinkra. Bepillanthat azokba a titkokba, a mik a közönség számára el vannak leplezve. El lesz fogadva a mi aristocratikus zárt körünkben.

Ez, ez volt a legfőbb vágya Kornélnak.

— És aztán igen jó barátok leszünk. Ön megtartja, a min kezdte; s a miért önnek mindenki fölött előnyt adtam. Ön elfogad tőlem minden szivességet; de nekem nem kinál soha semmit. Én gyakorlom a nagylelküséget, ön pedig elfogadja azt.

— Nem, madonna, erre az alkura rá nem állok. Én nem akarok az ön házi koldusa lenni. Egyátalában nincs kedvem a koldus szerephez. Ön végtelen gazdag: azt tudom. Az én egész gazdagságom nyomorúság az önéhez képest. De még is van valamim, a mit önnek kinálhatok. Egyszer talán. Ön felfedezte, hogy nekem lelkem van.

— S azt ajánlja fel nekem? Vigyázzon magára sennor! A ki nekem a lelkét akarja átadni, az nekem vagy uram, vagy bolondom.

— Akár mind a kettő.

— Úgy látszik, nem értette ön meg az igazi értelmét a szavamnak. Nem ok nélkül mondtam azt, hogy mi müvészek, aristocraták vagyunk, hozzá vagyunk szokva, hogy királynőnek tekintsük magunkat, a kinek jobbágya a közönség. Estéink diadalok. Országunkat változtatjuk tetszés szerint, s a hol megjelenünk, ott hóditunk. Magunk teremtjük magunkat! S nemességünket nem osztogatja se császár, se király: még is velünk jár az. A vándor-czigánynak a meztelen szabadságát s a herczegek fényüzését együtt birjuk. A hogy a czigány odább viszi a sátorát, úgy visszük mi odább a palotánkat. Hozzászoktunk elpazarolni ma a kincset, a pompát, a mi körülvesz s holnap megint újra szerezni. Nekünk van adva Aladin mesés lámpája. Mivel válthatja meg tőlünk valaki azt a kincset? A nő, a ki művész, maga egy egész ember; nem fele egy más valakinek, a kinek őt még meg kell találni. — Ön eszes ember. Érti, hogy mit mondtam.

(Most sem értette biz az. Azaz, hogy értette, de azt gondolta, hogy hát ha másként is lehet.)

— No, hát csak látogasson meg ezentul is, mikor üres

napom van. Azt megtudhatja a szinlapról. Jöjjön fel a próbáimra. Szivesen látom. De egyet ismétlek. Arról, hogy a lelkét, szivét nekem adja, előttem ne beszéljen; mert így csak az szólhat hozzám, a ki vagy azzá tesz, a mi ő maga, vagy azzá lesz, a mi én vagyok.

E szóknál fölállt a helyéről a hölgy s olyan volt tekintetében, mozdulataiban, mint Diana, mikor Acteont szarvas-állattá változtatja.

Tehát: vagy uram, vagy bolondom.

Vagy te osztod meg velem a bárói koronádat, s hazaviszesz az apátvári kastélyba, vagy én osztom meg veled az én csörgő-sipkámat s jársz velem circusról circusra és ugrálsz a többi bohóczokkal az abroncson keresztül, a kik nekem egyenrangú társaim.

Ezt meg lehetett érteni.

Kornél azonban ravasz volt. A bolondot nem könnyű még bolondabbá tenni. Gondolta magában: hát ha csalni is szabad? Az igéret szép szó. Aztán abból az egy millióból még sok megvan. Valamikor egy nagy államférfi azt mondta egy nagy királynénak, hogy minden embert meg lehet venni; csak el kell találni az árát. «Még engem is?» pattant fel a királyné. — «Teszem föl: Sziléziával». Szólt a miniszter. — Hátha ennek a királynőnek is van valami Sziléziája?

Jónak látta nevetésre fordítani a nagyon komoly interwiewot. S azzal odalépett a nyitott erkély-ajtóhoz s ezzel a furcsa kérdéssel fordított egyet a párbeszéd tárgyán:

— Hogy tetszenek önnek, madonna, ezek az én lovaim?

— Igen szépek. Az a piros sörény a régi lengyel udvarnál volt a divat.

— Hát a hintóm?

— Jó izlésre mutat.

— Megengedi, hogy ennek a hintónak az ajtajára az ön czímerét festessem?

A hölgy különös mosolylyal nézett rá, aztán vállat vont.

— A hogy önnek tetszik.

De: elfogad ez olyan «lelket» is, a mi négy lábon és négy kereken jár.

Kornél pedig annyiba vette azt, mint egy boldogító «igen» szót a «leánykérésnél».

No, arra a bárói korona megosztására nem igen gondolt még; a műlovarrá lételre még kevésbbé! hanem az járt az eszében, hogy ha már két lóval be lehet hajtani ennek a hölgynek az «udvarára», hát négy lóval mi nem lehet még?

Viszonzásul adtak neki egy virágot, a mit a szép kezek maguk dugtak a gomblyukába.

— Hogy hivják ezt a virágot?

— Pelargonium.

(Még akkor Nelson teljes gerelye egészen ujdonság volt.)

— Ah!

— Nem a mi nevünk származik ettől a virágtól, hanem ezt nevezték el a kertészek a mi nevünkről. Ősöm, don Guzman, a ki Pizarróval együtt járt Tlenochtitlanban, hozta el ezt legelébb Spanyolhonba Montezuma arany-kertjéből.

— Esküszöm, hogy soha sem fogok más virágot viselni gomblyukamban.

Ez alatt don Manuel is elkészült a heraldicai fejtegetéseivel, a miket Koczur nagy kegyelettel hallgatott. Hét leczke után lehet is már az embernek jól hallgatni spanyolul.

A vendég urak kalapjaikat vették és búcsuztak.

A donna kezet szorított Kornéllal, s az úgy tapasztalá, hogy ez a legsimább bársonykéz a világon.

Don Manuel pedig kikisérte őket az előszobába.

Kornél megint nyomott egy száz forintost a komorna markába, mikor a kabátját feladta. (Úgy látszik, hogy a spanyoloknál nem szokás a főuraknak inast tartani, csak nőcselédet.) Figyelmezteté rá, hogy össze ne törje azt a virágot ott a gomblyukában.

A lépcsőn aztán Koczurnak eszébe jutott, hogy ott felejtette a sétapálczáját s visszaszaladt érte.

A hidalgó még ott volt az előszobában; a mint összetalálkoztak, mind a kettő elnevette magát. Aztán kezet szorítottak, úgy nevettek. Nem beszéltek hozzá semmit.

A hidalgó látta, hogy Koczur a pálczáját keresi: ő megtalálta, s odanyujtotta azt neki, aztán mikor az át akarta venni, jól a tenyerébe húzott vele. Arra meg Koczur kapta el a pálczát, s visszasózott egyet a hidalgó hátára. S ismét összenevettek.

Furcsa búcsúvételi mód ez a spanyoloknál!

Kornél megvárta Koczurt a lépcsőrácsozatnál. Ő már elfelejtette, hogy mikép kell azt fölnyitni.

— Te! mondá neki nagy örömmel, ő elfogadta az equipageomat! Érted, mi az?

— Az, hogy most gyalog mehetünk haza.

— Ostoba vagy! ő az én fogatomon fog járni s mindenki azt fogja hinni, hogy ő az én szeretőm.

Kornél ezt is nagy dicsőségnek tartotta.

— Hát a donna mit adott érte?

— Látod ezt a virágot itt a gomblyukamban? Tudod, mi ennek a neve?

— Tudom. Muskátli.

Pátts! Kapott egy pofont a képére.

Ennek a pofonnak pedig az a genesise, hogy a jockeyclubban a gavallérok egymás között donna Atalantát «donna Muskátli»-nak szokták nevezni, mivelhogy a pelargoniumnak csakugyan ez a népies neve. S ez Kornélt fölöttébb boszantotta.

— Ez a Pelargonia! Az ő családi viráguk. Ott van a czimerükben. Az ősük Montezuma ültette azt és hozta át Spanyolországba. No, ne haragudjál.

Azzal megcsókolta Koczurnak az arczát azon a helyen, a hol megütötte. Ez már bevett szokás volt.

A míg a köszvényes házmester ujra előkeczmelgett a csengetésre, a két ifjú úr tanakodhatott a kapu alatt.

— Jól van, mondá Koczur. Ez hát «foglaló». De hát mit kaptunk érte?

— Szintén foglalót. Meg van engedve az üres napokon látogatást tennem a háznál és minden próbáin megjelenni.

— Ez már valami.

A házmestertől aztán kikérdezte Kornél: «van-e itt istálló?» Van. «Hát kocsiszin?» Az is van. «No hát ki kell nyitni a kaput, be kell járatni a hintót, az itt marad.» A házmester ellenvetést akart tenni. Egy százas elhallgattatá. A hintót bejáratták az udvarra.

— Mennyi az évi béred? kérdé Kornél a kocsistól.

— Ötszáz forint.

— Itt van. Ezentúl donna Atalantát fogod szolgálni. Ha jól viseled magad, megjutalmazlak.

Be sem várta, hogy megköszönjék, futott ki az udvarból, vitte magával Koczurt is.

Aztán megint jutott valami az eszébe. Visszaszaladt. Még nyitva találta a kaput.

— Héj, kocsis!

Az már a lovakat kezdte leszerszámozni.

— Gyere ide. A lovaknak széna is kell, meg zab. Nesze kétszáz forint. Jól tartsd a lovakat.

Még egyszer visszaszaladt az utczaszegletről. Most már zárva volt a kapu, a házmesternek kellett csengetni.

— Majd elfeledtem. Ön hivassa ide rögtön a kocsigyárost s az én czímerem «mellé» festesse oda a Pelargonio czímert. Itt van egy százas.

— Csak az egyik ajtajára a kocsinak?

— Ostoba! Mind a kettőre. Itt a másik százas.

Most már aztán mindenről volt gondoskodva. Mehetett Koczur után, a kinek hazáig lihegő hangon beszélt el mindent, a mi társalgásuk tárgya volt az isteni Atalantával; össze-vissza, az elejét hátulra téve, keverve az igazat a képzelettel! hozzá adva sok nem mondott dolgot, s levonva belőle a tökéletes diadalra való kilátást.

Ezen az estén nem volt donna Atalantának dolga a circusban; azért ő sem ment oda, hanem a jockey-clubba sietett s ott mindenkinek elbeszélte az élményeit a legkörülményesebben, illendő változatokkal. Azt a históriai adatot, hogy a gomblyukában levő virágot Pelargoniának hivják, hogy azt Montezuma maga ültette, s donna Atalanta di Pelargonios szakitotta le és tűzte fel e helyre, minden embernek meg kellett ma tudni.

A tizennyolczadik ismétlésnél még azt a marginális észrevételt is hozzátette a commentator, hogy ezt a virágot egyedül a don Pelargonios családnak van megengedve a czimerében viselni Spanyolországban, a gomblyukában viselni pedig egyedül Opatovszky Kornélnak, Bécs városában. S a ki az ellen vét, azt Spanyolországban lenyakazzák, Bécsben pedig ő lövi agyon.

Örömében vesztett is kegyetlenül a tarokkban.

Most aztán már egészen megfelelő tér volt nyitva a bolondságának. Ő volt az első mindig a circus próbáin s fölmentette don Manuel di Pelargoniost a diva mantillájának őrzésétől. Ezt nem engedte magától elvétetni. Jó barátságot kötött a bohóczokkal, s arra is rá hagyta magát venni, hogy a társaság főkomikusával együtt egyszer a próbán ellovagolja azt a tréfás jelenetet, a minek a czíme «John Bull és a fia». Csak egy kis biztatás kellett volna neki, még nyilván is föllépett volna benne, telt ház előtt.

Napról-napra nagyobb bolondja lett e phantasiájának. Már nem is lehetett vele egyébről beszélni.

Büszke volt rá, hogy Atalanta senki mástól nem fogad el ajándékokat, csupán ő tőle. De azokkal lehetett is dicsekedni. A bikaviadal másodszori előadásánál (ezt közkivánatra többször kellett ismételni) egy pár szattyán topánkát ajándékozott a művésznőnek: mindegyiken hat solitair gyémánt volt gomb gyanánt. Jó helyre kerültek. Ott legjobban megbámulhatja azokat a közönség — a végjelenetnél.

Hanem ő még mindig nem kapott viszonzásul egyebet

a mindennapi pelargonium virágnál. Azt naponkint maga tűzte oda a mellére Atalanta. Azonban még odáig sem ment, hogy a kezét megcsókolja. Olyan volt az a szép hölgy, mint egy virágtárlat: «Kéretik a tisztelt közönség semmihez hozzá nem nyulni».

A circus próbáin nem csupán Kornélnak volt szabadalma megjelenhetni. A divat-arszlánok mindegyike bejáratos volt oda, a kinek sikerült ismeretséget köthetni gyalog vagy lóháton. Gyakran találkozhatott itt Diadém barátjával is a többek között.

Egy reggel a próba közepén belép a manégebe Diadém úr. Opatovszky meglátja, hogy egy pelargonium van a gomblyukában. Nézi lorgnettel: az bizony Montezuma szent virága. Egyenesen rámegy s azt kérdi tőle brusque megszólítással:

— Hogy meri ön a gomblyukában viselni ezt a virágot?

— Mit? Ezt a «Muskátlit?»

Pátts! Már akkor ott volt az ábrázatján a pof...

...Fatális helyzet! Hiszen azt mindenki tudja, hogy Opatovszky bolond; úgy osztogatja a pofonokat, mintha bérmálna. Négyszem közt nem is venné azt az ember számba, visszaadná neki s ki volna egyenlítve a dolga; de nyilván tíz más gentleman előtt kapott pofont nem lehet egyszerűen nyugtatványozni s aztán elkönyvelni.

A többi urak természetesen rögtön közbevetették magukat s nem engedték, hogy még a próbát is megzavarja ez az intermezzo. Opatovszkynak haza kellett menni s otthon várni a cartellvivőket, a kik majd mindjárt jönnek.

— Átkozott história! dörmögé Diadém úr Koczurhoz. Erre nem voltam készen annál a bolondnál. Már most mit csináljak vele? Meg kell verekednünk. Ha agyonlövöm, dugába dől az egész ráépített tervünk, ha pedig nem lövöm agyon, ő teszi meg nekem, kitelik tőle, a milyen bolond.

— Ne féljen semmit, majd elcsinálom én ezt. A kihivó fél adja a pisztolyokat, de a kihívott párbajsegéde tölti azokat meg. Az én leszek.

— Jaj, barátom, így az nem fog menni. A másik két secundans is ott lesz, s az nem engedi, hogy vaktöltéssel lőjjünk.

— Hát hiszen nem lesz az vaktöltés. Csak rám kell bizni. Én adom hozzá a golyókat. Azokat készítem jóféle diachilon flastromból, a miket meghengergetek plajbászporba, akkor azok egészen hasonlítanak az ólomgolyóhoz. Megesküszik rá, a ki látja.

— Furfangos egy ficzkó ön, Koczur.

Úgy történt, a hogy mondá. Másnap megverekedtek. Koczur töltötte a pisztolyokat, megmutatva mindenkinek, hogy valósággal beleereszti a csőbe a golyót, a mit Opatovszky különösen követelt. Ő ölni, vagy halni akar.

Valósággal dühös volt. Egyenesen oda szaladt a barrière-re s húsz lépésről czélzott az ellenfelére keményen.

Diadém úr a bal kezét a szája elé tartotta. Félt, hogy még belelő azzal a flastrommal. Szerencséjére nem talált.

Most aztán ő fogta fel a pisztolyt. Opatovszky arcza elsápadt, halálfiának érezte magát. A lövés eldördült. Kornél nagyot kiáltva kapott az arczához s végig esett a gyepen élettelenül. Segédei és az orvos odarohantak hozzá. E catastrophára Diadém úr segédei egyszerre iramodtak keresztül a bozóton, s holnap ilyenkor ki Svájczban lesz, ki Belgiumban. Diadém maga ott maradt, elbámulva, mintha a földbe nőtt volna. Meg nem foghatta a dolgot. Mégis agyonlőtte volna Opatovszkyt? Azt hirtelen felkapták a segédei s vitték a kocsijához.

Diadém hátramaradt. Tudta, hogy Koczurnak oda kell még hozzá jönni.

Csakugyan visszatért.

— Hát mi történt?

— Gyerünk a bokorba, mert meglátják, ha együtt beszélünk. Hahaha!

— Ön nevet?

— Hogy a patvarba ne? Az a bolond flastromgolyó a pofája közepén találta a barátunkat.

— S odaragadt?

— Az ám. Jó, hogy a kezével eltakarta.

— Mit mondott az orvos, mikor meglátta, hogy a seben már flastrom is van?

— Azt mondta, hogy ez unicum a külgyógyászat történetében. Beragasztottam egy ezressel a száját, hogy értekezést ne irjon róla a Medicinische Wochenschriftben. Egyébiránt Kornél csakugyan megsebesült. Az a bolond diachilon birt annyi erővel, hogy egy zápfogát kiüsse s a bőrt is fölrepeszté az arczán.

— Most már szaladjunk, mert jön a rendőrség.

E szerint mégis teljesen indokolva volt, hogy a megsebesültet ágyba fektessék s orvosi ápolás alá vegyék. Egy kiütött fog, meg a felrepedt bőr nem tréfa dolog.

De megvan ennek is a kellemes oldala. Egész nap jönnek a látogatók, a jó barátok: tudakozódni hogyléte felől. Az orvos és assistensei egy perczre sem hagyták el az ágyát s figyelmeztetnek mindenkit, hogy ne kényszerítse beszédre a szenvedőt.

Délfelé várják nála a sebláz bekövetkeztét.

De előbb még a gyönyör visiója jelenik meg előtte.

Egy ajtónyilásnál ki lebben szobája küszöbén be? Maga az istennő, ő az: Atalanta. Fátyolát hátravetette arczáról s nagyon halovány. Szemei ki vannak sirva. Leül az ágya szélére s két keze közé fogja hőse kezét. Az a hetedik mennyországba képzeli magát. A hölgy int neki, hogy ne beszéljen. Sebe fölszakadhat. Ő sem szól semmit, csak egyre magnetizálja azokkal a nagy spanyol szemeivel.

Opatovszky bágyadtnak érzi magát. Természetesen a vérvesztés miatt. És mégis egy nagy merényletre szánja el magát. Megkisérti a kezében tartott kezet ajkaihoz vonni. És ime sikerül. Azt az aczél kezet, melyet egy szilaj mén, egy vad bika nem bir helyéből elhúzni, ez a lankadt kéz odáig tudja vonni a lehetetlenségig, egy férfinak az ajkáig, mely azt az élő bársonyt nem érintette soha.

Sikerült neki egy csókot nyomni a kezére. Ah ez a küzdelemhez méltó pályadíj volt!

Képes lett volna rögtön felugrani, ha az ápolói le nem fogták volna.

Atalanta ovatosan visszavonul s némán int neki, hogy kimélje drága egészségét. Aggódik miatta.

— Mikor fog ön föllépni? kérdi tőle a sebesült lovag.

— Addig nem, a míg ön fel nem gyógyult! viszonzá hévvel a delnő s arczára rántja fátyolát, hogy pirulását eltakarja s e szók után elfut a szobából.

— Nem álom volt ez? kérdezi az ágyban fekvő. Tünemény ábrándképe. Ébren vagyok-e?

— Ébren, ébren! Hogy ne volnál ébren? kiált egy ismerős hang, s beront az ajtón a volt ellenfél: Diadém úr, lovagias szokás szerint sietve látogatását tenni a megsebesített ellenfélnél. Én is találkoztam vele! Lásd, te szerencsés kópé! Ezt nekem köszönheted.

— Köszönöm! Köszönöm! rebegi a bekötött fejű: megragadva látogatója kezét: barátom! Egyetlen, igazi barátom. Hadd öleljelek meg! S össze-vissza csókolta elragadtatásában. Ő itt volt! Itt ült az ágyamon, a hogy most te! Így csókoltam meg a kezét, a hogy most a te arczodat. Így! Így!

Diadém úr alig birta a fejét kiszabadítani a karjai közül.

— Áldott legyen a golyó, mely ezt okozta.

Még így nem áldották a diachilon flastromot, a mióta Hyppocrates feltalálta.

— Csendesen, kedves barátom! Légy most nyugodtan. Ne bocsássanak most többé hozzá senkit!

Az orvosok, az órával kezükben álltak az ágy körül, s számlálták az érütéseket, várva a sebláz beálltát: suttogni sem volt szabad, csak diákul.

Künn a negyedik teremben pedig a látogatók a pamlagokba, karszékekbe vagdalták magukat hanyatt a kaczagás miatt. Koczurnak már az állkapcsába állt a görcs a nagy röhögéstől.

KI LESZ NAGYOBB?

Illavay csak nem tudta megtagadni a régi hajlamait. Most ügyvédi gyakorlatot folytatott. Ügyfelei értesítették őt unokaöcscse bécsi kalandjairól, a mire ő még egyszer rászánta magát, hogy Temetvényi grófnak levelet irjon, figyelmeztetve őt a nagy veszélyre, a mi családját fenyegeti s a minek nagyon végzetes következményei lehetnek. Arra kapott a gróftól következő tartalmú levelet:

«Különösen tisztelt uram!

Fölöttébb lekötelezve érezzük magunkat azon szives gondoskodásért, melyben ön házunkat részesíti. Az ifju Opatovszky bohóskodásairól nekünk is van tudomásunk, de mi azok miatt különös aggodalmat nem táplálunk. Az ifjúságnak ki kell formia magát, jobb előbb, mint utóbb. A tréfák, a miket közös védenczünk elkövet, nem esnek komolyabb beszámitás alá, nem vonnak maguk után következményeket s nem zavarnak meg semmi viszonyt. A mi körünkben azokat csak kedélyvillanásoknak nevezik. Megeshetik, hogy az érintett kalandok Kornél vagyonán érzékeny csorbát fognak ütni, de ez a mi indulatunkon ő iránta semmit sem fog változtatni; ez iránt teljesen megnyugtathatjuk önt. Még egyszer hálás köszönetünket fejezve ki önnek rokonságsugallta figyelmeztetéseért, maradunk stb.»

— Hát kellett ez neked? mondá magának Illavay, mikor ezt a választ elolvasta. Most ezek azt hiszik, hogy te vissza akartad hizelkedni magadat náluk s eljöttél rágalmazni az ő választottjukat! Megkaptad a magadét érte. Az a másik még a hét főbűnnel is többet ér, mint te a hét erénynyel. Bizonyos körökben nem is bűnök azok, csak bohóságok: az ifjúkor kedélyvillámai. Csak az olyan embernél bűn az ilyesmi, mint te vagy. Nálunk nem esik beszámitás alá. Mit avatkozol a mi ügyeinkbe?

Föltette magában, hogy jövőre, a hol még ezt a két nevet kimondani hallja, onnan elfut.

Hanem azért, hogy Illavaynak ilyen választ küldött a gróf, az a levél nagy szeget ütött a fejébe. Felkereste rögtön a leányát.

— Pálma! Nekünk fel kell mennünk Bécsbe; még pedig hosszabb időre.

Pálma gyanított valamit.

— Az egész téli időt itt töltöttük falun s most a tavaszi időkre megyünk fel? kérdezé.

— Még hátra van az utolsó udvari bál.

— Lesz ott nekem valami dolgom?

— Lesz. Most irt nekem valaki, hogy ez a házasság erősen veszélyeztetve van Opatovszky szeszélyei által.

— «Illavay» irt.

— Kitaláltad.

— Azt irta, hogy a vőlegényem belebolondult mindenféle tánczosnőbe, szinésznőbe s azokkal foglalja el magát! S ez sérti «őt?» Nem irtál neki vissza, hogy soha se rontsa vele a kedélyét. «Engem» nem sért. Miattam mulathat a vőlegényem, most és ezentul, a hogy akar.

— Ilyenformát válaszoltam igen is Illavaynak. De előtted nem titkolom a veszélyt. Opatovszky nagyobb bajba ártotta magát, mint a mi egy hóbortos kalandon szokott végződni. Az a nő, a kinek a hálójába került, nem valami közönséges modern Aspasia, a ki csak a martalékainak a vagyonát akarja elhalászni. Ennek több kell. Ez nem a mámorral lánczolja magához a rabszolgáit; hanem a szomjaztatással. Ez egy kifinomított cselszövő, minden érzéki gyöngeség nélkül. Veszedelmesebb azoknál, a kik szépségüket eladják. Ez nem elád, ez vesz. Közel van hozzá, hogy megvegyen rajta egy embert, a ki neked vőlegényed. Ez a hirhedett Atalanta.

— S ezért kell nekem most fölmennem Bécsbe?

— Ezért.

Pálma keserűen nevetett; aztán lecsüggeszté a fejét s kezeit összekulcsolá.

— Hiszen vétettem nagyot; jól tudom. De hogy ily hamar utolérjen a büntetés, hogy ily keserűen bünhődjem érte; azt nem hivém. Hogy én nekem most a jegyesem után kell mennem és versenyre szállnom érte egy abelérával, a ki fejtetőre állva mutogatja magát a közönség előtt! Nekem! — Ah! Ilyen megaláztatás nem érte a Temetvényiek czímerét akkor, mikor a zászlójukba Dózsa pórhada törülte a bocskorát! — Én vívjak meg: egy Atalantával! s a pályadíj: egy Opatovszky Kornél! — Istenem! Én Istenem!

— Ennek meg kell lenni.

— Jól van. Meg lesz. Tessék megparancsolni, mikor menjünk! Minő pompát, minő jelmezeket vigyek magammal? Megértettem a feladat egész súlyát. Híven fogom azt teljesíteni. Megjelenek az arénán. — Előveszem, a mit tanultam. — Aztán dőljön el, hogy melyikünk hát a nagyobb komédiásné: az-e, a ki mindent megmutat, vagy az, a ki mindent eltitkol?

— — — — — — — — — — — —

E hölgytornában nem maradt Pálma grófné segítség nélkül. Kornél báró alig gyógyult fel párbajsebéből, a mint kap egy hosszú levelet a csehországi hadparancsnokságtól, hogy mint tartalékos tiszt, siessen berukkolni rögtön és azonnal az ezredéhez. Ezzel pedig nem lehet disputálni. Opatovszky azt hitte, hogy rettenetes nagy baj lehet a hadseregnél, ha már ő rá is szükség van. Hát csak felvette ismét a dzsidás egyenruhát: ebben búcsuzott el Atalantától. Ez alkalommal könyeket is látott ragyogni a bűbájos hölgy szemeiben, a mik csak azon biztatásra engedtek helyt a mosolynak, hogy a távolból is sűrűn fognak egymással levelezni. Azt bizonyosan meg is tartották. Atalanta minden nap irt Kornélnak. S a levél nagyobb csábító, mint a szó, mert azt újra meg újra el lehet olvasni: s ha a toll hegye oda irja a levél végére az

ezer meg százezer csókot: az a szomjuságot csak fölkelti, de el nem oltja.

Kornél ezrede Prágában állomásozott.

Egy napon az ezredparancsnok felhivatja magához s tudatja vele, hogy a jövő héten a bécsi várlakban udvari bál fog tartatni s arra minden ezrednek a tiszti karából két tag hivatalos. Opatovszky báró van kiszemelve egyiknek.

Ennél kellemesebb kiküldetést nem találhattak volna ki Kornél úr számára. Kapott hozzá egy egész hétre való szabadságidőt.

Be kellett jelentenie, hogy mikor indul. Még ma az esti vonattal.

Repülni szeretett volna.

Az egész úton veszekedett a kalauzokkal, hogy minek megy a vonat olyan lassan? hiába magyarázták neki, hogy ez vegyes vonat. Untában minden állomásról táviratozott Atalantának, hogy jön; nem gondolva meg, hogy éjjel a házmester a táviratokat mind a feje alá rakja s rajtuk alszik.

Az utolsó félórának már minden perczét számlálta: az a leghosszabb idő a világon! Végre berobogott a vonat a bécsi indóházba. Kornél az ablakból kihajolva leste, hogy nem várják-e?

Persze, hogy várták.

De nem az, a kit ő ohajtott; hanem valaki, a kiről régen el is felejtkezett már, hogy van a világon: a kedves Temetványi Ferdinánd gróf.

Pedig ennek nem is táviratozott, hogy jön.

Szörnyen örültek, hogy megláthatták egymást. Össze-vissza ölelkeztek, csókolóztak.

— Az udvari bálra jöttem; mondá Kornél.

— Mi is arra jöttünk fel.

— No ez dicső! Meddig maradnak itt?

— Egy hétig.

— No az dicső! Én is épen addig maradok. Hol vannak szállva?

— Hát a saját palotánkban. — A Temetvényi-palotát nem ismerné ön Bécsben?

— Úgy? igaz! Pardon. Egészen konfúz vagyok.

— Ott még önnek is tudunk helyet adni. Egész külön lakosztály áll a rendelkezésére. Hisz nem vagyunk egymásnak idegenek.

Erre a szóra Kornél kissé megmerevítette magát.

— Kérem. Nekem magamnak is van palotám. Benne van Koczur, mint major domus.

Most azután a grófon volt a sor pantomimikát csinálni. Felhúzta a vállait s a kezeit dörzsölte.

— De hát, édes Kornél, ön még nem tudná, — hogy ezzel a palotával mi történt?

— Tán leégett?

— Valamivel még rosszabb. Önök elmulasztották a második részletfizetést teljesíteni s a határidő után a volt tulajdonos visszavette azt. Most már nem az öné.

— De hisz én százezer forintot fizettem rá.

— Az ott veszett; úgy volt a szerződés.

— Koczur nem irt nekem erről semmit.

— Nem ám: mert őtet meg hazaküldték s internálták Vágujhelyre, mint foglalkozás nélküli egyént.

Kornél agyonlőtt embernek érezte magát. Csak az uniformis tartóztatta, hogy ríva nem fakadt.

A gróf aztán megveregette a vállát.

— No, ne verje önt le az az elvesztett százezer forint. Máson is megesik az. Hanem máskor a szerződéseit bízza gondosabb emberekre. Bécsben nem lehet azokat olyan patriarchalisan venni, mint régen odahaza minálunk. Verje ön ki a fejéből azt a kis kellemetlenséget. Jöjjön a körünkbe, majd iparkodunk azt önnel elfelejtetni. Pálma is itt van.

Opatovszky még ennyire hadifogolynak nem érezte magát, mint ezuttal! Adieu már donna Atalanta! Megfogta a karját a leendő papa, s viszi magával a czímeres hintóhoz: betolja maga elé s ráül a köpönyege szár-

nyára: onnan nem szállhat ki elébb, mint mikor a hintó a nagy ódon kapuboltozat alá begördül. Ez pedig a börtön: a Temetvényi-kastély.

Ki lehet innen szökni! gondolta magában a fogoly.

Hanem aztán tapasztalá, hogy nagyon jó stratagéma van ellene kigondolva.

Alig foglalta el a lakosztályát, mely három szobából állt, a midőn jött hozzá a komornyik, a kit már olyan jól ismert Gargóvárról s hozta számára ezüst tálczán egész halmazát a mindenféle leveleknek, a miket számára leendő ipa ura palotájába küldöztek: a saját palotája elrepülvén a légbe.

Azokban mind meghivások, rendeletek voltak a hét minden napjára.

— Ha megengedi a báró úr, majd én fölbontom a leveleket és osztályozom, ki melyik napra szól? délelőttre, délutánra, estére? hogy rendben legyenek.

— Ugyan tegye azt.

Volt ott hivatalos rendelet katonai elöljáróságoknál teendő jelentkezésre, meghívás az udvari bálra az udvarmesteri hivataltól. Felhivás tisztelgésre az összes tiszti karral az itt időző Radeczky tábornagynál; díszelőadásra az új török nagykövet tiszteletére. Volt ott azután egy bizalmas közlemény a térparancsnokságtól, melyben az itt időző katonatisztek figyelmeztetnek, miszerint a legközelebbi hét nap alatt estétől reggelig a szállásaikon tartózkodjanak; mert valamelyik éjjel, felsőbb parancsra, próbaallarm fog veretni, hogy hány percz alatt tud a helyőrség kirendelt helyén fegyveresen sorakozni. Kiki tudja meg, hogy mely kaszárnyához tartozik. — Következik egy meghivás Westmoreland herczeg angol nagykövet tánczestélyére, összekötve nagynevű művészek hangversenyével. Azután meghivás báró Augusztin, katonai szaktudós felolvasásaira, minden fegyvernembeli katonatisztek számára. Práterkocsizás. Azután egy temetkezési parádé: egy Pestről Bécsbe hozott magas állású

hadvezér végtisztességére. Azután: ő felsége a görög király fog megérkezni. Nagy hadseregszemle, és a többi, és a többi. Nem maradt itt annyi idő, hogy donna Atalanta regényét tovább lehessen folytatni. Azonfelül még mindenütt a gallérjához ragadva a Temetvényiek atyafiságos kezei.

«Megálljatok csak, gondolá magában, majd találok én ki valamit, hogy tőletek megugorhassam.»

A mint a komornyik dátum szerint rendbe szedte a meghivásokat, ő is készen volt az átöltözéssel; a gróf egyik fogata már ott várt rá: ez volt a mozgó börtön, ez vitte a katonai elöljáróságokhoz, a kiknek be kellett magát jelentenie. No, most innen megugrom, gondolta magában. Nem lehetett. Mintegy véletlenül útjában találta egyik katonai bajtársát, egy fiatal grófot, a Temetvényieknek nőágról való rokonát, az karonfogta, elvitte magával a carroussel vezénylőjéhez, beiratta, lovat választott a számára. Dámája már van: Pálma grófnő. De a jelmez végett előbb azzal kell beszélni, hogy minőhöz van kedve, mert az összetartozó párnak összhangban kell lenni; tehát a bajtárs visszavitte szépen a Temetvényi-palotába s Kornél úrfi azon vette észre magát, hogy megint csak ott van a börtönben s Atalanta helyett Pálma grófnőt látja maga előtt.

Nagyon örültek egymásnak. A cousin elmondta, hogy miben járnak. Akkor aztán előszedték a jelmezképeket: válogattak, tanakodtak: melyik fog jobban illeni. Czifraságról levén szó, ebben már Kornél is örömét találta. Pálma ó-német jelmezhez hajlott, de Kornélnek meg az volt a kivánsága, hogy ő szaraczén lovag legyen. Pálma volt a ki engedett. Így tehát ő is török Kadinának fog öltözni.

A cousin aztán magukra hagyta őket.

Kornél pedig azt gondolta, hogy most itt az alkalom egy kis összekoczódást kezdeni. Ők némi izetlenkedéssel váltak el az eljegyzés napján egymástól. Ezt lehetne folytatni.

— Tudja, miért választottam azt a török jelmezt, kérdé Kornél. — Azért, mert ez arra a bizonyos török herczegre emlékeztet, a kiről ön olyan szép verset szavalt. Még most sem mondja meg, hogy ki irta azt a verset?

Pálma vette észre a kitörési szándékot s szépen bevágta az utját. Csupa szelídség és jó kedély volt ezuttal.

— Hát miért ne mondanám meg? Önnek a nagybátyja az: Illavay.

— Ah! Az alattomos. A nagy mogorva prózai ember! És ő verseket irt. És ő verseket tanított be önnek. Vallja meg, hogy ő szerelmes volt önbe!

— Mi nagyon becsültük egymást.

— Csakhogy tudom! No ezzel szépen fogom őt majd boszantani.

— Azt nagyon rosszul tenné ön. Neki mi nagyon sokkal tartozunk. Ő minket igen nagy veszélytől szabadított meg, a mi különösen rám nézve iszonytató volt; a saját életét koczkáztatta értünk valódi hősi módon. Mikor gyémántjaimat elrabolták, ő átment az oczeánon, hogy azokat visszaszerezze. És különösen ön nagyon sokkal tartozik neki. Kétszer mentette meg önt a haláltól. A másodiknak én magam tanuja voltam: az ő keze tartotta fel a pallost, mely az ön feje fölé volt emelve. Pedig csak hallgatnia kellett volna, csak helyéből meg nem mozdulnia, s most ő volna az ön birtokainak örököse. Illavay az egész világra nézve egy nagy, nemes lélek; önre nézve pedig több, mint az édes atyja. Önnek azt az embert szeretnie kell.

Brava, bravissima! Tapsolhatunk. Ez a jelenet igen jól sikerült. Felmagasztaltuk Illavayt, — azért, hogy megtartsuk magunknak Opatovszkyt. Mert ha még azt is megteszi Kornél, hogy Illavayt insultálja azzal, a mit Pálma elárult felőle, akkor nem volna egyéb hátra, minthogy a szeme közé vágja a jegygyűrűjét s kidobassa az inasaival őt, egész kis királyságával együtt, az ajtón.

Azonban a nemes páthosz nem veszett kárba, Kornél-

nak lágy szive volt, mint a viasz: minden benyomásra átalakuló. Ez emlékekre elérzékenyült. Megcsókolta Pálma kezét és megtért.

— Igaza van, kedves Pálma. Ön az én jó angyalom. Lássa, nem vagyok én rossz ember. Ön engem egészen jóvá fog tenni, meglássa. Megengedi ön nekem, hogy én önt nagyon, nagyon szeressem?

— Hiszen azért kötjük össze életünket.

És azután tovább is igen jól játszotta szerepét Pálma grófnő. Szelid, átadó kedélyével csendesen visszahódítá hóbortos vőlegényét. Iparkodott kedvében járni; s aztán felvette vágytársnéjának saját fegyverzetét s a tulajdon harczterén versenyzett vele: lóhátra ül és bemutatta müvészetét a carroussel próbáin s a koronás látogató tiszteletére rendezett díszelőadáson. És Kornélnak, ha minden ember nem mondta volna is, saját szemeinek el kellett hinnie, hogy az ő menyasszonya a legbájosabb jelenség az egész tündéri csoportban: kivált ebben a keleti jelmezben olyan volt, mint az ezeregyéjszakai mesék földfeletti tüneménye. Imádnia kellett!

A mint beleszeretett a menyasszonyába, úgy kiszeretett abból a másikból. Az a másik volt a láz, emez a kigyógyulás. Nem kellett már őrizni, kisérgetni: megjött magától. Ha megszabadulhatott a hivatalos szertartásokból, sietett a menyasszonyához s estélyeken, társaságokban odacsatlakozott hozzá s ki nem fogyott a bámulatából. Hagyta magát általa vezettetni, mint egy gyermek.

Pálma meg volt győződve tökéletes diadaláról.

Pedig még hátra volt a vendégszerepből a jutalomjáték, a chef d'oeuvre: a pièce de resistance: a megjelenés az udvari bálban, a mi annyi sebes dobogást okoz olyan szíveknek, a mikben csupa kékvér lüktet.

Ez a hetedik nap estéjén következik. Pálma grófnő egy nagynénje, herczeg * * * * né vezetése mellett jelenik meg mindezen nyilvános ünnepélyeken, a ki Innsbruckban lakozik, s ez ünnepélyre maga is a Temetvényi-palotában

szállt meg. Itt van a két család minden ija-fia, s azok úgy körülfogják, úgy őrzik, úgy gondozzák Opatovszky Kornélt, hogy az nem tehet egy lépést, nem vethet egy pillantást, nem ejthet ki egy szót, a miről tudomást ne vennének. A Szent Hermandad, a szabadkőmüvesség, az orosz rendőrség nem őrzi úgy a maga gyanus embereit, mint őt ezek.

Az is nagy befolyással van a kedély-állapotára, hogy egész nap el van foglalva.

A democrata publikum ugyan ezt nem akarja elismerni foglalkozásnak, de próbálná csak meg egyszer, hogy mit tesz az, a mit magas körű mulatságnak neveznek? hej hogy kérezkednék a műhelyébe vissza! — Nagy munkát végzett ő mindennap. Nem volt ideje a henyélésre, pedig, mint tudjuk, ez a sátán párnája. A szinházakba s a Burgba és a nagy operába együtt járt Temetvényiékkel; onnan thea-estélyekre mentek; azután haza kocsiztak. Éjjel gyalog kimenni az utczára katonatisztnek nem lehetett, mert az alarm-rendelet miatt otthon kellett tartózkodnia; a ki az ellen vétett, azt az őrjárat bekisérte a kaszárnyába s szobafogságot kapott. Összevágott szépen a földi és a mennyei gondviselés, hogy az elvesztett fiút az övéinek teljesen visszaadja.

— — — — — — — — — — — —

Ki irhatna le egy udvari bált a bécsi császári várlakban? A benn-élőnek is nehéz az, hát még egy odavetődött egynapi bámulónak!

Háromezer vendég, a kik közül minden ötödik mágnás, minden tizedik tábornok, minden ötvenedik volt vagy levő, vagy leendő miniszter, s minden ötszázadik — ismerős. E nemzeti díszruhák, s katonai egyenruhák, rendjelmezek, paszomántos frakkok, papi talárok egész gyülevésze, a miben a sporadice felmerülő fekete frakk úgy tünik fel, mint a ragout-levesbe esett légy. És mindez behintve a világ minden országainak rendkeresztjeivel és csillagaival. Valódi Kis-Európa. Magyar beszéd, német

szó, francia, horvát, cseh, lengyel olasz discursus egymással tőszomszédságban. Járni nem lehet, csak furakodni. A colossalis trónteremtől kezdve, melynek oszlopközei egész erdejével vannak diszítve az exoticus virágoknak, a csupa gobelinszőnyeggel bevont melléktermekig, valamennyi egy tarka hangyabolytól nyüzsög, egy czifra élő mozaik az, csupa férfiakból. A tömérdek katonai egyenruha vegyítve a máltai lovagok lángpiros és arany, a németrend lovagjai fehér és ezüst jelmezeivel, a püspökök violaszin, a cardinálok biborvörös talárjaival, a diplomaták aranyhímzésű frakkjaival, a magyar és lengyel főnemesek sujtásos, bogláros díszöltönyeivel. Hanem azért, hogy olyan tarka, mégis szomorú társaság az. Egy bál — csupa férfiakból. A hölgyek a belső elfogadási termekben vannak, a hol az anyafőherczegné cerclet tart. S a hőség Nabukodonozor kemenczéjét kezdi megközelíteni. Egy-egy titkos sohajtás hangzik el a «buffet» után. Sok sarkantyus vitéz szeretne már otthon lenni s a csizmáitól megszabadulni. — Végre megkondul a jeltadó kamarásbot, az udvar jön ki a belső termekből s vele együtt a hölgykoszoru, a diplomatiai kar s a püspöktestület, az a három elem, mely a világot kormányozza. A férfi-tengerben egy szűk meder nyilik, a melyen átkigyózhat az emberi nem szebbik fele, (nem a püspököket értjük) és — mint az Amazon folyamról irják, hogy még a tengerbe ömölve is messze megtartja a kék szinét, — így vonul keresztül a tarka tömegen, csupa fehér és halvány szinű öltöny, keresztül a gobelinek szobáin, a nagy tróntermen: ott azután valamerre eltünik. Valami zenét is lehet hallani: de azt már kevesen élvezik, az ezernyi férfi sereg omlik az álarczos bálok redoutja felé, a hol a férfi-buffet van berendezve. Csak igen kevesen, a beavatottak birnak sejtelemmel arról a mellékajtócskáról, melyen át a hölgyek eltávoztak a külön étkező-szobákba, a hová őket csak nagyon kiváltságos alakoknak lehet követni az erősebb nemből. — Ez azután egy festőt két-

ségbeejtő látvány! — A mi egy monarchiában féltve őrzött szépség és ragyogvány, feltalálható mind egy rakáson. Tengere a selyemnek, fellegei a csipkének, tejutja a gyöngynek és gyémántnak s örvénye a szépségnek! Kép csupa fényből, minden árnyék nélkül. Vakító felhők, hófehér keblekből és vállakból, villámlobogás szép szemekből, szivárvány gyémántözönből. Ez élő apocalypsisba jutott bele Opatovszky is. Szabad volt neki, mint declarált vőlegénynek, menyasszonya után menni. S még ez olympi versenyében is a büszke szépségeknek, azt mondá neki minden suttogó szó, minden elbámuló tekintet, hogy az ő választottja a legragyogóbb tünemény e fény közepett. Ez a szép kisértet, mikor körülragyogja minden özöne a dicsfénynek, olyan abban, mint egy szent alak.

Opatovszky egészen meg van igézve. Fényes főurak ereszkednek le hozzá, üdvkivánataikat átadni ahhoz a szerencséhez, hogy e büszke szépséget magáénak mondhatja. Nem is tud betelni a nézésével. Nem, ilyen hókebel, ilyen márványkarok, ilyen hattyunyak, ily deli termet nincs több a világon! Övé az aranyalma! Ezuttal Junó győzi le Venust!

Egy érdemcsillagokkal tele aggatott úr beszél Pálmával, kinek eltávozta után odainti magához Kornélt a grófnő; s a míg az pamlagja támláján áthajolva, pihegő keblén felejti bámuló tekintetét, azt sugja a fülébe:

— Ő excellentiája, a hadügyminiszter, kegyes volt velem tudatni, hogy önnek szabadságidőt adott két hónapra.

Kornél idvezültnek érezte magát. Hisz ebbe a menyegző napja is beleesik, s a mézes hónap. Itt maradhat hát Bécsben.

Meg volt neki engedve, hogy egy tabourettre leüljön menyasszonya mellé s ott táplálja magát gyümölcskocsonyákkal. Tündérországban nem szokás enni, csak nyalánkodni. Itt nem azok a tündérek laknak, a kik a bálban pezsgőt isznak s a lábukat fölteszik az asztalra.

Hanem azért egy dolgot itt is megtesznek: azt, hogy pletykáznak.

Az istennők sem élhetnek a nélkül.

Lehet, hogy valaki olyan kezdte, a ki most érkezett valahonnan a provincziáról, vagy a külföldről, s nem ismerős még a helyi mende-mondákkal; lehet, hogy csak azért tette, hogy valami kellemes tárgyat hozzon fel a társalgás alapjául; de az sincs kizárva a lehetőségből, hogy szándékos maliczia tervezte azt, hogy egy mindenkinél szebbnek hiresztelt tündér diadalát egy kissé megkeserítsék. Hiszen egymást boszantani az olymp első etablirozása óta mindig istennői élvezet volt.

Tehát valaki elkezdte magasztalni a tegnapelőtti carrousselt s az abban résztvevőket.

A másik hozzátette, hggy mennyivel eszményibb jelenet ez, mint mikor ugyanilyen lovagjátékot a circusban produkálnak hamis lovagok és álherczegasszonyokkal.

S mikor egyszer aztán benne voltak a circusban: lehetetlen volt, hogy donna Atalanta nevét ki ne mondja valaki.

Ezen egy másik megbotránkozott. Ily nevet nem volna szabad itt megemlíteni.

Egy harmadik védelme alá fogta. Ez valódi művésznő, s a művészet mindenütt salonképes, sőt udvarképes.

De minő művészet! mondá a negyedik. Botrány! Profanatio! Metternich alatt az ilyent meg nem engedték volna.

Egy fiatal katonatiszt aztán olajat öntött azzal a tűzre, hogy elkezdte védelmezni. Ezek a productiók oly eszményi szépek; a legmerészebb fordulatoknál sem találhat bennük a legszigorubb pruderie legkevesebb indecentiát. Az egy walkyrnak a szilajsága, a mi megkap, de nem csábit.

Ezért aztán trióban támadtak rá. A megtámadott azt a vigyázatlanságot követte el, hogy Atalantát erényes nőnek állította, a ki megközelíthetetlen.

Ezzel az állításával sensatiót csinált.

Volt egy hang, mely azt állította, hogy Szentpétervárról kitiltották donna Atalantát.

Ezt tudni kell az orosz nagykövetnek!

Azt nem lehetett előkeríteni; de közelben volt az attaché. Annak kellett a kérdést eldönteni. Mit tud leghitelesebben Atalantáról? Erényes nő-e vagy sem?

Az igazi diplomata módra vágta ki magát a kelepczéből, ő tudja, hogy se nem erényes nő, se nem erénytelen: hanem fiu. Ezért hagyta el Szentpétervárt, mert kitudták róla.

... És az egész mendemonda alatt úgy kellett ott ülni Pálmának, mint a ki nem érti, miről beszélnek, s a lábainál ülő vőlegényével arról susogni, hogy milyen szép lehet már ilyenkor a Como-tó partján, a hol az a villa áll, a melyben ők a tavaszt fogják tölteni; és nem árulni el egy arczvonásával sem, hogy minden szó egy mérgezett nyil hegyét szakítja a szívébe. Kornélnak melege volt. Pálma oda adta neki a legyezőjét, hogy hűselje vele magát. Kornélnak megtetszett a remek aquarell-festmény a legyezőn; Pálma megmagyarázta neki, hogy az valóságos Jorry-mű XIV. Lajos korából, s hogy az minő mythologiai jelenetet ábrázol.

A szomszédnéja azonban nem akarta neki azt az árkádiai boldogságot eltürni, egyenesen oda szólt hozzá:

— Hát ön, comtesse Pálma, látta már azt a phœnomenális alakot.

— Kit? kérdezé Pálma, tudatlan arczczal.

— Donna Atalantát.

— Még nem jutottam hozzá.

— Ah, azt meg kell önnek nézni. Az egy csodatünemény. Egy dæmon nőalakban. Épen holnapra van hirdetve a föllépése a «lidiados a la portuguesá»-ban, a kedvencz bikájával, a Kalifával; az rendkívüli látvány.

— Meg fogom nézni, mondá Pálma, s azzal visszavéve legyezőjét Kornéltól, azt mondá neki: «Ön is eljön a páholyunkba?»

— Nem tudom, felelt Opatovszky; épen holnap estére van kitűzve báró Augustin felolvasása a katonai szaktudományból, s azon nekünk, tiszteknek, mind jelen kell lennünk.

S ez valóban olyan okos felelet volt Kornéltól, a milyet soha életében nem adott: látszik, hogy egy hét óta Pálma lelkének a kisugárzása alatt áll. Mert hiszen ott ülhet a circus páholyában Pálma grófnő, lefátyolozott arczczal, a hogy a többi aristocrata delnők, nem lesz abból semmi baj; hanem ha Opatovszky is oda ül mellé a páholyülésbe s erről megtudja az a másik, hogy ez az a vetélytársnő, a ki az ő imádóját más oltárhoz térítette el, s ez most eljött ide a jegyesével együtt, a magasból megbirálni az ő nyaktörő művészetét, dicsekedni a diadalával, összehasonlítást tenni kettőjük között, s a legyezővel eltakarni az arczát, mikor a komédiásné a végjelenetben a topánkája brilliantjait ragyogtatja az égfelé, ebből még lehetne valami heccz. S a hecczet mindig szerették az istennők: példa rá a trójai háboru.

Pálma engedhette volna Kornélnak azt a tisztességes visszavonulást. De most már ki volt híva! Észrevette azokat a finom, félszájra vont mosolygásokat, azokat az összekacsintó szempillantásokat a környező tündéralakoknál, s most már dicsekedni akart diadalával. Bizonyos volt a győzelme felől.

Szelid mosolylyal fordult oda Kornélhoz.

— Hiszen el lehet arról a felolvasásról szökni a vége felé. A «lidiados» úgy is az utolsó látvány lesz.

Kornélnak az arcza egyszerre lángba borult.

— Jól van. Elmegyek.

A tündérek mind vissza tudták fojtani kebleikben a kaczagást, s elkezdtek beszélni a virágkiállításról; de magában mindenik azt mondá: «holnap nagy bevétele lesz a circusnak, jókor lássunk páholy után».

Ilyen fényes közönsége még nem volt a circusnak, mint ezen az estén. Az is sokat tett hozzá, hogy donna Atalan-

tának utolsó fellépése volt hirdetve mára. A páholyokat mind az előkelő világ foglalta el, a legpompásabb toilettekben, mintha theatre parée volna. Az urak nagy ovatiókra készültek.

Pálma a nagynénjével együtt ült egy páholyban s a hosszú előadás alatt a főurak közül többen meglátogatták őket rövid beszélgetésre. Mikor az utolsó látvány következett, egészen magukra maradtak: az urak siettek a maguk helyére s Opatovszky még nem érkezett meg.

A serenada pengése alatt előjött a porond hősnője, a hidalgó karján, a falrengető tapstól fogadva. Ő még csak egy fejbólintással sem köszönte azt meg. Szokás szerint körülsétált a kisérőjével s végignézegetett a páholyokban ülő nők arczain.

Pálma felemelte a fátyolát, hogy jobban lásson.

Egy vonaglás a művésznő egész termetén és arczán, elárulá, hogy ráismert. Sokszor beszélhettek neki e fehér arczról, e kalászsárga hajfürtökről, e fekete szemöldökről, e csodabájú szemekről. Kevélyen lejtett odább, a csipőit himbálva.

Azután jött a Kalifa, meg a bohóczok alakoskodása. Ezt senki sem nézte.

Hanem nézte mindenki azt, hogy Pálma grófnő páholyában megérkezett egy fiatal katonatiszt, a kinek a delnők kezet nyujtanak s a kettőjök között levő székkel megkinálják s aztán hangosan, fesztelenül, elkezdenek vele beszélni. Ez Opatovszky Kornél.

Nagyon sok elbeszélni valója lehet. Oda sem ügyel az egész előadásra. Látta ő ezt már eleget! Komédia! komédia!

Pedig Atalanta is őket nézi. Úgy el-elbámul, hogy ügyetlenségek történnek vele. Egyszer a hidalgónak kell őt félrerántani, hogy a bika fel ne öklelje. Kedvetlenül, izgatottan tesz mindent. Most következik a jelenet a karddal és a vörös köpönyeggel.

«Csitt! Pszt!» figyelmezteti a közönség a páholyban fecsegőket. Ilyenkor suttogni sem szabad.

Pálma int Kornélnak, hogy hallgasson el: most kell oda nézni, s arra ő is veszi a látcsövét, szeméhez igazítja s oda szegezi Atalantára.

A művésznő érzi az arczán ezt a nézést.

Most aztán következik az mindjárt, hogy ő a bika szarvait megragadva, egész walkyri alakjával felfordulva, felemelkedik s a legyőzött vadállat így hordozza őt körül minden páholy előtt, s Pálma grófnő azt fogja rá mondani: «Milyen szép gyémántok vannak a topánkáin!» a nagynéne pedig azt, hogy «az alsószoknyái merő brabanti csipke»; mire Pálma grófnő így válaszol majd: «azokat nem láttam». S a vőlegénye végül egész nemügyeléssel: «Könnyen szerzik azt az ilyenfajta némberek».

A vörös köpeny lobogott, a bika rekedt bömböléssel rohant a szép pegadorának; de az ezuttal, a helyett, hogy a kardot, köpenyt eldobva, az állat szarvait ragadta volna meg, mikor eléje ért: egyszerre leszurta azt a karddal, oly tökéletesen a nyakcsigolyáján találva azt, mint akármely matador, hogy rögtön végignyult a fövényen.

Ez nem volt a repertoiron.

Közönség, játszó személyzet mind elszörnyedve riadt fel; a büszke delnő pedig azzal a véres karddal odaintett egy búcsúparadeot vetélytársnője páholya felé s azzal kiszaladt az arénából.

Nagy zavar lett. Az urhölgyek sikoltoztak, a közönség tolongott a kijáratok felé; több nő elájult, a gyermekek sirtak: elmaradt minden ováczió, koszoruhajigálás: mindenki látta, hogy ez tragœdia.

Pálma rosszul lett. Kitörte a láz; épen úgy, mint a gargóvári salto mortale után. Kornél alig tudta őt levezetni az előcsarnokig, s karján tartotta addig, míg az inasa előkerült a hintóval. Aztán felsegítette őt a hintóba, nagynénjével együtt. Ma nem fognak együtt theázni.

Maga is bérkocsija után látott.

Egyszer aztán megragadja valaki a vállát. Egy ismerős arcz. Koczur.

— Hát te itt vagy?

— Kegyes engedelmével. Vagy akár a nélkül. No engem szépen ott felejtett méltóságod a faképnél.

— Ha kiutasitottak.

— Hanem aztán visszaeresztettek, Diadém úr közbenjártára.

— Itt voltál az előadáson?

— Sőt még most is itt vagyok rajta. Még nincs vége.

— Hát mi van még hátra?

— Megköszönni az előadást. Hát nem veszi észre méltóságod, hogy ez az ön jutalomjátéka volt.

— Te. Beszélhetek Atalantával?

— Szokás szerint, mikor gyalog hazamegy; egész házáig.

— Maradj mellettem.

— A míg ki nem tetszik dobatni.

— Nem szabad tőlem többet elmaradnod. Nem bánom, akármit mond valaki.

— Majd meglátom.

Azzal elkezdtek alá s fel csatangolni a circus öltözőszobáinak kijárata előtt. A bérkocsisnak meghagyták, hogy csak maradjon a nyomukban, a merre majd menni fognak.

Nem telt bele félóra, hogy Atalanta a hidalgóval együtt kilépett az ajtón. Ezuttal nem vett vizes pokróczot. Hanem azért férfi ruhába volt öltözve.

Kornél egyszerre oda csatlakozott hozzá, míg Koczur a hidalgót fogta karon.

— Mit keresztezi ön az utamat? kérdé tőle vad tekintettel a leány.

— Bocsásson meg, madonna.

— Mit bocsássak meg önnek? Hogy meggyalázott? Hogy megcsalt? Hogy hazudott? Hogy kitett a világ kaczajának? Vagy azt, hogy a szivemet összetörte, megkinozta, agyonsebezte? Vagy azt, hogy idehozta a menyasszonyát, hogy bemutasson neki, mint eldobott vetélytársnéját,

hogy éreztesse velem megvetését? Hogy kaczagjon rajtam, mikor bukfenczeket hányok s eltakarja fehér arczát, nehogy meglepje azt a szégyen vörhenye, mikor én «királyágast» állok! Látta ön, hogy mit tettem?

— Madonna! Én jóvá teszek, kárpótolok mindent.

— Hát nem látta, hogy mit tettem! Leszúrtam Kalifát. Kincsemet! Büszkeségemet! Egyetlen jó barátomat a világon!

— Fényes kárpótlást adok érte.

— E szót ki ne mondja többet! ön nem érti, hogy mit tettem? Ezzel a döféssel megszüntem komédiásné lenni! Nem játszom többet. Úrnő vagyok, mint az a másik. Semmi más. Csak olyan grófnő, mint ő, a kinek az ősei föltett kalappal jártak a király előtt, mikor még az övéi lótejet ittak Ázsiában.

— Értsen meg, Atalanta; ne fusson el előlem. Esküszöm önnek, hogy senkit sem szeretek e világon, egyedül önt. Szeretem őrjöngve! Odaadtam önnek a lelkemet, s nem tudom visszavenni. De ettől a házasságtól függ egész életem jövendője, előmenetelem, rangom, vagyoni állásom, mind hozzá van kötve. Ha azt a lánczot elszakítom, el vagyok taszítva ugyanannyi kéztől, a hány most előre tol.

Atalanta úgy vette észre, hogy valaki e hét nap alatt megtanította Kornélt okosan gondolkozni.

— Hát akkor mi mondani valója van önnek még hozzám, senor?

— Tegyen ön velem, a mit akar. Ura nem lehetek önnek, de leszek oly hűséges rabszolgája, a milyen volt valaha nőnek egy férfi.

— Hahaha!

(Ez még mind nagyon okos beszéd.)

Ezalatt a Táborhidra értek, a melyen át kellett jönni a Lipótvárosból a belvárosba. Még akkor sok ember járt. A gyaloghidon lassítani kellett a haladást.

— Tehát ön azt hiszi, hogy azt az egyik nőt jó lesz

elvenni feleségül, ezt a másikat pedig megtartani szeretőnek?

Bizony nem mondtak neki ellent.

— Hát álljunk meg itt. Mondok önnek egy szót.

Épen a közepén voltak a Táborhidnak.

— Emlékezik rá, mit mondtam önnek egyszer. A ki velem lelket, szivet cserélni akar, az nekem vagy uram lesz, vagy bolondom. Ura másnak akar ön lenni: no hát nekem legyen ön bolondom.

Nem értették.

— Megmondjam, a mit gondolok? Álljunk meg. Itt a fele a hidnak. Ha igent mond, tovább jöhet velem, ha nemet, visszafordulhat. «Si non, non»! Hát én nem bánom, vegye el a fehér arczú szentet. Viseljék egymás koronáját. Hanem ha az én pártámat akarja ön megkapni, azt nem adom, csak a csörgő-sipkáért cserébe. A mely nap ön a circusban az én kedvemért eljátszsza a John Bullt és fiát, az nap az ön szeretője leszek. Ha uram nem tud lenni, legyen bolondom. Más alku nincs. Ne álljunk itt tovább, én sietek; nem várhatok. Jöhet. Mehet.

Veszedelmes dolog egy bolondnak azt mondani, hogy legyen bolond! Mert megteszi. És nem lehet előre tudni, hogy micsoda bolondságot tesz meg?

Erre a szóra egyszerre átkarolta mind a két kezével Opatovszky a hölgyet s ott, minden járó-kelő ember láttára, megcsókolta az arczát.

Atalanta elszörnyedve kapott a kezével az arczához, mintha tűzsebet ejtettek volna rajta.

— Uram! lihegé reszkető hangon. Ha ezt más tette volna velem, azt megölném, de mert ön tette, hát magamat ölöm meg.

S azzal félkezét a hid mellvédére téve, egy gymnastikai szökéssel keresztülvetette magát rajta, le a Dunába. Eltünt a víz alatt.

A járó-kelők, a kik ezt látták, dühödten rohantak Opatovszkyra; az pedig ösztönszerű mentségül a köpenyzse-

bébe nyult, csak úgy szokta a bankjegyeket oda begyurni s szétszórta azokat maga körül, s míg a megtámadók inkább a pénzhez kapva, egérutat engedtek neki, kimenekült a hintajába; egy perczre úgy rémlett neki, mintha Koczur ijedt tekintetével találkoznának a szemei, s akárki volt: azt kiáltá neki: «siessetek utána! százezer forintot annak, a ki kifogja!» Azután a bérkocsisnak azt mondá, hogy hajtson csendesen a part mentében. S onnan a kocsi mélyéből nézte el, hogy indulnak csónakokkal a vizbeháló után, hogy keresik azt csáklyákkal a hullámok közt; végre jó messze ráakadtak, az idő egy örökkévalóságnak tetszett odáig. Kihúzzák s aztán nagy néptömeg kiséri egy hirtelen előhozott bérkocsiig, abba beemelik s léptetve viszik hazáig az Elendbasteii házba.

Ő is utána hajtatott a kocsijával.

Ott azután gondolkozott rajta, hogy mitévő legyen?

Elszökjék-e s eltagadja, hogy ő volt az, a ki ezt okozta?

Vagy bemenjen megtudakolni, hogy él-e még a tündérnő, vagy meghalt?

Töprengéséből kisegítette Koczur. Ráismert a bérkocsijára. Ő épen a házból jött ki.

— Van-e még benne élet? kérdezé tőle.

— Nem tudom. Most jött a doktor. Kérdezze meg tőle. Öt perczig volt a víz alatt.

— Felmegyek hozzá.

— A hidalgó megeszi önt.

— Beszélj vele. Mondd neki, hogy fél milliót kap tőlem.

Koczur előre ment, Kornél utána.

A hidalgó csakugyan dühös volt. Ordított tele torokból. A rendkívüli rémület, mint tudjuk, csodákat követ el. Sok eset van följegyezve, hogy némák megszólalnak a nagy rémülettől. Don Manuellel annál is nagyobb történt. Ő a rettenet befolyása alatt egyszerre megtanult németül beszélni. A legékesebb czimeket tudta kiválogatni leánya gyilkosa számára.

— Itt van! Lássa: mit cselekedett? Itt van ő! Halottan! Mereven. Egyetlen leányom! Az utolsó a Pelargonios családból. Ez az ön műve.

S azzal behurczolta őt Atalanta szobájába.

Ott feküdt egy asztalra kinyujtóztatva a hölgy, ázott ruhái mind letépve róla, haja szétbomolva: mint egy szobor, két orvos foglalkozott körüle az életrehozás kisérletével.

— Kincseket adok önnek, ha életre hozza! rebegé Kornél, az orvos kezét rángatva; az meg arra kérte, hogy hagyjon most neki békét. Azután odaborult az élettelen alak lábaihoz s azokat csókolta. A hidalgó elrángatta onnan. Még megtalálja csiklandozni a halottnak a talpát s azzal vége lesz a doktori hocuspocusnak.

— Oh ébredj fel! Angyalom! Mindenem!

— Sirhatsz már! Förösztheted könyeidben! Átkozott! Gyilkos gonosztevő! Szidta őt a hidalgó. Oda családom büszkesége.

És ő is elkezdett ordítani.

Érütés hangzik.

Az élet visszatér.

A hulla szemei felnyilnak.

Kornél felordít: «ő él!» s oda akar hozzá rohanni.

Hanem a hidalgó vasmarka megragadja a karját s kirántja őt a szobából.

— Nem oda, uram! Hanem ide hozzám. Ha ő él, akkor ön meghal. Valga me Dios! Azért, a mit ön látott, meg szokás halni. Rodrik király meghalt azért, mert Julian leányát meglátta így, a hogy ön látta donna Atalanta di Pelargoniost. Mi spanyolok az ilyen dologgal nem tréfálunk. Válaszszon ön. Itt a kardok! Ön is lovag, én is az vagyok. E gyalázatot csak vér mossa le! Itt a kardok! Melyik tetszik?

Kornélnak pedig egyik se tetszett.

— Sennor! sugá lihegve a hidalgó fülébe. Bocsásson ön vissza donna Atalantához. Csak egy szót mondok neki.

Aztán, ha ő meg nem bocsát, akkor öljön meg: itt a mellem, védetlenül.

S megsúgta a hidalgónak azt az egy szót.

— Az már más, dörmögé ez, s visszaakasztá a falra a két kardot; pedig szép viadal esett volna velük: az egyik egyenes volt, a másik görbe.

Az egyik orvos tükröt tartott a hölgy ajka elé.

A másik a fejét csóválta.

— Mind a kettő szidta a lamentálókat, a kik a működést nehezítik.

Tulajdonképen pedig egyik sem csinált abból semmit, a mit vizbefult tetszhalottak életrehozására szokás elkövetni.

Most az egyik orvosnak az arcza mosolyogni kezdett, a tükör homályt mutat.

A másik orvos a szívre tette a fülét.

Kornél pedig rohant vissza Atalantához. Már akkor az szemérmesen be volt burkolva egy gyapotlepelbe; egy Venus Urania: csak a lábai voltak fedetlenek. Ezeket a lábakat halmozta el csókjaival, s átölelve az élő Phidiasremek térdeit, kiáltá őrjöngő extasissal:

— Urad akarok lenni! Igen! urad! urad!

A szép szobor mosolyogva ejté le a kezét hozzá, s ott hagyta nyugodni a fején.

— — — — — — — — — — — —

Mégis csak ő volt a «nagyobb».

— — — — — — — — — — — —

Künn az utczán dobriadó támadt: a Generalmarschot verték: a próba-alarm kezdődött. Lovas trombitások nyargalóztak végig, harsogtatva az ébresztőt. Fegyverre! Fegyverre!

Dejszen veretheti már azt a dobot valamennyi tambourmajor és generalmajor: ki nem mozdítja ezt onnan többet!

MÉG EGYSZER AZ AZ UNALMAS ILLAVAY.

*

«SENNOR DON MANUEL DI PELARGONIOS,
Y SANTA CROCE
Ócastiliai és Guadalaxarai Grand,
A Zafarin sziget örökös ura,
A St.-Domingoi flamingo rend nagykeresztes lovagja
Jelenti saját és egész nemesi családja nevében
Egyetlen leányának,
DONNA ATALANTA MÁRIA DOLORES ANNUNZIATÁNAK
BÁRÓ APÁTVÁRY OPATOVSZKY KORNÉL URRAL
A dicső Lipótrend nagykeresztesével
Uhlanus ezredessel, az apátvári herczegség urával,
Folyó hó 16-án leendő egybekelését.
Az egyházi szertartás a prágai Szent Nepomuk templomban tartatik meg.
Melyre mindkét magas család rokonai, tisztelői és barátai meghivatnak.»

*

Mikor ezt az aranybetükkel nyomtatott meghivót, pompás boritékba takarva s ő excellentiája, Temetvényi Ferdinánd grófnak czimezve, Koczur barátunk a postaszekrénybe belökte: nagyot rugott a levegőbe, mind az első, mind a hátulsó lábával:

— Nesztek jó csendes kis hivatal!

*

Nem lephette azokat már meg ez a bombasztikus értesítés.

Korán reggel ott találta már az asztalán Pálma grófnő a lapokat, a mikben le volt irva körülményesen az egész história. A vizbe ugrás, és annak az indoka. A csodálatos életreköltés. A regényes tableau a végén. De ezt ugyan nincs olyan ujságiró, a ki elhallgassa. A továbbiakat ki lehet találni.

Pálma grófnőnek semmi meglepetést sem szerzett már Ferdinánd gróf, mikor a kapott levéllel átment a szobájába.

— Mi van még hátra? kérdé tőle a leány.

— Egy gyors elhatározás, mondá a gróf. A bolond bolond maradt, azzal vége mindennek.

— Hát nem futunk utána Prágába?

— Ne légy most keserű. Én az vagyok helyetted is. Boszut állok én ezért még az ivadékain is, és nyomorulttá teszem őket, arra esküszöm. Csak azért akarok még sokáig élni! De most meg kell előznünk azt a gyalázatot. Azt kell tudatnunk, hogy mi dobtuk el őt, nem ő minket! A tegnapi botrány elég ok nekünk, hogy «mi» legyünk a sértett fél, a ki széttépi a kötést. S ezt szentesíteni is fogjuk. A te esküvődnek meg kell előzni az övékét.

— Az én esküvőmnek? Hát tán rendeljek magamnak frissen egy másik vőlegényt a Házassági Bureauból?

— Írj rögtön Illavaynak.

— Én irjak Illavaynak? «Itt jártak megint Zsiborákék» a Szaladjon, kerülje körül még egyszer a földet s hozz vissza, a mit elvesztettem: az utolsó gyémántomat, a szivét.

— Nem vesztetted el. Ő téged most is nagyon szeret és soha sem szűnt meg rád gondolni.

— S ezért most én becsüljem meg azzal a szóval: «a majmom elszökött! Üres maradt a kaliczkája. Gyere ide, foglald el!»

— Ne érts félre. Én komolyan kivánom őt vissza. Én kérem meg őt, nem te. Magam irnék neki, de nekem nem hisz. Megesküdném pedig az Istenre, hogy azért hivom őt

magamhoz, mert végtelenül tisztelem, mert megtanultam az értékét felismerni, mert lemondtam a hiú ábrándról, a miért őt tőled elszakítottam. Nem gondolok arra többet. Családomnak legbecsültebb tagjává teszem. Utat nyitok neki a legmagasabb rangokig, vagy ha jobban akarja: átadom neki a birtokomat s megteszem őt a saját gondnokommá. De ő nekem mindezt nem fogja elhinni, pedig Isten látja a lelkemet, hogy ez igaz!

— S nekem el fogja hinni?

— Ti nők jobban tudtok arról beszélni, a mit éreztek. A ti szavatok meggyőzőbben hangzik. A megalázódás is természetesebben jön nálatok. Nem oly szégyenletes az, mint egy férfinál. Aztán te nem vagy oka semminek. Én okoztam neki minden fájdalmat. Vádolj, nem bánom, csak hozd őt vissza. Legyetek aztán velem haragban: csak egymással béküljetek ki.

— S ha kibékültünk?

— Akkor legyetek olyan boldogok, mint a milyen igaz lesz az áldás, a mit én ti rátok adok.

— Tehát te nagyon ohajtod, hogy irjak Illavaynak?

— Kérlek rá.

— S reméled, hogy visszajön?

— Írj neki úgy, hogy visszajöjjön. Írj neki úgy, a hogy asszonyok szoktak irni, mikor akarják, hogy érezzenek.

— Megtehetem. De tudod-e, hogy mi lesz ennek a vége?

— Én csak azt tudom, hogy neked az ő karján kell megjelenned e hó 16-ika előtt.

— Tehát én neked megmondom előre, hogy mi vége lesz ennek? Én irok Illavaynak. — És ha ő erre a levelemre visszatér és elfogadja ismét azt a kezet, a mely őt oly bántón, oly csufosan arczulverte, eljön megkérni ezt a kezet, hát én akkor ezt az embert megvetem, megutálom; feleségül megyek hozzá és halálra kinzom. Ha pedig azt feleli erre a levelemre, hogy «én nem vagyok az a férfi» a kit ma el lehet dobni, holnap megint fel lehet venni,»

akkor én ezt az embert imádni fogom örökké és abba belehalok . . .

Hogy lobogott az a fehér láng az arczán.

— Irjad, kérlek! sürgeté Ferdinánd gróf. Mit bánta ő azt, hogy agyonkinozza-e Pálma Illavayt, ha nőül megy hozzá, mint egykori jegyeséhez? csináltat ő abból is bárót. Neki csak a család külügyeivel van a dolga, a belügy az asszonyok ressortja.

Pálma leült az iróasztalához, kezébe vette a tollat s nézett a maga elé tett papirra sokáig.

Nem a hirhozó fecske volt a levélpapir jelvénye, hanem egy fényes czimer, kilencz ágú koronával. Mit irjon aláján? E czimerhez méltót.

A toll kiesett kezéből.

— Nem tudom elkezdeni. Hogyan szólitsam? «Uram!» «Nagy jó uram!» «Tekintetes úr!» «Kedves barátom!» «Egyetlen és utolsó barátom!»

— Ez jó lesz. Ez az utolsó.

— Tehát ebből a hangból? Segíts elkezdeni. Mondj valamit a tollam alá.

A gróf diktált.

— «Én eltaszítottam magamtól azt a bolondot» . . .

Pálma irt:

— «Az a bolond eltaszított engem magától.»

— Mit irsz? kérdé a gróf, a papirra téve a kezét.

— A mi igaz. Ámításon kezdjem-e, mikor igazat akarok mondani?

— Hisz ő nem tudja még.

— De én tudom. Köszönöm. Már most erről majd tudom folytatni. Ha készen lesz, megmutatom.

És irta tovább.

— «Megbüntetett engem az Isten érdemem szerint. A hogy én elcseréltem önt egy bajazzóért, úgy elcserélt engem a bohócz egy kötéltánczosnőért. Halott vagyok s a világ gúnyhahotája a búcsúztatóm. Csak egy kéz támaszthat föl még, az ön keze. Tud-e ön egyszerre emlékezni és

felejteni? A régmultra vissza, s a közelmulttól el. Rút játék volt, a mit önnel üztem. De csak játék volt. Nekem jobban fájt az, mint önnek. Ön csak türte, de én tettem. Van-e önben oly végtelen nagy hit, annyi szivbeli jóság, hogy a kegyetlen játék után azt ne kérdezze, hogy a mit most teszek, hát az nem komédia-e? Atyám tudtával, az ő kértére irom ezt a levelet. Ő felhatalmazott, hogy irjak arról, a mit érzek. Mindent, a mire férfi büszke lehet, bevallhatok: tiszteletet, szeretetet, engedelmességet. El fogja-e ön nekem hinni valaha, hogy a gyalázat, a mi most engem ért, nekem nem fáj, mert ez adta vissza nekem azt a jogot, hogy szabadon mondhassam önnek: jőjj ide, s légy sorsom ura!»

— Jó lesz-e így? kérdé Pálma, odaadva levelét olvasásra Ferdinánd grófnak.

— Szerettem volna, ha még hozzátettél volna valamit azokból, a miket egy ráváró fényes életpályáról beszéltem.

— Még most sem ismered te azt az embert? Ird oda kérlek a nevem alá, hogy «olvastam».

S Ferdinánd gróf hitelesítette a leánya levelét, de nemcsak azt irta utána, hogy «olvastam», hanem azt is, a mit Pálma nem akart megirni: a kecsegtetést fényes életpályával.

— Most még egy utóiratot. «Válaszát, kérem, küldje ön Gargóvárra: ott várom be azt».

— De én nekem még itt kell maradnom az udvarnál; hebegé a gróf.

— Te itt maradsz. Rád szükség van. Utánam nem fog kérdezősködni senki. Talán el mersz magamban ereszteni haza?

Annyi keserüség volt ebben a szóban. A gróf nem válaszolt rá semmit. Kérte Pálmát, hogy maga irja rá a czimet a levélborítékra. Illavaynak már arról meg kell azt tudni, hogy ki küldi a levelet.

— — — — — — — — — — — —

Illavay ez idő szerint ügyvéd volt — odahaza. A régi időkben egy kézfordítással lehetett a szolgabiróból ügyvéd; úgy is volt szokás. Meglehetősen ment neki. Szorgalmas ember volt s hamar megtanulta az új törvénykezést. Még a régi ősiségi perrendtartás sem volt megváltoztatva. Az ügyvédség igen tiszteletreméltó, független állás volt.

Csak az az egy baja volt, hogy az ő falujában nem volt postaállomás: azért minden ajánlott levéllel, a miben féltett okirat volt, a szomszéd nagyobb helységbe kellett átküldenie a segédét; az hozta ki a térítvényeket, azokat neki kellett aláirni úgy, hogy minden levélért kétszer kellett ide-oda kocsikázni.

Mikor a Pálma grófnő levele megérkezett, akkor épen valami sürgős ügy elintézése végett küldte el a segédét s egyedül maradt az irodában.

Jó is, hogy nem látta senki az arczát abban a pillanatban, a mikor azt a levelet megismerte, feltörte, elolvasta.

Hogy ugrott föl a helyéből! Hogy rázta a fölemelt öklében azt a levelet! Hogy kiáltott fennszóval egymagában, kitörő indulathangon:

— Ezzel tartoztál nekem igazságtevő sors! Ezzel adósom voltál mennybéli Isten! A ki odahagytál dobatni a szemétdombra s kicsufoltatni a jó barátaim által! mint Hióbot. — Ki vagyok elégítve! — meg vagyok gyógyítva! — Élek!

S újra elővette a levelet, kiterítette maga elé az asztalra, lefogta a két kezével, hogy el ne fusson előle, úgy olvasta nagy gyönyörködve végig. — A tenyerével dörzsölgette a mellét ott a szíve fölött. Meggyógyultál? Megelégedtél?

Nevetett, kaczagott; a lábával tombolt.

— Hát a te neved is itt van, Temetvényi Ferdinánd gróf. «Olvastam». — Gyere hát, olvasd el a magad levelét is, a mit csak tíz nap előtt irtál hozzám! Olvasd össze mindakettőt. «Ezek a mi köreinkben nem bűnök, csak kedélyvillanások.» — «Eldobott engem a bolond magá-

tól;» — «Érzelmeink még akkor sem változtak meg.» — «Halott vagyok s a világ gúnyhahotája a búcsúztatóm.» — Hát fényes életpálya nyílik elém? — Nem a börtön? Nem a haditörvényszék szigora? — De te mégis igazságos ember vagy, Temetvényi gróf, szavatartó férfiu. Azt mondtad, «ha még egy leányom volna, önnek adnám». Lett «még egy». Nekem adod.

S megint újból végigolvasta, végig gyönyörködte azt a levelet. Aztán elkomorodott. Tréfa lesz ez! Ki akarnak figurázni! Hozzájuk illik. Szeretnének még egyszer felültetni a magas lóra! oda csalni magukhoz s aztán nagyot nevetni rajtad. Bizonyosan fogadtak valakivel erre.

De még egy másik levél is volt ott, a min Koczur calligraphiáját ismerte fel. Azt is felnyitá, a famosus esküvői meghivás volt benne.

Erre aztán elkezdett a két öklével dobolni az asztalon.

Mégis igaz hát? Az ócastiliai és guadalaxarai grandok vannak itten.

Az apátvári herczegség egyesül a Zafarin szigeti herczegséggel. «Magasabb szempontok» parancsolják az öszszeköttetést.

Ezt a meghivót megkaptátok ti is: ennek a méregbefolyása alatt lett irva a levél.

Negyedszer is elolvasta azt. Minden mondatnál oda pillantott az aranybetűs bolondságra. Temetvényi Ferdinánd gróf! Aztán meg a St. domingói flamingó rend nagykeresztese! Dos—a—dos.

És aztán egy nagyot fohászkodott.

— S önnek szép grófnő, volt bátorsága ezt a levelet irni én hozzám? Hát annyira véghetetlenül nyomorultnak tart ön engem? Milyen szépen kikerekített mondatok! Ah, ha én önnek olyan rútat tudnék visszaválaszolni, mint a milyen szépeket mond ön nekem!

Levélpapirt keresett.

A torz-tükör ott állt előtte nyitva. Lecsukta.

— Ma nem beszélsz velem, barátom. Ma nem leszek irgalomosztó kedvemben.

Leült és megirta a választ. Meg volt vele elégedve. Elolvasta. Egy szó sem hibázott belőle. Meg fogják ismerni ebből! — Igy érdemelték. Nyomban ez órában fogja elküldeni a levelet; nehogy még meglágyuljon a szíve s aztán szelidebb hangú válaszszal cserélje azt ki. — Maga akarta azt felvinni a postára. Befogatott, mert az a szomszédfaluban volt.

Odadugta mind a két levelet az oldalzsebébe: Pálmáét is, meg a választ is rá.

— No szívem! Én édes szívem. Jól laktál-e már keserüséggel. Telidestele vagy-e már? — Nem fogsz-e már ezentul sebes dobogásoddal felverni álmomból; nem veszed ki a tollat a kezemből, mikor össze-összeszorulsz? Kivánhatsz-e még valamit? Hiszen dobzódhatol most. ... Igy járnak, a kik engem megkínoztak! ... Most még csak azt tudnám, hogy hát az a másik hogy éli világát? ... Az, a ki a menyegző napján adott ki rajtam. ... Szenved-e az is? ... Nem szerencsétlen-e a férj mellett, a kiért elcserélt. ... Oh, ha még azt is megtudnám, hogy ő is nyomorulttá lett, hogy elsorvad a korhely, kicsapongó férj oldala mellett, hogy szerencsétlen s átkozza sorsát! ... Ah, ha ezt is megverte volna a saját keze; nem irigyelnék senkit a világon. ... Nem. Még a kannibálok fejedelmét sem, a ki az ellenségeit és hütelen feleségeit megeszi. Előkereste azután az ereklyéi közül azt a levelet is, a mit akkor irtak hozzá. Elolvasta ismét. S odatette a keblébe a másik mellé. Hadd beszéljenek egymással! Úgy kelt az útra.

Ilyen méregittas eszméket hányt-vetett a fejében, a míg a közel faluba megérkezett. Sietett maga a postaházhoz.

Épen a kapuba találta a postamestert.

Visszahőkölt, a mint azt meglátta. Régi ismerős volt. Gorombolyi.

— Ne ijedj meg tőlem. Hiszen nem vagyok hadvezér. Nem követelek tőled negyvenezer adag kenyeret, főbelövetés terhe alatt. Postamester vagyok.

— Hát hogy kerültél ebbe az állapotba?

— A komáromi kapitulátióval vízmentessé tétetvén a bőröm, valami mesterség után kellett látnom. A postamesterséget választottam. Ez leginkább magyar embernek való hivatal. Lóval kell bánni. De hát gyere be. Látom, ide tartasz. Mi hozott? Előfogat kell? Van most épen négy jó lovam itthon; befogathatom. Úgy elröpítenek, mint a sárkány!

— Köszönöm. Egy levél is megteszi. Térti vevénynyel akarom feladni, azért hoztam el magam.

Ferencz kivette a zsebéből a Pálmának szóló levelet. Aha, mondá Gorombolyi, Pálma grófnőnek irsz? Azt gondoltam, magad mégy oda. Most egyedül van Gargón. Megismertem az irását azon a levélen, a mit ma reggel küldtem ki hozzád. Hát miért nem mégy inkább személyesen oda?

— Soha többet míg a világ világ lesz.

— Pedig ott most nagyon mosolygó arczczal fogadnának.

— Azzal vagyok épen jól lakva örökre. Az asszonyi mosolygással.

— No, hát menjünk be, hadd irom be azt a levelet a könyvbe.

A míg Gorombolyi a nagy könyvet forgatta s a vevények közt keresgélt: Illavaynak jutott valami az eszébe.

— Te! Emlékezel rá, mikor annál a nevezetes expeditiónál összetalálkoztunk, eleinte főbe akartál lövetni, a búcsuzáskor meg ilyesmit mondtál nekem, a mint a dolnavári leányra fordult a szó: «hej, ha te azt tudnád, a mit én tudok?»

— Hogy ne emlékezném rá?

— Tehát mi az, a mit akkor tudtál? Te keresztüljöttél Dolnaváron. Láttad őt?

Gorombolyi nagy szemeket mereszte a kérdezőre.

— Hát te nem tudsz felőle semmit?

— Nem akartam felőle kérdezősködni. De most szeretném tudni, hogy kihez ment nőül?

— Nőül? — Senkihez, édes barátom. — És nem is fog az férjhez menni soha; mert az épen a lakodalmatok előhetében meghimlőzött, s az arcza elrútult szegénynek.

Illavay képe egész elhalványult erre a szóra.

— Mit szólsz? — Hát azért irta azt nekem, hogy nem szeret, mást választott?

— Hát persze hogy azért. Tudta, hogy vissza fogsz rettenni megrútult arczától: vagy ha becsületből elveszed, szerencsétlen fogsz lenni egy ragyás arczú asszony mellett.

Illavay nem szólt többet, csak kiragadta kebléből azt a kis levélkét, s majd a szivéhez, majd az ajkaihoz szorongatá; olvasta volna, ha könyeitől látta volna a betüket, de az ajkai érezték, hogy mi van bennük, mikor össze meg össze csókolgatták. Oh mi keserű volt, oh mi édes lett e levélke egyszerre!

— Fogasd be rögtön azt a négy lovat!

— Aztán merre? Dolnavárra?

— Hát hová máshová, mint Dolnavárra!

— És a Pálmához irott leveled?

— Ugyan siettesd kérlek azokat a lovakat!

Gorombolyi ment az istállóba, Illavay az alatt félrevette magát egy zugba, hogy újra átélvezze minden sorát annak a végzetterhes kis levélnek. Mennyiszer átkozta azt magában!

Hozták már a lovakat. Nem volt türelme, míg azokat befogják, maga sietett a kocsisnak felszerszámozni, gyeplőszárakat összecsatolni, istrángot kisafára hurkolni.

— No hát azt a Temetvényi grófnő levelét nem adod ide?

Illavay ugrott fel a csézába.

— Te! Hát a Temetvényi Pálma levelét! Itt a recepisséd!

Nem hallott ő már erre a névre. A négylovas hintó kirobogott az udvarból. Gorombolyi elővette a tajtékpipáját s fidibust csinált a vevényből.

— — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — —

Szegény leány! Két éve mult már annak, hogy azt a szomorú levelet megirta. — Azóta mennyi történt? — Testvére elesett a csatában, — anyját sírba vitte a bánat, — egyedül marad és árva. — A gonosz idő, az volt a mostohája.

A dolnavári lakház minden redőnye zárva, kapuja is be van csukva. Nem látogat ide vendég, atyafi, leánynéző.

Ki nézne még rá?

Azt a gyönyörű szép arczot feldulta a himlő; csak a classicus arczélt mutató nemes vonások sejtetik, minő szép lehetett valaha. Valaha! Csak két év előtt még. Csak a piros ajkak, és a lángoló szemek maradtak meg annak, a mik voltak hajdan.

És ő maga tudja azt jól.

Még sem saját magáért fáj a szíve, hanem azért a másikért.

Csak azon aggódik, hogy minő keserű lehet annak az élete!

Ő volt az, a ki ama fecskehordó leveleket irta Pálmának. Ő tudatta vele azokat az apró kedveskedéseket, a mik egykori kedvesének szivét úgy megnyerik. Azt akarta, hogy legyen boldog. Ha ő nem tehette azzá, tegye az a másik: az a szebbik, az az érdemesebb.

Hogy örült rajta, mikor meghallá, hogy már el vannak jegyezve! Mennyit imádkozott értük! Mennyit tervezett, hogy majd ha egyszer nagyon boldogok lesznek, — mikép lehessen észrevétlenül, úgy hogy azok ne tudjanak róla, távolról szemlélője örömeiknek.

És azután mikor megtudta, hogy ködkép volt ez is. Szétfoszlott. Neki fájt jobban e megvetés, mint annak, a kit elvetettek.

Milyen szomorú élete lehet szegénynek.

Egyszer is sok így meghalni az élet örömeinek, hát még kétszer.

Hogy gyűlöli ez most az egész világot! Melyben számára nincs, csak örök tél.

Fű, fa azonban most is csak kizöldül. Azoknak olyan rövid ideig kell várni a feltámadásra. A szomorú szív pedig számlálja: «megint egy új tavasz: Mikor jön már az utolsó levélhullás?»

S aztán most az egész világa ez a kert.

Ezt segített «ő» ültetni, rendezni, mikor egymáséi voltak és boldogok. Egy-egy fa, egy-egy rózsabokor megszólítja a tévedezőt: «emlékezel-e rá?» Ő ojtotta azokat. Együtt lesték rajta az első virág kinyilását.

Itt van a lugos, a jerichói rózsával. Itt tanította őt ezen az asztalon sakkozni. «Majd ha egyszer megvénülünk, minden este együtt sakkozunk». Csak akkor majd! Míg fiatal, van egyéb gondja a nőnek: édesebb gond.

Azóta is minden délután előveszi a sakktáblát, a mit «ő» hozott neki ajándékba, s aztán játszik egymagában. Odaképzeli őt a másiknak s hagyja nyerni.

Egy öreg nagynénje költözött a házhoz, anyja halála után, az viszi a háztartást. Ő maga ráér — számlálni a perczek millióit, a mik még hátra vannak a sirig: egyik olyan, mint a másik. Végiglépdelni a virágos kert hosszú útján, megint vissza. Egyik lépés olyan mint a másik.

Pedig a lépések között különbség van. Vannak lépések, a mik alatt megdobbanik a föld, — hangjokra megdobbanik a szív.

Régen volt az!

Tán csak álom, mely azzal áltatja, hogy ismét visszatérnek ezek a lépések, a miktől messziről döng már a föld.

Dehogy álom! Dehogy álom! Nem ilyen a fántom, nem ilyen a kisértet, mint az, a ki keresztültör rózsabokron, virágágyon! Ember ez, pedig igazi. Nem is kö-

szön, nem is kiván se reggelt, se napot; csak oda rohan s egy percz mulva eltünik az ölében az a kis gyászruhás teremtés: halmozza csókjával, öntözi könyével, fejét odaszorítja kebléhez szörnyű tenyerével, s aztán, mikor jól kisirta magát, azt zokogja mély oroszlánmormogással:

— Miért tetted ezt velem?

A leány nevet a fájó gyönyörtől, sirni akarna, aztán nevet: mint egy gyermek, a ki rossz akarna lenni, aztán nem tud.

— Azt hittem, hogy nem fogsz szeretni, ha ilyen rutnak látsz.

— Ki mondja azt! dörmögi az erőszakos ember, két kezével eltartva magától a gyönge alakot, hogy jól az arczába láthasson. — Hát van ilyen szép száj, ilyen szép szem, ilyen szép homlok még a világon? Ilyen édes teremtés? Te szép vagy, gyönyörű vagy, az angyaloknál is szebb vagy! Nekem édesem vagy!

S a mit szája mondott, azt a szája meg is erősítette.

— Miért kínoztál így meg engem?

— Büntess meg érte.

— Meg is teszem! Kegyetlen és irgalomnélküli ember leszek ezután! Tudod, hogy e hó tizedik napjára van kitüzve menyegzőnk. Az a holnap!

— Igen, a két év előtti holnap... sohajtá fel a lány.

— Ez a két év ki van törölve életemből! Ki vagyunk hirdetve háromszor: holnap esküszünk. Jer anyánkhoz!

— Ő rég meghalt.

— S te nekem még azt sem irtad meg!

— Féltem, hogy akkor idejösz, s megtudod a valót.

— Oh, bár tudtam volna meg hamarább! Mennyi kíntól megszabadulhattam volna. Hát bátyád?

— Elesett a harczban.

— Egyedül vagy?

— Öreg nagynéném van itt velem. Jer, hadd vezesselek hozzá. Ha tudnád, mennyit beszéltünk mi rólad!

— Ha tudnád, mennyiszer megtiltottam én magamnak,

hogy rád gondoljak! Óh milyen csúfnak képzeltelek, ha tudnád.

— Rútabbnak, mint a milyennek látsz?

— Hiszen mondtam már, hogy szentséges szép vagy!

S levette a kalapját s ernyőül odatartá a leánynak az arcza elé, hogy el ne süsse a nap.

Úgy vezette fel a kertből, átölelve.

Az öreg nagynéne bizony eldobott mindent a kezéből, mikor meglátta őket ölelkezve jönni.

— No nem mondtam-e mindig? Mindennap kivetettem én azt a kártyán, s te kicsufoltál vele. Ugy-e, hogy a kártya igazat mond?

— Egyedül igazat a földön, minden más hazudik, bizonyítá a vőlegény. Hazugság minden papiros, csak a néni kártyája mond igazat.

— Nem álmodtam-e az éjjel is meg, hogy lakodalomra készültünk? Meg volt terítve a hosszú asztal; aztán nem volt más násznép, mint ti ketten, meg a pap, meg Gorombolyi, az volt a násznagy.

— Az nem volt álom. Az úgy lesz. Hanem az volt az álom, a mit én álmodtam. Jegyben jártam egy nővel, a kinek nincsen szive. Oh milyen nagy veszélyben voltam! ha ti azt megtudnátok valaha. Tudod, mit tettek velem?

— Ne mondd el, ha rossz.

— De megverte őket saját kezök! Még ma is, még ezen a napon is kisértetbe vittek. Nézd e levelet! Ismered ezt az irást? Ne tagadd! Te leveleztél ezzel a nővel. Te voltál az, a ki elárultad neki, hogy én mit szeretek egy nőnél és mit gyülölök; mit tegyen, hogy megszeressem, mit kerüljön, hogy el ne vadítson? Valld meg, te avattad be őt az otthonos titkaimba.

A leány elpirulva fekteté arczát a keblére.

— No, ezért az árulásért majd leszámolok veled, kegyetlen! Oh azt, a mit két év alatt elvesztettél velem, megveszem rajtad mind, el nem engedem! Hanem előbb

«ő vele» számolok le. Olvasd el, mit irt ő nekem mai nap s azután olvasd el, hogy mit válaszoltam én neki?

Juliska elhárítá magától az egyik levelet.

— Azt, a mit ő irt te hozzád, nekem elolvasni semmi jogom; de a mit te irtál ő hozzá, ha te megengeded, elolvasom.

És azután csak ámult és bámult, nagy szemei felnyiltak csodálkozásra, fejét tagadólag ingatta. Rettenetes dolgok lehettek abban a levélben!

— Te irhattad volna ezt? Te lehettél ilyen kegyetlen? Nem, ez nem te vagy!

— Boszut akartam állani lelkem egész keserüségével.

— Hát ismered te a boszuállást? Te? Hát van a világon valami, a mivel téged így fel lehetne ingerelni? Olvasd el még egyszer a leveledet. Te magad nem fogsz magadra ismerni benne.

Ferencz átfutotta a levelét s aztán kezét nyujtá a leánynak.

— Igazad van. Ez nem szép. De akkor olyan indulatban voltam, a mit most, lelkem örömében, vissza sem tudok képzelni többé. Úgy látszik most nekem, mintha mámor lett volna! Azt akartam, hogy piruljon, azt akartam, hogy könyezzen, mikor levelem olvassa! Már nem tudom, miért akartam?

— Tépd össze ezt s irj neki másikat.

A leány felnyitotta előtte iróasztalát s eléje tett egyet azokból a halvány violaszín fecskehordó levélpapirokból. Ferencz leült és irt.

Mikor készen volt: azt is megmutatta szerelmesének. Ez volt benne:

«Tisztelt grófnő!

Bizonyosan tudom, hogy ön kedve ellenére irta ezt a levelet s azóta megbánta már, hogy nekem elküldte. Azért, hogy kinzó nyugtalanságot ne érezzen miatta, visszaküldöm azt önnek. Mint levelem keltéből láthatja ön, én már megtaláltam boldogságomat s kivánom önnek,

hogy ön is találja meg e boldogságot minél előbb s legyen az is oly valódi és örök, mint az enyim. Viszonzásul csak azt kérem öntől: küldje el nekem azokat a violaszin levélkéket, a miket ön egykor innen Dolnavárról kapott, mert azok az «én» drágaságaim. Isten önnel!

Illavay.»

A leány szeme ragyogott a könytől: odanyujtá a kezét Ferencznek s megcsókolta az arczát.

— Igen! «Ez» vagy te!

«ILLAVÁN.»

Pálmának nem volt nyugta, a mióta azt a levelet elküldé.

Egyedül volt Gargóváron s ott várta rá a választ.

Akármi lesz a válasz, az csak rossz lesz.

Két keserű gondolat között volt válogatása.

— Ha visszatér, én ölöm meg, ha visszautasit, ő öl meg engem. Vagy ölök, vagy halok.

Ha visszatér a férfi annyi megcsufoltatás után, kénytelen lesz a leány megvetni a gyávát s azt éreztetni vele egész életén keresztül; mert mindent megbocsát a nő a férfinak, csak a gyávaságot nem. Nevezd azt angyali jóságnak, mégis utálni fog érte. Ha pedig büszkén visszautasítja a férfi a meghivást, akkor a leány megvan halva, eltemetve. Senki sem tilthatja meg az annyiszor megsértett férfinak, hogy visszakérezkedő hajdani jegyese levelét meg ne mutogassa boldog-boldogtalannak s azzal aztán a nő el van temetve. A magasan álló nőnek az az átka, hogy annak a megszégyenülés: halál.

Rettegett az elsőtől s rettegett a másodiktól.

Vagy megfordítva megint kivánta ezt, kivánta amazt.

Fájt neki az a gondolat, hogy ha visszatér régi kedvese, akkor le kell rontania lelkében azt a látványt, a mit egy

férfi eszményképeül tartogat abban; de hizelegni fog e bálványomlás asszonyi hiuságának; ha pedig nem jön vissza a hivásra, akkor önszeretete oltárának kell összeomlani, de megmarad nála a sirig a hit, hogy volt egyszer egy igazi férfi a világon s az őt szerette igazán!

Nem volt maradása otthon a kastélyban.

Az otthonlét első napján kilovagolt a nagy romvárhoz; ispánt, cselédeket vitt magával. Azok el nem tudták gondolni, miféle szellem szállta meg a grófnőt, hogy a nagy köveket odahordatja a füves romudvarra, ötöt-hatot egymásra sorjában? Aztán meg felkeresteti a kiásott nagy levendula-bokrot, a mit valahová félredobtak: most is zöldül még a szegény bokor, élősködve abból a földből, a mi a kitépett gyökeréhez tapadt. Azt megint visszaülteteti a hajdani helyére. Ki kereskednék a nagy urak rigolyáinak indoka után?

S azután naplementig ott ül az erkély ablakában és nézi a völgyet. Azt a kis távol völgyet, azzal az oszlopos házzal.

Milyen gyorsan el tudott az az ember futni azon a kanyargó ösvényen innen! Visszajönni tán nehezebb.

Talán annak, a kit a «nagy ajtón» kidobtak, hogy a «kis ajtón» visszajöjjön, az egész földet körül kell előbb kerülnie?

Este tért vissza a kastélyba.

Kérdezte, hogy nem jött-e levele?

Igen. Érkezett egy. Nem az, a mit várt. Ezt az atyja küldte Bécsből. Tudatá vele, hogy a napokban ő is megérkezik. Úgy látszik, hogy az ő jelenléte is szükségesebb idelenn, mint odafenn.

Nem volt türelme. Egy lovászt megbizott vele, hogy még az éjjel hozzon hirt, otthon van-e jelenleg Illavay?

Reggelig nem feküdt le, a míg az vissza nem tért.

A lovász azt a hirt hozta, hogy Illavay még korán reggel elutazott. A saját kocsiját az első állomásról vissza-

bocsátotta s azután posta-fogattal utazott tovább: nem tudják hová? Sem azt, hogy mikor tér vissza.

És így valószinű, hogy az ő levelét nem kapta. Várni kell, míg hazatér.

Ez a legkinzóbb! Várni!

Pedig soká fog várni! Mert azoknak ott most más dolguk van, mint levelet küldeni. Dolnaváron sincs posta. És az nap, a mikor Gorombolyi eljön násznagynak, az ő falujában sem lesz posta. Majd ott átadják neki a levelet személyesen. Nem sürgős az. Nekik nem az.

Pálmának pedig mindennap egy siralomházi nap, a mikor a halálra itélt várja, hogy jön-e hát vagy a kegyelem, vagy a hóhér?

Nem bir odahaza maradni. Már korán reggel befogat s összevissza barangolja a vidéket.

Mintha archæolog volna, úgy kutatja az emlékeket, a régiségeket. Érdekli a városok multja: a közintézetek.

Egyik útjában meglepi egy csinos kis város regényes fekvése. Egy ódon, klastromszerű épület a nagy folyam partján válik ki a rendes háztömeg közül. Azt mondják neki, hogy ez «Illava».

Meglepi a név.

Ki lakja azt a kastélyt?

Furcsa kastély az! Nagyon híres emberek lakják. Csupa olyan gonosztevők, a kik tíz évnél hosszabb fogtágra vannak elitélve rémséges bűntettekért. Csupa előkelő gyilkos és haramia. Ez az állami fogház. Egy világsárlat kitüntetést nyert bűnökből. Laktanyája a szörnyetegek legiójának.

Az a bizarr ötlete támad, hogy ő ezt a házat megnézi belül. Látni akarja, hogy milyenek azok az emberek, a kiket a törvény élő halottakul elrakott a kriptába? Az emberiség elátkozottjai! A pokol hősei! Az ország első emberei, alulról kezdve.

Behajtat s az igazgatónál bejelenteti magát.

Közönséges látogatónak előbb miniszteri engedélyt kell

hozni, hogy az állami fegyház titkait megmutogassák neki; de Temetvényi Pálmának a neve elég, hogy a nehéz zárak megnyiljanak előtte s igazgató és porkolábok rögtön szolgálatára álljanak.

Pedig az szomorú birodalom ott.

Ott is olyan emberek laknak, a kiknek nem elég egyszer meghalni.

Végig vezetik őt a műhelyeken, a sütő-, főző-konyhákon, a dolgozó-, a háló-szobákon, a kórházon és az imaházon, az iskolán. Mindenki munkában van. Egy teremben zeneszerek állnak: a rabok muzsikálni is szoktak s van közöttük festő, képfaragó.

S ez arczokban mennyi tanulmány van egy lélekbuvárra nézve! Minő rendkívüli meghasonlások az arcz vonásai között! A szenvedély mindenütt, a lenyomott vagy kiülő homlok, az arcz, a szemöldök-csont, az állkapocs szokatlan alakulásaiban kifejezve. Ezek az emberkerülő szemek; ezek a vadállati ajkak. S felváltva megint egy-egy szelid, ábrándteljes arcz, szabályos vonásokkal, szelid szemekkel. Az a legnagyobb gonosztevők egyike épen. Érdekes tanulmány az, olyan fiatal úrhölgyeknek, a kik meghasonlottak a csupa dicső emberekből álló társasággal.

Pálma tanulmányozhatja őket. Ő nézhet az arczaikba a sűrűre vont kék fátyolon keresztül; azoknak a nézése nem sértheti meg az ő arczát.

Mikor egy-egy terembe a látogató belép az igazgatótól kisérve, az őrt álló csendőr «vigyázz»-t kiált s azzal mindenki leteszi a munkát a kezéből s feláll és arczczal fordul a belépők fölé.

A látogatónak szabad velök beszédbe eredni s a fogolynak kötelessége elmondani a kérdésre, mit vétett? Miért van elitélve? kit ölt meg? ha apját, anyját megölte is. Mérgezett, vagy fegyverrel ölt? vagy rágyujtotta a házat az alvókra? Oly pontosan elmondanak mindent, mint mikor az audientián az udvaronczok megfelelnek a magas

kérdésekre s elszámlálják az érdemeiket és szolgálataikat. A raboknak ellenben nem szabad viszont kérdést intézni a látogatóhoz: «hát-önt mi hozta ide?»

Egy-egy olyan arczra is talált Pálma, a miről úgy rémlett neki, mintha látta volna valahol. Valaki a Zsiborák bandájából lehet az, a kik valaha ott lakmároztak a gargóvári fényes asztalnál. Oh, még magát az Orol Krivánszky urat is megtalálhatná ott, ha nem restelné a gyapjutépő doroszológépet megnézni: ott hajtja az a nehéz kereket: s igen jól viseli magát. De oda már nem vezették.

Mindent meg akart apróra tudni. Megjavulnak-e valóban ezek az emberek itten? A lelkük megtér-e? Nem igyekeznek-e innen kitörni? Nem támad-e fel bennük a szabadságvágy olykor? Nem esküdhetnek-e össze a helyőrség ellen? Mivel büntetik őket, ha vétenek?

Az igazgató felvilágosítá mindenről készségesen.

Biz ezeknek nagy részét csak a fegyelem tartja meghunyászkodva. A kiszabadulás vágyáról soha le nem tesznek. Vannak közöttük veszedelmes izgatók. Különösen van egy közöttük, a ki mindig összeesküvést csinál, a zárakat feltörni igyekszik s nem egyszer megkisértette már az őrtálló katona kezéből kicsavarni a fegyvert. Büntetésből most is a magán-börtönben ül s el van tőle véve minden munka és szerszám.

— Mi a neve?

— Ribeaud.

Pálma soha sem hallotta azt a nevet.

— Nem lehetne azt is meglátni?

— Igen.

Az igazgató valamit sugott a porkolábnak, mire az más kulcscsomagot vett elő s aztán a két kisérő csendőrnek inte: azok levették a vállaikra akasztott puskát s csendesen felhuzva rajta a sárkányt, szuronyszegezve vették közre a grófnőt és az igazgatót.

Ebbe a külön börtönbe így szokás látogatóba menni.

— Ez egy valódi fenevad, mondá az igazgató.

Pálmát csak még kiváncsiabbá tette e szavával.

Hogy engedné el magának, hogy egy ilyen fenevadat szemtől-szembe lásson?

A magán-börtönhöz egy külön lépcsőn kellett lemenni. A hármas zárral belakatolt ajtó előtt kívül állt egy őr és belül a másik. Azután jött egy szük udvar, abban is járt egy őr, a ki minden végig sétálásnál benézett a czella ablakán. Azon pedig kettős vasrostély volt.

Ennek a czellának az ajtaját sajátszerü csavarkulcs zárta be egy olyan zárral, melynek négy ütközője volt s egyszerre nyomult mind a négy a vaspántos kőajtófélbe.

Az ajtó megnyilt: a két csendőr, meg az igazgató és a porkoláb közé fogva, belépett a czellába Pálma grófnő.

A veszedelmes rab felállt székéről és feléjük fordult.

Nem volt annak semmi fenevadas kinézése: inkább igen finom, mosolygó, udvarias arcz volt, a ki hölgyet látva maga előtt, meghajtá magát elegáns modorban. És mégis Pálma összerezzent a láttára.

Ez Cousin.

A mióta az ellenszenves alak eltünt a házuktól, Pálma soha sem kérdezte, hová lett? Mikoriban közelében látta, akkor sem akarta észrevenni.

A sűrű fátyol miatt az nem ismerte őt meg.

Valami veszedelmes kiváncsiság ösztönözte Pálma grófnőt, hogy megszólítsa ezt az embert.

— Hogy hivják önt?

— Valódi nevem Ribeaud, Francziaországból megszökött gályarab. Felelt az, kötelezett chablonszerü modorban.

— Miért itélték el itt?

— Zsiborák rablóbandájával szövetkeztem, Temetvényi gróf kastélyának kirablására. Harminczhat rablót bocsátottam a vár alatti pinczébe. Le akartuk ölni az egész háznépet, kivéve a grófkisasszonyt, azt meg akartam tartani szeretőmnek.

Ezt mind kötelessége elmondani a rabnak így minden kérdező előtt.

— S mi akadályozta meg a szándékot? suttogá a fátyolos hölgy.

— Egyetlen ember! Mikor én már mindenkit elaltattam álomitallal, a szolgákat és csendőröket, a grófnőt magát mákonyos szivarral, ez az egy ember ébren maradt: rám lesett, utánam jött, mikor a pinczeajtót ki akartam nyitni, hogy Zsiborák czimboráit bebocsássam. A késem nem ment elég mélyen az oldalába s ő letepert és megkötözött. A grófnő kikosarazott vőlegénye volt a bolond! Átkozott legyen a neve is! Azt is úgy hiják, mint ezt a börtönt: Illava!

Már e végszavak túlmentek a kötelezett válaszon. A rab dühbe kezdett jönni. Pálma kifutott a czellából. Agyon akarta nyomni a börtönlég. Vagy talán valami más?

Megköszönte az igazgatónak a szivességet s sietett a rettentő tanyát elhagyni.

Ismét elővette az a láz, a mit a túlizgatás idéz elő.

Egész hazáig reszketett a hidegtől.

Mire hazaért, akkor meg aztán kiütötte a hőség.

Atyja megérkezett az alatt.

— Hol jártál? kérdezé elbámulva, mikor eléje lépett ez a máskor mindig márványarczú kisértet, most két arcza úgy ég, mint az alkonyég felhői.

— Illaván voltam. Rebegé Pálma kiszáradt ajkakkal. A fegyházat látogattam meg. Beszéltem egy élethosszig elitélt rabbal, a kit hajdan úgy hittak, hogy Cousin. Elmondta, mit vétett? Miért van elitélve? Igaz az mind, a mit elmondott?

— Igaz!

— Hogy téged a haláltól, engem a legiszonyatosabb sorstól szabadított meg Illavay azon az éjszakán.

— Úgy történt.

— Ugyanazon az éjszakán, a melyen én őt eltaszítot-

tam, kicsúfoltam, halálra sértettem! Hogy mikor én beszegődtem az ő üldöző dæmonának, ő még akkor is védelmező őrangyalom volt nekem. Miért nem mondtad ezt temeg nekem soha? Nem mondtad meg, mert féltél, hogy ha én ezt megtudom, utána futok s itt hagylak palotáiddal, váraiddal együtt! s megyek vele világgá: — koldulni! vagy a börtönét őrizni, ha elitélteted!

— O maga kivánta azt tőlem, nemes tettei jutalmául, hogy ne mondjam ezt el neked soha.

— Ő maga kivánta, hogy ne tudjam én ezt meg soha! És ezt a szivet dobtam én el magamtól. És ezt a szivet gyötröttem én meg oly keservesen. Oh szűz anyám! te jól tudsz megbüntetni.

Egy szép antik Máriaszobor állt ott; elefántcsont faragvány. Az előtt térdre roskadt.

— Mert most már ebbe meg kell halnom. Most már könyörögnöm kell Te Hozzád, hogy hozd őt vissza, hogy a lábaihoz omolhassak s azt mondhassam neki: bocsáss meg, add vissza a morzsáit az elvesztett szerelemnek! Egyszer volt. Soha sem lesz többet. Az enyém volt. S én dobtam el őt.

Még az atyja is megszánta őt. Odament hozzá, fölemelte.

— Légy nyugodt, leányom. Ne gyötörd magad.

— Oh, atyám — oh, uram: — az én szivem nagyon beteg. Egy igen jó menedékem volt, a míg azt hittem, hogy gyülölni, megvetni fogom őt, ha hozzám visszatér. És most imádkozom érte, hogy jöjjön vissza. Most már nincs hová menekülnöm előle többé. Köröskörül betölti előttem az egész világot. Mindenütt ott van nekem! Csak ott nincsen, a hol én vagyok.

— Bizzál szavamban. Ő a tied lesz.

— Imádkozom is érte! — de nem hiszek benne: — tudom, hogy nincs foganatja az imának, mégis teszem.

— — — — — — — — — — — —

Már akkor útban volt hozzá Illavay levele.

A GYÁSZKERETŰ LAP.

Másnap megérkezett a várt levél.

Pálma csaknem bizonyos volt felőle, hogy visszautasítás lesz benne.

A fegyházban hallott fölfedezés után semmi kétsége sem lehetett ez iránt.

De az a másik levél, a mit Illavay, szerelmese kértére, széttépett, nem fájt volna így a szivének, mint ez. Abban sértő, szemrehányó szavak voltak. Azokért lehetett volna megharagudni.

Még ezt is elvette tőle «ő».

«Még csak azt sem engedi meg, hogy gyülöljem: még csak a harag által sem akar velem összekötve lenni».

Előkereste mind a lilaszin levelkéket s összecsomagolta azokat annak a számára, a kinek ezek — a drágaságai.

Azután irt valamit egy lapra s átment vele az atyjához.

Megmutatta neki Illavay levelét.

Ferdinánd gróf csüggedten hajtá tenyerébe nehéz fejét. Erre nem volt semmi szava.

— Már most, kedves atyám, megengeded ugy-e, hogy én magam vegyem kezembe a sorsomat?

A gróf némán inte a fejével.

— Van nekünk Pozsonyban egy ősi házunk, a hol csak keresztülutazóban szoktunk megszállni: különben üresen áll. Ezt a házat te átiratod az én nevemre hogy abból engem senki ki ne zavarjon valaha. Azután a pozsonyi takarékpénztárba leteszesz az én számomra egy oly összeget, a minek a kamatjaiból egy magányos nő szerényen megélhet s ez is az én kizárólagos rendelkezésemre lesz adva.

Erre még mind helyeslést bólintott a fejével Temetvényi Ferdinánd.

— Végül kinyomatod ezt a czédulát s szétküldöd az ismerőseinknek.

Arra a czédulára ez volt irva:

«Temetvényi Ferdinánd gróf szomorodott szivvel jelenti egyetlen leányának, Pálma grófnőnek, élete 22-ik évében, kínos szenvedés után történt halálát».

— Mi ez? Kiálta felriadva kábult szórakozottságából a gróf.

— Gyászjelentés. A szokásos végsor nélkül «béke hamvaira». Én csak a világnak halok meg: magamnak még sokáig élek. Nagynénéim mind kilenczven esztendősek voltak: — én még el akarom őket hagyni. Olyan észrevétlenül fogok beköltözni a pozsonyi házba, s olyan nesztelenül fogok benne meglenni, hogy senki sem tudja meg, élő lakik-e benne, vagy halott?

— De az ég szerelmére, Pálma! Hová gondolsz? Ily szörnyű elhatározáshoz én nem adhatom beleegyezésemet.

— Jó. Fontold meg holnapig a te dolgodat. Én már elkészültem a magaméval. Ha holnap aláirod a gyászjelentést: úgy is jó lesz, ha nem teszed: akkor majd holnapután hozzáirhatod a hiányzó sort is: «béke hamvaira». Útra kész vagyok. Te határozd el, hogy hová?...

Azzal magára hagyta a grófot.

— — — — — — — — — — — —

A gyászlap úgy lett szétküldve, a végsor nélkül.

— — — — — — — — — — — —

Vannak gyászesetek, a miknél az ismerősök gyöngédtelenségnek tartják a kérdezősködést.

— — — — — — — — — — — —

Csak egy ember tudhatott meg valamit a valóból. Illavaynak Pozsonyból küldték meg azt a csomagot, a miben az ő visszakivánt drágaságai voltak: a gyászjelentés szétküldése után.

— — — — — — — — — — — —

Így végződött az, a mi Tegnap történt. Ezeknek az alakoknak a regénye bizony be van fejezve. Új emberek kezdik meg és folytatják az új történetet, melynek ez az elmult a háttere; az új emberek dolgának a czíme lesz: a «Ma».

